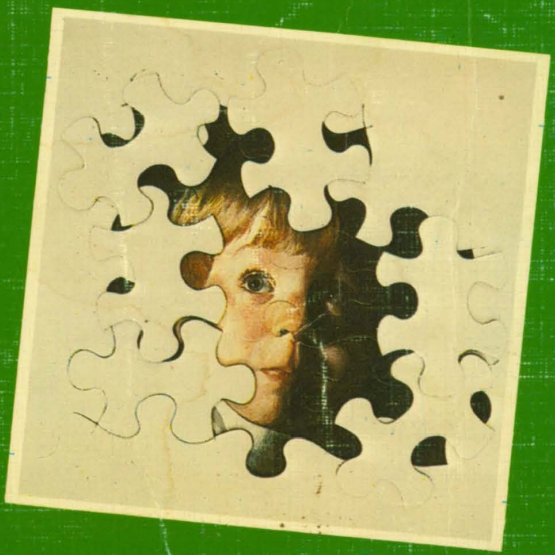
Doç. Dr. Haluk Yavuzer

Çocuk ve Suç

Çocuğu Suça İten Sebepler ve Suçlu Çocukların Yeniden Eğitimi

3. Basım

REMZİ KİTABEVİ

Doç. Dr. Haluk Yavuzer

Çocuk ve Suç

Çocuğu Suça İten Sebepler ve Suçlu Çocukların Yeniden Eğitimi

3. Basım

Remzi Kitabevi

Ankara Caddesi, 93 — Istanbul

Milli Eğitim Bakanlığı
Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın
13.10.1982 tarih ve 8562 sayılı kararıyla
ilk ve orta dereceli okul öğretmenlerine
tavsiye edilmiştir.

EVRİM Matbaacılık Ltd. Şti.
Selvili Mescit S. 3 Cağaloğlu - İstanbul 1987

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI BİLDİRİSİ

- **Şefkat, Sevgi ve Anlayış Görme Hakkı**
- **Yeterli Beslenme ve Sağlık Bakımı Hakkı**
- **Parasız Eğitim Hakkı**
- **Oyun ve Eğlence Olanaklarından Yararlanma Hakkı**
- **Bir Ad Sahibi ve Bir Ülkenin Vatandaşı Olma Hakkı**
- **Bedence ve Zihince Özürlüler İçin Özel Bakım Hakkı**
- **Felâket Zamanlarında Yardım Görmede Öncelik Hakkı**
- **Topluma Yararlı Olacak Biçimde Yetişme ve Kişisel Yeteneklerini Geliştirme Hakkı**
- **Uluslararası Barış ve Evrensel Kardeşlik Bilinci İçinde Yetişme Hakkı**
- **Bütün Bunlardan, Irk, Renk, Dil, Din, Ulus ve Toplumsal Köken Farkı Gözetilmeksizin Yararlanma Hakkı**

İÇİNDEKİLER

G İ R İ Ş

KURAL VE İNSAN 17
Yasayı Koyan da İnsan, Bozan da... 17
«Ben» ve «Ötekiler» 18
Birey-Toplum Diyalektiği 21
Toplumun ya da Bir Grubun Üyesi Olmak İçin... 22
Kime «Uyumlu İnsan» Denir? 24
Suç Bir Tür «Hastalık» mıdır? 26
Suçluluk Nedir, Hangi Davranışları «Suç» Sayabiliriz? . . 27
Suçun Bilimi: Kriminoloji 28
«Sanık Dünya» 28

Birinci Bölüm

ÇOCUK SUÇLULUĞU

YASA VE ÇOCUK 31
Suçlu Çocuk Yoktur, Suça İtilmiş Çocuk Vardır... 31
En Çok Suç İşlenen Yaş: 14 32
Çocuk Suçluluğunun Türleri 34
SERSERİ STANLEY'İN ÖYKÜSÜ 36
«Toplum İçin Bir Tehlike miyim?» 36
Çare: Başkaldırı ve Saldırganlığın Olumlu Yöne Aktarılması 40
EVRENSEL BİR SORUN 41
Bunalan Dünyanın Suçsuz Suçluları 41
Çekirdek Aile Sarsılıyor 43
Hızlı Gençlik 44
«Pot Kültür» 46
Çocuk Çeteleri 47
TÜRKİYE'NİN SUÇLU ÇOCUKLARI 52
Rüzgâr Eken, Fırtına Biçer 52
Ülkemizde En Çok İşlenen Çocuk Suçu Türleri 56
Şahsa Karşı İşlenen Suçlar 57

Cinsel Suçlar 63
Mala Karşı İşlenen Suçlar 66
ISLAHEVİNDEKİ DOSTLARIM 69
«Bütün Derdin Dört Duvar mı? Ölümden Öte Yol Var mı?» 69
«Kapıaltı Çocukları» 73
«Babamı Vuranı Vurdum!» 76
Testlerde Bile Hile Yapıyorlardı 76
Genç Ziyaretçilerim... 77
Suç-Ceza Kısırdöngüsü 78

İkinci Bölüm

SUÇLULUKTA KALITSAL, BEDENSEL VE ZİHİNSEL ETKENLER

KALITSAL YAZGI 81
İnsan Doğuştan Suçlu Olabilir mi? 81
Kalıtsal Hastalıklar 82
Kalıtsal Suçluluk Özellikleri 86
FİZYOLOJİK VE BİYOLOJİK ETKENLER 87
Bedensel Kusurlar Suça Neden Olabilir mi? 87
İçsalgı Bezleri: Bir Orkestra Gibi 88
Beden Yapısı ve Suçluluk 89
ZEKÂ DENEN GİZİLGÜÇ 93
Zekâ Geriliği Suça Yol Açar mı? 93
Zekâ Testleri 94
Zekâ Dağılımı 96
Zekâ Geriliği Nedir, Neden Olur? 97
Zekâ Geriliği ve Suçluluk 98
Alexander Pratik Yetenek Testi Sonuçlarına Göre... . . . 99

Üçüncü Bölüm

ÇOCUĞUN DUYGUSAL VE TOPLUMSAL GELİŞİM EVRELERİYLE SUÇLULUK İLİŞKİSİ

ÇOCUĞUMUZU TANIYOR MUYUZ? 103
Çocuk Suçluluğunun Önkoşulları 103
Anne-Bebek İlişkisi 104
Anne Yoksunluğu 105
Anneden Ayrı Kalma ve Suçlu Kişilik Yapısı 108

SON ÇOCUKLUK DÖNEMİ 109
Çete Çağı 109
ERGENLİK 111
Ergenlikte Toplumsallaşma 111
Ergenlikte Anti-Sosyal Davranış 113
ÖZDEŞLEŞME 114
Çocuk ve Genç, Kendini Benzeteceği Bir Model Arar... . . 114
BABAM VE OĞLUM 118

Dördüncü Bölüm

AİLE VE OKUL

EN KÜÇÜK TOPLUM BİRİMİ 125
Aile, İyi ya da Kötü Tohumun Yeşerdiği Ortamdır... . . . 125
Aile İçi İlişkiler 132
Anne ve Babaların Çocuklarına Karşı Takındıkları Olumlu ya da Olumsuz Tavırlar 133
Ailede Ceza ve Disiplin Anlayışı 136
Aile İçindeki Duygusal Etkileşim ve «İstenmeyen Çocuk» . 141
Bozuk Aile Düzeni ve Parçalanmış Aile 144
Ailede Kötü Örnekler: Suçluluk, Öğrenilmiş Bir Davranış mıdır? 146
Ailenin Öğrenim Durumu 148
Ailenin Yapısı 150
Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu 153
Ailede Birey Sayısı ve Konut Durumu 157
Aile ve Suçluluk 160
İLK TEMEL TOPLUMSAL KURUM 162
Okul ve Suçluluk 162

Beşinci Bölüm

KİŞİLİK, UYUM VE DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI

KİŞİLİK 169
Sayısız Yüzü Olan Maske 169
Kişilik Özelliklerini Ölçme Yoluyla İnsanı Değerlendirme . 173
Suçlulukta Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Etkenler . . . 177
DUYGUSAL ÇATIŞMA 179
Suç, Bilinçaltına İtilen Arzu ve İsteklerin Simgesel İfadesi midir? 179

UYUM VE DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI 183
«Her Suçluluk Türü, Toplumsal İlişki ve Denetimin Farklı Derecelerini Yansıtır...» 183
Normalden Sapan Davranış 188
Alkol ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı 190
Cinsel Davranış ve Sapmalar 192
Cinsel Eğitim: Çocuğa Ne Yanıt Verelim? 195
KİŞİLİK TESTLERİ 198
Suçlu ve Suçsuzların Kişilik Özellikleri Ölçülebilir mi? . . 198

Altıncı Bölüm

EKONOMİK, TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ETKENLER

SUÇLULUKTA SOSYO-EKONOMİK KOŞULLARIN ROLÜ . . 209
Bireyin Suça Yönelmesinden Toplum Ne Ölçüde Sorumludur? 209
Yoksulluk ve Suç 210
Nüfus Hareketleri: İç Göçler 211
Savaşlar ve Suç 216
YURT DIŞINA GÖÇLER 217
İki Dünya Arasında Bocalayan Çocuklarımız 217
Kimlik Bunalımı 218
İkili Kültür Çatışması 219
Yabancı Topluma Uyum Sorunu 220
İlgi ve Sevgiden Yoksunluk 221
Sorun Yaratabilecek Bir Kuşak İçin Nasıl Bir Eğitim Modeli? 222
KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIMIZ 224
Bu Dört Milyon Çocuğumuza Toplumca Sahip Çıkmalıyız!.. . 224
Korunmasız Çoğunluk 227
Şehzadebaşı Çocuk Bürosu 228
«Başıboş Kız ve Erkek Çocuklarına Yardım Eli Uzatamıyoruz» 231
Harem İskelesi Çocukları: Kaderine Terkedilmiş Bir 'Aile' . 232
İlgili Yasalar, Boşlukları ve Uygulamalar 234
Kurumdan Sonra Tufan mı? 236
Çalışan Çocuklar da Korunmasız 237
Cezaevlerindeki Suçsuz Çocuklar 239
Koruyucu Aile 240
Devlete Destek Gerek 240
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI 242
«Ölümle Şakalaşan Bir Kuşak Yetiştiriyoruz...» 242
Radyo ve Televizyon 244

Yedinci Bölüm

SORUNDAN ÇÖZÜME

SUÇLULUK KURAMLARI 249
Klasik Okul 251
Kartografik (Coğrafi) Okul 252
Bio-Antropolojik Kuramlar 253
Bedensel Tipoloji Kuramları 255
Zihni Yetersizlik Kuramları 256
Psikanalitik ve Psikiyatrik Okul 257
Grup Etkenlerine ve Sosyo-Kültürel Faktörlere Bağlı Kuramlar 259
SUÇLU ÇOCUK VE GENÇLERİN YENİDEN TOPLUMA KAZANDIRILMASI 262
Önleyicilik (Erken Tanı) 263
Yeniden Eğitim 265
İngiltere'deki Yeniden Eğitim Kurumları 270
Sovyetler Birliği'nde Suçlu Çocuklar Kolonisi 273
Ülkemizde Yeniden Eğitim Kurumları 274
İzleme 280
ÇOCUK MAHKEMELERİ 280
Uzman Personel Sağlanıncaya Kadar... 281
Gözetim ve Denetim Nasıl Yapılır? 282
Suçluluğu Önlemek İçin 285
Uygulama Başlarken Nelere Dikkat Edilmeli? 286

SONUÇ 288

GENEL KAYNAKÇA 293

SUNUŞ

«İnsanlık, çocuğa verebileceği şeylerin en iyisini vermeye borçludur.»

İnsanlığın çağlar boyu tartışmasız anlaştığı, belki de tek konu, çocukların toplumun geleceği olduğu gerçeğidir. İnsan, eğer bencilliğin karanlığına gömülmemişse, sevgisini en sakınmasızca çocuklara vermiş; en güzel düşleri onlar için kurmuş, yaşanası bir dünya yaratmayı çocuklar için istemiştir.

Ne var ki, bu uğurda verilen nice savaşıma, nice uğraşıya karşın, XXI. yüzyılın eşiğindeki insanlık, yeryüzünde milyonlarca çocuğun açlığına, çocukluğunu bile yaşayamadan ölüp gitmesine, eğitimsizliğine, suça itilmesine, ıslah ve cezaevlerine düşmesine çözüm getirememenin acısını yaşıyor. Bunun yanısıra, çağdaş uygarlığın yetişkinler dünyasına yüklediği yeni sorunların çocuk sorunlarına da tüm ağırlığıyla yansıdığını görmekteyiz.

Bütün bunlara karşın, günümüzde dünya kamuoyunun hiçbir çağda görülmemiş ölçüde insancıl sorunlara duyarlık kazanmış olması umut verici bir gelişmedir. Özellikle çocuklar sözkonusu olunca, bu duyarlık daha da artmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 1979 yılını «Uluslararası Çocuk Yılı» ilan etmesi, bu yıla tüm dünyada gösterilen ilgi, bunun bir örneğidir.

Uluslararası Çocuk Yılı'nda ülkemizde de çocuk sorunları üzerine çeşitli etkinlikler düzenlendi ve birçok bilimsel çalışma yapıldı. Ancak, bilimsel çalışmalar, çözüm yolunda somut önlemlerle, teori pratikle bütünleşirse amaca hizmet edebilir. Başka bir deyişle, bilim, yaşama katkıda bulunmadıkça, soyut bir birikim olmaktan başka anlam taşımaz.

Araştırma konusu olarak seçtiğim «Çocuk Suçluluğu» alanındaki çalışmamı geniş okur kitlesine sunma isteğim, bu önemli soruna somut çözümler getirilmesine katkıda bulunma çabamdan kaynaklanmaktadır.

Ankara, İzmir, Elazığ Islahevleri'ndeki 214 çocuğumuz üzerinde yaptığım araştırma, «Suçlu çocuk yoktur, suça itilmiş çocuk vardır» özdeyişini doğrularken, çocuk suçluluğunun altındaki nedenlerin kalıtsal, bireysel olmaktan çok, psiko-pedagojik ve toplumsal kaynaklı olduğunu da kanıtlıyordu.

Bu nedenle, ülkemizin her düzeyde ilgili ve yetkililerine, eğitimcilerimize, ana babalara yardımcı olacağı umuduyla konuyu, araştırmanın kapsamını aşarak tüm boyutlarıyla yansıtmaya çalıştım. Bu amaçla 16 yıldan beri vermekte olduğum «Çocuk Psikolojisi» ve «Çocuk Suçluluğu» derslerinden, bu konularda yayınlamış olduğum kitaplardan ve ergenler üzerinde yaptığım gözlemlerden yararlandım.

«Çocuk» ve «Suç» kavramlarını ayrı ayrı ele alarak, kendine özgü bir birey olan çocuğun duygusal ve toplumsal yüzlerini aktarmayı amaçladım. Normalden sapan davranışı görmek için normal gelişim yüzlerini bilmek gerektiğine inandığımdan bu yolu seçtim. Ayrıca, pedagojik yanlışlara düşülerek, çocuğun normalden sapan davranışlar kazanmaması, suçluluğu önleme açısından da önem taşıdığı için, çocuğun gelişim evrelerinin özelliklerini ve o evrelere özgü sorunları tanıtmaya çalıştım.

★

Kitabın dilini olabildiğince terminolojiden arındırarak günlük dili kullanmaya özen gösterdim. Sorunları işlerken, bu konuda Batı literatüründen, yerli-yabancı edebiyattan örneklerle kendi gözlem ve deneyimlerimden alınmış olay ve öykülerden yararlanmak, konulara somutluk ve yaşam kazandırmada yardımcı oldu.

Zaman zaman konunun dramatik boyutları nedeniyle duygusal görünen yaklaşımlarda bulunduğum akla gelebilir. Ne var ki, özellikle araştırma sürecinde yakından tanıdığım bu çocuklar karşısında duygulanmamak olanaksızdı.

Bu çalışma, eğer toplum vicdanında çocukları suça yönelten koşulları yaratmakta biz yetişkinlerin payını ortaya koymaya yardımcı olabilirse ve bu bilinç, gerekli önlemlerin alınması yolunda etkili olabilirse, amacına ulaşmış olacaktır.

2 Mayıs 1982

Doç. Dr. Halûk Yavuzer
İstanbul Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
Öğretim Üyesi

İKİNCİ BASKIYA NOT

Bir yazarı en yüreklendirici ve ödüllendirici etken, hiç kuşkusuz, yapıtı hakkındaki olumlu eleştiriler, onlardan da önemlisi, kitabının kısa sürede tükenmesidir. *Çocuk ve Suç* gibi bir kitaptaysa, yazarın kişisel doyum kaynağı, toplumuna yarar sağlayacağını umduğu bir yapıt verme amacının gerçekleşmiş olmasıdır. Demek ki, anne babalarımız, eğitimcilerimiz, çocuk eğitimi konusunda eski kuşaklardan devralınan alışılagelmiş yöntemlerin yerine, modern pedagojik ilkeleri öğrenmeye, uygulamaya isteklidir ve bu konuda belli bir duyarlılık göstermektedir. Buysa, yazarın ikinci baskıda kitabı yeniden gözden geçirme ve yeni katkılarda bulunmasında büyük ölçüde itici bir güç olmuştur.

1 Kasım 1982

Doç. Dr. Halûk Yavuzer

GİRİŞ

KURAL VE İNSAN

Yasayı Koyan da İnsan, Bozan da...

Kutsal kitaplara göre, yasağı bozduğu için cennetten kovulan Adem'den, tanrılardan ateşi çaldığı için zincire vurulan Prometeus'a, gençleri düşünmeye yönelttiği için ölüme mahkûm edilen Sokrates'ten Bruno'ya, Galile'ye, Bedrettin'e kadar nice efsane ve gerçek halk kahramanının öyküsünde, uygarlık tarihi, egemen kurallar ve yasaklar karşısındaki insanın trajedisine tanık olmuştur. Ne var ki, bunlardan hiçbiri, kanımca, «çocuk ve suç» ikileminin, yan yana bile gelmemesi gereken bu iki sözcüğün uyandırdığı duygu kadar trajik ve yürek yaralayıcı değildir.

Çocuk, insan soyunun bu en sevilesi varlığı, nasıl oluyor da dünyanın lânetlileri arasına itiliyor? Nasıl oluyor da, çocuğun bahar dalı yüreğini suçluluğun kırağısı zamansız yakıp kavuruyor? Nasıl oluyor da, körpe bedenler ıslahevlerinin, tutukevlerinin izbelerine, yaşamın acımasız çarklarına savrulup duruyor? Toplum neden evlatlarını korumakta aciz kalıyor?

Korumak bir yana, çocuklarımızı suçluluğun toplum dışına düşüren koşullarını yaratmakta giderek ustalaşıyoruz. Uygarlık, bilim, teknoloji, sanayi geliştikçe, suçluluk olgusu da artıyor. İnsanın yararına olması gereken tüm bu gelişmeler, onu yalnızlığa, mutsuzluğa götürürken, çocuklar da bundan hiç hak etmedikleri ölçüde paylarını alıyorlar.

Belli ki, bu olguda temelden bir dizi yanlış var. İnsanoğlunun, beyninin ve bilimin tüm olanaklarını kullanarak evrenin

sırlarını çözmeye harcadığı çabanın birazına yüreğini de katarak, çocuklarını kurtarmaya çalışması gerekmez mi? Bu, hiç kuşkusuz, başta ekonomik, sosyal, politik güçle ve belki ondan da önemlisi, sevgiyle üstesinden gelinmesi gereken bir sorundur.

Çocuğu anlamak, tanımak bu çabaların en önemli parçası, en saygıdeğeridir. Çocuk nedir? Yetişkinin küçük bir modeli midir? Çocuk, doğuştan suça eğilimli olabilir mi? Bedensel, kalıtımsal özelliklerin suçlulukta payı nedir? Yoksa, yetişkinlerin hataları, onların acımasız, sevgisiz dünyası mı çocukları suça itmektedir? Tüm bunlar açıklığa kavuşturulmalıdır ki, «çocuk ve suç» gibi bir çelişki çözümlenebilsin... İnsanlığın bu büyük ayıbının, çocuklarını suçluluktan koruyamamanın bir yazgı olmadığı kabul edilebilsin...

Önemini hiç kimsenin tartışamayacağı bu evrensel soruna yaklaşırken, büyüklerin dünyasında, büyüklerin kurallarına uymakla yükümlü tutulan çocukların neden, nasıl suça yöneldiği konusuna girmeden önce, yetişkinlerin kurallar karşısındaki durumuna kısaca bakmakta yarar görüyoruz.

«Ben» ve «Ötekiler»

Kuralın, yasağın olduğu her yerde kuralı bozma, yasağı çiğneme, doğru olandan sapma ya da yasağa karşı gelme vardır. Bu, birey-toplum çatışmasının bir görünümüdür. Birey, kendi arzularına, güdülerine doyum sağlamaya çalışırken, toplum ona «ötekiler» adına «dur!» demektedir.

Birey, toplumla insan olur, toplumla varlığını gerçekler. Ama insan bu kendini gerçekleştirmenin, varlamanın bedelini, kendini sınırlayarak öder. Bir yanda «ben», bir yanda «ötekiler», yani toplum... İşte bu zıtların birliğidir ki, toplumsal insanı evrenin en güçlü yaratığı yapmıştır.

İnsan, kendine kural koyan, normlar, ölçütler yaratan tek canlıdır. Kurallar koyar, soydaşlarıyla ortak davranış biçimleri oluşturur, ortak simgeler, değerler yaratır. Onları âdet, töre, gelenek, ahlak, din, hukuk vb. kurumlar olarak kuşaktan kuşağa aktarıp sürekliliklerini sağlar.

İnsanoğlu, yaşamının her evresinde toplumsal, dinsel, hukuksal kurallara uymak için kendi kendini zorlar. Çünkü, ku-

rallar çoğu kez bireylerin güdüleriyle, arzularıyla çelişir. Bu nedenle birey bunları oldukça sıklıkla bozmaktadır. Toplum yaşamı sanki egoların ve kuralların kıyasıya bir savaş alanı ve aynı zamanda gönüllü ya da gönülsüz bir uzlaşmasıdır.

Her karşı çıkış, her normdan sapış, ya toplumun kendiliğinden tepkisiyle ya da örgütlü güçlerin yaptırımlarıyla karşılaşır. Kınama, ayıplama, gülünç bulma, aşağılama, dışlama, soyutlama gibi tepkiler, kural bozmanın bedeli olarak kişinin başında Demokles'in Kılıcı gibi sallanır durur. Yine de insanoğlu bin defa kural bozar, bin defa tövbe eder...

İnsan, kural koyduğu, yasa yaptığı gibi, bunları bozar, değiştirir, geliştirir de. Tüm bu kuralların, yasaların temelinde toplumda uyum ve uzlaşmayı sağlamak amacı yattığından, toplum değişip geliştikçe, yeni yeni koşullar ve gereksinmeler ortaya çıktıkça kurallar, yasalar da değişip geliştirilir. Göçebelikten yerleşik düzene, ya da tarıma dayalı bir ekonomiden sanayie dayalı bir ekonomiye geçen toplumda elbette ki, bir arada yaşama koşulları da değişecek, toplumsal ilişkileri düzenleyen kurallar, yasalar yeni gereksinimlere göre belirlenecektir. Bu da, toplumun kendi iç çelişkilerinin sonucudur.

Sağlıklı toplum, gelişme ve değişme halindedir. Toplumun maddi yaşamı bu değişmeyi doğal hızı içinde sürdürür. Buna karşılık, gelenek, töre, ahlak, din, hukuk gibi üstyapı kurumları daha yavaş ve zor değişirler.

Çağdaşlaşma yolunda güçlü bir dinamizme sahip olan Türkiye'de hâlâ bölgesel de olsa çağdışı bir gelenek olan kan davaları sürüp gitmektedir. Başlık parasından kaynaklanan kız kaçırmaların sayısı hatırı sayılır bir düzeydedir. Bu çağdışı töreler yüzünden pek çok gencin suç işlediği biliniyor.

İnsanlık tarihi, iyi-kötü, doğru-yanlış yargılarının, suç kavramının, davranış kalıplarının, toplumun somut yaşama koşulları tarafından belirlendiğine ve değişebilirliğine, bir başka deyişle, toplumun örgütlenmesiyle sıkı sıkıya bağlı olduğuna tanıktır. Örneğin, bazı toplumlarda hırsızlık, çocuk öldürme, yamyamlık vb. davranışlar toplum tarafından övülmeye değer sayılırken, bazı toplumlarda ayıplanır, cezalandırılırlar. Yine bazı ilkel toplumlarda kız çocuklarının öldürülmesi ve ihtiyarlarla

sakatların diri diri gömülmeleri, toplumsal açıdan kabul edilen davranış biçimleri olarak görülür.

California'da ilkel bir kavim olan Callinomero'larda, bir baba, ormana gidip odun yükünü getiremeyecek ve palamut sepetini dolduramayacak kadar güçsüz kaldığında, artık oğulları için gereksiz bir yük sayılır. O zaman, ihtiyarı yere sırtüstü yatırıp, boğazının üstüne enliliğine bir sırık koyarlar. Sırığın her iki ucuna oğullardan biri oturur ve babanın boğazını bastırarak ihtiyarı öldürürler. Başka bir ilkel kavim olan Vater'lerde, yaşlanmış bir aile reisini diri diri toprağa gömmemek çocukları için çok utandırıcı bir leke sayılır. Eskimo'lar da, artık işe yaramayan yaşlılarını yırtıcı hayvanların parçalamaları için doğaya terkederler. Fidji'de bir çocuk, annesini canlı canlı gömerken, «Böyle hareket etmem, ona olan sevgimdendir,» der. Bu kutsal görevi yaparken, kimse onların yardımına koşmaz. Ölen anneleridir, gömenler de evlatları; görevleriyse, onu öldürmektir.

Guana'lılar, yeni doğmuş kız çocuklarının büyük bir bölümünü diri diri gömerler. İslâmiyetten önce Araplarda, kız çocuklarını öldürmemek ayıp ve ahlak dışı bir davranış sayılırdı.

Bazı aşiretlerde cömertlik, konukseverlik gibi niteliklerden biri de, cesaretin bir göstergesi sayılan hırsızlıktır. Kalmuk ve Kırgız'larda hırsızlık, kendi aşiretinin dışında yapılırsa büyük bir onurdur (1). Eski Yunan'da ulaştırma ve ticaret tanrısı olan Hermes'in bir görevi de, hırsızları korumaktı. Ziya Paşa'nın ünlü dizesi, «*Şecaat arzederken merd-i kıpti siraktin söyler,*» (Yiğit çingene kahramanlığını anlatırken, hırsızlığından sözeder) bu anlayışı dile getirmektedir.

Görülüyor ki, iyi-kötü, doğru-yanlış davranış kalıpları, değer yargıları, ahlak anlayışı, suç kavramı toplumdan topluma değişmektedir; mutlak değil, görecedir. Hatta kültür çevresiyle suç ve cinayet tekniği arasında bile sıkı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Çağımızda da toplumlar, eşitsiz gelişme yasası gereği, çeşitli uygarlık düzeylerinde yaşamaktadırlar. Farklı ahlak anlayışları, farklı gelenekler, hukuk sistemleri ve değişik yönetim biçimleri varlıklarını sürdürmektedirler.

Örnek olarak, bazı ülkelerde içki yasağı hüküm sürerken, dünyanın diğer bölümü dilediğince içki içmekte, hatta içki, dev-

let tarafından üretilip satılmaktadır. Aynı şekilde, Birleşik Amerika'nın bazı eyaletlerinde esrar içmek serbestken, öteki eyaletlerde suç kapsamına girmektedir. Yine bazı ülkelerde, kadınların başı açık dolaşması suç sayılıp cezalandırılırken, çoğu Batı ülkesinde bikini mayo giymenin, hatta çıplak gezmenin cezai bir yaptırıma konu olması düşünülmez bile.

Birey-Toplum Diyalektiği

Bireyin toplumla, kuralla çatışması, «ben»in güdülerinin zorlanması çerçevesinde, ezeli olarak vardır ve sonsuza dek sürüp gidecektir. Toplum halinde yaşama nimetinin bir bedeli olarak kalacaktır bu..

İnsanın kendini sınırlayarak ödediği bu bedel; sanata, edebiyata, kültüre, bilime, her tür yaratıcılığa dönüşebilmektedir. Böylece, birey-toplum çelişkisi, insanlığı yücelten bir çelişki haline gelmektedir. Bir başka deyişle, birey-toplum diyalektiği, kültür ve uygarlığın gelişme dinamiğini oluşturmuştur.

Öte yandan, birey-toplum çatışması, geçerli normlara, kurallara karşı çıkarken, öteki bireylerin, toplumun zararına eylemlere de dönüşebilmektedir. Başta da belirttiğimiz gibi, kuralın olduğu her yerde kuralı bozma, kurala karşı gelme de vardır. Toplumca uygun kabul edilen davranışlardan, normalden sapan davranışlara hemen her tür toplumda rastlanmaktadır. Anti-sosyal davranışlara sahip olan birey, bilinçli ya da zorunlu olarak kurallara karşı olan, ötekilerin zararına da olsa, kendi arzularına doyum sağlamaya çalışan kimse olarak tanımlanabilir.

İşte bu noktada anti-sosyal davranışların ortaya çıkış nedenleri, «kuralların varlığına karşın, bazı kimselerin bu kurallara karşı olumsuz tutumlarını neden sürdürdükleri» sorusu gündeme gelmektedir.

Toplumda çoğunluk, geçerli normlara uyum yapabilmekte, kendini öteki insanlar yararına sınırlayabilmekte, hatta birey -toplum çatışması, bireyin kendisi ve toplum yararına yaratıcı çabalara dönüştürülebilmektedir. Peki, ötekilerin, kural tanımazların bu az ya da çok uyumlu çoğunluktan farkları nedir? Normalden ayrılışların ortak bir paydası var mıdır? Bu soru-

yu yanıtlayabilmek için, her şeyden önce, uyumluların ortak özelliklerini bilmek gerekir. Tıpkı hastalığı tanımlamak için sağlığı, anormali tanımlamak için normali bilmek gerektiği gibi.

Suçlu bir bireyle, suçlu olmayan birey arasındaki en belirgin fark, *suçlu olmayan bireyin «suçluluk dürtüleri»ni (impulse) kontrol edebilmesi ve toplumsal açıdan zararsız bazı faaliyetlerle onlara çıkış yolları aramasıdır.*

Bireyin bunu başarabilmesi büyük ölçüde sağlıklı bir toplumsallaşma sürecinden geçmesine bağlıdır. İnsan kişiliğinin maddi temelini oluşturan ve doğuştan getirilen gizilgüçler, yetenek, zekâ, huy, bedensel özellikler, insanın içinde geliştiği toplumsal ortamda anlam kazanır. Yapılan araştırmalar da göstermiştir ki, suç işlemede etken olduğu ileri sürülen zekâ geriliği, bedensel bazı özellikler de, ancak uygun bir toplumsal çevrede etkinlik kazanabilmektedir.

İnsanı insan yapan, toplumla uyumlu ya da toplum dışı olmasında bu denli etkili olan toplumsallaşma (socialization) sürecini biraz daha yakından tanıyalım.

Toplumun ya da Bir Grubun Üyesi Olmak İçin...

İnsan, biyo-kültürel ve sosyal bir varlıktır. Ekonomik ve kültürel koşullar içinde toplumsal ilişkiler, bireyi çepeçevre kuşatırlar. Bireyin tüm yaşamı çevresine uyum sağlama çabası içinde geçer. Bu, tümüyle edilgen bir süreç değildir. Birey doğuştan getirdiği gizilgüçlerle, toplumdan gelen etkilerin bir sentezini oluşturarak toplumsal gelişimini sürdürür. Bir başka deyişle, insan, toplumun eseridir, ama tüm yaşamı boyunca karşılıklı etkileşim içinde, hem kendini, hem toplumu değiştirir. İşte toplumsallaşma böylesine karmaşık ve dinamik bir süreçtir.

Psikologların da altını çizdiği gibi, toplumsallaşma, geniş bir davranış ve oluşum alanını içerir. En başarılı şekliyle bu alan, insan organizmasının, «çaresizlik ve tam bir bencillik»le tanımlanan bebeklik çağından, «bağımsız bir yaratıcılık» olarak nitelenen yetişkinlik dönemine geçmesine dek uzanan bir öğrenme ve öğretme sürecidir. Öğrenmenin yanısıra koşullanma, katılma ve alıştırma, toplumsallaşmanın gerçekleşmesinde rol oynayan temel öğelerdir. İnsan yaşamının belki de en bü-

yük başarısı, sağlam ve dengeli bir toplumsallaşmaya ulaşmasıdır.

Toplumsal beklentilere uygunluk gösteren, kazanılmış davranış yeteneği olarak da tanımlanan toplumsallaşma, geniş anlamda bireyin doğumuyla başlayan bir süreci, dar anlamdaysa günlük davranış gelişimini kapsar. Bu açıdan bakıldığında, toplumsallaşmanın yeni deneyim ve yaşantılar kazanmaktan ibaret olduğu görülür.

Toplumsallaşma, insanın tarihsel gelişiminin farklı dönemlerinde, her gelişim evresinin kendisine özgü sosyal-ekonomik değerleriyle inançlarını yansıtır. Sosyo-ekonomik, kültürel etkenler nedeniyle insan davranışlarında, bir toplumdan ötekine, aynı toplumda zamanla ve yöresel olarak farklılıklar görülür. Aynı farklılığa kuşaklar arasında olduğu gibi, toplumsal sınıflar arasında da rastlanır.

Özetlersek, toplumsallaşmış bir kişi, sosyal gelişmenin üç ölçütüne uyan bir insandır. Şöyle ki:

1. Sözkonusu kişi, toplum içinde uygun görülen bir biçimde hareket eder. Toplumca konulmuş din, ahlak ve hukuk gibi üstyapı kurallarına uyar.
2. Toplumun bir birimi olarak, kendisine verilen rolleri ve görevleri yerine getirir.
3. Sosyal faaliyetlere ve kişilere yönelmiş uygun birtakım tutumlara sahiptir.

Ağaç Yaşken Eğilir

Hiçbir çocuk, sosyal ya da anti-sosyal olarak dünyaya gelmez. Bununla birlikte, insanlarla beraber olma güdüsü, yaşamın ilk yıllarında gelişir. Toplu halde yaşama, aşağı düzeydeki hayvanların büyük bir çoğunluğunun ortak özelliği olmasına karşılık, toplumsal davranış insanoğluna özgü bir niteliktir.

İlk toplumsal davranış, bebeğin insanlarla eşyaları birbirinden ayırt etmeye başladığı zaman görülür. Bebek, üçüncü ay dolaylarında insan ve nesnelere farklı tepkilerde bulunmaya başlar.

Çocuğun topluma ve sosyal yaşantılara karşı tavırlarının biçimlenişi, başkalarıyla nasıl geçineceği, geniş ölçüde yaşamın

ilk yıllarındaki öğrenme deneyimlerine bağlıdır. Bu deneyimler de, çocuğa verilen olanaklara, bu olanakları değerlendirmek için sahip olduğu güdülenmeye (motivasyon), aile bireyleri, öğretmenleri ve öteki yetişkinlerin rehberliğine bağlıdır. Bütün bu etkenler, onun toplumsallaşmayı öğrenmesini, grup içindeki yerini ve toplumsal gelişimini etkiler. Toplumsal gelişimin insan yaşamındaki yeri ve önemi incelendiğinde, karmaşık ve kişiye özgü gelişme süreci içinde bireyin algılama biçimlerinde, tepkilerinde, tutum ve alışkanlıklarında, grup normlarına ve değerlerine uyduğu görülür.

Hollingshead, bireyin toplumsallaşmasını başlıca üç sosyolojik ilkeye dayandırmaktadır:

1. Birey, sosyal davranışı, toplum bireyleriyle etkileşim halinde öğrenir.
2. Bireyin ne öğreneceğini içinde yaşadığı toplumun kültürü belirler.
3. Bireyin öğrenimi, bir toplumsal örgütlenmeye ancak etkin bir biçimde katılmasıyla tamamlanır.

Toplumsallaşmayı öğrenme, bireylerin doğal yapılarına da bağlıdır. Bazı kalıtımsal kökenli davranış eğilimlerinin bireyden bireye değiştiğini belirten Charlotte Bühler, üç farklı sosyal tipten söz eder:

- *Sosyal Açıdan Kör Tip:* Bu grubu oluşturan çocuklar, diğerlerini dikkate almadan, sadece kendileriyle ilgilenirler.
- *Sosyal Açıdan Bağımlı Tip:* Bu gruptakiler, öteki çocukların varlık ve faaliyetlerinden açık bir biçimde etkilenirler ve onlara karşı büyük bir ilgi gösterirler.
- *Sosyal Açıdan Bağımsız Tip:* Bu tür çocuklar, diğerlerinin varlığından haberdar olmalarına karşın, onların etkisinde kalmamaya çalışırlar.

Kime «Uyumlu İnsan» Denir?

Birey, toplumda hem saygınlık kazanmak, hem de yerini ve rolünü belirleme gereksinimi duyar. Toplumsal uyum, geniş ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır. Bu uyum, ayrıca kişinin yetişkinlik yıllarındaki başarısını da etkileyecektir. Toplumsal uyumun ölçüsü, bireyin çevresindeki kişilerle ilişki-

ler kurup sürdürebilmesi, grup çalışmasına katılabilmesi, yapıcı olması, sorumluluk yüklenebilmesi ve birlikte yaşamanın getirdiği kurallara uyabilmesidir. Bu, zamanla oluşagelen bir süreçtir.

İyi bir sosyal uyumun gerçekleşebildiğini bazı ölçütlerle anlamak olasıdır. Şöyle ki:

- *Farklı Gruplara Uyum Gösterme:* Farklı gruplara uygun bir biçimde davranan, onlarla ilişki kuran, arkadaş gruplarına olduğu kadar, iş vb. gibi öteki çevrelere de uyum gösteren birey, sosyal açıdan uyumlu bir kişi olarak kabul edilir.
- *Sosyal Tutumlar:* Toplumca istenen, kabul gören tutum ve tavırları öteki insanlara yönelten, toplumsal yaşama bu tavırlarla katılan kişiler, sosyal açıdan uyumlu sayılırlar.
- *Kişisel Doyum:* Toplumsal ortamda aldığı rol ve kurduğu ilişkiden yeterince doyum sağlayan kişi, sosyal açıdan uyumlu sayılır.

İyi bir sosyal uyumu engelleyen birçok etken vardır. Bunların başında, hiç kuşkusuz, aileden gelen olumsuz etkiler yer alır. Sosyal davranış biçimlerinin zayıf ve yetersiz olduğu ailelerde çocuklar, ev dışında bu doğrultuda güçlü güdülenmeye (motivasyon) sahip olsalar bile, iyi bir sosyal uyum gösteremezler. Eğer ailelerde çocukların kendilerini özdeşleştirecekleri modeller zayıf ve yetersizse, ev dışındaki sosyal uyumları ciddi bir biçimde engellenir.

Sosyal uyum için güdülenme (motivasyon) azlığı, çoğunlukla ev içi ve yakın çevreden edinilen ilk sosyal deneyimlerin yetersizliğinden doğar.

Bütün bu kötü koşullara karşın, çocukların iyi bir sosyal uyum gösterebilmeleri için güçlü güdülenmeleri olabilir. Bu durumda onların, bu öğrenmeyi gerçekleştirecek küçük bir yardıma ve rehberliğe gereksinmeleri vardır.

Sonuç olarak, sosyal olmayan kişi ya, a-sosyal ya da anti -sosyaldir. A-sosyal kişi toplumsallaşma kavramından yoksundur, toplumun kendisinden ne istediğinin bilincinde değildir. Anti-sosyal kişiyse, toplumun, başkalarının kendinden ne istediğini bilir, ama kasten bunları yerine getirmez, karşı çıkar. Bu tür bir kişi, gerektiğinde boyun eğmeyi bilmeyen, zarar ve-

rici, başkalarının zararına da olsa, kendi arzularına doyum sağlamaya çalışan bir yaratıktır.

Suç Bir Tür «Hastalık» mıdır?

Her toplumda anti-sosyal davranışlarda bulunan, toplumsal ya da hukuksal yaptırımlara konu olan bireylerin varlığı, yüzyıllar boyu düşünürleri, yöneticileri, hukukçuları, bilim adamlarını yakından ilgilendirmiştir.

Antikçağda Yunan düşünürü Platon, *Kanunlar* adlı yapıtında, suçu, ruhun bir tür hastalığı olarak düşünmüş ve bunun üç nedeni olduğunu öne sürmüştür. Bunlar, tutkular, haz arama alışkanlığı ve bilgisizliktir. Bu nedenle Platon, suçlunun aydınlatılarak iyi edilmesini öngörmüştür.

Bir başka Yunan düşünürü olan Aristoteles, suçluları toplum düşmanı olarak kabul eder ve onların acımasızca cezalandırılmalarının gerektiğini savunur. Aristoteles, suç işlemenin nedenlerini, yoksulluk, devrim gibi toplumsal koşullarda bulur. Bu nedenle bazı yazarlar, Aristoteles'i, suç nedenlerini bireyin dışında ve toplumsal çevre değişmelerinde araması açısından «Suç Sosyolojisi»nin kurucusu ve öncüsü saymak isterler.

Birçok uzmana göre ise, Hippocrates, «Suç Antropolojisi» nin öncüsüdür. Hippocrates, toplumsal koşulların yanısıra, beden yapısıyla kişilik ve suç arasındaki ilişkileri de görmüş ve ünlü tipolojisini oluşturmuştur.

Ortaçağlarda suç, şeytani bir davranış ve kötü ruhların teşvikiyle ortaya çıkan bir eylem olarak kabul edilmişti. Thomas d'Aquin, suçların çoğunun kökeninde sosyal ihtirasların yattığını, ancak yoksulluğun suça neden oluşturan bir etken olduğunu da ortaya koymuştur.

Çağdaş bilim adamlarından Burt, suça yalnızca bir «semptom» (symptom), (araz, belirti) gözüyle bakılabileceğini ve bunun kökeninin de zihin olduğunu, suçluluğun ruhsal bir sorun olarak ele alınması gerektiğini öne sürmüştür. Bazı kuralları bozduğu için, çocuğu dövmek ve susturmak üzere ceza kurumlarına göndermek, küçük bir ateşi olan bir kimseyi, başkalarına bulaştırmaması için hastaneye göndermeye benzer. Tıpkı bedensel hastalıklarda olduğu gibi, suça konu olan anti-sosyal davranışlarda, ahlaka ilişkin hastalıklarda da belirtilerle değil,

nedenler bulunup onlarla savaşılmalıdır. Çünkü nedenler, bütünüyle ortaya konmadan hiçbir tedavi önerilemez (2).

Suçluluk Nedir, Hangi Davranışları «Suç» Sayabiliriz?

Suçluluk (criminalité), (delinquency), kişiyi toplum halinde yaşayan öteki bireylerin karşısına çıkaran bir çatışmanın ürünüdür. Ceza Hukuku'nun verdiği tanıma göre, «suç», yasanın cezalandırdığı harekettir. Bu tanımın ışığında Paul Lutz, «genç bir suçlu»yu, «Ceza Yasası'na göre, suça neden olan bir kabahat işlemiş birey» olarak açıklar. Ancak, çok basit olan bu hukuki tanım birbirinden farklı olguları kapsar. Örneğin, biletini ödemeden otobüste yolculuk eden de suçludur, hırsızlık sırasında iki üç kişiyi öldüren de.

Lowrey'e göre, «suçluluk», bireyle çevresi arasındaki karşılıklı etki ve tepkilerin sonucunda oluşur; bu da, bireyde bazı özel kişilik durumlarının oluşmasına neden olur.

English, suçluluğu, hukuki ya da ahlaki kuralların bozulması olarak tanımlar. Seligman ve Johnson ise, küçük ya da büyük bir sosyal grubun üyeleri tarafından iyi ve yararlı diye kabul edilmiş bulunan inançların, geleneklerin, âdet ve törelerin, kurumların dayandıkları kurallara aykırı olarak işlenmiş bulunan anti-sosyal bir davranışa, suçluluk adını verirler (3).

Öte yandan, Lombroso'ya göre, «suç», doğum, ölüm gibi doğal bir olaydır. Hatta bitkiler ve hayvanlar âleminde bile vardır. Bir davranış ya da eylem, belirli bir ülkenin ve dönemin âdet, töre, gelenek ve düşünceleriyle çelişki halinde bulunduğu takdirde, suç niteliğini taşır.

Bu tanımlarda, «suç» kavramının oldukça farklı yaklaşımlarla ele alındığı hemen göze çarpmaktadır. Suçluluğa, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, hukuksal ya da bütüncül yaklaşımlar, ayrı bir bölümde ele alınacaktır. Ancak, burada belirtmek istediğimiz nokta, sorunun, özellikle de Ceza Hukuku'nun tanımladığı gibi, «yasanın cezalandırdığı hareket» olarak ele alınamayacak kadar karmaşık ve çok yönlü olduğudur.

Anti-sosyal davranış, evrensel bir olay, grup yaşamının bir işlevi olarak düşünülebilir; ancak gösterdiği çeşitli şekiller ve uyandırdığı tepkinin içeriği açısından gruptan gruba birtakım

farklılıklar bulunur. Bu değişkenlerin grubun örgütlenmesiyle sıkı sıkıya bağlı olduğuna, kuralların ve yasaların toplumun somut yaşama koşulları tarafından belirlendiğine, bunların göreceliğine ve değişebilirliğine değinmiştik. Burada vurgulamak istediğimiz nokta, anti-sosyal davranış kavramının, suç kavramını içeren, ama onu aşan bir kavram olduğudur.

Suçun Bilimi: Kriminoloji

Çağımızda, suç ve ceza, suçlunun yeniden topluma kazandırılması, suçun engellenmesi gibi konuları inceleyen «Kriminoloji» (Criminology) adında özel bir bilim dalı gelişmiştir.

Bonder'e göre, kriminoloji, «tüm yönleriyle suç olayını inceleyen deneysel bir bilim»dir.

Kriminoloji İlkeleri (Principles of Criminology) adlı yapıtında Sutherland, kriminolojiyi, «suçu sosyal bir fenomen olarak ele alan bilginin bütünü» diye tanımlar ve şöyle devam eder: «İstenmeyen birtakım hareketler, sosyal toplumlarda suç olarak belirlenir. Buna karşın, bazı kimseler bu tür suçları yapmakta ve mevcut davranışlarını sürdürmekte ısrar ederler. Bu durumda toplum buna, cezalandırma, iyi etme ya da engelleme gibi yollarla tepkide bulunur. İşte bu karşılıklı ilişkiler kriminolojinin ana maddesini oluşturur.» (4).

«Sanık Dünya»

Sanayileşme, kentleşme, teknoloji alanlarındaki ilerlemenin, kısaca uygarlığın gelişmesiyle dar anlamda, istatistiğe konu olan suç oranının arttığı bilinmektedir. İstatistiklere göre, Batı dünyasında son beş yıl içinde ortalama olarak suç, nüfus artışından tam dört kez daha hızlı artış göstermiştir. Bir başka deyişle, saatin her dakikasında dört ciddi suç vakası kaydedilmektedir. Giderek artan suç oranlarına koşut olarak, suç biçimlerinde de bazı değişiklikler görülmektedir.

Bunun yanısıra, «gizli suçluluk» kavramı da kriminologları meşgul eden bir sorundur. Yapılan incelemeler, polisçe yakalanan suçluların gerçek suçlu rakamlarını yansıtmadığını göstermektedir (5).

Radzinowicz, İngiltere'de işlenen tüm suçlardan yalnızca % 15'inin, Howard Jones ise % 25'inin resmi kayıtlara geçtiğini savunmuşlardır (6). Benzer oranların Almanya'da da geçerli olduğu Meyer Wehner tarafından savunulmuştur.

İstatistiklere, polis kayıtlarına yansıyan ölçüleriyle bile ürkütücü boyutlara ulaşan suçluluk, asıl geniş anlamıyla anti-sosyal davranışların nicel ve nitel artışıyla, deyim yerindeyse, «Sanık Dünya»nın bir izdüşümüdür, denilebilir.

Sanık Dünya'mızda öylesine büyük suçlar vardır ki, bunlar polis ve adliye binalarının kapılarından sığmazlar. Bunlar, tüm insanlığın suçudur. Birleşmiş Milletler verilerine göre, 1981'de dünyada açlık ve kötü beslenme yüzünden 17 milyon çocuğun ölümü de «faili meçhul» cinayetler sınıfına giriyor. Ülkemizde her yıl doğan 1000 canlı çocuktan 163'ünün, doğu bölgelerimizdeyse 250'sinin daha bir yaşına gelmeden ölmesinin hangi kategoride inceleneceği tartışmaya değer. «Gizli suçlar»da mı?

Her şeye karşın, yine de karamsar olmamak gerekir. Çünkü dünyamız, değişim sancıları içinde kıvranarak sarsılıyor. Sanayi toplumları, sanayi ötesi toplumlara dönüşme yolunda. Azgelişmişler gelişmişliğe, bağımlı uluslar bağımsızlığa doğru yol alıyorlar. Daha yaşanası, daha güzel bir dünyaya doğru acılar içinde gidiliyor. Çocuklar, ergenler, yetişkinler işte bu dinamizmin olumlu ya da olumsuz çatışma ortamında suça yöneliyor, suç işliyorlar.

Kitabımızda çocuk suçluluğunu ele alırken, suçun, ne insanın ruhundaki kötülükten, ne kalıtımsal ve bedensel özelliklerinden, ne de salt toplumsal nedenlerden kaynaklandığını, ama bu etkenlerin kimi kez hepsinin birden etkili olabildiğini, karmaşık bir olguyu ele aldığımızın bilincindeyiz.

KAYNAKLAR

(1) Tanyol, Prof. Dr. C., **Sanat ve Ahlak,** İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, No. 577, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1954.

(2) Burt, C. L., **The Young Delinquent,** Appleton, New York, 1925.

(2) Evrim, Prof. Dr. S., **Psikoloji Açısından Suçluluk Sorunu,** İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, No. 1531, İstanbul, 1970.

(4) Sutherland, E. H. ve Gressey, **Principles of Criminology,** J. B. Lippincott Co., Chicago, 1955.

(5) Hood, R. ve Sparks, R., **Key Issues in Criminology,** Word University Library, London, 1970.

(6) Radzinowicz, L., **A History of the English Criminal Law,** Stewens and Sons, 1948.

BİRİNCİ BÖLÜM

Çocuk Suçluluğu

YASA VE ÇOCUK

Suçlu Çocuk Yoktur,
Suça İtilmiş Çocuk Vardır...

Çocuklar, her dakikasında dört ciddi suç işlenen bir dünyaya gözlerini açıyorlar. İstatistik verileri, kayıtlara geçmeyen «gizli suç»lar ve halka halka yayılan anti-sosyal davranışlar ortamıyla da genişletince, ortaya çıkan toplumsal panoramayı gözönüne getirmek zor olmayacaktır.

Buna hemen eklememiz gereken, çocuğun, aslında gelişiminin ilk evrelerinde yaşamını çoğunlukla anti-sosyal nitelikte dürtülerle (impulse) yönlendiren ve böylelikle doyum sağlayan bir varlık olduğudur. Küçük yaşlarda tüm çocuklar ufak tefek suçlar işlerler. Hatta bazı uzmanlara göre, «her çocuk kendisini yenebilecek suçluluk dürtülerine sahiptir; aslında suçluluk kategorisine girdiği halde, önemsiz sayılan küçük suçları işlemeyen hiç kimse yoktur.» (1) Çocukluğunda komşunun bahçesinden yasak meyvayı çalmamış kaç kişi yaşamıştır şu dünyada? Ancak bu, çocukların gelecekte de suç işleyecekleri, suçlu olacakları anlamına gelmez. Gelişim süreci içinde çocukların büyük bir bölümü toplumsallaşmada ve çevreye uyumda denge sağlayacaklardır.

Çocuklar, hangi kurallara neden uyulacağını yeterince algılayamazlar, çünkü henüz a-sosyal'dirler, toplumsallaşma süre-

ci tamamlanmamıştır. Çoğunlukla yetişkinler, onlara uyulacak kuralları nedenleriyle anlatmazlar. Aslında kurallar da onların doğal dürtüleriyle çelişmektedir.

Ergenlik dönemindeyse, suça yönelten etkenler, hızlı bir bedensel ve ruhsal değişimden, kalıtımsal nedenlerden, zekâ potansiyelinin sınırlılığından kaynaklanacağı gibi, çocukluk evresine dek uzanan yanlış eğitim ve yetersiz sevgi kökenli de olabilir. Öte yandan, değişen değer yargıları, ahlak kurallarının yarattığı karmaşa, hızlı ve düzensiz kentleşme ve sanayileşme, göçler, ekonomik bunalımlar gibi sosyo-ekonomik kaynaklı nedenler de ergeni suça iten etkenler arasında sayılabilir.

Ayrıca, savaşın getirdiği, yıkımın ergenleri suça iten önemli bir etken olduğu görülür. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını izleyen yıllardaki çocuk suçluluğu oranlarının, tüm dünya ülkelerinde gösterdiği artış bunu kanıtlamaktadır. Başta Birleşik Amerika, Japonya ve İsveç olmak üzere birçok ülkede, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra çocuk suçluluğu alanında hızlı bir artış kaydedilmiştir. Ülkemizdeki istatistiklere de bakıldığında, Türkiye'nin savaşa girmemiş olmasına karşın, 21 yaşından küçük olan suçlu oranının, 1936'da % 23 olduğu, 1938'de % 24.5'tan 1940'ta % 27.5, 1941 ve 1942'de % 32.7'ye yükseldiği, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana hızlı bir artış gösterdiği dikkat çeker (2).

Burt, çocuk suçluluğunu, «bir çocuktaki anti-sosyal eğilimlerin yasa müdahalesi gerektirecek bir duruma dönüşmesi» biçiminde tanımlar (3). «Yarardan uzak olma», «kötü niyetle işlenmiş olma» ve «olumsuzluk» çocuk suçluluğunun tipik özellikleri arasında sayılabilir. Örneğin, girdikleri şapkacı dükkânından bir tek şapka alıp, diğerlerini parçalayan, bir sepet şeftali çalıp, birkaçını yedikten sonra, gerisini çürümeye bırakan çocuklar, bu özelliklere uygun bir davranış göstermişlerdir.

En Çok Suç İşlenen Yaş: 14

Hukuki açıdan «çocuk» sözcüğüyle henüz reşit olmamış ergenler, 11-18 yaş grubu kastedilmektedir. 14 yaş gerek İngiltere, gerekse bazı Avrupa ülkeleri ve ülkemizde en çok suç işlenen yaş olarak belirlenmiştir.

Çocuk suçluluğunu, yetişkinlik döneminde işlenen suçtan ayırt eden en önemli özellik, bu dönemin gelişiminde «problemli evre» ya da «geçiş evresi» olarak adlandırılan ergenlik dönemine rastlamasıdır. Gencin kendi kendine, «Ben kimim?», «Kime benzemeliyim?», «Başkalarına nasıl görünmeliyim?» gibi sorular sorduğu ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Bu dönemde ergen, ailesinin istek ve yasaklamalarına ısrarla karşı koyar. Yeterince olgunlaşmamış olmanın sonucu, gençte belirgin bir dengesizlik görülür. Bir yandan ana babanın desteğine olan gereksinim, öte yandan özgürlük arzusu, gençte yeni çatışmaların doğmasına neden olur (4). İşte böylesine kritik bir dönemdeki gencin işlediği suçu bu dönemin özelliklerinden soyutlayarak, ona alelâde bir suçlu gözüyle bakmak olanaksızdır.

Gençler tarafından işlenen suçlar, gerek tür, gerekse neden açısından yetişkin suçlarından farklıdır. Bu nedenle, gençlik dönemindeki suçluluk kavramını klasik Ceza Hukuku'nun «yasanın gösterdiği suç, bu suçu işleyen kişi de, suçludur» biçimindeki tanımlarla belirlemek oldukça güç ve hatalıdır.

Bilindiği gibi, ergenlik dönemi, çocuğun hızlı bir bedensel ve ruhsal gelişim dönemidir. Bu hızlı gelişmenin yarattığı dengesizliğin, bilgi ve deneyim eksikliğiyle de bir arada bulunması, gencin sosyal normlara uyum göstermesini büyük ölçüde zorlaştırır. Aynı zamanda, çevresinden toplumsal kabul bekleyen genç, beğenmediği bazı toplum kurallarını yeniden düzenlemeyi düşünür. Bazı davranışlarının hiç kimseyi memnun etmediğini görür. Bunun, kendisinin kuralların nedenlerini kavrayamamasından, gerçeklerin çok yönlülüğünü algılayacak bilgi ve deneyimlerden yoksun olmasından kaynaklandığını kabul edemez. O, alabildiğine direnir, büyüklerin kurulu düzenini köhne ve kalıplaşmış bulur. Değişen dünyanın, değişen genç kuşaklarını anlamamakta direnen yaşlı kuşaklar da onu büyük ölçüde haklı çıkarmaktadırlar. Kuşaklararası sürtüşme sertleşerek, bazen de genci aile çevresinden koparark, sürüp gider (5)...

Çocuk, ana babasının iyi ve kötü özelliklerini kendisine göründüğü biçimde yaşar. Doyurucu olduğu gibi, onu kırıklığa uğratıcı nitelikte de olabilen bu özellikler, çocuğun kişiliğini oluşturacak hammaddelerdir (Şemin, 1977) (6).

Çocuğun dış dünyayla kuracağı ilişkilerde önemi büyük olan ilk sosyal deneyimler, aile kurumunda gerçekleşir. Çocukta «ben»i oluşturan tavır alışlar, ailedeki kişiler arası ilişkilerle kurulur. «Aile içinde kurulan yapılar, dinamik yapılar olup, daha sonraki ilişkilere yön verirler.» (7).

Bowlby, kişiliğin temellerinin atıldığı ilk beş yıl içinde anneden ayrı kalmanın, çocukta suçlu kişilik yapısının gelişmesinde en önemli etken olacağını ileri sürer (8). Jones da, hırsızlık yapan çocuğun, bu suçu sadece fizyolojik gereksinmelerden dolayı değil, sevgi ve sevecenlik eksikliğini karşılamak amacıyla da işlediğini savunur (9).

Ailede suçlu davranış örneklerinin görülmesi halinde, «suçluluk davranışının iletişim süreci (communication process) içinde diğer insanlarla olan karşılıklı ilişki sonucu öğrenildiğini» savunan Sutherland'ın varsayımını yapılan araştırmalar da doğrulamaktadır (10).

Uzmanların, bilim adamlarının görüşlerinden yaptığımız bu alıntılar da, suçluluk davranışının kökeninde, çocukluk yıllarına kadar uzanan bir zaman dilimi içinde birden çok etkenin bulunabileceğini göstermektedir.

Suçlu çocuklarda zekâ, kişilik ve yakın çevre etkenlerini incelemek üzere, Ankara, İzmir ve Elazığ ıslah ve cezaevlerindeki 214 suçlu gençle ve aynı kentlerden gelen 150 suçlu olmayan genç üzerinde yaptığımız araştırmanın sonuçları, çocuk suçluluğunda psiko-sosyal ve pedagojik sorunların ağır bastığını ortaya çıkarmıştır (11).

Çocuk Suçluluğunun Türleri

Ivy Bennett son altmış yıl içinde suçluluk literatüründe birbirinden farklı olarak belirlenebilen suç gruplarından söz ederek, bunları şöyle sıralar:

1. Genellikle psiko-sosyal ve sosyolojik araştırmalar, zayıf akıllılık ya da gelişimdeki gerilik nedeniyle görülen suçluluğun, suçluluk vakalarının büyük bir yüzdesini oluşturduğunu ve bu tür çocukların çoğunlukla sosyo-ekonomik düzeyi düşük, yoksul ailelerden geldiğini göstermiştir. Sözkonusu çocuklar, doğuştan itibaren bedensel, toplumsal ve zihinsel gelişimleri-

nin sınırlı olması nedeniyle yaşıtlarına oranla şanssızdırlar. Çünkü onlarla kıyaslandıklarında, daha zayıftırlar ve dış etkenlerden gelen baskıya daha az dayanıklıdırlar.

2. Bu grubu oluşturan çocuklardan bazıları umut vericidir; uygun toplumsal koşullarda sadece normal çocuk kusurlarına sahip gibi görünürler; büyük bir duygusal dengesizlik göstermezler ve normal çocuk yeteneklerine sahiptirler, ancak yeterince sosyal eğitimden yoksundurlar. Toplumsal değerleriyle yoğruldukları yakın çevrelerindeki uygun değişikliklere hızlı bir biçimde yanıt verebilirler. Bu tür çocukların, normal koşullar altında normal bir yapıya sahip olabilecekken, çevreye uyum gösterememiş çocuklar oldukları düşünülebilir.

3. Ergenlik döneminden önce hatalı davranışlarına rastlanmayan çocukların ergenlik çağında işledikleri suçlar, bu özel dönemin zorluk ve gereksinmelerinin doğurduğu sorunlardan ayrı düşünülemez. Uygun bir yetiştirme yöntemi uygulandığında, bu çocuklar normale dönmek üzere yeterli güce sahiptirler.

4. Bur'ün deyişiyle, «bozuk aile düzeninden gelen suçluluk»ta çocuğa birtakım kötü sosyal davranış örnekleri aşılanır. Çocuk, aile ve yakın çevresinin kusurlu yanlarını benimser ve Levy'nin deyişiyle, «anadilini öğrendiği gibi, bunları da öğrenir.» (12).

5. Doğrudan doğruya değil de, ikinci derecede anti-sosyal davranış bozukluklarına neden olan suçluluk türüne gelince, bu çocuklar, sara, beyin iltihabı gibi tümüyle organik koşullara karşı bir tepki olarak ikincil planda ortaya çıkan kontrol edilmemiş davranış ya da suçlara sahiptirler.

6. Ekonomik yoksunluk nedeniyle işlenen suçlar bölümü, yaşamlarının ilk yıllarında sürekli olarak yoksulluk çekmiş ve yaşama yolunu suç işlemekte bulan büyük bir grup çocuğu kapsar.

7. Nörotik suçlu kategorisi, çok sayıda yazara göre, «suçlu davranışı bilinçsiz güdülenme (motivasyon) tarafından belirlenen bir suçlu grubu» olarak tanımlanıyorsa da, bu tür suçluların hepsi aynı özelliği göstermeyebilir. Bu grubun sınırlarını kesin olarak çizmek zordur; çünkü, nörotik olan suçluluk belirtileri ender olarak «saf» haliyle bulunur. Oysa, nörotik kişilik bozukluğuna bağlı, bilinçsizce yapılan anti-sosyal dav-

ranış, ruhsal tedavide incelenmiş suçlularda pek sık görülür. Bu tip davranışa, nörotik eğilimlerin zayıf ego ya da bozuk kişilik yapısıyla birleştiği vakalarda rastlanır.

8. Çocuk suçluluğu içinde en az anlaşılanı ve tedaviye en çok karşı koyanı psikopatik suçlulardır. Önceleri, «ahlaki düşüklük» ve «ahlaki zayıflık» olarak nitelenen ve uzmanlarca tartışmalı olan bu gruba, anti-sosyal kişiler, ahlak açısından yozlaşmış, bozulmuş kimseler, kleptomaniler ve eşcinseller girer.

9. Hafif ve ağır psikotik hastalıklardan doğan davranış bozukluğu gösteren çocuklar bu gruba sokulabilir.

SERSERİ STANLEY'LERİN ÖYKÜSÜ (*)

«Toplum İçin Bir Tehlike miyim?»

«Yaşama başlarken, herkesin bir şansı vardır; bazısının iyi, bazısının kötü,» diye öyküsüne başlıyor Stanley. «Başka bir deyişle, yazgı, yaşamımızı daha biz doğmadan yönetmeye başlar ve ömür boyu sürer. Benim yaşamım, işe yaramaz, cahil, bencil, yalnızca kendini ve kendi çocuklarını düşünen bir üvey anneyle karabasana dönüştü.»

Stanley, dört yaşındayken öz annesi ölmüştü. Babası, yedi çocuklu ve kendisi gibi Polonya'dan göç etmiş bir kadınla ikinci evliliğini yaptı ve hepsi birlikte dört odalı bir evde oturmaya başladılar. Babasının hali vakti yerinde sayılırdı; ama, Stanley'e sevgi göstermez, üvey anneyse her zaman ona çatardı.

«Üvey annem önceleri sakindi. Ama sonraları çok haşin davranmaya ve beni dövmeye başladı. Babam ise bana bir çift güzel söz etmediği, hele bir kez olsun kucağına almadığı, sevgi

(*) Cook, L. A. and Cook, E. F., **A Sociological Approach To Education**, McGraw-Hill Book Company, Inc. Third Ed. New York, 1960, s. 240.

göstermediği gibi, zaten pek bizimle birlikte de olmazdı. Ya bütün gün işinde, ya kahvede ya da uykudaydı.»

Stanley, zamanının büyük bölümünü sokaklarda geçiriyordu. En iyi arkadaşları William adlı bir üvey kardeşle, Tony adlı bir çete reisiydi. Tony, gözüpek, güçlü kuvvetli bir çocuktu. Çete faaliyetleri çocukların en büyük eğlencesini oluşturmaktaydı.

«Çevreyi keşfetmeye başladım. Serseri serseri dolaşmak büyüleyiciydi; çünkü, serüven ve özgürlük demekti. Öbür çocuklar sigara içiyor, 'kızılderilicilik' oynuyorlardı. Ben, onlardan küçüktüm, ama hemen onlara katıldım.»

Stanley, mağazalardan ve trenlerden eşya çalmayı öğrendi. Genç hırsızlar daha büyüklere hayrandılar ve onlara uyuyorlardı.

«Bu tür şeyleri yapmayı çok seviyordum. Bana heyecan veriyordu.»

Üvey annesi, onu, kardeşi William'ı baştan çıkarmakla suçladığı zaman, Stanley evden kaçtı.

«İlk kez ev denilen o delikten çıkıyordum. Altı yaşında bir çocuk olarak nereye gidebilirdim?»

Stanley, eskiden oturdukları bir eve gidip, bir arkadaşını buldu. Sokaklarda yatıyor, yiyecek çalıyordu. Dört gün sonra Stanley, polis tarafından yakalandı. Bir kez evden kaçtıktan sonra, ikincisi daha kolay gelmişti. Artık o kadar sık kaçıyordu ki, babası sürekli polise başvurmaktan usanmaya başlamıştı.

Bu arada, gecekondu mahallesi olan West Madison Sokağı'na giden Stanley, «Niyetim amaçsız dolaşmaktı,» der.

Çocuğun bu kadar zaman nasıl okul kaçağı olabildiği açıklanamamaktaydı.

«Okulda oturup hep seyahat etmeyi düşlerdim... Bütün gün hapiste olmak gibi bir şeydi.»

Birkaç kez daha evden ve okuldan kaçtıktan sonra, yakalanıp ıslahevine gönderildi. Orada birçok suçlu çocukla tanıştı ve onların etkisinde kaldı.

«Buradaki çocukların anlattığı öyküler ne denli şaşırtıcı olursa, o ölçüde etki yaratıyordu. Ben de bu yalan ağına düştüm.»

Islahevinden çıkıp eve giderken, yollarda dilendi; eline birkaç kuruş geçirince de, sinemaya gitti. İki gün sonra hırsızlık suçuyla tutuklanarak yine ıslahevine yollandı. Çıktıktan sonra, yine zaman zaman evden kaçıyor, ufak tefek suçlardan yakalanıp geri getiriliyordu.

«'Robot' olup olmadığımı anlamak için başımı muayene ettiler ve sanırım öyle olduğuma karar verdiler. Okulda bir öğretmen 'toplum için bir tehlike' olduğumu söyledi. Tehlikeli olmaya başlıyormuşum... Saçma. Ben yalnızca gezginci bir kişiliğe sahip sekiz yaşında bir çocuktum.»

Stanley dokuz yaşında, erkek çocukların devam ettiği özel bir okula verildi. Daha ilk günden, disipline dayanamadı. Dayaktan, aç bırakılmaktan ve ağır iş yaptırılmasından uzun uzun yakınıyordu.

Buradan çıktıktan kısa bir süre sonra, evini terkederek kendi yiyeceğini ve öteki gereksinimlerini sağlamaya çalıştı. Birkaç gün sonra yine tutuklanarak, bu kez St. Charles Islahevi'ne gönderildi. Stanley, önce sevinmişti. «Yaşamım boyunca ilk kez trene binecektim,» diyordu.

Islahevinde çeşitli genç suçlular vardı. Stanley, buradaki yaşamından şöyle söz eder: «Burada en önemli ilke, arkadaşa kalleşlik yapmamaktır. Okumayı ve düş kurmayı öğreniyorum, bu da beni sefil çevremden uzaklaştırıyor...» Gerçekten de bazı olumlu roman kahramanlarından etkilenen Stanley, dürüst davranmaya, iyilik yapmaya kararlı gibi görünüyordu. Islahevi yetkililerine şeref sözü vermesi üzerine de, serbest bırakıldı.

Stanley yeniden resmi okula döndü, ama çok geçmeden tekdüze yaşamdan sıkılmaya başladı. William, onu çetesine «hapse girip çıkmış biri» olarak tanıtmıştı.

«Bana bir yer verdiler, ben de deneyimlerimi anlattım.»

Bu sırada Stanley, bir yağ fabrikasında iş buldu ve beş gün çalıştı.

«Tuvalette sigara içtiğim için kovuldum, ama işi sevmiyordum zaten.»

İkinci işini de yitirdikten sonra, yine ıslahevine yollandı. Çıktıktan sonra da bir oymacılık atölyesinde işe başladı. Yaşlı biri olan patronu, onu eve alıp, evlat edinmeyi planlıyordu.

«Yeni evimde ilk günüm bir rüya gibiydi. Bu lüks, gözlerimi kamaştırıyordu, yeni babam, beni işe götürüp getiriyor, para ve güzel giyecekler veriyor ve iyi davranıyordu.»

Ne var ki Stanley, yine çok geçmeden William'ın, çetenin, eski mutlu günlerinin özlemini çekmeye, yeni ailesinin yaşamını sıkıcı, tekdüze bulmaya başladı. Bir gün Stanley'i kumar oynarken yakalayan yeni babası, ona sert bir dille çıkıştı. Buna kızan Stanley, bulduğu parayı ve iki arkadaşını yanına alarak kentten kaçmayı denediyse de, yakalandı.

Daha sonra ev soyan bir çete kuran Stanley, kısa zamanda yakayı ele verdi ve kendi deyişiyle, «*suç öğrenimine uzmanlar gözetiminde devam edilen yer*» olan ıslahevine yollandı.

Cezası tamamlandıktan sonra, evli bir üvey ablasının yanına gitti. Burası kendisininkine göre daha iyi bir mahalleydi. Akranları onun için bir sorun oluşturuyordu. Bir kere, erkek çocukların çoğunun bir işi vardı ve bazıları oldukça başarılıydı. Üstelik, Stanley'in hapiste yatmış olduğunu biliyorlardı.

«Beni küçük görüyorlardı ve hakkımda söylediklerini duyuyordum. Bu yüzden sık sık kavga ettim. Bazen aralarına girmeye çalışıyordum, ama onların tavırlarına alışık olmadığım için beni aşağılıyorlardı. Ne yapabilirdim? Hepsine birden karşı koyamazdım.»

Stanley bütün girdiği işleri sıkıcı buluyor, ya ayrılıyor ya da tartıştığı için, kovuluyordu. Bu arada karıştığı ufak tefek suçlar nedeniyle kent cezaevine gönderildi. Serbest kalınca, orada tanıştığı cezaevi yetkilisi Clifford Shaw'un çağrısını kabul ederek, onunla konuşmaya gitti. Shaw'un bulduğu ev başta Stanley'e iyi göründü.

«Bana namuslu insanlara olduğu gibi davranıyorlardı.»

Yavaş yavaş yeni koşullara uyum sağlıyordu. Biraz daha eğitim görmekle istediği düzeye gelebileceğine inanmaya başlamıştı. Bir hastanede iş buldu. Gece okuluna kayıt olup, okumaya başladı. Bu dönemde, daha sonra eşi olan genç kızı tanıdı ve onun gözünde değer kazanmak için kendine model olarak bir işadamını seçti. Ne var ki, Stanley için savaşım henüz bitmemişti. Hastanede biriyle kavga etmesi üzerine, işten kovuldu. Bu kez, Shaw'un çabalarıyla, kişiliğine çok uygun bir iş olan gezginci satıcılığa başladı.

«Bu iş için yaratılmış olduğumu hissediyordum,» diyordu.

İlk denemede satıcılık işinin o güne dek yaptıkları arasında en büyüleyicisi olduğu kanısına varmıştı. Bir dereceye kadar başına buyruktu, kendi kendine karar veriyordu; canayakınlığı da önemli bir sermayeydi. Eline geçen para, kendi çabasına bağlı olduğu için, daha fazla kazanmak elindeydi. Stanley dört yıl sonra şöyle yazar:

«Artık bir evin sıcak atmosferinde karım ve çocuğumla yerleşmiş durumdayım. Yaşamımda ilk kez uğruna çalışacağım bir şey var: Çocuğumun bana tanınmayan olanaklara sahip olmasını istiyorum. Satıcılık zor, ama ben seviyorum. Hem iyi para getiriyor, hem de kişiyi özgür kılıyor. İki yıldır o eski mahallelere gitmiyorum ve oradakileri unutmak istiyorum artık.»

Çare: Başkaldırı ve Saldırganlığın Olumlu Yöne Aktarılması

Stanley sorunları olan bir evin üyesiydi. Bir mahkeme yetkilisi onun için, «Ev koşullarının kötü olması nedeniyle, yeni bir eve verilmelidir,» şeklinde yazmıştı. Ailede mutsuz olan çocuk, içindeki korku ve kin duygularını geliştirirken, evden kaçma belirtisiyle bunları açığa vuruyordu. Sokak çocuklarını ve çete üyelerini kendine arkadaş seçmesi, aynı mekanizmanın sonucuydu.

Okul, amaçsız dolaşmayı hayal eden bu çocuk için sıkıntılı ve anlamsız bir hapis gibiydi. Her ne kadar zekâ düzeyi yüksekse de, hiçbir öğretmenin onu anlamaya ya da yardım etmeye çalışmaması yüzünden okulda uyum sağlaması olanaksızdı. Okul da ev gibi ona karşı soğuktu; hele, «toplum için tehlike» olarak nitelenmesi, uyumsuzluğunu daha da arttırmıştı. Tepkisi yine savaşmak ve kaçmak oluyordu.

Öte yandan ıslahevleri aslında bir suçluluk okulu durumundaydı ve Stanley için gerçekten böyle olmuştu. Burada tanıştığı suçluların etkisinde kalıyordu. Üvey ablasıyla oturmaya başladığındaysa, sosyal çevre değişikliğine hazırlıklı değildi ve alışık olduğu arkadaş edinme yolları burada geçerli olmuyordu.

Çocuğun başlıca sorununu anlamak Shaw'un biraz zamanını almıştı. Stanley için işe girmek kolay, fakat o işde kalmak

zordu. Emir almayı kesinlikle kabul etmiyordu. Yetişkin otoritesine karşı oluş, çocuğun kişiliğinde çok derin, hatta baskın öğeydi. Bu nedenle, gezginci satıcılık çok yerinde bir öneri olmuştu.

Stanley'in saldırgan davranışı, aradığı otoriteye erişememe, başkalarını suçlu bulma ve kendine acıma duyguları, «benmerkezci» (egosantrik) insan tipini göstermektedir. Kişiliğin bu şekillenmesinin, çocukluğun çok erken dönemlerinde olduğu kabul edildiğine göre, bunun sonradan ne kadar değiştirilebileceği tartışılabilir. Bu olayda değişme, kişiliğin derinliklerinde değil, bunu gösterme yollarında yapılmıştır. Bir başka deyişle, Stanley'i annesi, polis ve öğretmenlerle savaşmaya iten güdüler (içtepiler), bu kez satış sağlamak üzere olumlu bir biçimde müşteriye yöneltmiş oluyordu.

⁂

Stanley'in öyküsü çarpıcı ve düşündürücü... Dünyada onunkine benzer nice öyküler yaşanıyor ve yaşanacak... Yaşamdaki küçük kahramanları için yapılacak olan nedir? Onları anlamak, onlara acımak mı? Kuşkusuz bundan öte bir şeyler. Çağdaş insan, kendinden olduğu kadar, herkesten ve her şeyden sorumlu kişidir, görüşüne katılıyorsak, sorumluluk alanımız içindeki en önemli kategorinin de çocuklar olduğunu biliyoruzdur. O halde, Stanley'leri böylesi dramatik bir yazgıya iten koşulları iyi tanımalı ve bu koşulları değiştirmek için çok şeyler yapmalıyız.

EVRENSEL BİR SORUN

Bunalan Dünyanın Suçsuz Suçluları

XXI. yüzyıla doğru yaklaşırken, elektronik çağ, insan aklının sınırlarını zorlayarak ilerliyor. İleri düzeyde sanayileşmiş ülkelerdeki endüstride, bürolarda, evlerde insan aklının ve klasik makinelerin becerilerini göz açıp kapayıncaya dek yapı-

veren bilgisayarlar, robotlar egemen olma yolunda. Uzaydaki yörüngesinde dönen, dünyadan fırlatılmış çok sayıdaki uydu, yeryüzünün nicel verilerini uzmanlardan daha çabuk ve doğru olarak hesaplamakta. Uydular yoluyla televizyon ve radyo yayınları, daha geniş alanlara yayılarak kitle iletişimini görülmemiş boyutlara ulaştırıyor.

Öte yandan, tüm bu akıl durdurucu bilimsel ve teknolojik gelişmeler sürüp giderken, dünyamızın dertleri azalmak bir yana, artmaktadır.

Uzaydan gezegenimize bakan uyduların objektifleri, Kuzey Yarıküre'de varlıklıların, Güney Yarıküre'de yoksulların dünyasını belgeliyor. «XX. yüzyılın içinde yaşadığımız günlerinde, dünyada dört milyar insan yaşıyor,» diye yazıyor Prof. Dr. Gülten Kazgan. «Bunun yaklaşık bir milyarı, ileri sanayi ülkelerinde, yani Kuzey'de toplanmış. Geri kalan üç milyar insan, henüz sanayi toplumu olma aşamasına varamamış olan Güney'i oluşturuyor.» (13). Kuzey'in varlıklıları, zaman zaman Güney'in yoksulluğundan ve uyanışından dehşete kapılmakta. Güney'in de dayatmasıyla Kuzey-Güney diyalogu başlamıştır. Zengin ülkelerden yoksul ülkelere daha fazla kaynak ve teknoloji aktarmak; uluslararası ilişkileri daha adil ve eşitlik ilkelerine uygun olarak yürütmek gibi önlemler kaçınılmaz olmuştur. Artık dünyada kimse kimsenin sorunlarına kolayca sırtını dönemez. Ama bu kavram henüz normatif bir nitelik taşımaktan öteye gitmiş değildir.

Uzayı fethe çıkan ve günde 1.5 milyar doları askeri harcamalara ayırabilen insanoğlu, yeryüzünde doğrudan ya da dolaylı olarak açlıktan yılda 17 milyon çocuğun ölümüne seyirci kalabilmektedir. Birleşmiş Milletler, yeryüzündeki çocukların üçte birinin gelişimlerini engelleyici işlerde çalıştırıldıklarını açıklıyor.

Öte yandan, Batı toplumları tüm gelişmişliklerine karşın, kendi yaralarını bile sarabilmiş değiller. İşsizlik 1929 bunalımından bu yana en yüksek düzeylere ulaşmış durumda. Şiddet eylemlerinin önü alınamamakta, suçluluk oranları, intiharlar artmakta. Uyuşturucu tutsaklığı, toplumsal bir salgın halini almış, cinsel tabular yıkılmış, fuhuş, eşcinsellik yaygınlaşmış, porno ticari bir meta olmuştur. Sanayide otomasyonun ulaştığı bo-

yutlar, insanın özünü boşaltmakta, yaratıcılığını törpülemekte, yalnızlığını artırmaktadır. «Çağdaş insan yalnızdır,» diyor Prof. Dr. Özcan Köknel (14).

Çekirdek Aile Sarsılıyor

Sanayi ötesi topluma doğru yol alan sanayi toplumu, kendi tipik aile modelini, çekirdek aileyi de sarsıyor. Bu modeli, çalışan erkek, eve bakan kadın ve ortalama iki çocuk diye tanımlarsak, Amerikan halkının yalnızca % 7'si bu tip ailede yaşıyor. Geri kalan % 93'ü farklı aile yaşamları sürdürüyorlar. Birleşik Amerika'da 1970-1978 yıllarında 14-35 yaş arasında ailesiz, tek başına yaşayanların sayısı üç misli artmıştır. Birlikte yaşayıp yasal formaliteleri hiçe sayanların sayısı da son 10 yıl içinde iki kattan fazla artmış bulunuyor.

Başka bir önemli gelişme de, kendi istekleriyle «çocuktan arınmış» adı verilen bir yaşam biçimini seçenlerin sayısındaki artıştır. İngiltere'deki Çocuksuzlar Ulusal Derneği gibi, çocukları olmayanların haklarını korumak ve doğumu teşvik eden propagandalarla mücadele etmek için örgütler kurulmaktadır.

Çocuklu ailelere bakıldığındaysa, çekirdek aile tipinin çökmeye yüz tuttuğu açıkça görülüyor. Ana ve babadan yalnızca bir tanesi tarafından yürütülen ailelerin sayısının artması, bunun en iyi kanıtıdır. Son yıllarda genellikle çekirdek ailede olmak üzere boşanmalar ve ayrılmalar o denli çoğalmıştır ki, bugün Birleşik Amerika'da yedi çocuktan biri ana ve babadan yalnızca biri tarafından yetiştirilmektedir. Kentlerdeyse dört çocuktan birine ana ya da baba tarafından bakılmaktadır. Bu olgu yalnızca Birleşik Amerika'da değil, Batı Avrupa ülkelerinde, özellikle de İngiltere'de, çok yaygındır.

Çocuğun sağlıklı gelişmesine olumsuz etki yapan çağdaş olgulardan birinin de, yığınsal iletişim araçlarının yayınları olduğu görüşü birçok araştırmacı, uzman tarafından belirlenmektedir. Tüketimi, bireyciliği, şiddeti, saldırganlığı, hayalciliği, ahlakdışı eğilimleri idealize eden programların yoğunluğunu görmek için araştırma yapmak bile gereksiz. Bunlardan bir bölümü, bizim ekranlarımıza, beyazperdelerimize, basınımıza da yansıyarak çocuklarımızı, insanımızı etkilemiyor mu?

Çocuk suçluluğunun sosyal ve psiko-pedagojik bir olgu ve «iletişim süreci içinde öğrenilmiş bir davranış» olduğu anımsanırsa, bu uzaya fırlatılmış uygarlığın yeryüzündeki tortusunun çocuklara nasıl bulaştığı da anlaşılır olmaktadır.

Ne acıdır ki, toplum eski duyarlılığını da yitirmektedir. Suç kavramı değişmekte, önemini yitirmekte, en kötüsü günlük, sıradan olaylardanmış gibi görülmektedir. Ülkemizde böyle bir kanıksama sürecini yakın bir geçmişte yaşamadık mı? Önceleri öldürülen gençler için gözyaşı döker, adını bellekle-rimizde tutarken, son yıllarda günlük gazetemize sadece, bugün acaba kaç kişi öldürüldü? diye şöyle bir göz atar olmuştuk.

Büyüyen Yara...

Batı'da, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çocuk suçluluğunda hızlı bir artış görülmektedir. Örneğin, Fransa'da çocuk hükümlülerin sayısı 1955'ten 1975'e kadar yaklaşık dört kat artmıştır (15). Federal Almanya'da polis tarafından yakalanan 1.301.471 sanığın % 11.3'ü çocuk ve genç olarak yer almışken, 1974 yılında 1.062.199 sanığın % 20.1'ini çocuk ve gençler oluşturmuştur.

İsveç'te 15-18 yaşlar arasında bulunan nüfusta suçluluğun artış gösterdiği belirlenmiştir. İsviçre'de 1960-1970 yıllarında 14-18 yaş arasındaki çocukların işlediği suçlardan dolayı mahkûmiyet sayısında artış olduğu kabul edilmektedir.

Buna karşılık İtalya'da sosyal kontrol örgütlerinin geliştirilmesinden sonra, 18'den aşağı yaşlardakilerin işlediği suç sayılarında bir azalma olduğu ileri sürülmektedir. 1964 yılında 220.556 suç failinin % 10.5'i küçük yaştaki suçlulardan oluşmaktayken, 1971'de 524.120 sanığın % 4.4'ü, 1974'teyse 439.855 sanığın % 5.6'sını küçükler oluşturmuştur.

Hızlı Gençlik

Bilindiği gibi, 1968 yılında, önce Fransa'da patlak veren «öğrenci olayları» diyebileceğimiz ve dünyada hızla yayılan gençlik olayları, uzun yıllar Batı'nın önemli bir sorunu olageldi. Özellikle yüksek öğrenim gençliğini saran bu hareketler, öğrencilerin bazı demokratik kazanımlar elde etmeleriyle durul-

du. Bazı anarşist unsurların kışkırtmasıyla yer yer şiddet eylemleri biçimini de alan bu gençlik hareketleri, aslında gençliğin eski toplumsal ve siyasal kurumlara yeni seçeneklerle karşı çıkışlarıydı. Ancak, bu hareketlerle yanlış bir biçimde benzerlik kurulan terör olayları ve şiddet eylemleri son yıllarda Batı'yı oldukça rahatsız eden bir sorun olarak yaygınlaşmaktadır.

Çeşitli ülkelerin istatistikleri, son yıllarda şiddet eylemlerinin genç ve çocuklar arasında revaçta olduğunu ortaya koymaktadır. Fransa, Federal Almanya, İtalya, İngiltere gibi ülkelerde şiddet yoluyla işlenen ve genellikle kamu düzenini bozma ve cinsel özgürlüğe karşı işlenen suçların faillerinin üçte ikisini 25 yaşın altındaki gençler oluşturmaktadır.

Batı'da kamu düzenini bozucu şiddet eylemleri, toplumu birinci derecede tedirgin etmekle birlikte, çocuk ve genç suçluluğunda ilk sırayı hırsızlık almaktadır. Bunlardan başka, genel adaba karşı suçlar, trafik kurallarına aykırı hareket, yangın çıkarma, mülkiyete saldırı gibi suçlar da Batı toplumlarındaki çocuk suçluluğu türleri arasında yer almaktadır. Bu suçların farklı yaş gruplarında işlenmesinde dikkati çeken ayrımlar var.

Sözgelişi, Fransız polis istatistikleri, 21 yaşındaki gençlerin hırsızlığın ağır biçimlerini ve çeşitli mala ilişkin suçlarla ırza tecavüz suçlarını daha fazla işledikleri, buna karşılık 21 yaşından küçüklerinse basit hırsızlık ve özellikle motorlu araç çalma suçunun failleri olduklarını göstermektedir.

Federal Almanya'da 14-18 yaş grubunun basit hırsızlık, tehdit, ırza tecavüz suçlarına yönelirken, 18-21 yaş grubunun bu suçları şiddetle işlediklerini görmekteyiz. Bu ikinciler, trafik kurallarına aykırı eylemlere de fazlaca rağbet ediyorlar.

Gençlerin bu eylemleri son yıllarda daha çok, birlikte, grup halinde işlemeleri dikkatleri çekmektedir.

İtalya'da güneyin kırsal bölgelerinde şiddet eylemleri daha çok aileler arasında adaleti sağlama, prestij elde etme gibi nedenlerle işlenmekteydi. Son yıllardaysa, gençler daha çok siyasal ve toplumsal çıkarlar adına şiddete başvurmaktadırlar. Bu durum, toplumda korku ve huzursuzluğa yol açmaktadır.

Daha önce de değindiğimiz gibi, Batı'da çocuk ve gençler arasında en fazla, hırsızlık suçu işlenmektedir. Hırsızlık suçunu gençler genellikle üretici olmadıkları dönemde işlemektedirler. Çoğunlukla işsiz, çırak, öğrenci olan küçüklerin hırsızlık yaptıkları saptanmıştır. Bu suç, toplumun tüm sınıfları arasında yaygın olmakla birlikte, daha çok orta sınıfların çocukları arasında görülmektedir.

«Pot Kültür»

Çağdaş gelişmeler yeni yeni sorunlar yaratırken, suçlu davranışlara da yeni türler eklemektedir. Özellikle gençler arasında son on yılların yeni suç türü olarak, başta uyuşturucu madde kullanımı gelmektedir.

1960'lardan sonra Birleşik Amerika ve Avrupa'da gençler arasında esrar ve eroin gibi uyuşturucuların yanısıra, alışkanlık ve bağımlılık yaratan diğer sentetik maddelerin, ilaçların kullanımı, elde edilmesi için başvurulan yasadışı yollar büyük yankılar uyandırmıştı. Bu toplumsal salgına karşı çeşitli önlemlere başvuruldu. Sentetik maddelerin kullanımının kısıtlanması için ilaç sanayiinin denetimi, afyon, hintkeneviri gibi maddelerin ülkelerden girişini ve satışını engelleme çabaları bu önlemler arasında sayılabilir.

Gençler, hatta çocuklar arasında uyuşturucuların en yaygın bulunduğu ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu bilinmektedir. Toplumsal yıkımı çok fazla olan yaygın uyuşturucu madde kullanımı, özellikle öğrenciler arasında «pot culture» adı verilen bir altkültür oluşmasına yol açmıştır.

Çocuklar arasında eroin kullanımının yayıldığı 1970 yıllarında yalnızca New York kentinde 224 çocuğun fazla dozda eroin alma nedeniyle öldüğü ve kentte toplam 25 bin eroinmanın bulunduğu belirtilmektedir.

İngiltere'de de eroin tutsaklığı büyük boyutlara ulaşmıştır. Gençler arasında eroin alışkanlığı en üst düzeye geldikten sonra bir düşüş kaydedilmiştir. 1970 yılında yakalanan 1426 kişiden 142'si 20 yaşın altındayken, bu sayı 1974'te 1970 kişiden 64'e, 1975'teyse 1954 kişiden 39'a düşmüştür.

Fransa'da lise çağındaki çocuklarda esrar kullananların yaygınlanışı, ülkede eroinmanların sayılarının artmakta olduğu

belirlenmiştir. Belçika'da okullarda yapılan bir araştırmada, gençlerin % 10.6'sının uyuşturucu madde kullandığı; bunlardan % 4'ünün sürekli bir biçimde bu maddeyi aldığı; esrar, marihuana türünden maddelerin 18-21 yaş arasındaki gençler tarafından kullanıldığı; bu maddeleri kullanan erkeklerin kızlardan iki kat fazla olduğu saptanmıştır.

Federal Almanya'da da 1960'larda gençler arasında korkutucu boyutlara ulaşmış olan uyuşturucu madde salgınının bugün ciddiyetini kaybettiği ileri sürülmektedir.

Batı'da gençlerin, toplumu sarsan hızlı kavramsal ve kuramsal değişme sonucu ortaya çıkan eski kurumların ve değerlerin çözülmesi nedeniyle bunalıma düştükleri, bu yüzden uyuşturuculardan medet umdukları öne sürülebilir. Ne var ki, uyuşturucu maddelerin satışı üzerine kurulmuş dünya çapındaki örgütlü kaçakçılık şebekelerinin ve bu maddeleri üreten sanayi çevrelerinin uyuşturucu madde tutsaklığını salgın haline getirmekteki payı unutulmamalıdır. Bunun sonucunda büyük kentler, uyuşturucu ticareti yapanların ve kullananların yerleştiği, her türlü suçun işlendiği bölgeler olmuştur.

Çocuk Çeteleri

Batı'da çocuk ve gençler tarafından işlenen suçların büyük bir bölümünün topluca işlenen «organize suçlar» olduğu görülür. Suça yönelen ergenlerin 3-5 kişilik gruplar halinde suç işlemeyi yeğledikleri gözlenmektedir. Kriminoloji, çocuk suçluluğundaki katılma oranının yüksek olmasını, çocuk suçluluğuyla oyun grubu arasındaki nedensellik ilişkisiyle açıklar. Çocuk suçluluğunu sosyo-kültürel yaklaşımla açıklayan uzmanlar, suçluluğun oluşumunda çocuk çeteleriyle grup içindeki arkadaşlık ilişkisinin önemine değinmektedirler. Gerçekten de, çocuğun içinde bulunduğu oyun grubu tarafından «sosyal kabul» görebilmesi ve bir «statü» sahibi olabilmesi için belli bir grup dayanışmasına gereksinimi büyüktür.

Başlangıçta oyun grubu olarak ortaya çıkan beraberlik, ergenlik çağındaki gençlerin özellikleri nedeniyle giderek suçlu çetesine dönüşebilmektedir.

Artık ailenin kontrol ve çocuğa örnek oluşturma işlevi de çeteye geçmiştir. Otoriteye başkaldırmada çetesiyle güç ka-

zanan ergen, kuraldışı davranma, yasakları sık sık bozma yoluna kolayca kayabilmektedir. Kuşkusuz çeteye uyum sağlama ve katılmada çocuğun kişilik yapısını da gözönünde bulundurmak gerekir. Çocuğun kişiliğinin saldırgan, ya da çekingen olması, kolay etki altında kalması, otoriteye başkaldırma eğilimi göstermesi çeteye katılmada etken olabilmektedir.

Çeteler ve normalden sapan davranış konusunda Shaw ve McKay, Chicago'daki çalışmalarında 5480 suçlunun % 80'inin suçlarını bir grup arkadaşlarıyla birlikte ortaklaşa işlediklerini saptamışlardır. Özellikle hırsızlığın bir grup faaliyeti olduğu, hırsızlık vakalarının hemen hemen 9/10'unun topluca işlendiği ortaya konmuştur.

Thrasher, ünlü *The Gang* (Çete) (16) adlı yapıtında, çeteleri bozan etkenler üzerinde durmuş, 1313 çete vakasından 652 kadarında ahlaken bozucu (demoralize edici) etkenlere rastlanmış, 609'unda olası etkenlerden sözetmiş, 52'sinin hiçbir bozucu etkene sahip olmadığını görmüştür. Ahlaken bozulmuş 652 olaydan 530'unun kesinlikle suçlu olduğu saptanmıştır.

Ahlaken bozulma (demoralize olma) süreci, erkek çocukların çeteye girmeleriyle birlikte, hatta daha önceleri başlayabilir ve çocuk büyüdükçe giderek gelişebilir. Örneğin, okul kaçağı olarak başlayan bir çocuk, daha sonra küçük bazı suçlar işler, bunu bazı ciddi suçlar izler ve eğer kontrol altına alınmazsa, çocuk profesyonel bir suçlu olarak yetişir. Çete, bir çocuğun kronik suçlu ya da kaçak olmasına yardım eder.

Çetenin, genci suçluluk sürecine sokmak üzere birtakım belirli davranış ölçüleri vardır. Çete üyelerinin genellikle sahip oldukları genel davranış ölçüsü olarak, argoya, uygunsuz söz ve hareketlere, alkol ve uyuşturucu madde kullanımına, olumsuz cinsel davranışlara rastlanır.

Çocuk, çete içinde suçluluk pratik ve tekniklerini öğrenir. Çete için suçluluk, grup tarafından dış etkenlere karşı korunma aracı olarak yorumlanır ve bazı koşullarda normal bir davranış diye tanımlanır. Çete lideri, istek ve gerçekleştirilecek olayların planını yapar.

Suçlu çeteleri, toplumun davranış ölçüleri ve örgütlenmemiş koşullarıyla yakından ilgilidir. Bununla birlikte, çeteler bu-

lundukları toplumlarla çatışma halindedirler ve hiçbir zaman sosyal bir dünyada bir bütünlük oluşturamazlar.

Cohen'e göre, suçlu altkültürünün en belirgin özellikleri arasında, olumsuzluk, dengesizlik, çabuk karar değiştirme, kısa süreli, geçici haz duyma ve grup özerkliği gelmektedir (17).

Thrasher, 1313 çetenin araştırmasından oluşan bu yapıtında, çeteyi şu şekilde anlatmaktadır:

«... Bridgeport'un en eski sahipleri, Almanların dolmasıyla buradan giden İrlandalılardı. Daha sonra da bugün çoğunluğu oluşturan Polonyalılar yerleştiler.

Herkesin evinin önünde küçük lahana tarlaları, tavukları, hatta inekleri vardı. Komşu çetelerin verdiği zararların çoğu, çitleri kırmak ve lahanaları çalmaktı, çünkü alınacak başka bir şey yoktu. Topluluğun erkekleri, yaklaşık iki yüz işçi çalıştıran değirmenlerde ya da bin işçi çalıştıran sığır depolarında iş görürlerdi.

Ashland ve Bubbly Creek çevresinde dolaşan, 17-22 yaşlarında bir düzine gençten oluşan bir çete vardı. Bu çete üyeleri, zamanlarını kumar oynamakla geçirirler ve düzenli bir işyerinde çalışmazlardı. Çete elemanları ücretlerini alarak evlerine dönmekte olan işçileri soymak üzere beklerlerdi. Birçoğunu dereye atarak kurbanlarından kurtuldukları söylenir.

İrlandalı ve Alman gençlerden oluşan bir çete vardı ve bunların toplantı yeri Ashland'deki bir barın bodrumuydu. Aynı yıllarda varolan bir başkası da, 'Ceviz Ağacı Çetesi'ydi. 12-18 yaşlarında bir düzine gençten oluşan bu çete üyeleri, bir bodrumda toplanırlardı. Burada «aşırı duygusal öykü kitapları» okurlar, kâğıt oynarlar, ders çalışırlar ve biralarını içerlerdi. Bazen şeftali çalarlar, ya da pasta aşırıp bunu pantolon askılarındaki çengelliiğnelerle keserlerdi.

Bridgeport'un güneyinde ve eski kesiminin doğusunda bir Lithuanian sömürgesi vardır. Buranın gençleri, camları kıran, çalan, çocukları ve sokaktaki sarhoşları rehin alan yasadışı çeteler oluşturmuşlardı.

On Altınca Sokak'tan başlayıp farklı genişliklerle güneye doğru Altmış Üçüncü Sokağa kadar uzanan alanda, Chicago' nun en geniş zenci bölgesi olan 'Siyah Kemer' yer alır. Çelişkili sosyal durumların olduğu bu bölgede, yüksek sınıftan zen-

ci komşular olduğu gibi, siyah ve beyaz gece klüpleri, beyaz ve zenci mesire yerleri ve teneke mahallelerin en kötüsü bulunur. Yoksul kesimlerde, özellikle kumar, hırsızlık ve cinayetin yaygın olduğu 'suç noktaları'nda sayısız çete vardır.

Ghetto'nun güney kesiminde 'Vadi' adıyla bilinen bir yer bulunur. Burası, hırsızlardan oluşan güçlü çetelerin, alkollü içki ve bira kaçakçılarının beşiğidir. 'Bebek Ruth' takma adında, enerji dolu bir liderleri olan ünlü 'Kırkikiler'in yeni alanları da burasıdır. Bunlar, işe otomobil tahrip ederek başlamışlar ve pencere kıran ev hırsızları olarak sivrilmişlerdir.»

Thrasher, bir çocuk çetesi üyesinin anlattıklarını şöyle nakleder:

«Bütün bu çirkin şeyleri eğlence olsun diye yapıyorduk. 'Lütfen sokakları temiz tutun!' yazılı bir levhayı yerinden söker, 'Canımız sokakları temiz tutmak istemiyor!' diye bağırırdık. Bir gün adamın birinin otomobilinin radyatörüne bir kutu zamk boşalttık. Bir başka gün bir evin camını çerçevesini yere indirdik. Bu tür işler bizi mutlu ediyor, rahatlatıyordu.»

«Biri Bizi Örgütlese de Çete Olsak!..» (*)

Stanley gibi, Rocco da okulda başarısız olmuş ve yedinci sınıftan serseri ve hırsız olmak üzere ayrılmıştır. Annesinin bir iş bulması için yalvarıp yakarmalarına kulak asmamıştır.

Rocco şöyle anlatıyor:

«İlk önce okuldan kaçıp bahçede asılı çamaşırları çalmakla işe başladık. İpek gömlek vb. çalıp, tanesini, bir, iki dolara satıyorduk. Paramız olunca, bilye oynuyor, yazı tura atıyor, sinemaya gidiyor ve kızlarla çıkıyorduk.

Ondan sonra para makinelerini soymaya başladık, gecede beş kadar makine soyuyorduk. Yakalanma olasılığı karşısında, hızla karanlık sokaklara koşup, kayboluyorduk.

Daha sonra bisiklet çalmaya başladık. Bir süre sakladıktan sonra, dörtle on ya da on beş dolara satıyorduk. Bir gün bir adam geldi ve bize 29x4 ölçüsünde bir lastik için dokuz dolar

(*) Cook, L. A. ve Cook, E. F., **A Sociological Approach To Education,** McGraw-Hill Book Company, Inc. Third Ed. New York, 1960, s. 245.

önerdi. Lastiği çalıp, ona teslim ettiğimizde bize parasını verdi. Onun aracılığıyla pek çok müşterimiz oldu. Kendime bir Ford aldım ve onunla istediğimizi buluncaya dek kentte dolaşıyorduk.

Barınağımız bir dükkândı. En büyük masrafımız ise, kumar ve kızlar... Polisle başımızın derde girmesi, ben 16 yaşındayken oldu. Lastik çaldığımızdan kuşkulanıyorlardı. Karakolda biraz dayak yedik, fakat hiçbir şeyden haberimiz olmadığını iddia etmemiz üzerine serbest bırakıldık, ama izleniyorduk. İşte o zaman öğrendim ki, paran varsa, yirmi beş dolar bir polisi susturmaya yetiyor.

Figlio, kumar salonunu açtığında orada dolaşmaya başladık. Salon ufak grupları çekiyor ve bunlar tanışıp yakınlaşıyorlardı. Hepimizin güvendiği yaşlı bir adama para karşılığında silahlarımızı ve paramızı bırakıyorduk.

Lastik işinin son altı ayı, ülkeye çok miktarda lastik gelmesi üzerine ucuza satıldığından, oldukça kötü gitti. Daha sonra kamyon çalarak yükünü boşaltıp satmaya başladık. Bir süre sonraysa otomobil siparişi kabul etmeye, otomobilleri çaldıktan sonra plakalarını değiştirip satmaya başladık.

Yakalanıp cezaevine girdikten sonra, çeteyle ilişkimi kaybettim. Üçü, polis tarafından öldürülmüş, geri kalanlar dağılmıştı.

Cezaevinden çıktıktan sonra yine hırsızlık yapıyorduk, ama kendi hesabımıza. Artık gangster değiliz. Sadece serseri... Biri bizi örgütlese, bir çete olsak çok iyi olur!»

Bu öykü, Rocco'nun bir okul kaçağı olarak başlayıp, hırsızlığı oyun haline getirmiş bir suçlu çetesine nasıl girdiğini ve sonuçta örgütlenmiş bir yetişkin çetesine üye oluşunu anlatmaktadır. Bu olay iki önemli noktaya değinir: Bazı kötü niyetli kişilerin yardımı olmadan hiçbir çete varolamaz ve toplumda konuya karşı bir aldırmazlık ya da karşı koymama durumu sözkonusudur.

Yine de Rocco'nun durumu çok sık görülen bir suçluluk biçimi değildir; çünkü bunda amaç, kazançtan çok, anti-sosyal davranışlardır. Buna örnek olarak, rakip çeteden birini öldürmelerini verebiliriz. Sanki gençler, bilinmeyen bir nedenden

ötürü henüz insan gibi davranmaya, toplum kurallarına uymaya karar vermemiş gibidirler.

Bütün büyük kentlerin, belki tüm kent okullarının sokak çeteleri hakkında bilgisi vardır. Detroit'in bazı kesimlerinde ilkokul çocukları, dayak ve tehditle öbür öğrencilerden haraç alırlar; öğretmenler, bu çocukları koruyamadıklarından bu tür olaylar polise intikal eder.

New York kentinde 100 suçlu çetesi saptanmış ve oturdukları yerler belirlenmişti. Grupların üye sayısı birkaç kişiyle elli kişi arasında değişiyordu. Üyelerin yaş sınırlarıysa 9-20 dolaylarındaydı. Erkeklerin çoğu gönüllü, ancak bir bölümü dayak tehdidiyle, zorla üye yapılmıştı. Grup üyeleri arasında kızlar da vardı. Bunlar, genellikle seks rollerini benimsemişlerdi. Liderler, ünlerini sokak kavgalarındaki cesaretleriyle kazanırlardı. Silahlarıysa çakı, bıçak, sopa ve bazen çalınmış otomobillerdi.

Sokak çeteleri üzerinde derinlemesine inceleme yapmış olan Cohen'e göre, sosyo-ekonomik düzeyi düşük çevreden gelen erkek çocukların en büyük sorunu, «statü çatışması»dır. Kötü yetiştirilen gençler, sosyal kurumlara bırakıldıklarında, burada kendilerinden üstün akranlarıyla yarışa girerler. Bunun sonucu, rahatsızlık, başarısızlık ve çaresizlik duyguları ortaya çıkar. Çetelerse, üyelerinin ahlaki değerlerden kopmalarını ve düşmanlık duygularını açıkça ortaya koymalarını olanaklı kılmaktadırlar.

Özetle, Cohen'e göre, suçluluk kültürü, topluma duyulan nefreti çete üyesinin ölçütü haline getirir; toplum tarafından benimsenmiş değerler, çete üyesinin savaştığı değerlerin aynıdır (18).

TÜRKİYE'NİN SUÇLU ÇOCUKLARI

Rüzgâr Eken, Fırtına Biçer

Ülkemizin dünyadaki konumuna, dünyanın ve toplumumuzun gelişme dinamiğine bakıldığında, Türkiye'nin çağdaş değiş-

melerden derinden etkilendiği açıktır. Ülkemizin azgelişmişlik çemberini kırma yolunda sanayileşmeye, kalkınmaya çalıştığı, sahip olduğu doğal ve toplumsal potansiyelle daha ileriye doğru hızlı bir değişme yaşadığı tartışılmaz. Bu değişime damgasını vuran temel sosyo-ekonomik olay, hızlı bir sanayileşme ve kentleşmedir. Başka bir deyişle, Türkiye geleneksel bir tarım toplumundan, çağdaş (modern) bir sanayi toplumuna doğru evrim geçirmekte, toplumumuz bir geçiş döneminin tüm sarsıntılarını yaşamaktadır.

Bu toplumsal değişme tüm olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla yaşanırken, suçluluk oranlarında görülen artış, çocuk suçluluğuna da koşut olarak yansımaktadır.

Elimizde yeterli istatistik verilerin bulunmadığı 1975 yılı sonrasında ülkemizi sarsan ekonomik, politik ve toplumsal bunalımın suçluluk oranlarını, özellikle gençler arasında yükseltmiş olduğu sıradan bir gözle bile görülebilir.

Bu nedenle, aşağıda vereceğimiz tabloda görülen çocuk ve genç suçlular oranındaki düşüşü dikkatle değerlendirmek zorundayız. Burada özellikle 1974 yılında çıkarılmış olan 1480 sayılı Af Kanunu'nun bu yıl ve onu izleyen yıllarda mahkûm olanların sayılarını etkilemiş bulunduğu tahmin edilmektedir (19).

Türkiye'de Yıllara Göre
CEZAEVLERİNE GİREN HÜKÜMLÜLER

Yaş Grubu	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
12-15	1352	1082	963	848	759	181	640
16-18	3917	3636	4289	5090	2731	1000	1007
Toplam	5269	4718	5252	5938	3490	1181	1647
Genel Hükümlü Toplamı	62723	55695	60456	71230	56157	25995	40578
Çocuk Suçlarının Genel Suça Oranı	% 8.40	% 8.47	% 8.68	% 8.33	% 6.22	% 4.54	% 4.05

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 1977 DİE yayın no. 825, s. 119.

1979 yılında yayınlanan istatistik bilgilere göreyse, 1971 yılında ceza ve ıslahevlerine giren 12-15 yaşları arasındaki hükümlü çocukların 963; 16-18 yaşlarındaki hükümlü çocukların da 4289 olduğu görülmüştür. 1977 yılındaysa, ceza kurumlarına giren 12-15 yaşlarındaki hükümlü çocukların sayısının 500'e, 16-18 yaşlarındaki hükümlülerin sayısının da 1099'a düştüğü saptanmıştır.

Bu tabloda hukuki olarak çocuk tanımına giren 18'in altındaki yaş grubunun dikkate alındığı görülmektedir. Oysa, biz nasıl ki, çocuk suçluluğunu «cezanın tanımladığı suç, onu işleyen suçludur» biçiminde tanımlamıyorsak, ergenliği de 18 yaşta tamamlanmış kabul etmiyoruz. Bu açıdan istatistik verilere baktığımızda, yukarıdaki tabloda toplam suçluluğa karşı çocuk suçluluğu oranı olan yaklaşık % 8 dolayındaki sayının hukuksal tanıma, çocuğun yasalar karşısındaki sorumluluğuna göre olduğu görülür.

Bir de 21 yaşın altındaki, yani ülkemizde kabul edilen ergenliğin sınırı olan 20 yaşı da içine alan verilerde, oranların hemen değiştiği farkedilecektir.

Örneğin, bazı istatistikler, 21 yaşından küçük olan suçlu oranını 1936'da % 23, 1938'de % 24.5, 1940'ta % 27.5, 1941 ve 1942'de % 32.7 olarak göstermektedir (20). Bu veriler, ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı tarihten bu yana çocuk suçluluğundaki hızlı artışı da belirlemektedir.

DİE 1985 Yılı İstatistiklerine Göre

ÇOCUK ISLAH VE CEZAEVLERİNDEKİ HÜKÜMLÜLERİN DAĞILIMI

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Erkek	752	610	691	748	1 044	807	512	645
Kız	4	6	8	6	10	11	9	4

DİE 1985 Yılı İstatistiklerine Göre

CEZAEVLERİNE GİREN VE ÇIKAN HÜKÜMLÜLERİN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
12-15								
Giren	500	550	349	326	334	239	175	175
Çıkan	483	1 294	775	142	198	177	114	88
16-18								
Giren	1 099	1 759	1 547	2 064	2 370	1 795	1 326	1 020
Çıkan	606	1 313	1 104	1 071	1 930	1 702	1 168	858
19-21								
Giren	3 133	3 885	3 687	3 692	4 372	3 717	3 312	2 474
Çıkan	2 456	3 287	1 219	2 681	3 971	3 812	3 049	2 616

Gereken Önem Verilmemiş

Türkiye'de, günümüze dek çocuk suçluluğuyla ilgili çalışmalar istatistiksel birer anketten ileri gidememiştir. Suçlu çocuklar konusu hukuk açısından ele alınırken, sadece en çok işlenen suç türleri saptanmaya çalışılmıştır.

1937 yılında ülkemizin çeşitli kentlerindeki 732 çocuğu temel alarak istatistiksel bir çalışma yapan Hilmi A. Malik, bu çocukların % 46'sının şahsa karşı, % 30'unun mala karşı, % 20'sinin cinsel suçlar ve % 3'ünün de diğer suç türlerini işlediklerini saptamıştır (21).

Hadi Tan da aynı yıllarda Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nde 395 suçlu çocuğa ait dosya üzerinde yaptığı inceleme sonucu, bu çocukların % 38'inin şahsa, % 16'sının mala karşı, % 26'sının cinsel suçlar ve % 21'inin de diğer suçları işlediklerini belirlemiştir.

1940 yılında Tezer Taşkıran ve Samet Ağaoğlu tarafından Ankara Çocuk Islahevi'nde yapılan araştırmalar sonucu, incelenen 86 çocuktan 60'ının şahsa karşı, 24'ünün cinsel türde, 2'sinin de mala karşı suç işledikleri saptanmıştır.

1947 yılında İ. Ü. Kriminoloji Enstitüsü'nün tüm ıslah ve cezaevlerindeki 947 çocuk üzerinde yaptığı çalışma bize, % 64'ünün şahsa karşı, % 22'sinin cinsel türde, % 19'unun mala karşı ve % 12'sinin diğer suçlardan dolayı hüküm giymiş oldukları bilgisinden başka bir katkı getirmiyor (22). Aynı şekilde, Dr. Gölcüklü'nün 1938-1960 yılları arasında Ankara Islahevi'ne gelen 2946 suçlu çocuğun kayıtları üzerindeki çalışması da tür ve oranları saptamaktan öte gidemiyor.

Bu arada 1968 yılında Prof. Dr. Saran'ın İstanbul'daki polisle ilgisi olan 19 yaşından küçük çocukların sosyo-kültürel özelliklerini incelediğini görüyoruz. Prof. Dr. Saran'ın bulgularını şöyle özetleyebiliriz: Ülkemizde organize suç kavramı yerleşmemiştir. «Kaçakçılık, hırsızlık, cinsel suç ve şiddet suçları, sosyo-kültürel ve psikolojik etkenler sonucu gibi gözükmekte, yalnız yankesicilik öğretilmektedir.» (23).

1972 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yayınlanan *Kadın ve Çocuk Hükümlüler Anketi* ülkemizde ilk kez gerçekleştirilen geniş kapsamlı bir anket niteliğini taşımaktadır. Hükümlü çocukların sosyo-ekonomik ve kültürel durumlarını açıklayan bu istatistiksel yapıtta, 1972 yılında incelenen toplam 1181 hükümlü çocuktan % 37.5'inin şahsa karşı, % 32.3'ünün cinsel ve % 26,9'unun mala karşı suç işledikleri saptanmıştır (24).

Ülkemizde En Çok İşlenen Çocuk Suçu Türleri

Ankara, İzmir ve Elazığ ıslah ve cezaevlerinde 15-18 yaşlarında, en az ilkokul öğrenimi görmüş 214 hükümlü genç üzerinde «suçlu çocuklarda zekâ, kişilik ve yakın çevre özellikleri» ni ele alan bir araştırma düzenledik. 1972-1977 yıllarında yaptığımız bu araştırmada ele alınan suçlu deneklerden % 44,8'inin cinsel suçtan, % 37.4'ünün şahsa karşı ve % 17.8'inin de mala karşı suçtan hüküm giymiş olduğunu saptadık (25).

Daha önce sözünü ettiğimiz araştırmaların sonuçları da gözönüne alındığında, ülkemizde adam öldürme, yaralama ya da öldürme girişiminde bulunma gibi şahsa karşı işlenen suç-

ların, çocuk suçluluğunun başında gelen bir suç türü olduğu görülür (*).

Buna karşılık, İngiltere'de olduğu gibi, tüm gelişmiş ülkelerde çocuk suçluluğu denildiğinde akla hırsızlık gelmektedir. Gerçekten de 1965 yılı İngiliz suçlu çocuk istatistiklerindeki hırsızlık ve soygun oranının % 79 olması ve 1954'e kadar olan dönemde de % 90'ı bulması, bunun en açık seçik kanıtıdır.

1. Şahsa Karşı İşlenen Suçlar

Ülkemizde bu suçtan hüküm giyenlerin suç işleme nedenleri araştırıldığında, kan davası, hayvan ve arazi anlaşmazlığı, namus temizleme gibi, sosyal içerikli sorunların önde geldiği görülür.

Yaşı: 15.7
Doğum yeri: Samsun — *Suçu: Adam öldürme*

«Ekinlerimizi hayvanlara yedirdi, aramızda dövüştük. Ben de bıçakla öldürdüm.»

Yaşı: 16.11
Doğum yeri: Afyon — *Suçu: Adam öldürme*

«Tarla davasından öldürdüm. Dört, beş kardeş bizim ekinin içine taş atmışlar. Ben de bağırdım. Beni dövdüler; çifteyle birini vurdum, birini de yaraladım.»

(*) Ülkemizde en çok işlenen çocuk suçu türünün şahsa karşı olduğunu söylerken, şu noktayı gözönünde tutmalıyız: Araştırmalar, genellikle ceza ve ıslahevlerinde yapıldığı için, cezası tecil edilen çocuklar değil, hüküm giymiş olanlar konu alınmaktadır. Çocukların büyük bir bölümünün çaldıkları malın değerinin az olması (T.C.K. 522, f. 1) ve yaş küçüklüğü (T.C.K. 54-55) nedeniyle cezaları çifte indirime tabi tutulmakta ve tecil edilmektedir. Ayrıca, 1976 yılında mala ilişkin suçlu oranındaki düşüşün başlıca nedeni de, cezaların infazı hakkındaki 647 sayılı Kanun gereğince, daha önce hüküm giymemiş çocukların 1 yıla kadar olan hapis cezalarının ertelenmesi olmuştur. Dolayısıyla, polis kayıtları ve tutuklanmalara ilişkin istatistiksel veriler gözönüne alındığında, Türkiye'de dè diğer ülkelerde olduğu gibi, en çok işlenen çocuk suçu türünün «hırsızlık» olduğunu söylemek olasıdır.

Yaşı: 16.4
Doğum yeri: Sivas
Suçu: Adam öldürme

«Arazi sulama yüzünden dövüştük. Ben, araziyi suluyordum, o geldi suyu kesti. Kesme, dedim, anlamadı, dövüştük. Bıçakla sırtından vurdum.»

Yaşı: 17.6
Doğum yeri: Denizli
Suçu: Adam öldürme

«Köy muhtarının kızı yüzünden. Alacağım kızı o da kardeşine istedi. Kızın anasına motosikletle çarptı. Ben de tabancayla vurdum.»

Yaşı: 15.6
Doğum yeri: Gümüşhane
Suçu: Adam öldürme

«Koyun gütmeye gitmiştim. Teyzemin oğlu da onların davarlarını güdüyordu. Davarlar birbirine karıştı, o bana küfür etti, kavga ettik. Çakıyla kalbine vurdum.»

Yaşı: 15.9
Doğum yeri: Kayseri
Suçu: Adam öldürme

«Çeyizde iki takım yerine bir takım elbise götürdük diye annemle durmadan dövüşürlerdi. Ben de vurdum.»

Yaşı: 17.7
Doğum yeri: Ankara
Suçu: Adam öldürme

«Yedi yaşındayken bana küfür eden arkadaşımı bacağından karpuz bıçağıyla vurmuştum. Sonra karakolda beni dövdüler. Beş yaşında, Hal'den, üç, dört karpuz çaldım. Altı yaşında apartmandan lastik ayakkabı çaldım, kendim giydim.

On beş yaşında kamyon muaviniyken bir gün, yol kapalıydı. Yolu açın, dedim. Kuru yemişçi durup bana küfür etti. Kavga ettik. Bana bıçak çekti, ben de sinirle ayağına diye salladım, kalbine geldi.»

Ülkemizin Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kan davası nedeniyle işlenen suçların çoğunlukta olduğu görülür (26).

Kan gütme suçlarının büyük bir bölümü, yaş küçüklüğünün cezaî sorumluluk üzerindeki etkisi dolayısıyla, 18 yaşına gelmemiş silah kullanabilen çocuklara işletilmektedir. Aile üyelerinden birisi öldürüldüğünde, erkek çocuk çok küçük yaştan itibaren aile içinde sürekli telkinlere maruz kalır. Çocuk, Prof. Dönmezer'in belirttiği gibi, «Belirli bir görevi yerine getirdiği ve bu şekilde harekete mecbur olduğu düşünce ve kaygısıyla öldürmektedir.» (27). Bu görevi yerine getirmek üzere çocuklar, telkinin yanında, aile üyelerinden ikaz ve teşvik görmektedirler.

Şensoy, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da uzun yıllar bulunmuş bir savcıdan şu sözleri nakletmektedir: «Öldürülenin pıhtılaşmış ve çok dikkatli bir surette muhafaza edilmiş kanı, yılın belirli günlerinde gösterilmek suretiyle, istenilen kin ve gayz tevlit edilinceye ve çocuk belirli bir yaşa gelinceye kadar sürekli telkine maruz bulundurulmaktadır.» (28).

Kan davasından dolayı işlenen suçlar arasında, toprak ve sınır anlaşmazlıkları şeklinde ekonomik kaynaklı nedenler olduğu gibi, namus ve şeref anlayışı gibi toplumsal nedenler de büyük ölçüde rol oynamaktadır. Toprak davalarının çoğu mülkiyet sorunundan çıkmakta ve kuşaklar boyunca süregelen cinayet zincirlerine neden olmaktadır.

Sınır Anlaşmazlığı ve Kız Yüzünden Çıkan Kan Gütme (*)

Olay, Zonguldak'ın Çaycuma İlçesi, Turfahatipler Köyü'nde geçer.

Necmi Hatır'ın babası, köyün ileri gelenlerindendir. Kömür ocağında işçi (çavuş) olup, köyde sevilen bir kişidir. Ba-

(*) Tezcan, Doç. Dr. M., **Kan Gütme Olayları Sosyolojisi,** Ankara Üniv. Eğitim Fak. Yayınları, No: 24. Ankara Üniv. Basımevi, Ankara 1972.

basının arkadaşı da köyün ileri gelenlerindendir. 'Kâtip' diye anılır. İkisi arasındaki ilk anlaşmazlık, köyde birbirlerinin arazilerinin sınır bölgesinden geçen bir derenin yerinin değiştirilmesi yüzünden çıkar. Komşusunun (Başoğlu sülâlesi) kızı, Necmi'nin ağabeyini sever ve kız kaçar. Onlar, kızı geri alırlar. Fakat kız, tekrar kaçar. Onlar dava açarlar. Kız istediği tarafa verilir. Kaçtığı çocukla evlenir. Kız tarafı durumu hazmedemez. Necmi'nin babası kömür ocağından iznini geçirmek üzere köye gider. 1956 yılında yolda giderken vurulur. Necmiler davacı olur. Bir sonuç çıkmaz. Nihayet komşularının (Kâtip), babasını bir başkasına vurdurttukları anlaşılır. Vuran kimseler, babasından daha fazla para verdiği takdirde öldürmekten vazgeçeceklerini söylemişlerdir. Fakat babası razı olmaz. Vuran kimseler başka köydendir. Necmi'nin ağabeyi de köyün içinde, babasının intikamını almak için 1958'de Kâtip'i vurur. Olay mahkemeye intikal eder. Ağabeyi 13 yıl alır. 6 yıl yatıp çıkar. Çıkmasına iki ay kala Kâtip'in oğlu Cevat, Necmi'nin en büyük ağabeyini vurur. Necmiler beş kardeştir (erkek). 2 de kızkardeşleri var. Büyük ağabeyini vururlarken, Necmi'nin annesi de vurulur. O sırada Necmi de yaralanır. Kâtip'in oğlu Cevat, idama mahkûm olur. Sonra müebbet hapse çevrilir. Halen hapistedir.

Aradan bir yıl geçer. Necmi ilkokulu bitirince Cevat'a yol gösteren, ona yardım eden kimseyi bir düğünde vurur. Necmi, adamı vurduğu zaman 14 yaşındadır. 15 yıl alır. Cezası 5 yıl, af, 3 yıl infaz, iyi hal'den 6 yıl, 7 aya düşer. Şimdi çıkmasına bir ay kalmıştır. Halen Sanat Okulu 2. sınıftadır. Zonguldak'ta öğrenimine devam edeceğini söylüyor. Şimdi 21 yaşındadır. Ağabeylerinden biri de Necmi'nin öldürdüğü adamın oğlunu vurdu gerekçesiyle mahkûm olur. Amcasının oğlu ile beraber halen hapisteler. 16 yıl ceza aldılar. Şimdi iki ağabeyinden biri marangozluk yapmakta, diğeri de kömür ocağında çalışmaktadır. Ağabeylerinin hepsi ilkokul mezunudur.

17 Mayıs 1970

(Ankara Kalaba Çocuk Islahevi'nde hükümlü Necmi Hatır'dan derlenmiştir.)

Kadın Yüzünden Kan Gütme (*)

Olay, Gaziantep'in Nizip Kazası, Bayındır Köyü'nde geçer.

Abdurrahman Bayındır'ın amcası, o köyden olmayan ve nereden olduğu bilinmeyen bir kadınla evlenir, bir erkek, iki kız çocuğu olur. Amcası muhtardır. Kadın, aynı köyden kendisine bir dost tutar. Kadının dostu olan Hacı, Abdurrahman'ın uzaktan akrabasıdır. Kadınla Hacı, Abdurrahman'ın amcasını öldürmek için plan hazırlarlar. Bir gece amcası, çocukları ve karısı evde yatarlarken Hacı eve gelir. Karısı sessizce kalkıp kapıyı açar ve kadının kocasını uyurken kurşunlayıp öldürür. Kadın suçu, Abdurrahman'ın babası ile diğer kardeşlerine yükler. Mahkemede, kadın ifadesini durmadan değiştirir. Kadın, dostuna kaçar, babası beraat eder ve iki amcası da 4 yıl yattıktan sonra gün almadan çıkarlar. Amcası da hapisten çıkınca, Hacı'dan intikam almak ister. Amcası, yanında çalışan yanaşma ile Hacı'yı öldürmek için anlaşır. Adama 24.000 lira verilir. Fakat yanaşma kalleşlik yapar, gidip Hacı'ya durumu anlatır. Çünkü Hacı, 25 yaşında olan yanaşmaya eski karısından olan kızını vermek için daha önceden söz vermiştir. Yanaşma, Abdurrahman'ın amcasının (2. amcası) kızlarına, karısına dirlik vermez. Kavga çıkarır. Nihayet yanaşma, tarlada tüfekle Abdurrahman'ın amcasını vurur. Bunun üzerine babası daha fazla dayanamaz. Hacı'dan intikam almak için, Abdurrahman'a Hacı'yı öldürtür.

Abdurrahman, Hacı'yı öldürdüğünde 13 yaşındaydı. Tabanca ile öldürmüştür. Abdurrahman, Kaza'da Hacı'yı takip edip öldürmüştür. Cezası af ve indirimlerle 6 yıl 8 aya düşmüştür. 4 yıl yatmış olup, halen çocuk ıslahevindedir.

Abdurrahman burada okula gidiyor. İlkokul 4. sınıftadır. Okula ıslahevinde başlamıştır. Babası çiftçidir. 1 kız ve 6 erkek kardeşi var. En büyükleri Abdurrahman'dır. Hacı'nın 13 yaşında bir oğlu var. Suçlu oldukları için barışmışlar. Hacı'nın ve amcalarının tahsili yoktu. Babasının da tahsili yok. Abdurrahman A. Cezaevi'nde hem okuyor, hem de demir atelyesinde çalışıyor. Kaynak yapıyor. Hacı'nın karısı kasabaya gidip bir

(*) Tezcan, Doç. Dr. M., A.g.e.

bekçi ile evlenmiş. Abdurrahman, kadını da vuracaklarını, fakat ayıplanmamak için vurmadıklarını söyledi. Hacı'nın köydeki üvey kardeşleri de öldüğüne sevinmişlerdir.

17 Mayıs 1970

(Ankara Kalaba Çocuk Islahevi'nde hükümlü Abdurrahman Bayındır'dan derlenmiştir.)

Geleneksel köy topluluklarında namusun en değerli manevi öğe olması nedeniyle, ailenin namusuna leke sürecek her olay, evin gencini tereddütsüz şiddet suçu işlemeye yöneltmektedir.

Bilindiği gibi, insanları genellikle iyi davranış türlerine yönelten örf ve âdetler, bazen de anti-sosyal davranışların oluşmasına neden olmaktadırlar. İntikam almamanın şerefsizlik sayılması bu olumsuz yönlerden biridir.

Yaşı: 16.8
Doğum yeri: Gaziantep
Suçu: Adam öldürme

«Kızkardeşimi öldürdüm, namusumu temizledim. Şehre gidiyordum, otobüsün içindeki yolcular, kardeşimin kötü yola düştüğünü söylediler. Sinirlendim, yanımdaki av tüfeğiyle otobüsten iner inmez, eve gidip öldürdüm.»

Yaşı: 17.8
Doğum yeri: Denizli
Suçu: Adam öldürme

«Dokuz, on yaşlarında komşumuzun kızıydı. Çayda balık tutuyordum. Kız da koyun otlatıyordu. İğfal edip bezle boğdum.»

Yaşı: 18.9
Doğum yeri: Denizli
Suçu: Adam öldürme

«Evli olan kızkardeşimi pavyonda gördüm. Çalılarda üç adamla fuhuş yaparken gördüm. Yakalattım. Eve geldi, yeniden kaçtı. Takside görünce üzerine on yedi kurşun sıktım.»

2. Cinsel Suçlar

Cinsel suçu, aynı cinse (homoseksüel) ya da karşı cinse (heteroseksüel) karşı işlenen suçlar oluşturmaktadır.

1947 istatistiklerine göre, ülkemizde tüm suçluların % 22'sinin, 1972 istatistiklerine göre de % 32,3'ünün cinsel suçlu olmasına karşılık, aynı suç İngiltere'de 1957'de % 3.5 ve 1965'teyse % 3 olarak saptanmıştır.

Araştırmamızda cinsel suçların % 59.4'ünü homoseksüel suçlar, % 40.6'sını da heteroseksüel suçlar (% 12.5'i kız kaçırma, % 28.1'i ırza geçme) oluşturmaktadır.

1957'de Radzinowicz, İngiltere'deki suçlu gençler üzerinde bu konuda yaptığı ayrıntılı çalışması sonucunda, cinsel suçlu grup içindeki heteroseksüel suç oranını % 59.3, homoseksüel suç oranını da % 40,7 olarak belirlemiştir (29).

Bulgularımıza göre, cinsel suçluların % 16.4'üyle tüm suçluların % 33,6'sında hayvanlarla cinsel ilişki (bestioseksüellik); cinsel suçluların % 13.1'iyle tüm suçluların % 19.2'sinde hayvanlarla cinsel ilişki ve eşcinsellik saptanmıştır. Bu sonuçlar da bizleri düşündürecek kadar yaygın cinsel suç vakalarıyla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Yaşı: 16 *Suçu: Kız kaçırma*
Doğum yeri: Kastamonu *Irza geçme*

«On dört yaşındaydı. Komşumuz olurdu. Birbirimizi seviyorduk. Kaçırıp iğfal ettim. Bir gün ormanda kaldık. Babası bizi yakaladı. Daha sonra kızı başkasına vermeye kalkınca, kız beni beklemek istediğini söylemiş ve kendini öldürmüş.»

Yaşı: 16
Doğum yeri: Ordu *Suçu: Irza geçme*

«Kıza gönlüm düştü. Dayısı verdi. Bir yıl imam nikâhıyla yaşadık. Sonra kardeşleri dava ettiler. Başlık istediler. Veremedim.»

Yaşı: 15
Doğum yeri: Bolu *Suçu: Kız kaçırma*

«Düşmanımızın kızını zorla kaçırdım. Dokuz yaşındaydı. Kızı dövdüm.»

Kız kaçırma, ırza geçme gibi suçları işleyen gençlerin, cinsel arzularını tatminden çok, evlenme amacıyla bu işe giriştikleri dikkatimizi çekmektedir. Prof. Dr. Şensoy'a göre, «cinsel suçlardan kız kaçırma nedeni 'cinsel arzu' olabileceği gibi, 'evlenme amacı' da olabilir. Buluğun erken yaşlarda belirmesi nedeniyle evlenmek üzere yaş düzeltme davalarının arttığı görülmektedir. Buluğun erken yaşlarda gerçekleşmesi gözönünde tutulduğunda, bireyin düzenli bir yaşama kavuşmasını sağlamak, dolayısıyla cinsel suçların işlenmesini önlemek üzere evlilik yaşının öne alınması için Medeni Kanun'da mevcut yaş haddinin değiştirilmesi gerektiği kanısındayız.» (30).

Yaşı: 16.7
Doğum yeri: Samsun *Suçu: Irza geçme*

«Kızla mahallede ilişkim vardı. Bizim evde kimse yoktu, kızı evimize kaçırdım. Anası, babası 20.000 lira başlık istediler, veremedik. Hapisten çıkınca evleneceğim.»

Kız kaçırma nedenlerinin başında ekonomik koşullar gelir. Erkeğin yoksul olmasına karşın, kendisinden başlık, hediye vb. istenmesi kadını zorla ya da rızasıyla kaçırmasının başlıca nedenidir. Doç. Dr. Tezcan, başlık parasını, «ülkemizin çeşitli bölgelerinde evlenme nedeniyle başvurulan kültür kalıbı» biçiminde tanımlar ve konuya şöyle açıklık getirir:

«Son zamanlarda başlık parası arttığı için, bazı bölgelerde kaçırmalar artmıştır. Örneğin, Sivas'ın bazı ilçelerinde başlık paraları bir anda 20.000 liradan 50.000 liraya kadar yükselmiştir. Bu nedenle son yedi ay içerisinde yaşları 20 ile 25 arasında 67 genç kız, kız babalarının fazla başlık istemeleri yüzünden kaçırılmıştır.

Kız kaçırmalar, ülkemizde genellikle evlenmek niyetiyle olur. Fakat Güneydoğu Anadolu bölgesinde kız kaçırmalar düşmanlık niyetiyle de oluyor. Örneğin, bir oğula şöyle telkinler yapılır: 'Oğlum, oğlum, gardaşının intikamını o zalimlerden al, kızlarını kaçır, karılarını kaçır. Yoksa evlâtlık hakkımı helâl etmem sana. Onlar bizim gözbebeğimizi yediler, sen de onların namusunu çal!'

Başlık parasının fazla istenmesi nedeniyle cinayetler ve kan davaları ortaya çıkar. Örneğin, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'

da kızın kaçırılması durumunda yakınları silaha sarılıp, onu kurtarmaya gittiklerinde, kaçıran ya da kaçıranın yakın akrabalarıyla silahlı çatışmaya girişirler. İki tarafta ya da bir tarafta, ölüm ve yaralanmalar olur. Ölenlerin yakınlarınca öcünün alınması, kan davalarına yol açar. Ya da kızın istemediği adamla evlendirilmesi durumunda kız, sevdiği gençle kaçar ve kocası, kızın âşığıyla silahlı çatışmaya girer ve yine kan davalarına yol açabilir.

Güneydoğu Anadolu'nun bazı köylerindeyse hem kaçan, hem de kaçıran mutlaka öldürülür. Çünkü, kaçırarak evlenme bir sapma sayılır ve namusun lekelenmiş olduğunu gösterir. Bu durum daha çok birbirine düşman iki aşiret arasındaki kız kaçırmalarda daha yaygındır.» (31).

Ülkemizin, özellikle Doğu ve Güney Anadolu kesimlerinde karşı cinse tabu gözüyle bakılmakta, bir genç kızla erkeğin birlikte görülmesi ayıplanmakta, kınanmakta, yasaklanmaktadır. İşte bu toplumsal baskı ve anlayış içinde kız arkadaşı olmayan gençler, zaman zaman eşcinselliğe ya da hayvanlarla cinsel ilişki kurmaya başvurabilmektedirler.

Yaşı: 16.7
Doğum yeri: Muğla
Suçu: Fiilîlivata

«Üç yaşımdan beri annemle babam ayrı yaşıyor. Üvey annem bana çok kötü davranıyordu. On yaşındaki komşu çocuğuyla tarlada ilişkide bulundum. O istemişti, sonra babasına söylemiş.»

Yaşı: 16
Doğum yeri: Uşak
Suçu: Fiilîlivata

«On yaşında komşu çocuğuydu. Aynı arsayı almak istediler. Biz aldık, düşman oldular. İftira. Başkaları oyun oynarken yapmışlar. Polisler döverek kabul ettirdiler.»

Yaşı: 17
Doğum yeri: Diyarbakır
Suçu: Fiilîlivata

«On dört yaşındaydı. Eskiden bu işi yapmış. Babası, günde 15 lira getirmezsen seni eve almam, diyordu. Biz de 15'er lira verdik. Sonra parayı alıp kaçtı.»

Aile tarafından cinsel eğitimin verilmemesi, cinsel suçun oluşumunda başlıca etkenlerden biridir. Ayrıca, konut yetersizliği nedeniyle çocukların küçük yaştan itibaren büyükler arasındaki cinsel ilişkilere tanık olmaları da bir başka önemli etkendir. Gerçekten de araştırmamızda suçlu deneklerin % 38,9'unun iki ya da daha fazla kardeşle veya ailece aynı odada yattıkları saptanmıştır.

3. Mala Karşı İşlenen Suçlar

İnsanların bazı şeyler çalmalarını, çoğu kez onların çaldıkları nesneye sahip olma isteklerinden doğması, biçiminde açıklarız. Kişiler yemek, giymek, kullanmak, hatta satmak üzere çalmak isteyebilirler. Psikanalitik görüşe göre, bu çalma olayı, çalınan nesnenin bilinçaltında arzulanan, ama elde edilmesi yasak olan bazı nesnelerin simgesel düzeyde temsil edilmesidir. Böylece hırsızlık yapan bir çocuk, yiyecek ya da para çalarken, yalnızca fizyolojik gereksinmelerini gidermek üzere çalmamakta, belki de sevgi ve sevecenlik eksikliğini gidermek için bu yola başvurmaktadır (32).

Yaşı: 16.10
Doğum yeri: Adıyaman *Suçu: Hırsızlık*

«Yedi, sekiz yaşında, babamın cebinden para alırdım. On iki yaşında kamyon soydum. Üvey annemle kavga ederdik. Babam da gelince beni döverdi. Analığım bana bir iftira atmıştı, —analığımı alacağım, demişim—. Babam da duyunca dövdü, beni kovdu. Sonra kendi çağırdı, gitmedim. Hırsızlığa başladım. Geceleri kimse olmaz. Apartmanların orta boşluk yerlerinden girerdim. Bazı evlere ev sahibi gibi girerdim. Gündüz bir iki defa girdim, koyun aldım. Yaz günleri evlerin pencereleri açık olur. Bir gecede 20-25 eve girip çıkıyordum. Hangisinin camı açıksa oraya giriyordum. Antep'ten eşya, elbise, Nizip ve Maraş'tan koyun çaldım.»

Ülkemizde mala karşı işlenen suçların temelinde yoksulluk ve buna bağlı olan fizyolojik gereksinme önemli rol oynar.

Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü tarafından yapılan «1000 Mükerrer Suçlu Hakkında Kriminolojik Anket»te toplam 1000 yetişkin suçludan 561 kişinin para çalmaktan hüküm giydikleri saptanmıştır (33).

Yaşı: 17
Doğum yeri: Afyon — *Suçu: Hırsızlık*

«Arada bir ihtiyacımızı temin için orman keseriz. Bir eşek yükü odun çaldım.»

Yaşı: 16.6
Doğum yeri: Kayseri — *Suçu: Hırsızlık, esrar*

«On, on iki yaşlarındayken ilk defa mahallede arkadaşlarla geziyorduk. Sinemaya gidecektik. Paramız yoktu. Annem para vermemişti. Biz de evlerden leğen çaldık. Onu satıp, sinemaya gittik. Bu işin tatlı olduğunu anlayınca, on iki, on üç yaşlarında dam antenleri, inşaat demiri çalıp, eskiciye satmaya başladık.

Daha sonra çeşitli hırsızlık yollarını denedim. On iki yaşından bugüne kadar benim uyguladığım hırsızlık çeşitlerini şöyle sıralayabilirim:

1. Musluk İşi: Camilerde abdest almak için askıya asılmış ceketin üzerine ben de kendi ceketimi asardım. Daha sonra mendil arıyor bahanesiyle onun cebindeki cüzdanı kendi cebime koyardım.

2. *Tufa:* Bu hırsızlığı gece 24.00'ten sonra yapardım. Sinemaya giden kimseyi izlerdim. Beş dakika sonra balkondan içeri girip, yükte hafif, pahada ağır saat, yüzük, bilezik gibi eşyaları alırdım.

3. Açık Kaldırım: Bir manifaturacı dükkânının önünde bulunan kumaşı almak için bir arkadaş erketeye yatar (gözcülük eder), ben de alıp götürürdüm.

4. Babacığım Ayağı: Almanya'dan geldiğimi söyler, 'Selâmün aleyküm Mehmet Ağa,' deyip, bir Kent sigarası verirdim. 'Sizin köydeki Ahmet Ağadan üç bin lira alacağım var,' derken cüzdanını çekerdim.»

Yaşı: 18
Doğum yeri: Malatya *Suçu: Hırsızlık*

«Sebep parasızlık. Babam bana bir oto tamircisi dükkânı açmıştı. Çalıştıramadım. Arkadaşın arabası vardı. 'Para çal da getir, taksiyle gezelim,' dedi. Ben de direksiyon meraklısıydım. İlk girdiğim evde yakalandım, cezaevine girdim. Küçüklüğümden dolayı tahliye ettiler. Çıkınca o arkadaşla buluştuk. Mağazadan 800 TL. çaldım. Arkadaşla eğlence yerlerini gezdik. Para bitince yine bir eve girdim. O, arabasıyla bekliyordu. Altı ay sonra yakalandım.»

Matza'ya göre, Batı'da ergenlerin suç işlemelerinin başlıca nedenlerden biri, serüven hevesinden gelmektedir. Bunun dışında düşük sosyo-ekonomik sınıfın altkültürüyle (subculture), orta sınıfın davranış biçimleri arasındaki farklılık da önemli bir etken olmaktadır (34).

Ülkemizde, mala ilişkin çocuk suçluluğunda bile örgütlü suç çok az görülmekte, Batı'da olduğu gibi, anti-sosyal faaliyetlere yönelik «gençlik çeteleri»ne çok az rastlanmaktadır.

Araştırmamızda, deneklerimizin % 23.8'inin organize suç, % 76.2'sinin de bireysel suç işledikleri saptanmıştır. (Mala ilişkin suçlu grubumuzda organize suç oranı % 76.3'tür). Üsküdar Cezaevi'nde yapılan ve suçlu çocukların % 62'sinin bireysel, % 38'inin de organize suç işlediklerini belirleyen anket, bulgularımızı doğrulamaktadır (35). Buna karşılık, Avrupa ve Amerika'da elde edilen araştırma sonuçları, organize suç yüzdelerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin; Eynon ve Reeckless (1961), Ohio'daki araştırmalarında % 75, Craig ve Budd (1967), New York'taki incelemelerinde % 63, Sveri (1965) ise Norveç'teki çalışmalarında % 83 oranında organize suça rastlamışlardır.

Bu sonuçları bulgularımızla kıyasladığımızda, mala ilişkin suçlu grubu dışında deneklerimizde rastlanan organize suç yüzdesinin düşük olduğu görülür.

Çocuk suç türlerinden mala karşı işlenen suçların en önemli özelliklerinden biri, bu suç türünün kalabalık nüfuslu büyük kent merkezlerinde daha fazla işlenmesidir.

Dr. Şensoy, Paris kentinde yapılan incelemelerde olduğu

gibi, İstanbul kentinde de çocuk suçluluğunun başında, hırsızlığın geldiğini savunur (% 72.5) (36).

Ülkemizde yaptığımız çalışmalarda mala karşı suç işleyen gençlerin bu suçları gerçekleştirmek üzere, İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük kentlerin pazar yerlerini ve miting alanlarını seçtikleri saptanmıştır.

Araştırmamız sonuçlarına göre, suçlu deneklerimizdeki yinelenen (mükerrer) suç oranı % 17.3'tür. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (1972) çocuk hükümlüler anketine baktığımızda, yinelenen suç oranının % 9 olduğu görülür. Bu da, yinelenen suç açısından ülkemizde son dört yıl içinde hızlı bir artışın kaydedildiğini göstermektedir. Suçlu altgruplarından mala ilişkin suçlularda yinelenen suç oranını % 47.3 olarak saptadık.

«Hırsızlığın romatizma gibi bir çocukluk ve gençlik hastalığı olduğunu, yine romatizmada olduğu gibi, gelecekte de sık sık tekrarlanabileceğini» savunan Bowlby, mala ilişkin suçlu grup lehine elde ettiğimiz bu farklı oranı doğrulamaktadır.

İngiltere'deki «Home Office» araştırma bölümünden elde ettiğimiz bilgilere göre, 1975 yılında yinelenen suçlu çocuk oranı % 70'i bulmuştur. Bu nedenle, I.S.T.D.'nin (*) aynı yıl içinde düzenlediği, bizim de katıldığımız «İngiliz Ulusal Çocuk Suçluluğu Kongresi»nde, yinelenen suç konusundaki bu artış karşısında alınacak önlemler saptanmıştır.

ISLAHEVİNDEKİ DOSTLARIM

«Bütün Derdin Dört Duvar mı? Ölümden Öte Yol Var mı?»

Yaşı: 15 *Suçu: Hırsızlık*

«Eve girmiştim, ekmek ve para almıştım. Altmış lira aldım ve yakalandım.»

(*) Institute for the Study and Treatment of Delinquency (Suçluluğu Araştırma ve Önleme Enstitüsü).

Ne zaman o yaşlarda bir delikanlı görsem, sağlıklı, neşeli, iyi giyimli genç çocuklar görsem içim burkulur. Onun, onların zayıf, kavruk, uzun bedenleri, soluk yüzleri, kırgın, küskün, donuk bakışları gözlerimin önüne gelir.

Ne zaman köşebaşında, boyacı sandığının arkasına çökmüş, ince sesiyle, «Boyıyalım abiler!» diye çağıran, küçük boyalı elleriyle fırçasını kavramış boyacı çocuğu görsem, kulaklarımda onun sesi yankılanır.

Yaşı: 16.7 *Suçu: Hırsızlık*

«... Annem öz, babam üveydi. Boyacılık yapardım. Eve para getirmezsem hem anam, hem babam döverdi. Dokuz yaşında evden kaçtım. Ankara'da bir mobilyacının yanında çalıştım. Dört ay sonra eve geldim. Okutmak istemediler. Kitap almadılar. Okula yirmi gün geç başladım. Okulda öğretmen, 'seni bırakırım!' deyince, kaçtım. Ankara içinde dolaştım. İstanbul'a gittim. Bağlarda, bahçelerde, bazen otellerde yattım. İki yıl eve hiç dönmedim...»

Islahevindeki küçük, acılı dostlarımı hiç unutmayacağım. Onlarla geçirdiğim haftalar, bende yaşamım boyunca edindiğim deneyimlerin en unutulmaz, en derin izlerini bıraktı. Onları tanımadan önce, belki bende de çoğu kişide bulunan suçlu imajına ilişkin o soğuk, yabancı, itici duygu vardı. Onları karanlık bir dünyanın insanları olarak farklı bir yere koyuyordum belki de. Islah ya da cezaevine giderken, içinde bulunduğum durumu pek de önyargıdan arınmış olarak niteleyemeyeceğim. Ama onları tanıdım. Onlarla yaşadım ve onların öykülerini dinledim. Birçoğuyla aramızda hâlâ süren dostluklar kuruldu. Onlar hiç de Lombroso'nun suçluluk stigma'larını (damgalarını) taşımıyorlardı. Gördüm ki, onlar bizim çocuklarımızdır. Halkımızın çocuklarıdır...

Kurumlara İlk Gidişim

Ülkemizin üç ayrı yöresi olan Batı, Orta ve Doğu Anadolu'da yer alan İzmir, Ankara ve Elazığ çocuk ceza ve ıslahevlerinde suçlu çocuklarda zekâ, kişilik ve yakın çevre özelliklerini araştırmak amacıyla Adalet Bakanlığı'ndan aldığım izin bel-

gesiyle yerel cumhuriyet savcısına başvurup, kurum müdürüne gittiğimde, ister istemez resmi bir kimlik kazanmış oluyordum. İzin belgemi gören kurum yöneticisi, beni farkedilir bir kuşkuyla kabulleniyordu.

Ben de onlara, yalnızca bir üniversite öğretim üyesi olduğumu, görevimin de bilimsel bir araştırma yapmak olduğunu sık sık anımsatmak gereğini duyuyordum.

Aslında, çocuklarla yapacağım çalışmanın önemi yüzünden ben de en az onlar kadar tedirgin, onlar kadar kuşkuluydum. Öyle ya, hiç tanımadıkları bir kişi olarak kendimi onlara nasıl kabul ettirecektim? Çocuklar beni benimseyecek, kendilerini tanımam için bana kolaylık gösterecekler miydi? İşe başladığımda, bu kaygılarımın hiç de yersiz olmadığını daha iyi anladım.

Daha önce yaptığım ön araştırmalardan, suçlu gençlerin % 86,9'unun 15-18 yaşları arasında toplandığını, % 60'ının ilkokul mezunu olduğunu, % 95,8'inin işlediği suçlarınsa, şahsa ilişkin, mala ilişkin ya da cinsel türde olduğunu saptamıştım (*). Bu bulguların ve incelediğim suç dosyalarındaki bilgilerin ışığında Elazığ Çocuk Ceza ve Islahevi'nden 71, Ankara Çocuk Ceza ve Islahevi'nden 57 ve İzmir Çocuk Ceza ve Islahevi'nden 86 erkek denek seçmiştim. Araştırmama kız denek almayışımın nedeni, cinsiyet açısından karşılaştırma olanağı verecek sayıda kız hükümlü bulunmayışıydı.

Ayrıca, araştırmanın bir yanını oluşturan suçlularla, suçlu olmayanların kişilik özellikleri arasında rastlanabilecek farklılıkları belirleyebilmek amacıyla da, suçlu deneklerin alındığı üç ilden aynı yaş ve öğrenim düzeyinde toplam 150 suçlu olmayan denek seçtim. Suçlu gruba giren deneklerin % 72,9 gibi büyük bir bölümünün kırsal kesimden gelmeleri nedeniyle Ankara, İzmir ve Elazığ'dan seçtiğim bu 50'şer kişilik kontrol grubu deneklerini, gecekondu bölgesindeki orta dereceli okullarla meslek okullarından, tesadüfi seçim (ihtimali örnekleme) yoluyla belirledim. Denekler hakkında genel bilgi aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

(*) Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1972 yılındaki çocuk hükümlüler anketine göre, bu oranlar sırasıyla şöyledir: % 91,9, %74,7 ve % 96,7.

DENEKLERİN YAŞ ORTALAMASI, ÖĞRENİM DURUMLARI VE İŞLEDİKLERİ SUÇ TÜRLERİ

Denek Grupları	Denek Sayısı	Yaş Ortalaması	Öğrenim Durumu %	
			İlkokul Mezunu	Orta Dereceli Okulda Öğrenci
KONTROL GRUBU				
ANKARA	50	16.10	—	100
İZMİR	50	17.10	—	100
ELAZIĞ	50	16.00	—	100
Toplam	150	16.40	—	100
DENEY GRUBU				
1. ŞAHSA İLİŞKİN SUÇLULAR				
ANKARA	19	15.11	78.9	21.1
İZMİR	24	16.10	91.7	8.3
ELAZIĞ	37	16.10	73.0	27.0
Toplam	80	15.80	80.0	20.0
2. MALA İLİŞKİN SUÇLULAR				
ANKARA	3	15.90	33.3	66.7
İZMİR	18	16.70	72.2	27.8
ELAZIĞ	17	16.10	52.9	47.1
Toplam	38	15.70	60.5	39.5
3. CİNSEL SUÇLULAR				
ANKARA	35	16.00	80.0	20.0
İZMİR	44	16.11	79.5	20.5
ELAZIĞ	17	16.60	82.4	17.6
Toplam	96	16.50	80.2	19.8

«Kapıaltı Çocukları»

Resmi işlemler tamamlandıktan ve kurum içinde çocuklarla görüşülecek özel bir oda hazırlandıktan sonra, kendime bir yardımcı genç bulmam gerekiyordu. Bu genci, çoğunluğu oluşturan sıradan suçlu çocuklar arasından seçmem gerektiğini, kısa sürede, ama bir iki acı deneyimden sonra kavradım. Çünkü, sosyo-ekonomik etkenler ıslahevi yaşamında da onlara farklı statüler kazandırmaktan geri kalmamıştı. İnce ayrıntılara girilmediğinde, genç suçluları iki grupta toplamak olanaklıydı.

Birinci gruptakiler çoğunluğu oluşturuyor, bunların bazıları ıslahevi atölyelerinde ya da ıslahevi dışında, bir işyerinde topluca çalışıyorlardı. Diğerleri ise kurum içinde ya da dışında öğrenimlerini sürdürüyorlardı. Islahevlerinin hiçbirinde ortaokul olmadığı için çocuklar, kurum dışındaki okullara gitmekteydiler.

İkinci grubu oluşturan ve «Kapıaltı Çocukları» adı verilen azınlıktaki çocuklardı. Çoğunlukla sosyo-ekonomik durumu iyi ailelerden gelen bu çocuklar, kurumda doktor, infaz, muhasebe ve idare memurlarının yardımcıları olarak çalışıyorlardı. Öğrenim durumları daha iyiceydi.

Doğal olarak da birinci grubu oluşturan alelade suçlu çocuklar, bu ayrıcalıklı azınlığa «karşı duygular» geliştiriyorlar, tepki duyuyorlardı. Dolayısıyla kendime yardımcı olarak seçeceğim kapıaltı çocuklarından biriyle onlara yaklaşmam olanaksızdı.

Hatamın Bedelini Acı Ödedim...

Yeri gelmişken, bu duyarlı ilişkiler konusunda yaptığım bir hatayı anlatayım. Bir voleybol maçı için, biri kapıaltı çocuklarından, biri de diğer çocuklardan iki takım oluşturulmuştu. Ben, kapıaltı çocuklarının takımında oynamak gibi bir yanılgıya düştüm. Maç sırasında karşı takımdan birinin, beni hedefleyerek çektiği sıkı bir şutla yere yuvarlandım. Acıdan kıvranıyordum, bayılmışım. Kendime geldiğimde yaptığım hatanın bedelini ödediğimi anlamıştım.

Alelade suçlular arasında saygınlığı olan birini kendime yardımcı seçiyordum. Daha önce dosyalarını incelediğim ve suç-

larına göre gruplandırdığım çocukları, yardımcım olan genç, birer birer alıp bana getiriyordu. Bu çalışma, o kentte kaldığım en az yirmi gün, en çok bir ay süresince, sabah 8.5'tan, akşam 19'a kadar sürmekteydi.

İlk günler gerçekten zor oluyordu. Odama gelen çocuk, beni resmi bir görevli olarak görüyor, anlattıklarının aleyhine kullanılması korkusunu taşıyordu. Onu rahatlatmak için, benim bir resmi görevli olmadığımı, yaptığım çalışmanın onların mahkemesi ya da infazıyla ilişkisi bulunmadığını anlatmaya çalışıyordum. Onlara yardımcı olmak istediğimi, sorunlarının çözümü için resmi kurumları uyaracağımı, bu sorunlarını öğrenmem için sorularıma doğru, açık yanıtlar vermeleri gerektiğini anlatmak kolay olmuyordu. Yaptığım araştırmanın, onlara doğrudan bir yararı olmasa bile, onlar gibi çocuk ve gençlerin suç işlemelerinin, buralara düşmelerinin önlenmesi için yararlı olacağına onları inandırmak daha da zordu.

İlk günlerde görüştüğüm, testleri uyguladığım çocuklarla ilişkilerimde ne ölçüde başarılı olursam, gerisi o denli kolay geliyordu. Görüşme odasından çıkan çocuğun çevresini diğerleri sarıyor, onu soru yağmuruna tutuyorlardı. Hiç kuşkusuz onun söyledikleri, benimle ilgili duyguları ötekileri etkilemekteydi. Benim hiç de çekinilecek bir kişi olmadığımı, onların dostu olduğumu, onlara yardım etmek istediğimi öğrenen çocuklar, görüşmeye daha rahat ve güvenle geliyorlardı. Ayrıca, görüşme dışındaki ilişkilerimiz, spor, eğlence etkinliklerimiz de bana ısınmalarında yardımcı oluyordu. Çalışmamın ilk günüyle sekizinci, onuncu günleri çok farklıydı.

Kurumun içinde mutsuz, sıkıntılı, ağır bir hava egemendir. Bu havayı yumuşatmak için voleybol turnuvaları, sazlı eğlenceler düzenlerdik. Ama, hiçbir zaman grubun tümünün ilgisini sözkonusu etkinliklere yöneltemedim. İlgisiz bir tavırla ve hiçbir heyecan ifadesi taşımayan yüzlerindeki donuk bakışlarıyla duvara yaslanarak oturan bir grup genç oluyordu her zaman.

Öte yandan bu yaralı ve ezik genç çocuklar, aralarında ciddi bir arkadaşlık ve dayanışma kurmuşlardı. Kimin bir derdi varsa, kim sıkıntıdaysa yardımına koşuluyordu. Mektubu mu gelmemiş, parası mı gecikmiş, ya da ailesiyle ilgili sorunlara

mı üzülüyor? Onu rahatlatmak için gereken yapılıyordu. Bu çocukların en sık başvurdukları teselli sözlerinden biri şöyleydi: *«Bütün derdin dört duvar mı? Ölümden öte yol var mı?»*

Islahevindeki çocukların ortak yanlarından biri de, suçluluğun, hatalı davranmış olmanın ezikliğini, utancını taşımalarıydı. Onları dikkatle izleyen bir göz, bunu yüzlerinden okuyabilirdi.

Uyguladığım Testler

Gencin deney durumuna uyumunu sağlamak açısından görüşmeye «Sorgu Cetveli»yle başlıyordum. Yanıtların cetveldeki soruların kapsamıyla kısıtlanmaması için yan sorular soruyor, verilen cevapların doğruluğunu kontrol amacıyla, bazı soruları dolaylı bir biçimde yineliyordum. 180 sorudan oluşan «Sorgu Cetveli»nin amacı, suçlu davranış yapısının oluşumunda etkili olabilecek psiko-pedagojik, sosyo-ekonomik, kültürel koşulları ve bunların etkinlik derecelerini saptamaktır. Bu koşullar, aile içi duygusal ve toplumsal ilişkileri, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel konumunu, deneğin okul başarısını, arkadaş çevresindeki sosyal ilişkilerini, aile ve arkadaş çevresinde görülen kötü alışkanlıkları, denek ve ailesinin psiko-sosyal tarihçelerini içermektedir.

Ortalama 70 dakika süren görüşmenin ardından Alexander Pratik Zekâ Testi'nin uygulamasına geçiyordum. Bu testin uygulanmasına öncelik vermemin nedeni, testin pratik bir yetenek ölçeği olması dolayısıyla görüştüğüm genç, yorulmadan bunu uygulamamın gerekliliğiydi. Yaklaşık 65 dakika süren bu testten sonra, 101 maddeden oluşan ve 60 dakika kadar süren Eysenck Kişilik Envanteri'ni uyguluyordum. Daha sonra da bu teste oranla daha basit sorulardan oluşan ve yaklaşık 60 dakika süren 101 maddelik Cornell Index'i veriyordum (*).

Böylece, her suçlu gençle, dört ayrı testin uygulandığı toplam 225 dakikalık süre içinde çalışmamızı bitiriyorduk. Genel olarak uygulamamız tek oturumda tamamlanıyordu.

(*) Bu testlerle ilgili ayrıntılı bilgi, kişilik, uyum ve davranış bozukluklarını konu alan bölümde verilmiştir.

Dört saat 15 dakika gibi uzun bir zaman, gencin bu kadar çok soruya yanıt vermesini sıkıcı olmaktan çıkarmak için, büyük çaba harcıyordum. Ama bu süre içinde çocuğun bana ve testlere alıştığını, aramızda bir dostluğun kurulmakta olduğunu görmek bu çabaya değiyordu.

«Babamı Vuranı Vurdum!»

Araştırma süresince bu çocuklar, bilim diliyle birer «denek»ti belki, ama benim için her zaman her biri ayrı bir dünyaydı, birer insandı. Onlarla etkilenmeden, düşünmeden, hissetmeden konuşmak olanaksızdı. Her birinin yaşamında romanlara, öykülere konu olabilecek yoğunlukla insan dramını görmek mümkündü.

Genellikle zor koşullarda yaşayan bu çocuklara yaklaşmak, kişiliklerini anlamak, tanımak da kolay değildi.

Kimi beni dost bilip kabulleniyor, güveniyor, yaşam öyküsünü anlatıyordu. Çok ilginçtir, bana en içtenlikle açılanlar «şahsa karşı» ve «cinsel suç» işleyenlerdi. Adam öldürmüş, yaralamış, ırza geçmiş bu gençler genellikle duygusal, içten insanlardı. Derin bir pişmanlık içinde günlerini doldurmaya çalışıyorlardı.

«Kızkardeşimi öldürdüm, namusumu temizledim...», «Evli ablamı pavyonda gördüm, üzerine on yedi kurşun sıktım...», «Babamı vuranı vurdum...», «Komşumuzdu, birbirimizi seviyorduk. Kaçırdım. Daha sonra kızı başkasına vermek istediler, kendini öldürmüş...»

Bu tür ifadeler bile, onların nasıl bir duygusal ve toplumsal kıskacın içinde suça yöneldiklerini anlatmaya yetiyor... Benimsedikleri toplumsal değerler, namus, ahlak anlayışları, ona karşı kötü davrananların yaşamını söndürecek denli güçlü ve katı...

Testlerde Bile Hile Yapıyorlardı

Öte yandan «mala karşı» suç işleyenlerde aynı duyarlılık görülmüyordu. Tersine, onlar genellikle bazı toplumsal değerleri edinmemiş, anti-sosyal davranışlara daha rahatça yönelebilen tiplerdi. Beni de oldukça iten, rahatsız eden tavırlara

sahiptiler. Aldırmazlık içinde, pişkin, pişmanlık duygusundan yoksundular çoğunlukla. Genellikle de alaycı ve küstahtılar. Çalışmalarımız sırasında çok sık yalan söylediklerine tanık oluyordum. Hatta bunlardan bazılarının uyguladığım Alexander Pratik Zekâ Testi'nde bile hile yapmaya çalıştıklarını gördüm.

Kuşkusuz, onların doğuştan kötü olduklarını kabul etmiyorum. İçinde doğup büyüdükleri çevrenin, onları kötü ettiğinden, kötü yönlendirildiklerinden kuşkum yok. Üstelik mala karşı suç işleyen bu gruptakiler, pratik zekâ testinde de, diğer gruplara oranla en yüksek puanı alan çocuklardı.

Genç Ziyaretçilerim...

Günler geçtikçe, başta bana karşı kuşkulu, kaygılı davranan çocuklarla yakınlığımız, dostluğumuz artıyor, kuşkuları, kaygıları kayboluyor, rahatlıyorlardı. Ve ayrılık günü geldiğinde, onlara hal'den aldığım meyvaları dağıtıyor, dostluğumuzu kutluyorduk. Sonra çantamda bir dolu notlar, belleğime kazınmış anılarla yolcu ediyorlardı beni.

Ceza ve ıslahevlerindeki dostlarımdan bazılarıyla yazışmalarımız uzun zaman sürmüştür. Sonra bir gün, bir bakıyorum, kapımda o ürkek, çekingen haliyle duruyor, «Yolum buralara düştü de, bir hatırınızı sorayım dedim,» diyor. Hemen anımsıyorum onu. Elazığ Islahevi'nde kendime yardımcı seçtiğim Malatyalı gençti. İyi bir diyalog kurmuştuk onunla, bana kan davasından kaynaklanan suçunun öyküsünü anlatmıştı. Aileler arasında yıllar boyu süregelen adam öldürme yarışının kurbanıydı. Bu kanlı yarışın süreceğinden ve tahliye olduğunda kendisini de öldüreceklerinden korkuyordu. Ona kesinlikle çevre değiştirmesini, büyük bir kentte izini kaybettirmesini öğütlemiştim.

İşte iki yıl sonra karşımda duruyordu. Öğütlerime uymuş, babasına bile haber vermeden İstanbul'a gelmişti. Bir akrabasının yanında çalışıyor ve onun evinde kalıyordu. Çok sevinmiştim. Adresini bana bile vermemesini söyledim. Ama, sevincim ve onun özgürlüğü uzun sürmedi. Bir gün ıslahevinden postaladığı mektubu aldım. Yanlış tahliye edildiği gerekçesiyle geri dönmek zorunda kaldığını yazıyordu.

Bir keresinde de, tahliye olduktan sonra bir suçlu genç, kendisine iş bulmamı istemek üzere beni ziyarete geldi. Gencin arkadaşım olduğunu sanan annem, onu salona buyur etmiş, tatlı tatlı sohbete koyulmuştu onunla. Bir ara dışarıda anneme, onun cezaevinden çıktığını söyledim. Annemin rengi attı. Salona döndüğünde çocuğa tavrının değiştiğini farkettim. İşte o gün annemin yüzünde toplumu, toplumun tavrını görür gibi olmuştum ve bu beni derin bir kırıklığa uğratmıştı.

Hırsızlık suçundan cezasını çektikten sonra serbest bırakılan bu genci, daha sonra bir kuyumcu arkadaşın dükkânına tezgâhtar olarak yerleştirdim. Bir süre sonra daha yüksek ücretle otel kâtipliğine geçtiğini bildirdi bana.

Suç-Ceza Kısırdöngüsü

Tek tek insan olarak tanıdıktan sonra onları suça iten etkenlerin neler olduğunu gözden uzak tutmak olanaksız. Bu çocukların çoğu kez çevrelerinin, gelenek ve göreneklerin, kalıplaşmış kültür yapısının kurbanları olduklarını, ıslah ve cezaevlerinde görevli olanların da anlamaları, bu gerçeği kavramaları ne kadar yarar sağlayacaktır.

Sinop'ta ömür boyu hapse mahkûm beş, altı yetişkin hükümlüyle birlikte yediğimiz bir akşam yemeği de unutamadığım anılar arasındadır. Özenle hazırladıkları yemekte on yılın ardından anlattıklarını, on günlük tatil anılarını dinlerken derinden etkilendim. Bazı sorunlarının çözümünde onlara yardımcı olmayı her zaman istemişimdir.

Nitekim, Sinop Cezaevi yetkilileriyle yaptığımız bir toplantıda somut kararlar aldık ve uygulanmasını sağladık. Kuruma bir televizyon alınması, odun kesme işinin kış günleri açıkta çocuklara yaptırılmaması, kurumun verdiği yastık yüzü ve çarşaflar yerine, herkesin evlerinden kendi çarşaflarını getirebilmelerine izin verilmesi uygulamaya koyabildiğimiz kararlardı.

Islahevlerinde, cezaevlerinde mahkûmiyet sürelerini dolduran genç, yetişkin tüm tutukluların, bu kurumlarda yeniden topluma kazandırılmalarında etkili olacağına inandığım, yaşama koşullarının düzeltilmesiyle ilgili bir sürü sorun çözüm beklemektedir. Buralardan tahliye olan suçlu çocuklarımızı hor görme-

den, aşağılamadan, yüreklerindeki iyiye yönelme isteğini kırmadan yaşamlarını sürdürmelerine yardımcı olmak, toplumsal ve insancıl bir ödevdir. Onlara iş vermediğimiz, yardımcı olmadığımız, onları topluma kazandırmak için sahip çıkmadığımız sürece bu gençlerin yeniden suç işlemek zorunda kalacaklarını ve ceza kurumlarına geri döneceklerini unutmamalıyız. Suç işlemeyle cezalandırma arasındaki kısırdöngüyü kırmak hiç de olanaksız değildir.

KAYNAKLAR

(1) Bennett, I., **Delinquent and Neurotic Children,** Tavistock Pub., London, 1960.

(2) Şensoy, Prof. Dr. N., **Çocuk Suçluluğu - Küçük - Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri,** İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949.

(3) Burt, C. L., **The Young Delinquent,** Appleton, New York, 1925.

(4) Hurlock, E. B., **Adolescent Development,** McGraw-Hill Book Co., New York, 1955.

(5) Yavuzer, Doç. Dr. H., **Çocuk Psikolojisi,** İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1982.

(6) Şemin, R., **Ruh Sağlığı,** İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1977.

(7) **A.g.e.**

(8) Bowlby, J., **Child Care and the Growth of Love,** Penguin Books, 1953.

(9) Jones, H., **Crime in a Changing Society,** Penguin Books, 1965.

(10) Sutherland, E. H., **Cressey, Principles of Criminology,** J. B. Lippincott C., Chicago, 1955.

(11) Yavuzer, Doç. Dr. H., **Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu,** İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1981.

(12) Bennett, I., **Delinquent and Neurotic Children,** Tavistock Publications, London, 1960.

(13) Toffler, A., **Üçüncü Dalga,** Prof. Dr. Gülten Kazgan, Önsöz, Altın Kitaplar, İstanbul, 1981.

(14) Köknel, Prof. Dr. Ö., **Kişilik,** Altın Kitaplar, İstanbul, 1982.
(15) Yarsuvat, Prof. Dr. D., «Toplumsal Gelişim Sürecinde Çocuk Suçluluğuna Kriminolojik Açıdan Bakış», **Toplumsal Gelişim Sürecinde Çocuk Suçları, Tartışmalı Oturum,** Akbank Yayınları, 1979.
(16) Thrasher, F. M., **The Gang: A Study of 1313 Gangs in Chicago.** The Univ. of Chicago Press, Chicago-London, USA, 1927.
(17) Cohen, A. K., **Delinquent Boys - The Culture of the Gang,** The Free Press, New York, 1955.
(18) **A.g.e.**
(19) Yarsuvat, Prof. Dr. D., **A.g.e.**
(20) Şensoy, Prof. Dr. N., **A.g.e.**
(21) **A.g.e.**
(22) **Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi ve Küçük Suçlular,** İst. Üniv. Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, No. 2, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1950.
(23) Saran, Prof. Dr. N., **İstanbul Şehrinde Polisle İlgisi Olan On Sekiz Yaşından Küçük Çocukların Sosyo-Kültürel Özellikleri Hakkında Bir Araştırma,** Taş Matbaası, İstanbul, 1968.
(24) Devlet İstatistik Enstitüsü, **Kadın ve Çocuk Hükümlüler Anketi 1972.** Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No. 203, Ankara, 1973.
(25) Yavuzer, Doç. Dr. H., **A.g.e.**
(26) Tezcan, Doç. Dr. M., **Kan Gütme Olayları Sosyolojisi,** Ankara Üniv. Eğitim Fak. Yayınları, No. 24, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1972.
(27) Dönmezer, Prof. Dr. S., **İş Mecmuası Özel Sayısı,** İstanbul, 1943.
(28) Şensoy, Prof. Dr. N., **A.g.e.**
(29) Radzinowicz, L., **Sexual Offences,** MacMillan, 1957.
(30) Şensoy, Prof. Dr. N., **A.g.e.**
(31) Tezcan, Doç. Dr. M., **Başlık Parası,** Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1981.
(32) Friedlander, Kate., **«The Psycho-Analytical Approach To Juvenile Delinquency»,** Routledge and Kegan Paul Ltd., London, 1971.
(33) **1000 Mükerrer Suçlu Hakkında Kriminolojik Anket,** Ankara Üniv. Hukuk Fak. Yayınları, No. 73, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, 1954.
(34) Hood, R., Sparks, R., **Key Issues in Criminology,** World Univ. Library, London, 1970.
(35) Şensoy, Prof. Dr. N., **A.g.e.**
(36) **A.g.e.**

İKİNCİ BÖLÜM

Suçlulukta Kalıtsal, Bedensel ve Zihinsel Etkenler

KALITSAL YAZGI

İnsan Doğuştan Suçlu Olabilir mi?

Suçluluk olgusunu araştıran uzmanların bir bölümü kalıtsal, biyolojik ve fizyolojik nedenler üzerinde dururken, diğerleri duygusal, toplumsal ve yakın çevre etkenlerine ağırlık vermişlerdir.

Çocuk suçluluğunda kalıtımla gelen biyolojik etkenlerin egemen olduğunu ileri süren Lombroso, ilk kez «doğuştan suçluluk» (born criminal) kavramını ortaya atmış ve suçluların bedenlerinde «stigmata» adını verdiği kusurların bulunduğunu varsaymıştır (1).

İnsan yaşamında kalıtımın rolü ve önemi öteden beri tartışılmıştır. Biyoloji, fizyoloji, tıp bilimlerinin gelişmesi ve Mendel'in (1822-1884) ilk kalıtım yasalarını belirlemesiyle bu tartışmalar daha bilimsel bir nitelik kazanmıştır.

Kalıtım, spermatozoit çekirdeğiyle babadan ve yumurta çekirdeğiyle anneden zigota (döllenmiş tek hücre) gelen kromozomlardaki özelliklerin bir kuşaktan diğerine geçmesidir. Her

birimiz türe özgü kalıtımın yanısıra, bireysel kalıtımı da taşımaktayız. Kromozomlarla onların içindeki genler, gelişecek bedenin tüm hücrelerine geçerek yaşam boyu saklanırlar. Başka bir deyişle, insanoğlu genler yoluyla değişmez bir «kalıtımsal yazgı»ya sahip olur. Bu «kalıtımsal yazgı», bireyin gelecekteki davranış ve uyumunu olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyebilecek önemli bir etkendir.

Özetle, anneyle babadan bir yumurta ve bir spermatozoit yoluyla zigota geçmiş olan genler, yeni bir bireyin kalıtsal yazgısını oluştururlar.

Her insanda 23 çift kromozomla 1 milyon kadar gen bulunur. Bir insan, spermatozoit ya da yumurta yoluyla bu genlerin yarısını çocuğuna verir. Anadan ve babadan gelenler, zigotta birleşerek yine bir milyon kadar genden oluşan bir yeni insan genotipini kurarlar. Bir başka tanımla, bir insan, anne ve babasından aldığı genlerin «yeni bir bileşimi»dir. Kalıtımla ilgili özellik ve bozuklukları kromozomların üzerinde bulunan genler taşır (2).

Kalıtsal Hastalıklar

Çocuğun, anne ve babasından almış olduğu bütün normal özellikler gibi, kalıtsal hastalıklar da genler aracılığıyla anne ve babadan çocuklara geçirilir.

Prof. Dr. A. Cenani, kalıtsal hastalıkların neden olduğu sakatlıkları başlıca üç grupta toplar (3):

1. Dıştan görünebilen ya da çocuğun sağlığını etkileyen, iç organlardaki önemli anormallikler.
2. Çocuk kabaca normal gözüktüğü halde, organlarının çalışmasında bir bozukluk bulunması.
3. Zekânın doğuştan geri olması.

Bilindiği gibi, çocuğun bedensel ve ruhsal gelişmesine olumsuz etkisi olan nedenler, doğum öncesi ya da doğum sonrası dönemlerin koşulları tarafından belirlenir.

Evlenmeden önce bile anne ya da babanın genlerinde taşıdıkları bozukluklar, doğacak çocukların, hiç değilse bazılarında, çeşitli bedensel ve ruhsal bozuklukların, hastalıkların ortaya

çıkmasına yol açabilir. Bunların başında doğuştan olan bedensel sakatlıklar, eksiklikler, özürler, zekâ geriliği, zekâ geriliğiyle birlikte görülebilen metabolizma bozuklukları, foetal enfeksiyonlar ve epilepsi (sara) gelmektedir.

EPİLEPSİ (SARA): Beyin fonksiyonlarında birdenbire meydana gelen, kendiliğinden geçip tekrarlanabilen ve nöbet sırasında bilinç kaybına neden olan işlevsel bir bozukluktur. Bazı vakalarda, nöbetten sonra çoğunlukla bir «confusion» hali, zihin bulanıklığı, algılama bozukluğu, bir tür alacakaranlık durumu görülür. Bu durum birkaç dakikadan, birkaç güne kadar sürebilir (4).

Epilepsi hastalığının çok değişik ve yaygın belirtilerinin bulunması ve değişik türlerinin görülmesi, kalıtımla ilişkisinin açık seçik ortaya konmasını engellemektedir. Bir bölüm hastalarda kalıtsal etkenlerin sorumlu tutulabilmesine karşılık, epilepsinin kalıtımla ilişkili olmadığı durumlar vardır. Doğuştan olan ve belli bir nedene bağlanamayan türdeki epilepside cinsiyet kromozomlarına bağlı başat (dominant-baskın) bir geçişin olabileceği düşünülmüştür. Bu tür epilepsisi olan ana, baba, kardeş ya da öteki yakınları arasında epilepsi nöbeti geçiren ya da EEG'de aynı tip bozukluğu gösteren kimseler vardır. Sonradan olma epilepside gebelik dönemi, doğum ya da doğum sonunda beynin zedelenmesi sözkonusudur. Kafatasının yaralanması da gençlerde çok sık görülen bir nedendir (5).

Bu hastalığın psiko-sosyal yanının çoğu kez organik yanından daha ağır bastığı görülmekte ve epilepsi karşımıza kişiye özgü sorunlarla çıktığı gibi, çok değişik sosyal sorunları da getirmektedir.

Epilepsi hastalığıyla suç işleme yatkınlığı arasında ilk ilişki 1911'de Lombroso tarafından ortaya atılmıştır. Bütün epilepsi hastalarının suç işlediği söylenemezse bile, suç işlemişler arasında epilepsinin sıklığı da gözden uzak tutulamaz. Bu nedenle suçlularda sara hastalığına bir yatkınlık olduğu söylenebilir.

Uzun süre saklı kalmış epilepsi türlerinin öfke, alkol ve diğer uyuşturucu ya da uyarıcı maddelerle açığa çıkarılması olasıdır. Hırsızlık, dolandırıcılık, cinayet, yangın çıkarma gibi

suçlar böyle bir hastalığın zemininde kolayca gerçekleşebilir. Maudsley, suçun ani işlenişi ve ortada gerçek bir nedenin bulunmayışı, şiddet ve gazap halini gösteren delillerin varoluşu, olayda epileptik bir etkenin olduğunu düşündürmelidir, demektedir. «Gözü dönmek» (blind fury) sözcüğü bir tür epileptik şaşkınlık karşılığı kullanılmaktadır (6).

Alstrom, saralılarla normal kişiler arasında belirgin bir suçluluk farkı bulunmadığını ileri sürmüştür. Bunun yanısıra, araştırıcı İsveç toplumunda ruhsal hastalık belirtisi gösteren saralılarda normallere göre % 7 oranında suç işleme görüldüğünü saptamıştır. Marazi sarhoşluğun suça iten nedenler arasında epilepsiden çok daha etkin olduğu bilinmektedir.

Gudmundson, Kuzey ülkelerinde erkek saralılarda suç oranının normal erkeklere göre üçte bir oranında fazla olduğunu belirlemiştir. Gunn, İngiltere'deki hapishanelerde her 1000 mahkûma 7-8 saralı düştüğünü saptamıştır.

Stafford-Clark, cinayetten mahkûm olanların EEG'lerini incelemiş ve EEG anomalisiyle suç arasında anlamlı bir bağlantı bulmuştur. Öldürme niyetinin çok açık ve belirgin olduğu mahkûmlarda bu anomalinin % 25 gibi önemli bir oranda ortaya çıktığı gösterilmiştir.

Bu konuyu araştıran uzmanlar, suçun işlendiği sırada hastanın nöbet halinde olmasını çok ender bir olasılık olarak görmektedirler. Suçun işlenişinden önce ya da sonra hastanın nöbet geçirme olasılığınınsa % 1-2 arasında olduğu bildirilmektedir. Hastanın nöbet halindeyken tehlikeli olabilecek davranışların çok ender görüldüğü kanısı vardır. Ancak, hastanın bilinç tutulması (confusion) içinde olması halinde anti-sosyal bir şiddetin ortaya çıkmasının, çok ender de olsa, görülebileceği görüşü ileri sürülmüştür.

PSİKOPATİ: Bireyin karakter ve heyecan tepkilerinde bozukluklar gösteren bir ruhsal geriliktir. Bu durum kalıtımla geldiği gibi, doğum sonrasında ya da doğumdan sonraki dönemlerde olan arızalar sonucu da görülebilir. Eski genetikçiler, psikopatlarda % 14'e kadar çıkan kalıtsal bir geçiş bulmuşlardır.

Zekâca önemli kusurlar göstermeyen, hatta zekâsı bazen normalin üstünde olabilen, fakat karakter ve ahlak bakımından bozukluk gösteren, bu yüzden topluma uymayan bir grup insana «psikopat» adı verilir. Psikopatların davranışları ahlakdışı ve anti-sosyal olduğu gibi, sorumluluk duygusundan da uzaktır. Bir bölümünün anti-sosyal davranışlarından ötürü haz ve gurur duyduğu görülür (7). Psikopat, benmerkezcidir (egosantrik); yalnızca kendini düşünür, çevresindekileri aldatmak, yalan söylemek ve dolandırmak, ona büyük zevk verir.

Psikopatların yapılarındaki karakter bozukluğu, duygusal dünyalarındaki tepkiler, onların toplumsal yaşama uyum gösterememelerinde etkin bir rol oynar. Çevreye ve topluma uyumsuzluk bir sınırdan sonra toplumsal kurallar ve yasalarla çatışıp kolayca suç niteliğini kazanır. Bu tür çocuk ve yetişkinler, babadan başlayarak her türlü otoriteye karşı çıkma, fizik güce hayranlık, çabuk parlama, duygusal gerginlik, sorumluluktan kaçma, maddi doyum peşinde koşma, güvensizlik ve saldırganlık gibi kişilik özellikleri gösterirler. Suçlu çocuklar grubunda uyumsuz çocuklar daha sık görülür.

Doğuştan ve ilk yaşlarda başlayan bir kusur olmasına karşın, psikopati belirtilerine erken yaşlarda daha az rastlanır. Kedi yavrularını gaza buladıktan sonra, onların çırpınarak yanmalarını zevkle seyreden ya da oyun oynarken bilerek arkadaşlarının canlarını yakacak davranışlarda bulunan çocuk, gelecek yıllarda örgütlü suçları kolaylıkla işleyen bir birey haline gelebilir. Adam öldürmekten haz duyan bu grubu Lombroso, «doğuştan suçlu» olarak tanımlamıştır.

Suçlu yapının kişilik özelliklerindeki farklılıkları görebilmek amacıyla uyguladığımız Cornell Index sonucu, deney ve kontrol grupları arasında «uyum kusuru» ve «psikopatik belirti» açısından anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Lyle ve Rainey, araştırmalarında, suçlu gruba uyguladıkları Cornell Index sonucu, en yüksek ortalamanın «uyum kusuru» ve «psikopatik belirti» gösteren gruba ait olduğunu saptayarak, bulgularımızı desteklemişlerdir (8).

Gibbens, psikopatik suçlularla normal suçlular arasında yaptığı karşılaştırmalı çalışmada, psikopatik grupta işlenen, yi-

nelenen suç oranının, normal kontrol grubuna göre % 24 oranında daha fazla olduğunu saptamıştır (9).

Argyle, suçluların, suçlu olmayanlara göre anti-sosyal ve psikopatik karakter açısından gösterdikleri farklı özellikleri zalimlik, saldırganlık, başkalarının duygularını algılama yoksunluğu ve otoriteyi reddetme olarak belirlemiştir.

Hawthorne Testi uygulayan Loban ise, zalimlik ve sosyal duygusuzluğun reddedilme korkusundan doğduğunu, bunun da ana babadan edinilen ilk zulüm ve reddedilme deneyimleriyle ilişkili olduğunu öne sürmüştür (10).

Kalıtsal Suçluluk Özellikleri

«Doğuştan suçluluk» kuramından hareket eden bilim adamlarına göre, «suçlu, ana babası, yakın akrabası, ya da çok uzak olan ilk dedelerinden geçen kalıtımla topluma ahlak duygularından yoksun olarak gönderilen bireydir. Bu birey, zihninde ve bedenindeki patolojik özelliklerin birleşmesiyle bir uzman karşısında kendisini hemen ele verecek organizmaya sahiptir.»

Burt, çalışmalarında, her çocuğun ailesinde kalıtım özelliği gösteren, aynı zamanda suçluluğa yönelten bir etken olarak karakteristik özellikleri incelemiş ve bunları dört grupta toplamıştır (11):

1. Fizyolojik koşullar genel olarak epilepsi, tüberküloz, romatizma, hipertiroid gibi vakalarda doğan birçok hastalık türlerini kapsar. Bu koşullarla suçluluk arasında ilişki arandığında, 100 suçlu akraba arasında 53 gibi yüksek bir oran (% 53) bulunmuştur.

2. Zihinsel koşullar, zihinsel yetersizlik ya da doğuştan zekâ geriliği gibi kalıtsal bir nedene bağlı olarak görülen durumları kapsar. 100 ailenin 35'inde (% 35 oranında) rastlanan zihinsel yetersizliğin fizyolojik koşullara oranla daha küçük bir etki alanına sahip olduğu dikkatimizi çeker.

3. Bu grupta belirli bilinçsizlik halleri, mizaca ilişkin eksiklikler, nörotik ve psikolojik belirtileri kapsayan duygusal karışıklıklar yer alır. Bu koşulların suçlulukla ilişkisi, diğer etkenlere oranla daha yüksek (% 42) bulunmuştur.

4. İntihar, alkolizm, cinsel düzensizlikler, zor kullanma, zalimce davranışların yer aldığı ahlaka ilişkin bozuklukları kapsayan (% 146), son grupsa en yüksek oranı oluşturur. 100 ailede 146 suçluluk vakasına rastlanıldığı saptanmıştır.

İşte sözü edilen bu etkenler, suçlu çocuk akrabaları arasında rastlanan temel kalıtsal koşullardır. Ancak, hemen belirtelim, kalıtsal etkenlerin hepsi suçluluk niteliğine sahip değildir.

Görüldüğü gibi, ahlaka ilişkin bozuklukların suçluluğa etkisi, zihinsel, fizyolojik ve psikopatik etkenleri geçmekle kalmayıp, hepsinin toplamından da büyük bir yüzdeye sahip bulunmaktadır.

Bütün bunların dışında, çocuğun eğitiminde ahlakça zayıf (immoral) ya da zihince geri (dull) ana babanın evdeki kötü yönetiminin etkisi olduğu kadar, kendisine kalıtım yoluyla geçen zihni ve ahlaki geriliğin de etkisi olmaktadır.

Sonuç olarak, suçluluk, kendi başına kalıtım yoluyla geçmemektedir. Suçlunun kalıtsal yapısı kendi başına en fazla dolaylı etkisi olan bir etken olabilir.

Öncelikle ana babanın yasal olmayan davranışlarıyla belirlenen tutumu, kalıtım yoluyla suçlu bir yapının oluşmasını gerektirmez. Ancak daha genel ve kesinlikle söylenemeyecek bir şekilde tüm fizyolojik, zihinsel ve mizaca ilişkin durumu etkileyebilir. Bu tür kusur ve eğilimler aşırı derecede olduğu zaman ahlaki çöküntü meydana getirirler.

FİZYOLOJİK VE BİYOLOJİK ETKENLER

Bedensel Kusurlar Suça Neden Olabilir mi?

Suçluluk sorununa bir «semptom» (belirti) gözüyle bakılıp tedavi için gereken nedenler araştırıldığında, kişinin tutum ve davranışlarını etkileyen bedensel kusurların saptanması büyük önem taşır.

Bununla birlikte, beden yapısı ve davranış arasındaki ilişkiye her zaman aynı derecede mutlak gözüyle bakılmaz. Kırık-

lıklar (frustrations), karmaşalar (kompleks), hatta anti-sosyal davranışlar, bu tür bedensel kusurların, anormalliklerin sonucu ortaya çıkabilir. Ne var ki, bedensel kusurları ve hastalıkları olan birçok özürlü insan, anti-sosyal davranışlar ve ruhsal bunalımlar göstermeksizin başarılı uyum örnekleri verebilmektedirler.

Çocuk suçluluğuyla ilgili çalışmalarda fizyolojik etkenlerin suçlu davranışlara olan etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Sözgelişi, beslenme yetersizliği, suçluluk olgusunda bir etken olarak kabul edilir. Ancak bu öğe, yoksulluk ve bedensel gereksinmeyle son derece ilgilidir. Öte yandan içsalgı bezlerinin (hormonların) işlevlerini yapmamalarını, özellikle hormon dengesizliğinin suçlular arasında son derece yaygın bir vaka olduğu saptanmıştır.

İçsalgı Bezleri: Bir Orkestra Gibi

İçsalgıların(hormonların) her biri vücudun metabolik olaylarına ve birtakım fizyolojik işlevlerine yön veren çok etkili maddelerdir. Bunları salgılayan organlar, vücuttaki düzenin gerektirdiği şekilde çok ölçülü ve kontrollü bir çalışma içindedirler. İçsalgı bezlerinin önemli bir bölümünün çalışması hipofiz ön lobunun direktifleriyle düzenlenmektedir. Bu nedenle içsalgı bezlerinin vücutta birbirleriyle uyumlu ve âdeta bir orkestra gibi çalıştığı kabul edilir. Hipofiz ön lobu da, içsalgı bezleri orkestrasının «şefi» sayılır. Bu ayarlama işleminde çeşitli içsalgı bezleri işlevlerinin hipofizin ön lobu tarafından duyulması ve izlenmesi, yeni emirlerin buna göre düzenlenmesi, vücudumuzda sıklıkla karşılaşılan bir sibernetik ilkenin geri denetim (feedback) mekanizmasının güzel örneklerindendir.

Tiroid bezinin salgısı olan tiroksin, oksitlenme yolundaki metabolizma olaylarını ve enerji üretimini (yanmaları) hızlandırma görevi yapar. Tiroksin hormonu sinir sistemindeki sinapsları (nöronlar arası bağlantı) etkileyerek iletiyi kolaylaştırır ve süresini kısaltır. Tiroksin miktarı artmış (hipertiroidik) olan kişilerde, merkez sinir sisteminde artan sinaptik faaliyete bağlı olarak, sözkonusu kimse bazen kendini daha iyi hissedebilir. Çağrışımları kolay, zihni işlek sayılabilir. Bu nedenle, kendini ol-

duğundan daha parlak bulur. Bir tür «sarhoş iyimserliği» olan «öfori» hali içinde olabilir.

İçsalgı bezlerinin bu olağanüstü uyumlu çalışmasındaki aksamalara bağlı pek çok hastalık tablosu saptanmıştır. Bu tabloların ortak özelliği, bedensel hastalıkların yanısıra, kişilik ve davranış bozukluklarının da bulunmasıdır.

Hipofiz, tiroid, böbreküstü bezleri salgılarının zekâ ve duygusal gelişmede önemli rol oynadığı kabul edilmektedir. Cinsiyetle ilgili içsalgı bezlerinin düzenli çalışması sonucu, cinsiyetle birinci ve ikinci derecede ilgili organlarda değişmeler ve buna bağlı olarak kişilik ve davranış değişiklikleri gözlenmektedir.

İçsalgı bezlerinin işlevlerindeki aksaklıklar, gelişimin durmasına, ergenliğin gecikmesine, aşırı şişmanlığa ya da zekâ geriliğine neden olabilmektedir. Yine bazı içsalgılardaki fazlalık ve aşırı faaliyet, kolayca heyecana kapılma gibi davranışa yön verici bir etken de olabilir.

Ne var ki, endokrinoloji bulgularının bu kadar etkili olmasına karşın, içsalgı bezlerinin işlevlerindeki bozukluklara ilişkin incelemeler, suçluluk nedeni olma açısından bir ipucu verememiştir. Ancak, içsalgıların işlevsel bozukluklarıyla anti-sosyal davranışlar ya da yasayı bozma eylemleri arasında doğrudan bir ilişki olduğunu kanıtlayan ya da tersini savunan yeterli sayıda karşılaştırmalı çalışma yapılmış değildir. Aynı durum körler, sağır ve dilsizler için de sözkonusudur.

Beden Yapısı ve Suçluluk

Suçlularla suçlu olmayanlar arasındaki biyolojik farklılaşmalara dikkati çeken Lombroso, fiziksel yapının, bireyin davranış ve etkinliğini yöneten başlıca etken olduğunu ileri sürmüştür. Suçluluğun kişinin fiziksel eksikliğinden doğduğunu savunarak bu olguyu bireysel açıdan ele almış ve onu insan davranışının biyolojik yapısında aramıştır. Lombroso'ya göre, suçluluk davranışı çeşitli türde bireysel etkiler altında kalır; suç, bedensel koşulların bir ürünüdür.

Bazı insanlar suçlu olarak doğarlar ve «doğuştan suçlu» (born criminal) adı verilen bu insanlar, bedenlerinde bulunan

«stigmata» (damga) ve anomalilerle ayırt edilirler. Bu anormallikler onları iradeleri dışında suç işlemeye yöneltir.

Bu suçlu grupta bulunan anormallikler, fizyolojik, biyolojik ve psikolojiktir.

Lombroso'ya göre, tipik bir suçlu vardır ve bu suçlunun ölçülebilen birtakım fizyolojik özellikleri bulunur. Lombroso, sözkonusu suçlu tipinin doğuştan böyle olduğuna ve duygusal açıdan da normal olmadığına inanır ve bu tipe «deli ahlaklı» (fou moral) adını verir.

Lombroso, askerlik yaptığı sırada kurallara uymayan ve sürekli olarak düzensizlik gösteren askerlerin beden yapılarında a-tipik (normal insan tipine uymayan) özellikler görmüş, buna karşılık disipline gelen ve davranışları kurallara uygun askerlerin beden yapılarında dikkate değer bir özellik bulamamıştır. Lombroso'nun bu ilk gözlemleri, sonradan kendisini suçun nedenlerini açıklayan kuramını formüle etmeye yöneltmiştir. Şöyle ki:

- Suçlu, «atavist» (ilkele dönmüş, gelişimde geri gitmiş olan) bir yaratıktır. Bu nedenle hayvanda ve ilkel insanda varolan ilkel içgüdülere sahiptir.
- İlkelliğe dönüşle tanımlanamayan pek çok suçluluk karakteristiği, hastalıklarla, özellikle epilepsiyle açıklanabilir.
- Bunların sonucu olarak denilebilir ki, suçlu aşağı kalite bir yaratıktır ve bu düşük kalite bedensel ve zihinsel anormalliklerle belirlenebilir.

Lombroso, «stigmata» sözcüğüyle tanımladığı bu anormalliklerin doğrudan doğruya suça neden olmadığını, fakat yozlaşmanın (dejenerasyonun), geriye dönüşün bir belirtisi olduğunu söyler.

Bu anormalliklerin bazıları şunlardır:

1. Başın şekli
   Kubbe şekilli baş
   Tepesi yassı baş
   Çıkıntılı kafatası
   Normalden küçük kafa
2. Çıkık elmacık kemikleri
3. Geriye kaçmış alın

4. Düz çene kemiği
5. Goril tipi kollar
6. Şekilsiz ayak ve el parmakları.

XX. yüzyılda Hooton daha geniş bir denek kitlesi (13.876 erkek suçlu ve 3.205 suçsuz grup) üzerinde çalışarak suçun ve anti-sosyal bütün davranışların fizyolojik ve kalıtsal etkenlerle açıklanabileceğini öne sürmüştür. Bu çalışmanın sonucunda, suçluların grup olarak sosyolojik ve biyolojik açıdan aşağı yaratıklardan oluştuklarını ve bu aşağılığın kalıtsal yolla geldiğini savunmuştur. Hooton'a göre, suçlular, suçsuzlardan değişik fizyolojik özelliklerle ayrılabilirler ve bunlar özellikle yüz, baş ve bedende belirgin bir biçimde saptanabilir. Bunlardan en önemlisi, fizyolojik aşağılıktır (infériorité). Hooton daha da ileri giderek suçu ortadan kaldırmak için bu özelliği taşıyan kişileri kısırlaştırma gereği üzerinde durmuştur.

Hooton özetle, «Suçluluk, çevrenin aşağı düzeydeki organizmalara yaptığı etkiden doğar, ancak sosyal etkenler, fizyolojik etkenlerle bağıntılı olmadığı takdirde, suç nedeni sayılamazlar,» der (12).

Daha sonraları Sheldon, ünlü araştırmasında, beden yapısıyla bireyin davranışı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve sonuç olarak «davranış, yapının bir işlevidir» savını ortaya atmıştır. Sheldon bu savına dayanarak, bireyin gelecekteki davranışının önceden tahmin edilebileceğini söyler. «Yaşam bir yapı-davranış bütünlüğüdür» varsayımından hareket eden Sheldon, insanların beden yapıları bakımından üç gruba ayrıldıklarını ve bu üç beden tipine özgü kişiliğin varlığını savunmuştur.

Sheldon'a göre, üç beden yapısı şunlardır:

1. Endomorf (Endomorphy): Bu tipler, yuvarlak bedenli, kısa, küçük kemikli, yumuşak tenli kimselerdir.
2. Ektomorf (Ectomorphy): Bunlar, hassas, nazik, ince uzun, düşük omuzlu, küçük yüzlü kişilerdir.
3. Mezomorf (Mesomorphy): Bu tipler, kemikli, geniş göğüslü, adaleleri gelişmiş, atletik tiplerdir.

İki yüz denek üzerinde yaptığı çalışmasına dayanarak Sheldon, suçluların çoğunlukla mezomorfik yapılı gruptan geldiğini belirtmiştir.

E. ve S. Glueck, mizaç, kişilik yapısı ve bazı beden tipleri nedeniyle bazı kişilerin diğerlerine oranla daha büyük bir suçluluk potansiyeline sahip olduklarını belirlemişlerdir. Bu farklı beden yapısına sahip ergenlerin çevresel etkenlere olan tepkilerinin de dikkate değer ölçüde farklı olduğunu görmüşlerdir. Glueck'ların «beden yapısı» üzerindeki çalışmaları ve beden yapısının suçluluğa etkisini görmek üzere, «gelecekteki suçluların önceden tahmin edilmesi»ne ilişkin tabloları, suçlularla suçlu olmayanlar arasında bedensel farklılaşma olduğunu ortaya koymuştur (13).

Buna göre, suçlularda suçsuzlara oranla mezomorfik yapıya iki kat daha çok rastlanıldığı (suçlular % 60.1, suçsuzlar % 30.7) saptanmıştır. Yine ektomorfik yapıya suçlularda suçsuzlara göre 1/3 oranında daha az rastlanılmıştır (suçlular % 14.4, suçsuzlar % 39.6). Hemen hemen aynı düzeyde görülen endomorfik yapının suçsuzlarda, suçlulara oranla küçük bir üstünlük gösterdiği dikkati çekmiştir (suçlular % 11.8, suçsuzlar % 15). Her beden yapısından bazı özellikler taşıyan tiplerin suçlularda % 13.5, suçsuzlarda % 14.7 oranında olduğu görülmüştür.

Beden Yapısı ve Suçluluk (Physique and Delinquency) adlı yapıtında Glueck'lar, 500 suçlu ve 500 suçlu olmayan denek üzerinde yaptıkları araştırmaların sonuçlarını ve çözümlemelerini verirler. Glueck'lar, burada yalnızca fizyolojik ve nörolojik özelliklerin incelenmesini yapmakla kalmamışlar; zekâ, kişilik yapısı, mizaç, beden tipi, aile ve ev koşullarının suçluluk üzerindeki etkilerini de araştırmışlardır.

Onlara göre, suçlular grup olarak suçsuzlardan şu bakımlardan ayrılırlar:

- Suçlular bedensel açıdan, temelde «mesomorphic» (çatık kaşlı, güçlü kuvvetli, adaleli) bir yapıya sahiptirler.
- Mizaç bakımından rahat durmayan, enerjik, atak, dışadönük, saldırgan ve tahripkârdırlar.
- Tutum ve davranışlarında düşmanca, cüretli, öfkeli tavırlı, şüpheci, inatçı, muhalif ve sosyal açıdan iddiacıdırlar.
- Psikolojik açıdan, simgesel ve zihinsel ifadelerden çok, doğrudan somut kavramlara yönelen, sorunları ele alırken yönteme çok az önem veren kimselerdir.

● Suçlu grup kontrol grubuyla sosyo-kültürel açıdan çok büyük bir farklılık göstermektedir. Evlerdeki anlayışsızlık, duygusuzluk, katılık, duygusal rehber olması gereken ana ve babanın ahlaki gücündeki zayıflık, çocuğu olumsuz yönde etkilemektedir.

Genellikle suçluluğa ortam hazırlayacak etkenler, yukarıda sözü edilen faktörlerin karşılıklı etkileşimine bağlıdır.

Sonuç olarak, Glueck'lar, kendi bulgularına dayanarak, *herhangi bir beden tipinde, hatta suçluların en çok görüldüğü mezomorf tipler arasında bile bir «suçlu kişiliği yoktur»* yargısına varmışlardır (14).

Özetlersek, suçluluk ve fizyolojik anormalliklerin birlikte görülen bir süreç olabileceğini ve her ikisinin de daha derin birtakım nedenler sonucu ortaya çıktığını kabul etmek yerinde olur. Bu konuda bazı değişkenler arasında belirgin olarak saptanan bir karşılıklı ilişki sözkonusu edilebilir; fakat genellikle her zaman için tam bir ilişkinin varlığını kanıtlamaya çalışmak çok zordur.

ZEKÂ DENEN GİZİLGÜÇ

Zekâ Geriliği Suça Yol Açar mı?

Zekâ, «soyut düşünme ve olaylar arasında ilişkiler kurabilme ve kendi kendini eleştirebilme yeteneği» olarak tanımlanabildiği gibi, «çevreye ve yeni durumlara uyum yeteneği» ya da «zekâ testlerinin ölçtüğü şey» biçiminde de tanımlanmıştır.

W. Stern, zekâyı, «yeni durumlara karşı genel bir adaptasyon» (uyarlama) olarak tanımlarken, zekânın bir tür amaca yönelmiş düşünce olduğunu savunur.

Kısaca zekâ, zihinsel (intellectual) becerilerin tümü olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle, kişinin öğrenmiş olduğu her şey ve şimdiki öğrenme yeteneği bu tanıma girmektedir.

Bireye özgü yetenekler, bir yandan kalıtsal etkenler, yani genler ve beslenme gibi fizyolojik etkenler, öte yandan da ana,

baba ve kardeşlerin örnek davranışları gibi çevresel etkenler tarafından belirlenir ve tüm bu etkenler, çocuğun zekâsı üzerinde önemli etkiler yaparlar. Özellikle okul öncesi dönemle, ergenliğin başlangıcında zihinsel gelişimin hızlı olduğu görülür. Buna karşılık, uzmanlar, zihinsel gelişimin ergenliğin sonlarına doğru, 16 yaş dolaylarında yavaşladığı konusunda görüş birliğindedirler.

Zekâyla ilgili çalışmalar XIX. yüzyılda başlamıştır. Sir Francis Galton'un 1883'te yayınladığı *İnsan Melekesi (Yetisi) ve Gelişmesi* adlı yapıt, bireysel psikolojinin olduğu kadar, zekâ testlerinin de başlangıcı sayılabilir.

Psikolojik testlerin temel amacı, bireyler arasındaki farkları incelemek, kişinin çevresindeki öteki insanlarla olan benzerliklerini, kendine özgü niteliklerini belirlemektir. Zekâ testleriyse kişinin olabildiğince çevreden arınmış olarak doğuştan gelen zihinsel yeteneklerinin ölçülmesini amaç edinmiş, ancak bu ölçümün sosyal çevre ve kişilik özelliklerinden bağımsız olarak düşünülemeyeceği görülmüştür.

Zekâ Testleri

XIX. yüzyılın ikinci yarısında psikoloji laboratuvarının kurulmasıyla birlikte, standart test yapımı, laboratuvar gözlemlerinden doğmuştur. İngiltere'de Galton bir zekâ testi oluşturmamasına karşın, test yapımıyla ilgili olarak ileri sürdüğü fikirlerle çok önemli ve yararlı katkılarda bulunmuştur. Galton bir zekâ testinin birçok bireysel farklılığı ortaya koyabileceğini belirtmekteydi.

1890'da *Zekâ Testleri ve Ölçümleri* adlı yapıtında Cattell, testlerin duyu, tepki (reaksiyon) zamanı, hareket hızı gibi tek yetenekleri ölçebileceğini ileri sürmüştü.

Alfred Binet, bu görüşe karşı çıkarak, çalışmalarıyla bellek ve uyum konularının birbirinden ayrılamayan bir bütün olduklarını kanıtladı. Ona göre zekâ, çeşitli etkenlerin ortak, gözlenebilen faaliyetleriydi. 1916'da Fransız uzman Simon'la birlikte ünlü *Binet-Simon* testlerini oluşturdular.

Zekâ testleri bireyin zekâsını ölçmek üzere (bireysel testler) kullanıldığı gibi, grubun zekâsını ölçmek amacıyla da (kollektif zekâ testleri) kullanılabilmektedir.

Yine testler sözlü (verbal) ve sözcüz (nonverbal) ya da kültürden arınmış (culture free) olmak üzere iki grupta toplanabilir. Sözsüz ve kültürden arınmış olan testler, farklı dil, kültür ve eğitim düzeyindeki bireylere uygulanabildiği gibi, özürlü kişilere de verilebilmektedir (örneğin, Alexander Pratik Yetenek Testi).

En yaygın olarak bilinen Binet Bireysel Zekâ Testi, 1904' lerde Fransa'da Binet tarafından başarısız ve zekâ geriliği olan çocukları belirlemek üzere hazırlanmıştır. 1910'larda yayınlanan bu test, daha sonra Birleşik Amerika'da çeşitli uyarlamalara uğramış ve Stanford-Binet ya da Binet-Terman şekliyle kullanılmaya başlanmıştır.

Kesin bir tanımını bile yapamadığımız zekâ gibi karmaşık bir oluşumu ölçme girişiminde bulunmak oldukça zordur. Testin verilişi sırasında denekle (test yapılan kişi), testi uygulayan uzmanın kuracağı dostça ilişkinin, deneğin, açlık, uykusuzluk gibi fizyolojik kaynaklı sorunlarının bulunmamasının, testin ilk kez verilip verilmediğinin alınacak sonuç üzerindeki etkileri büyüktür.

Testten elde edilen bulguları değerlendirecek olan uzmanın bu konuda yeterince deneyime sahip olması gerekmektedir.

Özellikle sözlü testlerde yakın çevre ve okulun etkisi belirgin bir biçimde görülür. Örneğin, Binet Zekâ Testi'nde sözcük bilgisiyle ilgili sorularda «vapur» sözcüğünün ne olduğunu bilemeyen bir çocuk, o soruya yanıt veremeyecektir. Bu da bize, sözcük bilgisi, anlayış, vb. gibi sözlü yeteneği ölçen soru bölümünün doğrudan sosyo-ekonomik ve kültürel çevreyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu tür bireysel zekâ testlerinde sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların Zekâ Bölümü (IQ) skorunu etkilediği gerçeği gözönünde tutulmalıdır.

Öte yandan sözcük testler, zekânın çeşitli işlevlerini gereğince ölçmemelerine karşın, bu tür sosyo-ekonomik ve kültürel engelleri aşarlar. Örneğin, bir «porteus labirenti»nde çocuğun belirli bir labirent içinde kalemle amaca ulaşması beklenirken, bir Alexander Pratik Yetenek Testi'nde de bazı tahta küplerle belirli şekillerin oluşturulması istenir. Bu test türünde dil, kültür ve sosyo-ekonomik etkenlerin teste olan etkisi yok denecek kadar azdır.

Zekâ Dağılımı

Bir bireyin zekâ testinden elde edilen Zekâ Bölümü (IQ), o kişinin genel zihinsel düzeyi hakkında bize bilgi vermektedir. Örneğin, Zekâ Bölümü 90-110 arasında olan bir denek, normal olarak kabul edilebilen bir sınırdadır. Okul çocuklarına uygulanan testlerden alınan sonuçlara göre, öğrencilerin çoğunluğunun bu normal ya da averaj sınırda bulunduğu, Zekâ Bölümü 125 ve üstünde olan çocukların, grubun % 3'ünü, 130 olan üstün yetenekli çocuklarınsa % 1'ini oluşturduğu görülmüştür. Öte yandan düşük düzeydeki Zekâ Bölümü'ne sahip çocuklar da azınlıkta kalmışlardır.

Zekâ testlerinden elde edilen Zekâ Bölümü (IQ) dağılımı şöyle özetlenebilir:

Zekâ Bölümü (IQ)

0 — 25	İdio (Ağır zekâ geriliği gösteren ve tamamen bağımlı olan bu çocukların kurumlarda korunmaları gerekir.)
26 — 50	Embesil (Öğretilebilir geri zekâlılar)
51 — 70	Debil (Eğitilebilir geri zekâlılar)
71 — 80	Gerilik Sınırı (Düşük zekâlı çocuklar)
81 — 90	Düşük orta, tutuk zekâlı grup
91 — 110	Normal
111 — 120	İleri Zekâlı
121 — 130	Üstün Zekâlı
131 — 140	Çok Üstün Zekâlı
141 — 160	Dâhi.

(Zekâ Bölümü 75'ten aşağı olan çocuklar, geri zekâlı sayılırlar.)

Şurası da unutulmamalıdır ki, bir testten alınan sonuca mutlak gözüyle bakarak tanıya (teşhise) gitmek son derece hatalıdır. Her şeyden önce, testin geçerli (valid) ve güvenilir (reliable) olmasına özen göstermeli, bunun dışında testin salt skoruna bağlı kalmaksızın test sırasındaki tüm tavır alışlar değerlendirilmelidir. Bunlara ek olarak, tanıya varırken tek bir test skoru yerine, uygulanacak birkaç testin sonucu dikkate alınmalıdır.

Zekâ Geriliği Nedir, Neden Olur?

Zekâ geriliği, zihin yeteneklerinin eksik ya da yetersiz gelişmesi biçiminde tanımlanabilir. Zihinsel gerilik, gelişmenin gecikmesi, geri kalması, tamamlanmaması ya da anormal bir gelişimin ortaya çıkması durumudur.

Doç. Dr. Aydoğmuş'a göre, çok nedenli soyaçekime (multifaktöriyel genetik) bağlı basit zekâ gerilikleri, hafif derecedeki zekâ geriliklerinin büyük bir bölümünü oluşturur. Anne ve babanın birçok özelliği çocuğa nasıl geçerse, zekâ yeteneğinin özellikleri de çocuğa geçecektir. Tıpkı saç, göz, ten rengi ve boyu, kilosu gibi. Bu basit anlamda çocuk, anneye, babaya ve diğer akrabalara benzemektedir. Eğer anne veya baba geri zekâlıysa, doğacak çocukların içinde geri zekâlılık oranı, normal anne babaya göre artar. Eğer hem anne, hem de baba geri zekâlıysa, geri zekâlı çocuk oranının daha da fazla olması beklenir. Bu genel kural pek çok sayıdaki ailelerin ve çocukların sayıları üzerinden geçerli bir oran ilişkisi ifade etmektedir. Bu nedenle zekâca normal bir karı kocanın geri zekâlı çocukları olabileceği gibi, geri zekâlı bir karı kocanın da normal çocukları olabilir. Şu halde geri zekâlı çocukların içerisinde büyük bir oranı kapsayan hafif geri zekâlıların büyük bir bölümünde ana babaya, soya benzeme türünde basit zekâ geriliği bulunduğunu, bunun nedeninin de kalıtsal olduğunu söyleyebiliriz (15).

Zekâ geriliği ya doğumla birlikte görülür, ya da ilk çocukluk yılları içinde meydana gelen travma, enfeksiyon, beslenme bozukluğu ve diğer hastalıklar sonucu ortaya çıkar.

Zekâ geriliklerine içsalgı bezlerindeki anormallikler, doğum öncesi evredeki gelişme bozuklukları, gebelik döneminde annenin yetersiz beslenmesi, hormon içeren, ya da yatıştırıcı ilaçlar alması, annenin alkolik olması, röntgen ışınları, bazı enfeksiyonlar, doğumda oksijen yetersizlikleri, doğum sonrasında geçirilen menenjit, ansefalit ve zehirlenmeler neden olabileceği gibi, uygun olmayan psiko-sosyal koşullar da yol açabilir. Bu tür koşulların başında, çevre uyarımlarının yetersizliği, erken çağlarda anne yoksunluğu ve hatalı psiko-pedagojik tutumlar sayılabilir (16).

Çocukta zekâ geriliklerine yol açan nedenlerin başında doğum olayının güç olması ve uzun sürmesinin yanında, doğum

sırasında kullanılan aletlerin neden olduğu zararların yol açtığı kabul edilmektedir. Ayrıca, foetal enfeksiyonlar, ana ve çocuğun kan uyuşmazlığı zekâ geriliğine neden olan diğer etkenler olarak sayılabilir (17).

Ülkemizde 600.000 dolaylarında geri zekâlı çocuğun bulunduğu tahmin edilmektedir.

Zekâ Geriliği ve Suçluluk

Lombroso ekolünün tutunamamasından sonra, suçluluğu bedensel yapı yerine, zihinsel yetersizlikle açıklayan kuram ortaya atılmıştır. Kısa sürede yaygınlaşan ve yasaya karşı gelen her bireyde zihinsel yetersizlik olduğunu öne süren bu görüşün savunucusu H. H. Goddard'a göre, «bütün geri zekâlılar suçlu, bütün suçlular da geri zekâlıdır.» Zayıf akıllılık, Mendel yasalarına göre, kuşaktan kuşağa geçer. Geri zekâlı olanlar, davranışlarının sonuçlarını ve yasaların kapsamını anlayamadıkları için suç işlerler.

1910-1914 yıllarına rastlayan ilk çalışmalarda suçlular arasında % 50 oranında zekâca gerilik saptanmış, 1924-1928 yıllarına rastlayan ikinci çalışmadaysa, suçlularda geri zekâlı oranının % 20 olarak belirlendiği görülmüştür.

Zekâ testleri geliştirildikten, bu testler suçlu ve suçsuz büyük denek kitlelerine uygulandıktan ve sonuçlar daha eleştirici gözle çözümlendikten sonra, suçluluk davranışında zihinsel yetersizliği öngören kuramlar giderek önemini yitirmiştir.

Bununla birlikte, zekâyla suçluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sonuçlarının iki ayrı grupta toplandığı görülmektedir.

Bazı uzmanlarca benimsenen, pratik yeteneğin suçlulukta anlamlı bir haberci olması konusunda doyurucu bir kanıt olarak kabul edilebileceğini doğrular nitelikte çalışmalar vardır. Örneğin, 1934'te Glueck'lar, suçlu ve suçlu olmayan çocukların bulunduğu gruplarda zekâ testlerinin sonuçlarını karşılaştırarak suçlu grubun % 13.1'inin Zekâ Bölümü'nün 70'in altında bulunmasına karşılık, bu oranı suçlu olmayan çocukların oluşturduğu kontrol grubunda % 1.5 olarak bulmuşlardır. 1943'te Burt ise, suçlular arasında rastlanan düşük Zekâ Bölümü'nün, suçlu olmayanlara oranla 3 kat daha fazla olduğunu saptamış-

tır. Yine 1955'te Walton, 1958'de Anderson, 1963'te Gibbens ve Asun, 1968'de Blackler ve Critchle, uyguladıkları çeşitli zekâ testleri sonucunda suçlu çocukların zekâ puanlarının normal ortalamanın altında olduğunu göstermişlerdir. Daha yakın tarihli araştırmaların (1971) sonuçlarına göre, Farrington ve West, küçük yaşta ilk kez mahkûm olan suçlu çocuklarda Zekâ Bölümü düşüklüğünün önemli bir bulgu olduğunu ileri sürmüş ve bu tür çocukların arka arkaya suç işlediklerini izlemişlerdir.

Ancak, bu araştırma sonuçlarını doğrulamayan çalışmalar da vardır. Örneğin, 1950'de yaptığı inceleme sonucu, suçlu grubun Zekâ Bölümü ortalamasını 90 olarak belirleyen Rouke ile 1952'de eşdeğerde bulgular elde eden Stott, zekâyla suçluluk arasında hiçbir ilişkinin olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bunu 1950'de Sheldon ve Eleonor Glueck'ların, 1967'de Hoghughi ve Forrest'in, 1963'te Prentice ve Kelly'nin, 1968'de de Passingham'ın bulguları doğrulamıştır.

Ayrıca, uzmanlarca Zekâ Bölümü üzerindeki sosyo-kültürel etkiler ele alınmış, çalışmalarını bu doğrultuda sürdüren H. E. Jones (1946) ve Neff (1938), sosyal bakımdan şanssız olan, kırsal kesimlerden gelen çocuklardaki düşük Zekâ Bölümü'nü anne babanın sınırlı eğitimi ve genel olarak evin kültür düzeyinin zayıflığıyla açıklamışlardır. Yine, Nisbet (1953), düşük test puanlarıyla kalabalık aile arasındaki sıkı ilişkiyi, kalabalık ailelerde anne-baba-çocuk ilişkisinin sınırlı olmasıyla açıklamıştır.

Alexander Pratik Yetenek Testi Sonuçlarımıza Göre...

Öğrenim düzeyleri son derece sınırlı olan, % 72.9'u köyden, % 15'i kasabadan ve % 12.1'i de kentten gelen 214 hükümlü genç üzerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmamızda, suçluluğun oluşumunda diğer etkenlerin yanında etkili olabileceği düşünülen zekâ faktörüyle suç arasındaki ilişkiyi inceledik.

Bu testi seçmemizin başlıca nedeni, daha önce bu doğrultuda yapılmış çalışmalarda, suçlu çocukların sözlü (verbal) testlere oranla sözsüz (non-verbal) testlere daha başarılı yanıt vermiş olmaları ve tahta küp ve bloklardan oluşan test malzemesini hükümlü gençlerin yakından tanımalarıdır.

Araştırmamızda pratik yetenek testi uygulamakla öğrenim etkeni ortadan kaldırılmış, dolayısıyla ülkemizin üç ayrı kesiminden (Ankara, İzmir ve Elazığ) gelen gençlere sosyo-kültürel açıdan fırsat eşitliği hazırlamaya çalışılmıştır.

Alexander Pratik Yetenek Testi'nden elde ettiğimiz puan 90-110 arasındaysa, denek normal pratik yetenek düzeyinde kabul edilmekte, 70-90 arasındaysa sınırlı yeteneğe, 69'un altındaysa düşük pratik yeteneğe sahip olduğu kabul edilmektedir. 100 ortalama bir değer olarak görülmektedir.

Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere, Alexander Pratik Yetenek Testi uygulamasından elde olunan tüm suçluların Pratik Yetenek Oranı ortalaması % 70.77'dir. Deney grubunu oluşturan altgrupların Pratik Yetenek Oranı ortalamalarına baktığımızda, normale en yakın olan grubun mala ilişkin suçlular grubu olduğu dikkati çeker (72.19). Bu grubu 70.88 Pratik Yetenek Oranı ortalamasıyla cinsel suçlular, 69.24 puan ortalamasıyla şahsa ilişkin suçlular izlemektedir.

SUÇLU GRUPLARIN PRATİK YETENEK ORANI ORTALAMALARI (M) DAĞILIMI

DENEY GRUBU	N	M
ŞAHSA İLİŞKİN SUÇLULAR	80	69.24
MALA İLİŞKİN SUÇLULAR	38	72.19
CİNSEL SUÇLULAR	96	70.88
TÜM SUÇLULAR	214	70.77

Görüldüğü gibi, suçlu grupların ortalamaları incelendiğinde, aralarında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Deneklerimizden elde ettiğimiz test puanları, test normlarıyla karşılaştırıldığında, suçlu grubun % 50.5 düzeyinde sınırlı pratik yeteneğe (70-89 Pratik Yetenek Oranı'na); % 44.4 düzeyinde düşük pratik yeteneğe (69 ve daha düşük Pratik Yetenek Oranı'na); ancak % 5.1 düzeyinde normal pratik yeteneğe (90-110 Pratik Yetenek Oranı'na) sahip oldukları belirlenmiştir.

DENEY GRUBU PRATİK YETENEK ORANI
DAĞILIM YÜZDELERİ

DENEY GRUBU		Düşük Düzeyde Pratik Yetenek		Sınırlı Pratik Yetenek		Normal	
		> 69		70-89		90-110	
	N	N	%	N	%	N	%
ŞAHSA İLİŞKİN SUÇLULAR	80	41	51.2	35	43.8	4	5.0
MALA İLİŞKİN SUÇLULAR	38	15	39.5	22	57.9	1	2.6
CİNSEL SUÇLULAR	96	39	40.6	51	53.1	6	6.3
TÜM SUÇLULAR	214	95	44.4	108	50.5	11	5.1

Yukarıdaki tabloda deney grubunu oluşturan suçlu grupların dağılımına bakıldığında, normallik sınırı olan 90-110 arasına en yakın yüzdenin, % 6.3'le cinsel suçlulara ait olduğu görülür. Bunu, % 5'le şahsa ilişkin suçlular, % 2.6'yla mala ilişkin suçlular izlemektedir. Sınırlı Pratik Yeteneğe sahip olan denekleri kapsayan 70-89 arasındaysa, en yüksek yüzdenin mala ilişkin suçlu grubunda olduğu (% 57.9), bunu cinsel suçlarla (% 53.1), şahsa ilişkin suçluların (% 43.8) izledikleri saptanmıştır. Düşük düzeydeki Pratik Yetenek Oranı'nın şahsa ilişkin suçlularda % 51.2, mala ilişkin suçlularda % 39.5, cinsel suçlularda % 40.6 düzeyinde olduğu görülür.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, son 40 yılı aşkın bir süre içinde zekâ geriliğine, suçluluğu oluşturan tek önemli etken ya da birçok etkenden yalnızca biri gözüyle bakıldığı gibi, suçlulukla zekâ arasında hiçbir ilişki bulunmadığını savunan görüşler de ortaya atılmıştır. Biz araştırmamızı planlarken, zekâ faktörünü, suçluluk davranışının oluşumunda etkili olabilecek birçok etkenden biri olarak ele aldık. Sözünü ettiğimiz araştırmalarda da görüldüğü üzere, zekâyla suçluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma sonuçlarından bir bölümü bulgularımızla eşdeğerde, bir bölümüyse tümüyle farklı doğrultulardadır.

Bütün bu görüşlerin ışığında, düşük zekâ düzeyine suçluluğu oluşturan en önemli etken gözüyle bakamayız. Düşük zekâ düzeyinin suçluluğun oluşumundaki kısmî rolünün varlığını

kabul ederken, bunu sadece zekâ geriliğiyle suçluluk arasında aramak yerine, zekâ geriliğiyle öğrenim yoksunluğu ve suçluluk üçlüsünün aralarındaki karmaşık ilişkinin tümünde aramanın daha anlamlı olacağı kanısındayız.

KAYNAKLAR

(1) West, D. J., **«The Young Offender»**, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex, 1967.

(2) Bilge, Prof. Dr. M., **Fizyolojide Hormonlar Bilgisi**, Güven Kitabevi, Sanem Matbaası, Ankara, 1979.

(3) Cenani, Prof. Dr. A., «Çocukları Hastalıklardan Koruma ve İlk Önlemler», **Aile ve Çocuk**, Ak Yayınları, İstanbul, 1981.

(4) Ziyalar, Prof. Dr. A., **Psikiyatrik Semioloji ve Medikal Psikoloji**, İst. Üniv. Cerrahpaşa Tıp Fak. Psikiyatri Kliniği Vakfı Yayınları, Güryay Matbaası, İstanbul, 1981.

(5) Köknel, Prof. Dr. Ö., **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, Altın Kitaplar, İstanbul, 1982.

(6) Ziyalar, Prof. Dr. A., **A.g.e.**

(7) Songar, Prof. Dr. A., **Temel Psikiyatri (Psikofizyolojik Temel Bilgiler)**, Minnetoğlu Yayınları, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1981.

(8) Lyle, W. H., Rainey, M. L., «The Cornell Index As a Screening Device With Institutionalized Offenders», **The British Jrl., Criminol.**, Vol. 8, 1968, Stevens and Sons Ltd.

(9) Gibbens, T. C. N., «The Porteus Maze Test and Delinquency», **British Jrl. Educ. Psychol.**, 1958.

(10) Loban, W., «A Study of Social Sensivity Among Adolescent», **Jrl. Educ. Psychol.**, 1953.

(11) Burt, C. L., **«The Young Delinquent»**, Appleton, New York, 1925.

(12) West, D. J., **A.g.e.**

(13) Glueck, S., Glueck, E. T., **Physique and Delinquency**, Harper, New York, 1956.

(14) Glueck, S., Glueck, E. T., **A.g.e.**

(15) Aydoğmuş, Doç. Dr. K., «Çocukta Zekâ Geriliği», **Aile ve Çocuk**, Ak Yayınları, İstanbul, 1982.

(16) Aydoğmuş, Doç. Dr. K., **A.g.e.**

(17) Ziyalar, Prof. Dr. A., **A.g.e.**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çocuğun Duygusal ve Toplumsal Gelişim Evreleriyle Suçluluk İlişkisi

ÇOCUĞUMUZU TANIYOR MUYUZ?

Çocuk Suçluluğunun Önkoşulları

Kalıtımsal, biyolojik etkenlerle çocuğun gelişim evrelerine ilişkin özellikleri bilmemekten doğan eğitim hatalarının, çocuk suçluluğunun önkoşullarını oluşturduğu görüşündeyiz. Bu etkenler, toplum ve yakın çevre koşullarıyla birleşerek çocuğu suçlu davranışa iten önemli bir uyarım olmaktadır.

Bilindiği gibi, insan doğumundan ölümüne dek gelişimini belirli dönemler içinde sürdürür. Çocukluk, ergenlik, erişkinlik ve yaşlılık olarak bilinen bu dönemler birbirinden kesin sınırlarla ayrılmamıştır. Her evre bir önceki evrenin etkisinde oluşur ve bir sonrakini etkiler. Bir başka deyişle, çocukluk ergenliği, ergenlik erişkinliği büyük ölçüde etkiler.

Bu dönemlerin birinden diğerine geçiş, sadece bireyin bedensel gelişimiyle ilgili olmayıp, duygusal, toplumsal, ekonomik

ve kültürel etkenlerin rol oynadığı bir oluşum ve gelişimdir. Öte yandan her dönem, kendine özgü ve belirli bedensel, duygusal ve toplumsal özellikler taşır.

Anne-Bebek İlişkisi

1 yaşına kadar çocuk diğer insanlara, özellikle annesine bağımlıdır. 1 yaşına geldiğinde, çevresini yalnız başına keşfedebildiği halde, çocuk bu dönemde «güven» temeline bağlı anne desteğine gereksinim duyar. İlk yıl içinde anneyle çocuk arasındaki duygusal ilişkiler tüm gelişmenin temelini oluşturur. Çocuğun zihinsel yaşamı şekillenmeden önce dış dünyayı duyguları yoluyla tanır. Ancak, anne-çocuk arasındaki başarısız ilişki, bu tanıma ve kavramayı geciktirebilir ya da durdurabilir. Annenin, çocuğu kendi sütüyle beslemesi ve bu sırada onunla kurduğu bedensel yakınlık, çocuğun duygusal gelişimini etkiler. Anne-çocuk ilişkisinde annenin sıcaklığı ve teninin kokusu gibi etkenler de çocuğu duygusal açıdan uyarmaktadır. İlk yıl içinde çocuk her şeyden ancak annesinin kendisine verdiği biçimde haberdar olur.

Bu evrede çocuk için büyük önem taşıyan duygusal besiyi veren annenin yapısında da bazı değişmeler sözkonusudur. Annelik döneminin bu başlangıç evresinde özel bir duygusallık vardır. Bu duygusallığın arkasındaki ruhsal yönelticiye, annelik görevlerini bulduran, yaptıran ve çocuğu sevdiren içgüdüye «annelik içgüdüsü» denir. Bilinçaltında yer alan annelik içgüdüsünün bedene yansıması, fizyolojik işlevlere çevrilmesi olayında «prolaktin» içsalgısının rolü büyüktür. Sadece süt bezlerinin süt salgılaması değil, annenin çocuğu araması, özlemesi, onu sevmesi de bir ölçüde bu içsalgının etkisi altındadır.

Öte yandan anneliğin, içgüdüsel ya da doğuştan gelen bir temeli bulunsa da, öğrenmeyle çok ilgili olduğunu gösteren kanıtlar vardır. Çünkü içgüdüsel davranışlar, öğrenmenin etkisinde kalmaktadırlar. Bunun için ilkel öğrenme öğesi, hayvanın yapacağı ilk tepkinin «uzantısında» yer almalıdır; buna «basımlama» (imprinting) denir. İlk kez bunu Lorenz, yabani kaz yavruları üzerinde yaptığı gözlemlerle kanıtlamaya çalışmıştır. Yumurtadan çıkan yabani kaz yavruları, gördükleri ilk canlı var-

lığı izlerler. Bu varlık genellikle annedir. Yapay olarak kuluçka makinesinde yetiştirilen yavrular, aynı şekilde bir insanı izleyebilirler ve zihinlerine insan imgesi (imajı) yerleştiğinden, bundan böyle kendi türlerine ait diğer kuşlara ilgi göstermezler (1).

Anne Yoksunluğu

Bebek için anne, dünyanın tümüdür. Bebekler, annelerinin zaman zaman gideceğini, ama yeniden görünebileceğini öğrenirler. Bu dönemde bebeğin paniğe kapılmadan annesinden uzaklaşabilmesi için anneyle kurduğu ilişkiye güvenmesi gerekir. Çünkü annelik işlevinin niteliği kadar sürekliliği de çocuktaki güven duygusunu etkiler. Çocuğa bakan kişinin sık sık değişmesi çocukta tedirginlik yaratır, güven duygusunu sarsar.

Annenin, çocuğun yaşamından çekilmesi onda büyük yankılar yaratır. Yerini tutacak bir kimse bulunmaksızın anneden yoksun edilirse, süt çocuğunun gelişmesi sarsılabilir ve çocuk, insanlarla ve tüm dış dünyayla ilişkisini yitirmiş bir duruma girebilir (2).

Fransa'da çok iyi koşullar içindeki bir bakımevinde 9-12 aylıkken annesinden ayrılan 123 çocuk üzerinde Dr. Spitz tarafından bir inceleme yapılmış ve başlangıçta anneleri tarafından bakılan bu çocukların gelişmelerinde anneden ayrıldıktan sonra birtakım değişiklikler olduğu görülmüştür (3). Bunlar şöyle özetlenebilir:

- Bir ay süreyle anneden ayrılan çocuk, her dakika ağlar ve mızmızlaşır. Kendisine kim yaklaşırsa, ona sarılır ve bırakmak istemez.
- İki aylık bir ayrılıştan sonra çocuk, başkalarıyla ilişki kurmak istemez. Yanına yetişkinler yaklaştığında, onlardan uzaklaşmaya çalışır ve endişe belirtileri gösterir, umutsuzca haykırarak ağlar ve onu yatıştırmak, avutmak olanaksızdır. Bu çocukların zamanla beslenmeleri de düzenini kaybeder, çoğu zaman çocuğun kilosu azalır, gelişmesi durur.
- Anneden ayrılık üç ay sürerse, durum tümüyle değişir. Çocuk, günün büyük bir bölümünü yüzükoyun yatmış olarak geçirir. Çevresiyle ilişkisini keser ve her türlü ilişki kurma girişimini yanıtsız bırakır. Başka insanlarla duygusal alışverişte

bulunmadığı için, çocuğun ifadesi donuk bir hal alır. Ağlama kesilmiştir, ölüm sessizliği egemendir. Bir tür tehlike işaretidir bu ve çocuk giderek bir ruh çöküntüsüne gömülür. Eğer önlem alınmazsa ruhunda tedavisi olanaksız yaralar açılacaktır. Çocuk kilo kaybetmeye başlar, uyku uyuyamaz, hastalanır. Direncini yitirdiğinden büyük bir kolaylıkla mikrop alır, bunun da ötesinde, sık sık ötesini berisini bir yere çarpar, yaralanır, kısacası, kolayca kazalara uğrar.

● Ayrılığın dördüncü ayında bu süreç vahimleşmeye yüz tutar. Yüz ifadesi donuklaşır, çocuk hareketsiz bir bakışla gözlerini uzaklara diker; zihin bulanıklığını andıran bir donukluğa kapılmış gibidir. Çocuğun ağlamaları bağırma şeklini alır. Gelişme düzeyi annesinden ayrıldığı düzeyin altına inmeye başlar.

Özetlenirse, doğumdan kısa bir süre sonra anneden ayrılıp, yatılı yuvalara yerleştirilen bebekler, iyi bakılıp beslenseler de gelişim bozuklukları gösterirler. Bedensel ve ruhsal gelişmeleri açısından yaşlarına göre geridirler. Bu çocuklar, uyarımlara geç cevap verirler, çevrelerine ilgisiz kalırlar, boş ve donuk (apatik) bakışlarla bakarlar, ender olarak gülümserler, hastalıklara dirençleri azdır. Geç yürürler, geç konuşurlar. Kelime bilgileri sınırlı olan bu çocukların zihinsel gelişmelerinde de durgunluğa rastlanır. Bu tür koşullardan kaynaklanan zekâ gerilikleri «sosyal debil» ya da «pseudo-debilite» olarak tanımlanır. (Anımsatalım: Debil, özel eğitimle belli şeylerin öğretilebildiği zekâ düzeyidir.)

Prof. Dr. Şemin'e göre, bu durumdaki çocuklar için alınabilecek önlemler şunlar olabilir: «Çocuğun anneye dönmesi o kadar beklenmedik bir sonuç yaratır ki, çocuktaki değişikliğe inanmak için bunu görmek gerekir. Mahvolmak üzere bulunan bu çocuklar, annelerini bulunca, büyük bir hızla yitirdikleri hayatiyeti kazanırlar, yaşama yeniden dönerler âdeta. Öyle çocuklar görülmüştür ki, annelerine kavuştuktan 12 saat sonra tanınmayacak derecede değişmişlerdir. Bu çocukların eski hallerini bulmaları için en çok iki haftalık bir süre anneleriyle birlikte olmaları şarttır.

Annenin dönüşüne olanak bulunmadığı durumlarda, ruh çöküntüsüne doğru gitmekte olan bir çocuk için yapılacak şey,

annenin çocukta bıraktığı boşluğu dolduracak birisini bulmaktır. İlk ay içinde hemen buna başvurulursa, çocuğu kurtarmak hiç de güç olmaz. Bu ayrılık döneminde çocuğun kendisine her yaklaşana sarılmasından yararlanmak gerekir. Ancak, her şeyden önce, annenin yerini alacak kişinin çok dikkatle seçilmesi gerekir. Hatta çocuk belirli bir süre sonunda seçilen kişiyi sevmezse, onu değiştirmek konusunda tereddüt göstermemelidir. İkinci olarak, bu çocuklar her zaman hareket etme olanağına sahip bulunacak koşullar içinde büyütülmelidirler. Onları çevresi parmaklıklı karyolalar içinde bırakacak yerde, serbestçe hareket etmelerini sağlayan yerlere bırakılmalıdır. Hareket etme olanağına sahip bulunan çocuk, annesinin yerine geçecek kişiyi (bu çok ilkel bir biçimde de olsa) açıkça gösterebilir. Aslında çocuğa hareket etme serbestliğini vermek, gelişmenin meydana geldiği değişik alanlarda durmasını önlemek için zorunludur. Annesini kaybeden çocuğun hayatiyetini sürdürmek için yapılacak üçüncü şey, ona yeterince oyuncak vermektir. Kuşkusuz oyuncak hiçbir zaman annenin yerine geçemez, ancak çocuğun gelişmesinin durmaması için oyuncak, çocuğu harekete geçirir, faaliyete özendirici bir rol oynar.

Gelişmiş ülkelerde bakım ve eğitimin daha üst düzeyde bulunduğu kurumlarda bile, özellikle bir yaşından önce anneden ayrılan çocuklarda görülen olumsuz sonuçlar nedeniyle anasız babasız bebeklerin öksüzler yurduna bırakılması yerine, koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmesi yoluna gidilmektedir. Ülkemizde de okul öncesi dönemindeki çocukların eğitimi konusunda 1961 yılından bu yana Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'yla UNICEF arasında yapılan bir anlaşma uyarınca, koruyucu aile bakımı başlatılmış bulunmaktadır. Koruyucu ailelerin seçimi, çocukların yetiştirilmesi ve izlenmesi işleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nce yetiştirilen uzmanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. 1973 yılına kadar 307 çocuk, koruyucu aile bakımına verilmiştir. Halen Ankara, Adana, İstanbul ve İzmir'de 400'ün üstünde aile, koruyucu aile görevini yapmaktadır (4).

Selma Fraiberg, bir yapıtında, 1940'da İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ana babalarından ayrı kalan çocuklardan söz eder. Çocuk bakım yurdunda Anna Freud ve Dorothy Burlingham

gibi dünyaca ünlü uzmanların eğitim ve denetiminde bile, çocuklar ana babadan yoksun kalma nedeniyle gelişim bozuklukları göstermişlerdir.

Yapılan araştırmalar, ana baba kaybının uyum bozukluğu kadar davranış bozukluğunda da etkili rol oynadığını göstermektedir. İntihar girişiminde bulunan ve çeşitli bunalım belirtileri gösteren hastaların büyük bir bölümünün ilk çocukluk yıllarında annelerini kaybettikleri saptanmıştır.

Aslında, «anneden yoksunluk» geniş kapsamlı bir kavramdır. Genel anlamda kısmi ya da tüm yoksunluğu içeren bu kavram, annenin varlığına karşın, çocuğuna yeterince sevgi iletememesi durumunu da kapsar. Kısmi yoksunluk beraberinde endişe, aşırı sevgi gereksinimi, güçlü bir intikam duygusu ve bunlardan doğan suçluluk davranışı bunalımını getirebilir. İç dünyasındaki zorlukları bu tür tepkilerle ortaya koyan çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve kişilik yapısında dengesizlikler görülür.

Anneden Ayrı Kalma ve Suçlu Kişilik Yapısı

Bowlby, karakterin şekillendiği ilk beş yıl içinde anneden ayrı kalmanın çocukta suçlu kişilik yapısının oluşumunda en büyük etken olacağını ileri sürer. Araştırmasında Bowlby, mala ilişkin suçlulardan oluşan deneklerinin % 40'ının ilk beş yıl içinde annelerinden ayrı kaldıklarını saptamıştır (5).

Hükümlü gençler üzerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmada, suçlu deneklerimizin % 47.6'sının çeşitli nedenlerle anne ve babalarından ayrı kaldıkları, % 22'sinin de parçalanmış ya da eksik ailelerden geldikleri görülmüştür. Araştırmamızdan elde ettiğimiz bir başka bulgu da, suçlu deneklerimizin % 60'ının ortanca çocuk olmaları nedeniyle ailelerinden yeterli düzeyde ilgi ve sevgi görememe olasılığının sözkonusu oluşudur.

Erikson, yaşamın ilk on sekiz ayını «güven, ya da güvensizlik» evresi olarak tanımlar. Bebeğin gereksinmelerine annenin yerinde ve zamanında yönelebilmesi, onun sıkıntılarını giderebilmesi, onun sözsüz dilini anlayabilmesi, anneyle bebek arasında kurulan karşılıklı anlayış ve güvenin temelini oluşturur. Bebek, annesiyle olduğu zaman «iyiyim» gibi bir rahatlık ve huzur duyar. Annesi onu anlayıp, acısını giderdiğine göre,

seviliyordur ve bakılacaktır. Bu temel duygunun gelişmiş biçimleri, ileriki yıllarda kişilerle kurduğu ilişkilerde görülür. Güvenen kişi, kendisinin ve başkalarının gözünde bir değer taşıdığını bilir, dolayısıyla başkalarıyla rahattır, sever ve sevilir.

Bebekte bu duyguyu oluşturamayan anneler, güvencesiz kişiler yetiştirirler.

Özetle, Erikson'a göre, ilk on sekiz aylık dönem içinde bebeğin temel bağımlılık gereksinimleri karşılanmışsa, çocuk kendini kişilik gelişimi için ikinci evreye hazır hisseder; tam tersine, bu gereksinmeler yeterince karşılanmamışsa, çocuk öteki evrelere geçemeyebilir.

SON ÇOCUKLUK DÖNEMİ

Çete Çağı

Son çocukluk çağına, toplumsal bilincin çok hızlı geliştiği bir dönem olması nedeniyle «Çete Çağı» (Gang Age) adı verilir. Aslında çeteler son çocukluk yıllarının normal toplumsal gruplaşmalarıdır.

Çete, dışardan herhangi bir yardım görmeyen ve sosyal bir hedefi olmayan, kendiliğinden oluşan yöresel bir gruptur. Ortak ilgilere sahip çocukların oluşturdukları oyun gruplarıdır. Anne babaların, öğretmenlerin ya da gençlik liderlerinin herhangi bir desteği olmadan, çocuklar tarafından kurulmuştur. Bu gruplar, çocukların kendi gereksinmelerine uygun bir toplum meydana getirmeleri için kendiliğinden bir çabanın sonucu oluşurlar. Çete, otorite nedeniyle yetişkinlere düşman olmayabilir. Bununla birlikte çeteler, ne yetişkinin onayına gereksinim duyar, ne de dışardan herhangi bir kontrole bağımlı olmak isterler. Onlar, kendi otoritelerini kendileri sağlarlar.

Batı'da amaçsız, çocukça suç işleyen çocuk çeteleri, toplumsal bir sorun oluşturmaktadır. Ülkemizde bu anlamda çocuk çeteleri pek sık görülen bir olgu değildir. Bizde bu yaş grupları daha çok, oyun grupları, klikler olarak adlandırılırlar.

Kollektif ve kurallı oyunların egemen olduğu çocukluğun son dönemlerinde, çocuklarımızın organize oyunlar için mahalle ve sokak aralarını seçtiklerini görmekteyiz. Büyük kentlerde yaşayan çocuklarımız için, ne yazık ki, yeterli oyun alanları bulunmamaktadır.

Altı yaşından sekiz yaşına doğru, grup oyununda giderek bir artma görülür. Bu değişmeye koşut olarak, toplumsallaşmada da belirgin bir artış meydana gelir. Çocuk, daha az bencil ve saldırgan, buna karşılık, daha fazla grup bilincine sahip ve yardımsever olur. Tipik bir çocuğun oyun grubu (ya da çete grubu), ortak ilgileri olan çocuklardan oluşur. Bu grubun temel amacı, hoş vakit geçirmektir. Yapılan bazı araştırmalar, neşeli, iyi, arkadaşça olmak, ilgi ve zevk benzerliği, yakın oturmak gibi etkenlerin arkadaş seçiminde önemli etkenler olduğunu göstermiştir. 6-7 yaşından itibaren kızlar ve erkekler, kendi cinslerinden oluşan küçük gruplarıyla birlikte oynamaktan büyük bir zevk duyarlar. Yaklaşık olarak yedi veya sekiz yaşlarından on bir ya da on iki yaşlarına kadar olan son çocukluk çağında, sözkonusu çocuk grupları, altı kişiden on kişiye kadar yükselir. Fakat bu gruplar, üyelik bakımından hâlâ kesinleşmiş ve mükemmelleşmiş değildir. Grup, giderek kendi hareket tarzının kurallarını geliştirir. Bu, üyelerin hile yapmadan oynamalarını sağlamak, grubun giriştiği işde herkesin kendi payına düşen işi yapmasına olanak hazırlamak şeklinde gerçekleşir. Yaşın artmasıyla birlikte, hem çocuğun ilişkide bulunduğu grubun büyüklüğünde, hem de grup projelerinin süresinde bir artış vardır.

Oyun grubu, zamanla çocuğun yaşamına hükmetmeye başlar. Ona birtakım kavramlar kazandırır. Bunlardan bir bölümü doğru, bir bölümü yanlıştır. Bir gruba ait olma, çocuğa sadece arkadaş ve eğlence sağlamakla kalmaz, fakat aynı zamanda ona gurur ve statü duygusu da verir.

Sonuç olarak, çocuk, grubuna karşı güçlü bir bağlılık duygusu beslemeye başlar. Tek başına ele alındığında, kollektif oyun faaliyetinin, çocuğu bencillikten kurtarması, işbirliğini geliştirmesi ve insanların birbirlerine gereksinimleri olduğunu göstermesi bakımından önemi büyüktür.

ERGENLİK

Ergenlikte Toplumsallaşma

Hollingshead, ergenliği, «Bireyin, içinde bulunduğu toplumun onu artık bir çocuk gibi görmeyi bıraktığı, fakat ona henüz yetişkin statüsünü, rolünü ve işlevini tümüyle vermediği yaşam dönemi» olarak nitelendirir (6).

Ergen, toplumda, prestij kazanmaya ve statü sahibi olmaya gereksinme duyar. Toplumsal uyum, geniş ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır. Ergenlik yılları, bir anlamda, toplumsal gelişim ve uyum yılları olarak da nitelenebilir,

Toplumsal uyum, zamanla kazanılmaktadır. Bu uyum, ergenlik döneminde bazı deneyimlerle gelişir. Bu devrede birey, kendi cinsinden oluşturduğu grup içinde faaliyetlerini düzenlemeye çalışır.

11-20 yaş dilimleri arasındaki ergenlik çağı, kişiliğin toplumsal nitelik kazandığı bir arayış dönemidir. Bu arayış içinde ergen, kim olduğunu, neye değer vereceğini, kime bağlanıp inanacağını, amacını bulmaya çalışır.

Çevresinde daima «onun gibi olmak» istediği kişiler arar. Böylece, özdeşleşme (identification) yaparak, kişiliğine biçim verirken, yetiştiği çevrenin ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarının etkisi altında, sorumluluk ve özerklik arasında denge kurmak ister.

Zamanla karşıt cinse karşı duyulan antagonizmin (husumet) yerini ilgi alır. Bu ilgi, erkeklerde genel olarak on altı yaşından sonra gelişir. Ergenlik dönemi sonunda toplumsal davranışlarda olgunlaşma ve grupta genişleme görülür. Bu dönemde birey, ait olduğu gruba fazla önem verir, grup normlarına uymak için büyük bir çaba harcar. Bu uyum yalnızca dış görünüş ve davranışları değil, aynı zamanda fikirleri de kapsar. Birey genel olarak grubun benimsemediğini beğenmez, yapmadığını yapmaz. Grup normlarından ayrılmaktan çekinir. O, grup standartları doğrultusunda, gereksinme ve isteklerine doyum sağlamak amacıyla sürekli faaliyet girişimlerinde bulunur (7).

Buna karşın, Havighurst, ergenin iç dünyasında, kişisel duygu ve düşüncelerinde oldukça bağımsız olduğunu söylemektedir (8).

Ergen, içinde bulunduğu grubun idealleri ve sosyal standartlarıyla kendi davranışını değerlendirme durumundadır.

Onun başarısı, yeteneklerini, dürtü ve ilgilerini grup istekleri doğrultusunda yöneltmesi yoluyla gerçekleşir. O, ancak bu şekilde başarılı ve kabul edilmiş bir birey olur.

Ergen, değişen ve gelişen kişiliği içinde, çevrede yeni değerler aramaya, kişiliğinin olgunlaşmasında rol oynayan, özdeşleşme, özerklik, sorumluluk kavramlarına yanıt bulmaya çalışır. Bu kavramlar, gence kişilik kazandırır; toplumla ilişkilerini biçimlendirir; toplumdaki yerini ve rolünü oluşturur.

Özdeşleşme, gençlik çağına özgü ruhsal yapı içinde aile bireylerinden başlayarak çevredeki kişilere, düşüncelere, kültüre doğru gittikçe genişleyen bir alanda, gencin istemli ya da istemsiz olarak benimsediği, özümlediği, düşünce, davranış, tutum ve eylemlerden oluşan bir süreçtir. Özdeşleşmenin oluştuğu ortamın, toplumsal, ekonomik, kültürel özellikleri, bir yönden kişiliği oluştururken, diğer yönden kişilikle toplum arasındaki tüm ilişkilerin temeli olan özerklik ve sorumluluk kavramlarını biçimlendirir.

O halde, gencin kişiliğini, başka bir deyişle, duygu, düşünce, tutum, eylem ve davranışını değerlendirmek, ancak onun içinde yaşadığı ya da içinden çıktığı çevreyi tanımak, bu çevre içinde sözü edilen temel kavramların ne biçimde geliştiğini bilmekle olur.

Kırsal bölgelerde oturan ve nüfusumuzun % 60'ını oluşturan kesim, genel olarak, geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmektedir. Bu yaşam biçiminde, konut durumu, beslenme, ailenin genel tutumu, anne ve babanın toplumsal rolleri, cinsel gelişme, gelenek, görenek, dinsel kurumlara verilen yer ve değerlerin oluşturduğu etkiler, gencin kişiliğine biçim verir.

Ergenlerin duygu, düşünce, tutum, davranış, eylem, amaç ve beklentileri üç katmandan oluşur. Bunlar, temel kişilik yapısı, gençlik çağına özgü psiko-sosyal özellikler, gencin yaşadığı çevrenin sosyal, kültürel, ekonomik özellikleridir.

Bu üç katmanın oluşturduğu kişilik yapısı içinde, yerini arama çabasında olan genç, özdeşleşme, sorumluluk, özerklik sorunlarına çözüm arar. Bu çözüm, gencin içinde yaşadığı kesimin özelliklerine göre değişik olur. Üç kavram arasındaki dengesizlik, bireysel ve toplumsal sorunlara neden olur. Bu kavramların sağlıklı gelişmesi, gençle, içinde yaşadığı toplum yapısındaki ekonomik, kültürel dengeye bağlıdır (9).

Ergenlik evresi içindeki dönemlere bakıldığında; uzmanların büyük çoğunluğu, 12-15 yaş dolaylarını olumsuz bir dönem olarak tanımlamaktadır. Karşıtlık, dengesizlik olgularıyla nitelendirilen bu dönemden sonra gelen 16-21 yaşları arasındaki dönem ise olumluluk dönemi olarak kabul edilmektedir.

Ergenlikte Anti-Sosyal Davranış

Türkiye'nin de içinde bulunduğu tüm dünya ülkelerinde çocuk suçluluğuna ilişkin yapılagelen araştırmaların, anti-sosyal adını verdiğimiz suçluluk davranışının, özellikle «on dört» yaş dolaylarında görüldüğünü ortaya koyduğuna işaret etmiştik. Bu da, zorlu ergenlik dönemiyle suç arasında dinamik bir ilişkinin varlığını kanıtlamaktadır.

Ülkemizde suçların yaklaşık yarısını, yirmi beş yaşın altındaki çocuk ve ergenlerin işlemiş olması ve ileri yaşlarda suç işleyenlerin büyük bölümünün, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde de suç işlemiş olmaları sorunun önemini daha da artırmaktadır.

Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü'nce hazırlanan ankette, toplam 1000 yetişkin suçludan 170'inin 11-15 yaşları, 211'ininse 16-18 yaşları arasında ilk suçlarını işlemiş oldukları saptanmıştır. Bu iki grup oldukça önemli bir farkla ilk iki sırayı almaktadır.

İleriki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi, ülkemizde çocuk suçluluğunun oluşumunda, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının, yakın çevre koşullarının ve yöresel gelenek ve göreneklerin, bazı kültür kalıplarının etkisi büyüktür. Öğrenilmiş bir davranış türü olarak da kabul edilen suçluluk olayında, özellikle ergenlik dönemindeki gencin kendisini özdeşleştireceği bir bireye gereksinimi olduğu, çoğunluğu aile içinden bir yetişkin olan bu kişinin bozuk bir kişilik yapısına

sahip olması durumunda, bu kötü davranış örneğinin gence yansıması olasılığı düşünülürse, yakın çevre faktörlerinin ne denli önemli olduğu görülür.

Araştırmamızın bulgularıysa şöyledir:

SUÇLU GRUP DENEKLERİNİN İLK HÜKÜM GİYDİKLERİ YAŞ

	DENEKLER							
Yaşlar	Şahsa İlişkin Suçlular N: 80		Mala İlişkin Suçlular N: 38		Cinsel Suçlular N: 96		Tüm Suçlular N: 214	
	N	%	N	%	N	%	N	%
10	1	1.2	1	2.6	—	—	2	1.0
11	1	1.2	1	2.6	1	1.0	3	1.4
12	2	2.5	3	8.0	1	1.0	6	2.8
13	5	6.2	4	10.6	12	12.6	21	9.8
14	31	38.8	11	28.9	30	31.2	72	33.6
15	14	17.5	9	23.7	28	29.2	51	23.8
16	19	23.8	7	18.4	18	18.8	44	20.6
17	7	8.8	1	2.6	6	6.2	14	6.5
18	—	—	1	2.6	—	—	1	0.5
Toplam	80	100.0	38	100.0	96	100.0	214	100.0

ÖZDEŞLEŞME

Çocuk ve Genç, Kendini Benzeteceği Bir Model Arar...

Özdeşleşme (identification) bireyin içinde bulunduğu grubun bir üyesinin duyuş, düşünüş ve davranışlarını izlemesi, onu taklit etmesi, kendisine model almasıdır. Buradaki «model» sözcüğü, kişinin kendini özdeş tuttuğu birey ya da grubu tanımlamaktadır.

Özdeşleşme sürecinin çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir yeri vardır. İlk çocukluk döneminden başlayarak, yaşamın her evresinde belli ölçülerde gözlenen özdeşleşme süreci, içinde bulunulan dönemin özelliklerine göre yönlenir.

Okul öncesi dönemde çocuk, kendini özdeş tutacağı model olarak anne ve babasını alır, onların özellikleriyle değer yargılarını örnek olarak benimser, hareket, tutum, konuşma gibi davranışlarını taklit etmeye uğraşır. Bir başka deyişle, çocuk, dış dünyayı anne ve babasının gözlüğü aracılığıyla görmeye çalışır.

Özdeşleşme, bilinçli ve metodlu bir öğrenmeyle başlayan bir olgu değildir. Çocuk, kendini belirli bir modelle özdeşleştirirken, bu olaydan haberdar değildir. Bu açıdan özdeşleşme, örneğin, bisiklet kullanmayı öğrenmeye benzer. Özdeşleşme süreci içinde çocuk, modelin karakteristiklerine uygun olarak duyar, düşünür ve hareket eder.

Okul öncesi dönemde, anne ve babasının böylesine etkili birer model olması, çocuğun gelecekteki kişilik yapısını, duygu ve düşüncelerini doğrudan etkiler. Kuşkusuz, anne ve babanın olumsuz tutum ve davranışları da çocuğun kişiliğini olumsuz yönde etkileyecektir.

Babasının, örneğin, tenis maçını kazanmasından gurur duyan 6 yaş çocuğunun davranışıyla, babası polis tarafından yakalanan 10 yaş çocuğunun davranışı farklı olacaktır. Bu iki örnekteki iki çocuğun duygu ve davranışları, kendilerine örnek aldıkları modelle benzeşecektir.

İlk çocukluk döneminde görülen en önemli gelişimlerden biri, kız çocuğunun anneye, erkek çocuğunun babaya olan hayranlığından kaynaklanan taklit ve kendini onlarla özdeş tutma eğilimidir. Kız çocuğu, annesi gibi giyinmek, davranışlarını onunkine benzetmek, onun gibi süslenmek hevesindedir. Erkek çocuksa babası gibi olmak, onun gibi davranmak ister. Babaya hayrandır, dünyada babasından güçlü, becerikli, akıllı, üstün kimse yoktur.

Güçlü, kuvvetli bir babayla kendini özdeş tutması çocuk için önemli bir güven kaynağıdır. Çocuk, özdeşleşme yoluyla modelden kendine yeterli düzeyde güç aktarmaktadır. Öte yandan kendini yetersiz bir modelle özdeşleştiren bir çocuk, örnek

aldığı modelin istenmeyen özelliklerini farkettiğinden, endişeli ve güvensizdir.

Okul çağıyla birlikte anne ve baba bir dereceye kadar ikinci plana düşerken, öğretmenin ön plana geçtiği görülür. Ergenlik öncesinde arkadaşlar ve mensup olunan grubun üyeleri birincil etki kaynağı haline gelir. Bu arada çocuk, yakın çevresindeki bir yetişkini, akrabasını da model alabilir. Ergenlik dönemi ve sonrasındaysa tanınmış bir sporcu, sinema yıldızı, yaşayan ya da geçmiş ünlü kişiler gençlere model olur. Genç, belirli bir bireyin dışında grup ve kurumları da model olarak alabilir.

İlk çocukluk dönemlerinden itibaren çocuklar, kendilerine model olarak seçtikleri kitap ve televizyondaki dizi kahramanlarının özelliklerini, günlük yaşamlarına ve oyunlarına yansıtmaya başlarlar. Televizyondaki dizi kahramanı çeşitli davranış ve hareketleriyle çocuktaki saldırganlık dürtülerini harekete geçirebilir, onu saldırgan yapabilir. Çünkü, çocukta dürtülerini dizginleme yeteneği çok zayıftır. Bu nedenle çocuklar için hazırlanan televizyon programlarında özel bir eğitimsel yöntem izlenmelidir. Ayrıca, gelişim süreci içindeki çocuk, taklit yoluyla öğrenirken, seçtiği kişinin davranışları kadar, kurallara uygun olan ya da olmayan konuşma biçimini de tümüyle kapabilir. Bu açıdan da çocuk programlarının kahraman ve sunucularının güzel ve doğru Türkçeyle çocuklara seslenmeleri gerekir.

Kişiliğin gelişiminde yararlı ve önemli etkileri olan özdeşleşme, bazen uyumsuzluğa ya da olgunlaşma yetersizliklerine yol açacak biçimde de kullanılabilir. Ana ya da babaya aşırı ölçüde bağımlı tutulan ve onlarla çocukluktan beri geliştirdikleri duygusal bağları yavaş yavaş gevşetme olanağını elde edemeyenler, ana babaya karşı olan hayranlık ve bağımlılıklarını olgunluk yaşlarına kadar sürdürebilirler. Bunu, kendini benzetmenin çocukça bir basamağa takılıp kalması biçiminde yorumlamak olasıdır.

Özdeşleşmenin olumsuz yönde kullanılmasına bir başka örnek de, kişinin kendine uygunsuz birtakım modeller seçmesi ve onlara benzemeye çalışmasıdır. Bir genç, tanınmış bir fikir ya da bilim adamını kendine örnek seçip, ona benzemeye uğ-

raşırken, bir diğeri ünlü bir gangsteri ya da kötü kişiyi model alabilir. Kuşkusuz bu tercihler gelişigüzel olmaz. Seçenin kişilik özellikleri ve baskın güdüleri bunda rol oynar. Bir başka deyişle, toplumla olan ilişkileri bozuk ve ona karşı saldırganlık duyan bir gencin, kendine, örneğin, Edison'u değil de, bir çete reisini örnek alması daha güçlü olasılıktır.

Özellikle ergenlik döneminde gencin kendisine örnek aldığı amca ya da dayı gibi aile içinden yetişkin kişinin bozuk kişilik yapısına sahip olması halinde, bu kötü davranış örneğinin gence yansıması olasılığından sözetmiştik. Gerçekten de suçlu deneklerimizin ailelerinde birinci dereceden akrabalar arasında % 54 gibi yüksek oranda, arkadaş çevrelerinde de % 16 oranında hüküm giymiş suçluya rastlanmıştır.

Çocuk, kendinden büyükçe olan başarılı ve beğenilen bir okul arkadaşını da örnek olarak seçebilir. Bunun sağlıksız olabilecek yanı, çocuğun seçtiği modeline benzemeye uğraşacağı yerde, onun başarısıyla yetinmesi ve modelinin bir gölgesi haline gelmesidir.

Ergenliğin sonlarında, kendini benzetme, kişisel modelleri bir yana bırakarak, bunların ortaya attığı ya da benimsediği fikir, görüş ve felsefeyi tutmak biçiminde bir soyutlaşma gösterir. Bu aşamada artık hayranlık ve bağlılık kişinin kendine değil, ortaya koyduğu fikir ve eserlere yönelir.

Özdeşleşme sürecinin ruh sağlığına uygun bir biçimde işleyebilmesi için, çocuklara ve gençlere, yetişkinlerin rehberlik etmesi gerekir. Ana, baba, öğretmen gibi kişiler, kendilerine aşırı, güçlü bağlılık ve bağımlılık eğilimlerini özendirmekten kaçınmalı, çocukların kendilerini aşırı ölçüde idealize etmelerine meydan vermemelidirler. Ayrıca, onların bu konudaki ilgilerini uygun örneklere yöneltebilmelerine de önem vermelidirler (10).

Demirtaş Ceyhun'dan aktardığımız aşağıdaki öykü, özdeşleşme sürecini olumlu ve olumsuz yanlarıyla somut bir biçimde dile getirmektedir.

BABAM VE OĞLUM

Babam, gerçekten anılarımdaki gibi, kimselerin yenemeyeceği kadar güçlü, kuvvetli, iriyarı bir adam mıydı?

Ne garip... Aradan bunca yıl geçmesine karşın, oğlumun şımarıklıklarına sinirleniverince sabahleyin, yine birden onu anımsadım. Gözümün önünde beliriverdi, tıpkı çocukluğumdaki gibi bütün iriyarılığıyla. İçim bir hoş oldu, hüzünlendim, daldım gittim. Kendime geldiğimde, bir de baktım, çalışma odasındayım. Dolaptan albümleri çıkarmış, dört bir yana saçmışım içindekileri, sararmış, solmuş o eski fotoğrafları karıştırıp duruyorum.

Benim can babam... Nasıl da yufka yürekli, sevecen, iyilik dolu bir insandı ya... Bir çırçır fabrikasında çalışıyordu. Ambar bekçisiydi. Tıpkı öteki bekçiler gibi, koyu kahverengi, kalın yünlü kumaştan üniformasını yaz kış çıkarmazdı üstünden. Bekçi kasketi öylesine oturmuştu ki başına, şapkasını çıkardığı zaman bile, alabros kesilmiş o kısacık saçlarında izleri dururdu çukur çukur.

Kim bilir ne pahasına çektirmiştir şu fotoğrafları... Duvara gerili siyah bir bezin önündeki sandalyeye, gene hafifçe yana kaykılmış kasketi ve bekçi üniformasıyla kasılarak oturmuş, beni de kucağına almış. Öylesine mutlu ki, ışıl ışıl gözlerinden belli... Yüzünün o ince çizgilerinde de, gerçekten, bakar bakmaz insanın içini ısıtan, kutsal, soylu bir yan var.

Fotoğraflarına bakılacak olursa, pek de iriyarı bir adam olmasa gerek. Yoksa ben de mi, bütün çocuklar gibi babamı olduğundan daha iriyarı görürmüşüm, abartırmışım, kim bilir? Oysa, bir günden bir güne kendini olduğundan başka türlü anlatmaya kalkıştığını, övündüğünü, böbürlendiğini, palavralar sıktığını anımsamıyorum. Hatta tam karşıtı, kendisini bir başkası birazcık övecek olsa, hemen sustururdu.

Hayır hayır... Bu fotoğraflar gerçeği göstermiyor, eminim. Babam, iriyarıydı, güçlü kuvvetliydi. Mahallede herkes hayrandı ona. Hatta çekinirlerdi. Yürürken, yeri çın çın öttürürdü. Üniformasının içinde dimdik duruşu, yürüyüşü, sigarasını tüt-

türüşü... Hele, pırıl pırıl parlatılmış kılıfı içindeki tabancası... Ceketinin sol üst cebinden sarkan kalın düdük zinciriyle, öylesine görkemliydi ki... Öte yandan, alçakgönüllü. Sevecen. Dostu için, gözünü kırpmadan canını verir.

Beni kucağına almış, sevip okşarken, şöyle birazcık şımarıp yılışıverecek olsam, hemen kaşlarını çatardı yalancıktan, o sevimli doğulu ağzıyla, «Ula ula ula,» derdi. «Hele... Bizim gibi erkek kısmına şımarıklık yakışmaz, bilesin.» Popoma şakadan vururdu. «Bre can oğuuul, bre kurbaaaan,» derdi. «Benden sana baba nasihatı... Sakın ola başkasının gücüne güvenip yiğitliğe kalkışmayasın haaa... Sakın haa...»

Ne demek istediğini çocuk aklımla nasıl kavrayayım o zamanlar. Ancak, ben de baba olunca farkına vardım. Oğlumu karşıma alıp da, az mı yineledim babamın o sözlerini... İşte, sabah sabah oğluma böyle birden öfkelenivermem, tokadı yüzüne yapıştırmam da bu yüzden olsa gerek. Neymiş? Öğretmeni kendini haksız yere dövmüşmüş. O da, bu haksızlığa dayanamamış, «Benim babam yüksek dereceli memur. Akşam söyleyeceğim beni dövdüğünü, seni bu okuldan sürdüreceğim!» demişmiş. Karşıma geçmiş, şımarık şımarık bunları söylerken, birden nasıl oldum... Gözlerim kararıverdi. Kan beynime sıçradı.

Hangi yıldı? Galiba ilkokul sondaydım, beşinci sınıftaydım. Hiç unutmam, bahardı. Evimizin o küçücük avlusundaki zerdali ağacı tepeden tırnağa çiçeğe bulanmıştı. Yanıbaşımızdaki bostanlar, bahçeler, sabahtan akşama koşup oynadığımız kırlar, papatyalarla, gelinciklerle, renk renk çiçeklerle donanmıştı, yemyeşildi. Bir cumartesi sabahı, «İster misin,» dedi babam. «Bugün seninle şöyle birlikte gezelim? Hava çok güzel. Atatürk Parkı'na gidelim. Hıı?» Nasıl sevindim? Ama nasıl sevindim, anlatamam... Utanmasam, sokağa fırlayıp bar bar bağıracağım, «Duydunuz mu, babam beni Atatürk Parkı'na götürecek!» diye. Babamla birlikte olmak, babamın yanında olmak, dünyanın en güçlü adamının yanında olmak... Artık içim içime sığmıyordu. Sabah çayımı içtim mi? Bir şeyler yedim mi?

Eline sıkı sıkı yapıştım, daha evimizin önünde. Arada bir kaçamak bakıveririm başımı kaldırıp. Babamın başı nerdeyse bulutlara değecek. Sevinçten uçacakmış gibiydim. Mahallemizin o daracık toprak yollarından geçip, asfalt yola çıkınca, ba-

bamın postallarının kabaraları da daha mı bir fiyakalı çınlamaya başlamıştı ne?

Atatürk Parkı'nın çevresini, hele hele İstasyon'a giden o geniş asfalt caddenin iki yanındaki, girişleri mermer basamaklı, aslan yontulu, kocaman köşkleri, şatoları, villaları o güne dek hiç görmemiştim. Bahçeleri ne de bakımlıydı ya... Binbir çeşit renk renk çiçek, gül, dev palmiye ağaçları... Şaşırmadım mı, kıskanmadım mı? Anımsayamıyorum.

Belki şaşırmadım demem olanaksız. Ama kesinlikle kıskanmamışımdır, eminim. Çocuk kısmı nerden bilsin ki, varsıllıkla yoksulluğun arasındaki farkı? Benim için de, dünyanın en güzel evi, evimizdi. Mahallemiz, dünyanın en güzel mahallesiydi, hiç kuşkum yok. Mutluydum. Mahallemizde kimsenin kimseden bir farkı yoktu. Öteki evler de, tıpkı bizimki gibiydi. Çamur sıvalı, sedirden. Tek katlı. Derme çatma. Olsun... Herkes birbirinin benzeriydi. Kimileri bugün aç, yarın tok. Kimileri ise bugün tok, yarın aç. Okulumuz da öyleydi. Gözü trahomsuz çocuk yok gibiydi örneğin. Ne giysilerimizin eskiliğinin, yıpranmışlığının, yamalı oluşunun farkındaydık, ne de ayakkabılarımızın patlak oluşundan gocunurduk. Öğretmenlerimiz de, «Ayıp olan yamalı elbise giymek değil, ayıp olan pis gezmektir,» derlerdi zaten. Bizimkinden başka türlü bir yaşam olsun, mahallemizden başka türlü bir mahalle, okulumuzdan başka türlü bir okul... Olanaksız, inandıramazdı dahi bizi kimse böyle bir şeyin varlığına. Hiç kuşkumuz yok, bütün dünya bizim mahalle gibi... Büyükler, bekçilik, çöpçülük, seyyar satıcılık, hamallık, inşaat işçiliği, eskicilik filan yapar. Çocuklarsa, okullar tatil olduğunda simit satar, karamela şekeri satar, ayakkabı boyar sokak aralarında, çırak durur... Başka ne yapılabilir ki?

Üstelik, bizimkinden daha güzel bir yaşam biçimi olsa, bizimkinden daha güzel bir ev yapılabilse, babam niçin yapmasın ki?

İşte bu nedenle, Atatürk Parkı'nın çevresindeki binaların o olağanüstü irilikleri karşısında şaşırmıştım, ama kesinlikle kıskanmamıştım. Sadece mahalledeki arkadaşlarıma coşkuyla anlatabileceğim yeni şeyler görmenin heyecanıyla gözümü kırpmadan süzüyordum çevreyi.

Oralarda kaç saat dolaştık? Olanaksız, istesem de çıkaramıyorum. Parkın o bakımlılığı... O birkaç adam boyundaki bronzdan Atatürk... Fıskiyeler, fıskiyeler, fıskiyeler... Dev çam ağaçları, okaliptüsler, palmiyeler. Havuzun çevresi renk renk menekşe doluydu. Yemyeşil çimdi ağaçların altı. Çılgıncasına çimlerin üzerinde koştum, atladım, sıçradım, yuvarlandım. Kanepelerde oturduk babamla. Simit yedik.

Öğleye doğru muydu? Yoksa, daha mı geçti? Babamla gene el ele dönüyorduk. Mutlu. Uçarı.

Nasıl oldu? Bir sokağın başında, karşıya geçmek için tam kaldırımdan inmiştik ki... Birden bir otomobil çıkıverdi karşımıza. Zınkkadak durmasa, az kalsın çiğneyecekti bizi. Kendimizi zor attık geriye. İşte, ne olduysa o an oldu. Farkına bile varamadım. Babam mı, o adama bağırdı çağırdı? Yoksa, otomobilin kapısını açıp, hışımla inen o şık giyimli adam mı, babama küfretti? Üstümüze dövecekmiş gibi geliyordu. Eminim, babamın bekçi olduğunu bilmiyordu. Demek yeni yeni buluğa ermenin yiğitlenmesiyle, birden kendimi yitirmiştim. Babamın elinden kurtardığım gibi elimi, vargücüyle saldırdım adamın üstüne. Karnına bir tos vurdum. Sendeledi, ama düşmedi. Yekiniverdi, kulağımı yakaladı. Bu kez, başımı döndürüp, bileğini ağzımla yakaladım, hart diye ısırdım. «Vay piç kurusu!» dedi, öteki eliyle yanağıma tokadı indirdi. Bildiğim bütün küfürleri sıralıyordum, ayaklarına ayaklarına tekmeyi indiriyordum. Adam, bileğini dişlerimin arasından kurtarmış, artık nereme gelirse tokadı indiriyordu. «Babaaaa!..» diye bağırdığımı anımsıyorum.

Ama inanılır gibi değil. Benim o koca babam, o koca bekçi babam, adama saldırıp beni kurtaracağı, onu döveceği yerde, bana sarılmış, ellerimi tutuyor. Sanki suçlu biziz. Özürler diliyor, ezilip büzülüyor o pis adamın karşısında. Nasıl oldum birden, anlatamam. Sanki ortalık birden kararıverdi, zindana kesti dünya. Bir silkindim, kurtuldum babamın elinden, yeniden adama saldırıyordum ki... Arkamdan yine yakaladı babam ve yüzüme şaplağı indirdi... Dönüverdim... İnanamıyordum bir türlü. İçim içime sığmıyor. Dokunsalar ağlayacağım. Şöyle bir an babamın gözlerinin içine baktım hınçla... Her şey, artık öylesine anlamsızdı ki... Fırlayıverdim, koşmaya başladım kentin

merkezine doğru. Soluk soluğa koştum, koştum, koştum... Ta mahallemize kadar. Eve varınca bir odaya kapandım, bağıra bağıra ağladım...

Babamın, haksız yere beni dövmesini bir türlü içime sindiremiyordum. Daha doğrusu, o pis adamın karşısında ezilmesini, özürler dilemesini, sonra da tutup beni dövmesini içime sindiremiyordum. Her şey öylesine yıkılmıştı ki artık gözümde... Dehşetli yalnız hissediyordum kendimi. Güçsüz. Zavallı.

O günden sonra bir daha konuşmadım babamla. N'aptıysa, n'ettiyse gönlümü alamadı bir türlü. Bazen zorla yakalayıp, saçlarımdan öpüyordu, seviyordu, harçlık vermeye filan kalkışıyordu ya, boşuna...

Bir hafta, yahut on gün filan sonraydı galiba. Çok sıcak bir gündü. Nedense aklımda öyle kalmış. Dersteydik. Sınıfımızın kapısı çalındı. Okulun odacılarından biri. İçeri girdi. Usulca sokuldu öğretmenin yanına, kulağına pısır pısır bir şeyler söyledi. Konuşması bitince de, dönüp benden yana baktılar. «Cabbar,» dedi öğretmen. «Müdür bey seni çağırıyormuş.» Doğrusu, pek de kavrayamadım önce. Düşünmeksizin takıldım odacının ardına. Birlikte Müdür beyin yanına gittik. Daha odaya girer girmez, Müdür bey, masasından kalktı, hem, «Cabbar,» dedi. «Baban bir kaza geçirmiş,» hem de yanıma geldi, saçlarımı okşadı. «Hemen eve gideceksin,» dedi. Koştum geldim eve. Anam, iki gözü iki çeşme, ağlıyor. Komşu kadınlar başına birikmişler... Gece, fabrikanın deposuna hırsızlar girmiş. Babam karşı koyunca, silahla vurmuşlar. Hastaneye kaldırmışlar, ama kurtulamamış, yolda ölmüş. Öğrenince, dondum kaldım.

Rahmetli anam... Fukara anam... Benim can anam... Binbir sıkıntıya göğüs gerdi, bulaşığa gitti, çamaşıra gitti, kimselere boyun kırmadan yetimine babasızlığını duyurmadan, muhtaç etmedi kimselere, okuttu, yetiştirdi. Tam üniversiteyi bitirdiğim yıldı, öldü.

Şimdi şu odaya kapanmış, bu eski, solmuş, sararmış fotoğrafları karıştırarak ne arıyorum Yarabbi?..

Bazen öyle oluyorum ki, sanki bu fotoğraflardaki ufak tefek, çelimsiz, çelebi adam, babam değil de benim. Nasıl da benziyor ya bana... Demek ben de, bütün çocuklar gibi, babamı kendim yaratırmışım...

Sabah sabah çocuğumu niçin dövmüştüm sanki? Çocuğum, acaba gerçekten haksız mı?

Hayır hayır... Çocuğum haksız değil... Gidip sarılmalıyım, doya doya öpmeliyim onu. Kendimi bağışlatmalıyım.

«Oğul, oğul!» demeliyim. «Babalar da sizin gibi çocuktu bir zamanlar... Babalar da çocuktur. Güçleri sınırlı... Tıpkı sizin gibi. Basit birer insan... Hiçbir olağanüstülüğü yok...»

Oğluuuum!..

Çocuklaaaar!.. (11).

KAYNAKLAR

(1) Sandström, C. I., **The Psychology of Childhood and Adolescence,** Penguin Books, Hazell Watson and Viney Ltd., England, 1979.

(2) Şemin (Uğurel), Prof. Dr. R., **Ruh Sağlığı,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1972.

(3) Şemin (Uğurel), Prof. Dr. R., **A.g.e.**

(4) Yavuzer, Doç. Dr. H., «Ülkemizde Uyumlu ve Uyumsuz Çocukları Eğiten Okul Öncesi Kurumlar», **Pedagoji Dergisi,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1980.

(5) Bowlby, J., **«Child Care and The Growth of Love»,** 1953, Penguin Books.

(6) Spenle, A. R., (Çev. Onur, Dr. B.), **Ergenlik Psikolojisi,** Maya Matbaacılık Ltd. Şti. Yayınları, Ankara, 1980.

(7) Köknel, Prof. Dr. Ö., **Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları,** Metin Dizimevi, Baha Matbaası, İstanbul, 1979.

(8) Havinghurst, R. J., Taba, H., **Adolescent Character and Personality,** John Wiley and Sons Inc., New York, 1949.

(9) Köknel, Prof. Dr. Ö., **A.g.e.**

(10) Enç, Doç. Dr. M., **Ruh Sağlığı Bilgisi,** İnkılap ve Aka Kitabevleri, Yelken Matbaası, İstanbul, 1976.

(11) Ceyhun, Demirtaş, «Babam ve Oğlum», **YAZKO Edebiyat,** sayı: 11, sayfa 33, İstanbul, 1981.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Aile ve Okul

EN KÜÇÜK TOPLUM BİRİMİ

Aile, İyi ya da Kötü Tohumun Yeşerdiği Ortamdır...

«On yaşından beri kendimi yalnız hissediyorum. Bu duygu bazen beni çok etkiliyor. İçimden ağlamak geliyor. Annem, beni ille okuyacaksın diye zorlamıyor. Hatta bana, 'Senin sağlığın önemli' diyor. Ama bu söz bana yetmiyor. Ondan biraz daha şefkat istiyorum. Annem, on yaşımdan beri çok sinirli oldu. Eve gittiğimde bir işi tam yapmazsam, karşımızdaki komşunun kızlarını örnek gösteriyor. İşte o zaman çok sinirleniyorum ve üzülüyorum. O, beni seviyor mu, bilmiyorum, ama ben, onu yine de seviyorum. Şimdilik olanak olsa, bir tek şey var değiştirmek istediğim. O da, annemin bize daha ilgi göstermesi ve başkalarını bize örnek göstermemesi.»

«Bir kış gecesiydi... Babamla uyuşamadık. Beni hırpalayınca, evden kaçtım. İstasyonda sabahladım. Ertesi gün bankadan para çeken bir kadının para çantasını aldıktan sonra, İstanbul'a kaçtım.»

İnsan yaşamının üzerinde, doğumundan önce başlayan ve ilk gelişim yıllarından ömrünün sonuna dek etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik ve toplumsal yönleriyle de, kişiyi, ruhsal gelişimi, oluşumu ve dav-

ranışları açısından biçimlendirip yönlendirir (1). Toplumun kültür değerlerinin bir kuşaktan diğerine aktarılması biçimindeki temel eğitimsel işlevinin yanında, aile, özellikle okul öncesi dönemde çocuğun yaşamında etkin bir toplumsallaştırma kurumudur.

Ailenin çocuk üzerindeki etkisi çoğu kez daha doğumdan önce başlar. Ailenin o çocuğa karşı istekli ya da isteksiz oluşu, gerek ruhsal-kültürel, gerekse toplumsal-ekonomik yönden bu çocuğun gelişimine hazır olup olmadığı ve çocuktan beklentileri, o çocuğun yaşantısını, ilk izlenimini ve çevresiyle duygusal iletişimi önemli ölçüde etkileyecektir. Bu yüzden insanın yaşamı boyunca seçme özgürlüğüne sahip bulunmadığı tek ve en önemli şeyin ailesi olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Üstelik bu kuruluşun kişi üzerindeki etkisinin ne denli kalıcı bir biçimlendirici gücü bulunduğu da düşünülürse, aile kavramının önemi daha da belirginleşir (2).

İnsanın kendi ailesini seçme özgürlüğünün bulunmamasına karşılık, çocuklarını ruhsal ve toplumsal açıdan sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek için gerekli ortamı kurması ve sürdürmesi, aile konusunda bilgili ve bilinçli davranmasına bağlıdır.

Aile üyeleriyle olan ilişkileri, çocuğun diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturur. Aile aynı zamanda çocuğa, ailenin bir üyesi olduğu bilincini aşılar ve toplumsallaşmanın temelini atar.

Ailenin, çocuğun gelişimindeki en etkin yardımları şöyle sıralanabilir:

- Aile, grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için çocuğa güven duygusu aşılar.
- Onun, sosyal kabul görebilmesi için gerekli ortamı hazırlar.
- Toplumsallaşmayı öğrenebilmesi için, kabul edilmiş uygun davranış biçimlerini içeren birer model oluşturur.
- Sosyal açıdan kabul edilmiş davranış biçimlerinin gelişimi için rehberlik eder.
- Çocuğun yaşam ortamına uyum sağlarken rastladığı sorunlarına çözüm getirir.

- Uyum için gerekli olan eylemsel, sözlü ve toplumsal alışkanlıkların kazanılmasına yardımcı olur.
- Okul ve sosyal yaşamda başarılı olabilmeleri için çocuğun yeteneklerini uyarır ve geliştirir.
- Çocuğun ilgi ve yeteneklerine uygun arzuların gelişimine yardım eder.

Ailenin, çocuğun gelişimini ne denli etkilediğini ya da hangi etkenin daha baskın olduğu, başlıca iki faktöre bağlıdır. Bunlar:

- Ailenin ne tür bir aile olduğu,
- Farklı aile üyelerinin etkisidir.

İçinde büyüdüğü ailenin sosyal yapısı ve biçimi, çocuğun gelişimini etkiler. Ailenin «patriyarkal» yapıda, ya da «dağılmış» bir aile biçiminde olması kadar, çocuğun farklı aile üyeleriyle olan ilişkisi de gelişimde etkin olur. Örneğin, babanın olmadığı bir evde yetişen çocuğun, annesiyle olan ilişkisi, babası hayatta olan çocuğa göre farklıdır.

Annenin çalışması halinde, çocuğa bir başka yakının baktığı durumlarda, çocukların anneyle olan ilişkileri farklılık gösterir.

Anne, babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Okul öncesi döneminde çocuğun toplumsallaşması yolunda kendisine tanınan deneyim fırsatlarının değeri büyüktür. Bu dönemde çocuk, sosyal bir birey olacağını öğrenirken, aynı zamanda, en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele gereksinim duyar. Kişiliğin oluşumu için gerekli olan bu özdeşleştirme, aile içindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir. Genellikle, anne, baba, amca, dayı gibi aile içinden bir yetişkin olan bu üyenin, bozuk bir kişilik yapısına sahip olması halinde, bu kötü davranış örneğinin çocuğa da yansıma olasılığı sözkonusudur.

Aile, çocuğun alacağı kavramları seçerek vermekte, onları yorumlamakta ve sonucu değerlendirmektedir. Bu seçici ve değerlendirici süreç, çocukta kişisel ve sosyal davranışlarla ilgili

değer duygusunun gelişmesiyle sonuçlanmaktadır. Hiç kuşkusuz çocuğun bulunduğu kültür çevresi içinde yer alan ve onu etkileyecek gelenek, görenek ve kurallar vardır. Ancak, yargıların oluştuğu, tercihlerin yapıldığı ya da en azından etkilendiği yer ailedir. Kişiliğin gelişmesi, bir dizi tercihlerin geliştirilmesiyle olanaklıdır. Bu tercihler, bireyin değerlerini temsil eder. Bu değerler de, geniş ölçüde ailenin koşullandırılmasının bir sonucudur.

Bütün bunlardan sonra, denebilir ki, çocuğun yetiştiği ailenin genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla, duygusal ve toplumsal gelişmesini etkileyecektir.

Çoğunlukla sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi üstün olan aile çocuklarının, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi daha aşağıda olan sosyal sınıf ailelerinden gelen çocuklara oranla, daha başarılı bir sosyal gelişim gösterdikleri savunulur. Ancak, İstanbul çocukları üzerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmadan alınan sonuçlar farklı doğrultuda bulunmuştur. Hurtig ve Zazzo' nun «Psiko-Sosyal Gelişme Ölçeği»nin üç farklı sosyo-ekonomik sınıftan gelen 6-12 yaşlarındaki 240 kız ve erkek İstanbul çocuğuna uygulanması sonucu, sosyo-ekonomik ve çevresel etkenlerin sosyal olgunluğu anlamlı bir biçimde etkilemediğini saptadık. Bunun nedeninin de, sosyo-ekonomik düzey basamaklarında, aşağıya doğru inildikçe, özellikle geniş ailelerde yaşam savaşımı veren çocukların, zorunluluk nedeniyle, kendilerinin ve kardeşlerinin sorumluluklarını yüklenmelerinden kaynaklandığını gördük (3).

Sosyal uyum üzerindeki çalışmalar, ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin son derece önemli olduğunu kanıtlamıştır. Evlerinde yakın bir ilgiyle demokrasinin birleştiğini gören çocuklar, en etkin, özgür ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde en başarılı çocuklar olmaktadırlar. Baldwin ve Watson'ın araştırmaları bu gerçeği doğrular niteliktedir. Araştırıcılara göre, hoşgörülü ve demokratik evlerde büyüyen çocuklar, arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha etkin, daha girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen, fikirlerini serbestçe söyleme eğiliminde görülen çocuklar olmaktadırlar. Bu tür çocuklarda, kendini denetleme arzusuna daha erken rastlanmaktadır.

Buna karşılık, daha sert bir denetim altında tutulan ya da eğitim yöntemleri değişken olan ailelerde büyüyen çocuklarsa, boyun eğmeme ve saldırganlık gibi yollarla kendilerini kabul ettirmek istemekte ve kendi iç dünyalarını açıklamakta zorluk çekmektedirler.

Anne babalar, çocuklarının bağımsızlık uğruna giriştikleri çabaları destekledikleri ve zor durumlarda, onlara yardımcı oldukları takdirde, çocuklarda bağımsızlık duygusunun kolayca geliştiği görülür. Hor gören, cezalandıran ya da hem seviþ, hem de soğuk davranan anne ve babaların çocukları bağımlı olmaktadırlar.

Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında, yeterli sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında, aile üyelerinin kendilerine düşen sorumlulukların bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakların hazırlanması, onun sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasına yol açar.

Her anne babanın bilerek ya da bilmeyerek çocuklarına karşı tutumu değişik olabilmektedir. Bazı çocuklar daha çok sevilmekte, bazılarına baskı yapılmakta, bazıları istenmeyen çocuk olarak kabul edilmekte, bazılarınaysa daha çok hoşgörü gösterilmektedir. Bütün bu tutumlar, çocuğun hem kişiliğinin, hem de sosyal gelişiminin değişik biçimler kazanmasına neden olmaktadır.

İstanbul çocukları üzerinde gerçekleştirdiğimiz araştırmamızda, anne ve baba baskısının, çocuğun duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz açıdan etkilediğini belirledik.

Ailenin, gerek çocuğun eğitimine, gerekse duygusal ve toplumsal gelişimine olan katkısı, farklı aile üyeleriyle çocuk arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu ilişkiler, başta aile üyelerinin çocuklarına karşı takındıkları tavır ve davranış biçimleri olmak üzere, ailedeki tüm yaşam biçiminin etkisi altındadır. Örneğin, ilgi ve faaliyetlerini çocuklarına yöneltmeleri gerektiğine inanan ve bunu gerçekleştirmeye özen gösteren anne ve babaların bulunduğu ailelerde çocuk, ailenin en önemli bir bireyi olarak yetiştirilir. Bunun tam tersine olarak, çocuklarını sadece gören, ancak onları dinlemeyen bazı ailelerde, aile-

nin en önemli bireyleri erişkinlerdir. Bu tür ailelerde, çocuklara verilen görev ve roller ikinci derecededir.

Aile üyelerinin tümü, çocuğu aynı derecede etkilemezler. Aile üyesinin etkin olabilmesi, çocukla arasındaki duygusal ilişkinin varlığına bağlıdır. Ailenin, çocuğun davranışlarını etkileyişinde, çocuğun sahip olduğu kişilik özellikleriyle, yaşı, büyük rol oynar. Çocuğun yaşı küçük olduğu oranda, aile üyelerinin daha etkili olmalarına karşılık, yaş büyüdükçe, aile dışı bireylerin ve arkadaşların etkisi giderek artmakta, aile üyelerinin etkisiyse azalmaktadır.

Ergenlik çağına gelen genç, yaşadığı toplumda kendi görev ve statüsü hakkında açık seçik bir fikre sahip değildir. Kendisine yetişkin görev ve sorumluluklarının verilmemesi ve statü belirsizliği, ergeni mutsuz kılar. Ergenin davranışlarına rehberlik edecek değerleri kazanması ve sosyal yönden sorumluluklarını öğrenmesi konusunda, yardıma gereksinimi vardır. Bu gereksinimi karşılayan ve ergenin yaşamında etkin olan toplumsal kurum, ailedir.

Ergenlik döneminde anne baba kontrolüne karşı gelişen tepkiye koşut olarak, otorite desteğine olan gereksinim, duygusal gerginliğe neden olur. Başka bir deyişle, ergen, isyankâr tavır alışının yanında, anne ve babasının desteğine gereksinme duyar. Bu çift kutupluluk, ergenin iç çatışmasını artıran bir nedendir.

Ergene karşı yetişkinin baskı ve yasaklara dayanan disiplin anlayışı, olumlu ve yapıcı olması gereken bu dönemi çatışmalarla dolu, olumsuz bir yaşam evresi haline dönüştürebilir.

Aile içinde erişkinlerin tutumları, ergenin haklarıyla, sorumlulukları arasındaki dengeyi kurabilecek türden olmalıdır. Aile içinde ergene yöneltilen farklı tutumlar, ergenin dengesizlik ve kararsızlığını artırır. Örneğin, bir gün: «Sen daha çocuksun, bunu bilmezsin!» diyen bir yetişkinin, bir başka gün: «Kocaman adam oldun, hâlâ bilemiyorsun!» şeklindeki suçlaması, ergeni dengesizliğe iten bir nedendir.

Ergenlik dönemi, ergen ile yetişkin değerlerinin farklılaştığı bir dönem olmakla birlikte, anne baba, ergenin kendisini özdeşleştireceği en önemli modelleri oluştururlar.

Erkek ergenin, kişilik gelişimi ve çatışmasında rastlayacağı zorlukları karşılayabilecek güçte bir babaya; kız ergenin de kendisine başarılı bir model oluşturacak örnek bir anneye gereksinimi vardır.

Aşağıdaki örnek, ergenlik döneminde bu modelden yoksun kalan bir gencin zorluklarını dile getirmektedir:

Hiç konuşmayan, kalktığı her derste de konuşmaması nedeniyle zayıf not alan (A.), altıncı sınıf öğrencisi olup, babasını altı ay kadar önce yitirmiştir. Rehberlik Servisi, sorununa çözüm aramak üzere (A.) ile ilişki kurar ve konuşmasını sağlar. (A.), yaşam öyküsünü anlatırken, altı ay önce yitirdiği babasının, kendisi için çok iyi bir arkadaş olduğunu, onunla her konuda anlaştığını, her sorduğu soruya yanıt alabildiğini söyler. (A.), babasının ölümünden sonra tüm mutluluğunu yitirmiştir. Bir keresinde, ödeviyle ilgili bir soruyu annesine yöneltmiş ve annesinin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadığını öğrenmiştir. (A.), kendisini tek anlayan ve eğiten kişinin babası olduğunu söylemektedir.

Anne babanın duygusal sorunları bulunan kişiler olması, evlilik ilişkilerinde başarılı olmamaları, ergenin aile içinde sürekli kavga ve çekişmeye tanık olması şeklindeki kötü ev koşulları, ergeni bir karmaşaya, iç çatışmaya ya da suçlu davranışa itebilir.

Aşırı koruma, bir çocuğu diğerinden ayırarak sevme, bazı çocuklarının uyum bozukluklarını görememe, ergenler arasında uyum zorluğuna neden olan bazı yanlış anne baba davranışları sayılabilir.

Bunların dışında, anne ve babaların kendi gelişim dönemlerini dikkate alarak, ergenleri o ölçüler içinde değerlendirme girişimleri, aşırı baskı ve aile içi gerginlik, ergeni evden ve okuldan kaçmaya iten davranış ve uyum bozukluklarına neden olan etkenler arasında sayılabilir.

Ergenlik döneminde kurallara karşı çıkanlara, intihar girişimlerine, duygusal taşkınlık ve tedirginlik hallerine sık sık rastlanır. Örneğin, genç kız ve erkeklerde intihar girişimlerinin en çok görüldüğü yaşlar, 17 ve 18'dir (4).

Aile İçi İlişkiler

Anne-baba-çocuk ilişkisi, temelde anne ve babanın tutumlarına bağlıdır. Çocuklar arasında uyum bozukluğuna neden olan birçok vakaya, yeterli ve uygun olmayan ilk anne-baba-çocuk ilişkilerinin yol açtığı saptanmıştır.

Anne ve babanın tavırlarını oluşturan nedenler incelendiğinde, tüm tavır alışlarda olduğu gibi, anne babaların çocuklarına karşı takındıkları tavrın da, bir öğrenme ürünü olduğu görülür.

Anne ve babaların çocuklarına karşı tavırlarını etkileyen başlıca faktörler şöyle sıralanabilir:

- Anne ve babanın zihinlerinde nasıl bir çocuk istedikleri konusunda, daha doğumdan önce, hayali bir çocuk kavramı oluşur. Dünyaya gelen çocuk, anne ve babanın beklentilerine uygun olmadığı takdirde, oluşan kırıklık sonucu, anne ve babada reddetme tavrı gelişir.
- Toplumun kültürel değerleri, çocuklarını yetiştirmek üzerine anne ve babaların tutumlarını etkiler.
- Üstlendikleri ebeveyn rolünden haz duyan ve görevlerini gereğince yaptıklarına inanan anne ve babaların çocuklarına karşı takındıkları tavırlar, çocuklarını nasıl yetiştireceklerini bilemeyen, güvensiz ve kendilerini yetersiz hisseden anne babaya oranla daha başarılı ve olumludur.
- Çocuklarının sayı, cinsiyet ve kişilik özelliklerinden memnun olan anne ve babalar, memnun olmayanlara oranla daha uygun tavırlara sahiptirler.

Bütün bunların dışında, anne ve babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimleri, şimdiki tutumlarında rol oynayabilir. Çocukluk yıllarında kendi anne babasıyla sağlıklı bir etkileşim kuramayan, yeterli sevgi göremeyen bir babayla, genç kızlık yıllarında aşırı baskı altında büyümüş bir annenin tutumları, bu kötü deneyimler nedeniyle olumsuz olabilir.

Yine aile içinde eşler arasındaki ilişki, çocuklara karşı takınılan tavrı etkileyen bir başka faktördür. Örneğin, eşiyle anlaşamayan, mutsuz bir anne, tüm sevgisini çocuğuna vererek,

onunla aşırı derecede bütünleşebildiği gibi, tam tersine, saldırgan bir tutuma da bürünebilir.

Anne ve babanın geçmişteki deneyimleri, onların çocukları hakkında bazı projeler geliştirmelerinde de etkili olabilir.

Çocukluk yıllarını zor koşullar altında geçiren bir baba, ya da anne, parasal olanaklara sahip olur olmaz, çocuğuna en iyi ortamı hazırlamak ister. Bunun için de, çocuğun ilgi ve yeteneklerini dikkate almadan, bale, folklor, yabancı dil gibi konularda dersler aldırır, koleje girmek üzere onu hazırlar. Bütün bunları yaparken, anne ve babaların en büyük hataları, çocuklarını tanımadan, ilgi ve yeteneklerini saptamadan, onları kendi arzu ve tutkuları doğrultusunda yönlendirmelerinden kaynaklanmaktadır.

Büyüme aşamalarında başarılı olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde yetişmiş kimselerdir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler, mutlu, arkadaşça, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlarlar. Bunun tersine olarak, uyum bozukluğu gösteren çocuklar, genellikle başarısız bir anne-baba -çocuk ilişkisinin ürünüdürler. Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen çocuklar, büyük bir sevgi açlığı gösterirler. Bu açlık da, birtakım davranış ve uyum bozukluklarına neden olabilir.

Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak nitelendirilebilen, ergenlik dönemindeki ergenin sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve bu köprü evresini zorluğa uğramadan aşabilmesi, geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır. Çocukluk döneminde anne ve babası tarafından yeterince sevgi, sevecenlik ve güven duygusuyla yetiştirilen ve başarılı bir disiplinin uygulandığı ortamda büyüyen çocuk, mutlu bir ergen adayıdır. Daha o dönemde anne ve babasıyla başarılı bir diyalog kurabilen çocuk, zorlu ergenlik döneminde, aynı arkadaşça ilişkilerini sürdürerek, kişisel sorunlarını kolaylıkla çözümleyebilir.

Anne ve Babaların Çocuklarına Karşı Takındıkları Olumlu ya da Olumsuz Tavırlar

Hoşgörü Sahibi Olmak: Anne babanın çocuklarına karşı hoşgörü sahibi olmaları, çocukların bazı kısıtlamalar dışında, arzularını diledikleri biçimde gerçekleştirmelerine izin verme-

leri anlamına gelir. Böyle durumlarda çocuk, evine yönelik bir birey olur. Eğer anne babanın hoşgörüsü normal bir düzeyde gerçekleşirse, çocuğun kendine güvenen, yaratıcı, toplumsal bir birey olmasına yardım eder.

Aşırı Hoşgörü ve Düşkünlük: Aşırı hoşgörü ve düşkünlük, çocuğu bencil yapar. O, daima diğerlerinin dikkatini çekmek ve kendisine hizmet edilmesini ister. Böyle çocuklar, ev içinde ve dışında çok zayıf bir sosyal uyum gösterirler.

Beş yaşındaki (A.), geç yaşta çocuk sahibi olan anne ve babasının tek kızıdır. Anne ve baba, çocuklarının her arzusunu anında gerçekleştiren, ona karşı aşırı düşkün ve hoşgörülü kimselerdir. Bu ortam içinde çocuk, giderek bencilleşmiş ve arkadaşlarıyla uyum sağlayamayan bir birey haline dönüşmüştür. Bu arada (A.), anne ve babayı yönlendirme yolunda çeşitli metodlar dener, geçirdiği bir hastalığı koz olarak kullanma, bunlardan biridir. (A.), zaman zaman: «Eğer istediğimi yapmazsanız, havale geçirir, bayılırım!» şeklinde anne ve babasını korkutarak, isteklerini gerçekleştirmektedir.

Aşırı Koruma: Anne ve babanın aşırı koruması, çocuğu gerektiğinden fazla kontrol ederek, özen (ihtimam) göstermesi anlamına gelir. Bunun sonucu çocuk, diğer kimselere aşırı bağımlı, kendisine güveni olmayan, duygusal kırıklıklara sahip bir kişi olabilir. Bu bağımlılık, çocuğun yaşamı boyunca sürebilir ve yetişkin olduğunda aynı özen ve korunmayı eşinden bekleyebilir.

Anaokulu öğrencilerimizden birinin velisi, bir gün konuşma sırasında, çocuğunun büyüyüp, askere gittiğinde, üşütüp hasta olmasından ve onu yitirebileceğinden endişe ettiğini söylüyordu.

O günlerde çocuğun on beş metre uzaklıktaki simitçiden simit alabilmesi ısrarımız üzerine gerçekleşebilmişti.

Kabul Etme: Ana ve babanın, çocuğa ailenin en az kendileri kadar önemli bir bireyi olduğunu hissettirmeleri ve çocuğu sevgi ve sevecenlikle ele almalarıdır. Bu tavrı benimseyen anne ve baba, çocuğun ilgilerini gözönünde tutarak, onun yeteneklerini geliştirecek ortam hazırlar. Kabul edilen çocuk, genellik-

le toplumsallaşmış, işbirliğine hazır, arkadaş canlısı, duygusal açıdan dengeli ve özsaygıya sahip bir birey olur.

Reddetme: Reddetme, bir anlamda, çocuğun sağlık hizmetlerini aksatarak, ona düşmanca duygular beslemek şeklinde tanımlanabilir. Bu ortamdaki «istenmeyen çocuk», yardım duygusundan uzak, sinirli, duygusal kırıklıkları olan, diğerlerine, özellikle kendinden küçük ve zayıflara karşı, düşmanca duygulara sahip bir birey olabilir.

Yeni çocuğu dünyaya gelen bir anne, ilk çocuğunun varlığından zaman zaman eşine şikâyet eder olmuş ve babanın sevgisini kıskandığından, «Bu çocuk ölse hiç üzülmeyeceğim, ya o ya da ben!» şeklindeki sözcükleriyle reddetme duygusunu dile getirmiştir.

Baskı Altında Bulundurma: Anne ve babadan birisi, ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşılık, çekingen, başkalarının etkisinde kolay kalabilen, aşırı duyarlı bir yapıya sahip olabilir.

Suçlayan, cezalandıran ve sürekli karışan anne babaların çocuklarının, kolayca ağlayan çocuklar olduğu görülür. Baskı altında büyüyen çocuklarda, genellikle, isyankâr tavır alışlarla birlikte, aşağılık duygusu gelişebilir.

Çocuklara Boyun Eğme: Çocuklarına boyun eğen anne ve babalar, evde onların egemenliğini kabullenen kişilerdir. Bu tür ailelerde, çocuklar, anne ve babalarına hükmeder ve onlara çok az saygı gösterirler. Bu çocuklar, yalnız anne ve babalarıyla yetinmeyip, zamanla ev dışındaki kimselere de egemen olmanın yollarını arayan birer birey haline dönüşürler.

Çocuk Ayırma: Bütün çocuklarını eşit düzeyde sevdiklerini söylemelerine karşın, kimi anne ve babanın, bazı çocuklarını daha çok sevdikleri gözlenmektedir. Böyle durumlarda anne ve babalar, sevdikleri çocukları diğerlerinden ayırarak onları kayırırlar. Aşırı sevgi gören bu çocuklar, daha çok anne ve babalarıyla oyun oynamayı yeğlerken, akranlarıyla olan ilişkilerinde, saldırgan ve baskılı bir görünüm içindedirler.

(C.), sekiz yaşında sağlıklı bir erkek çocuğudur. Dört yaşında, (A.) isminde bir kızkardeşi vardır. Fiziki görünüşü ka-

dar, konuşması da güzel olan bu kardeş, son iki yıl içinde ailenin ilgi ve dikkat merkezi haline dönüşmüş ve giderek (C.)nin kekeme olmasına neden olmuştur.

Özetlersek, ana ve babaların dikkat etmeleri gereken başlıca noktalar şunlardır:

- Anne ve babalar, öncelikle çocuklarını tanımalı; onları, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yönlendirmelidirler. Bu konuda, kendi tutku ve arzularına göre değerlendirme yapmamalıdırlar.
- Anne ve babalar, çocuklarındaki güven duygusunu pekiştirmek üzere, onları yapıcı ve faal kılacak bir ortam hazırlamalıdırlar. Ancak, bu ortamı hazırlarken, verecekleri görevin, çocuğun yetenek ve kapasitesini aşmamasına özen göstermelidirler.
- Anne ve babalar, çocuk için en önemli besinin, «sevgi» ve «sevecenlik» olduğunu bilerek, çocuklarına yeterince ilgi ve sevgi göstermelidirler. Bu konuda aşırıya kaçmamaya özellikle dikkat etmelidirler.
- Anne ve babalar, çocuklarının kendi kendilerini yönetmeleri yolunda başlattıkları girişimleri, «yaş küçüklüğü» vb. nedenlerle engellememelidirler.
- Anne ve babalar, çocuğun gelişiminin doğal evrelerini ve zorlu dönemleri bilmeli, davranışlarını ona göre düzenlemelidirler.
- Anne ve babalar, her çocuğun kendine özgü niteliklerle donatılmış, ayrı bir birey olduğunu düşünerek, diğer çocuklarla ve kardeşleriyle kıyaslama yoluna gitmemelidirler.
- Oyunun, çocuğun gelişim ve eğitimi için olduğu düşünülerek, bu faaliyete zaman ayırmaya çalışılmalıdır.

Ailede Ceza ve Disiplin Anlayışı

Ünlü düşünür, yazar ve eğitimci J. J. Rousseau, «Çocuğunuza hiçbir biçimde ağızdan ders vermeyiniz,» der. «Çocuk, ancak derslerin deneyimlerini almalıdır. Ona hiçbir türde ceza uygulamayınız. Çünkü o, kabahatin ne olduğunu bilmez; ona asla af dilettirmeyiniz, çünkü sizi incitmesini bilmez.» Rous-

seau bu sözleriyle çocuğa bilgiyi soyut düzeyde vermek yerine, «yaşatarak öğretme»nin önemine değinmektedir. *Emil* adlı yapıtında camını kıran Emil için Rousseau şöyle yazar: «Bırakınız, kırık camlı odada kalsın. Bedensel hastalığın izi kolayca kaybolur, ama bedensel cezanın oluşturduğu duygusal yaranın onarımı çok güçtür.»

Eğitimde «ödüllendirmek» kadar, «ceza»nın da etkili bir faktör olduğu açıktır. Ancak uygulanacak ceza, çocuğa insanlararası ilişkileri anlatacak türden olmalı, bedensel cezaya hiçbir biçimde başvurulmamalıdır. İstenilen bir davranışta bulunmayan çocuk, bazı konularda yoksun bırakılırsa (örneğin, beklediği bir armağanın verilmeyişi, ya da bir gezi programının ertelenmesi gibi) etkisi daha uzun süren bir yöntem uygulanmış olur.

Çocuklara toplumsal yaşamın gereği, kurala uyma bilinci, ilk çocukluk döneminden itibaren verilmelidir. Çocuk bu evrede kurala uymayı oyun yoluyla ve yaşayarak öğrenebilir.

Bu konuda anaokulları, kurala uyma açısından organize birer kurum görünümündedirler. Çocuk burada, birlikte hareket etmeyi, işbirliğine dayalı faaliyeti, kollektif oyun oynamayı ve dayanışmayı öğrenir. Bütün bunları öğrenirken, başka arkadaşının hakkına ve özgürlüğüne saygılı olma, sınıfta sessiz durma, başkasının oyuncağını almama, öğretmenin uyarılarını dinleme gibi, ilk temel kuralların da bilincine varır.

Disiplini, çocuğa belirli davranış kalıplarını benimsetmek üzere izlenen yol, yöntem olarak tanımlayabiliriz. Çocuğa bakış açısı, çocukla ilgili beklentiler, ailede geçerli disiplin anlayışını belirleyen etkenlerdir. Ayrıca, anne ve babaların uyguladıkları tüm disiplin yöntemlerinin seçiminde kişisel deneyimleri kadar, yakın çevrenin, gelenek ve göreneklerin etkisi de büyüktür. Anne ve babanın kişilik yapısı, anne-baba-çocuk ilişkisi, çocuk yetiştirme ve ona uygulanan disiplin yöntemiyle yakından ilgilidir.

İzlenen tutarlı bir yöntem yoksa, o ailede disiplinden sözetmek olası değildir. Zaman zaman sert, katı tutumlar, zaman zaman aynı konularda hoşgörü ya da aldırmazlık biçiminde çelişkili davranışlar o ailede tutarlı bir disiplin yöntemi olmadığını gösterir. Anne ve baba, çocuğa karşı tutum ve davranışla-

rında dengeli ve kararlı olmalıdır. Annenin cezalandırdığı bir davranışı baba bağışlar ya da tersi olursa, disiplinin hiçbir eğitimsel işlevi kalmaz, üstelik çocukta dengesizlik yaratabilir. Anne ve babaların uygun bir yetiştirme ve disiplin yönteminde görüş birliğinde olmadıklarına inanan çocuklar, onlara karşı saygı ve güvenlerini yitirmeye başlarlar.

Anne ve babalar, aşırı koruma ve hoşgörünün egemen olduğu eğitim ve disiplin anlayışı kadar, aşırı sert ve otoriter bir uygulamanın da yanlış ve zararlı olduğunu kabul etmelidirler. Tutarsız, katı, hoşgörüden uzak ve baskılı disiplin uygulaması, olumsuz ve itaatsiz çocukların yetişmesine neden olacaktır. Öte yandan çocuğu tümüyle dürtü ve isteklerinin doğrultusunda serbest bırakan aşırı hoşgörülü ya da umursamaz bir yetiştirme tarzı da, başkalarının zararına isteklerine doyum arayan bencilce davranışların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Çocukların bu olumsuz davranışları, anne-baba-çocuk ilişkisini, gelişimin ileri evrelerinde daha da bozabilecektir, hatta anti-sosyal davranışlara ve suçluluğa dönüşebilecektir.

Glueck'lar, 2000 suçlunun % 95'inin ailesinin çocuklarına verdiği disiplinin dengesiz biçimde ya çok sert ya da çok yumuşak olduğunu saptamıştır. Yine Glueck'lar 500 suçlu ve 500 suçlu olmayan gruplar üzerinde yaptıkları araştırmada, suçlu grup ailelerindeki annelerin % 96, babaların da % 94 oranında çok sert ya da yumuşak disiplin uyguladıkları, buna karşılık, suçlu olmayan grupta bu tür disiplin uygulayan anne oranının % 66, baba oranının da % 56 olduğunu bulmuşlardır (5).

Burt, çok sert ya da çok yumuşak türdeki dengesiz disipline, suçlu ailelerinde, suçlu olmayanlara oranla 5 kat fazla rastlandığını söyler. Healy ve Bronner de 4000 suçludan % 40'ının bozuk disiplin ortamından geldiklerini bulmuşlardır (6).

Görülüyor ki, çocuğun sağlıklı bir ruhsal ve toplumsal gelişme gösterebilmesinin ilk koşullarından biri, ailede tutarlı bir disiplin uygulanması ve belli ölçüde bir otoritenin, denetimin varlığı olmaktadır.

Öte yandan sert ve aşırı otoriter bir baba, çocukta olumsuz tavırların oluşmasına ve onun uyumsuz bir birey olmasına yol açabilmektedir. Gerçekten de yaptığımız araştırmada, ilerde de değineceğimiz gibi, suçlu gençlerin evden kaçmalarına, yani

bir anlamda anti-sosyal davranışa ilk adımlarını atmalarına neden olan en büyük etkenin (% 59 oranında) baba baskısı olduğu görülür. Suçlu gençler, evden kaçma nedeni olarak, babalarının kendilerine fazla iş vermesi ya da yaptıkları bir hatadan dolayı cezalandırma endişesini ileri sürmüşlerdir. Eron, Iowa'da yaptığı araştırmasında, sınıf arkadaşları tarafından sınıfta en saldırgan öğrenci olarak değerlendirilen çocukların, evlerinde ciddi cezalara maruz kaldıklarını saptamıştır.

Araştırma sonucunda, suçlu denek ailelerinin % 89 oranında baba otoritesine dayalı olduğu ve evde babanın sözünün geçtiği görülmüştür. Bu oranın, S. Timur'un ülkemizdeki tüm aileler içinde bulduğu % 74'ü (7) aştığı dikkati çekmektedir. Bradburn, yaşamları boyunca babalarıyla birlikte olan Türk çocuklarında, baba egemenliğinin sonsuz olduğunu, ülkemizdeki babaların katı, daima baskı kuran, otokratik kişilik tiplerini yansıttıklarını ve hâlâ toplum olarak İslâmiyetin etkisiyle erkek egemenliğinin Türk ailesinde baskın olduğunu savunmuştur (8). R. Şahinkaya ise, Orta Anadolu'nun kırsal kesimindeki ailelerin % 96'sında erkek otoritesinin egemen olduğunu söyler (9).

Psikanalitik okul temsilcileri, ana baba baskısının çocukta bunalıma neden olduğunu, topluma uyumu engellediğini ileri sürmüşlerdir.

West, baba egemenliği görülen evlerde yetişen 83 çocuktan % 22'sinin, anne baba egemenliği görülmeyen evlerden gelen çocuklarınsa daha küçük bir oranının (% 12) suçlu olduğunu saptamıştır. Aynı araştırmacı, ailelerinde çok sıkı disiplin yöntemleri uygulanan 135 çocuktan % 27'sinin, diğer disiplin yöntemleri uygulanan 241 çocuktansa yalnızca % 16'sının suç işlediğini belirlemektedir (10).

Gibbens, bir ıslahevindeki araştırmasında küskün ve isyankâr tavır alışların kökeninde, «Dertlerimin çoğundan kimin sorumlu olduğunu biliyorum, eğer bana karışılmasaydı, çok daha başarılı olurdum,» tarzındaki çoğunluğu oluşturan yanıtların bulunduğunu söyler (11).

Araştırmamızda ailedeki disiplin anlayışı incelendiğinde, tüm suçlu deneklerimizin % 86.9'unun anne ve babaları tarafından dayakla cezalandırıldıkları görülür.

AİLEDEKİ DİSİPLİN ANLAYIŞI
(%)

Hangi Ebeveynin Daha Çok Cezalandırdığı ve Cezanın Türü	Şahsa İlişkin Suçlular N: 80	Mala İlişkin Suçlular N: 38	Cinsel Suçlular N: 96	Tüm Suçlular N: 214
A. İki Ebeveynin de Dayakla Cezalandırması	10.0	7.9	11.5	10.9
B. Babanın Dayakla Cezalandırması	70.0	73.7	62.5	66.4
C. Annenin Dayakla Cezalandırması	11.3	13.2	6.3	9.6
Dayakla Cezalandırma Toplamı	91.3	94.8	80.3	86.9
D. Her İki Ebeveynin de Dayak Dışı Ceza Uygulaması	2.6	2.6	10.4	6.1
E. Bilinmiyor veya Cevapsız	6.1	2.6	9.3	7.0

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi, deneklerimizde dayakla cezalandırma yönteminin daha çok babalar tarafından kullanıldığı saptanmıştır (% 66.4). Suçlu gruplar arasında anne babası tarafından dayakla cezalandırılan deneklerin çoğunluğunun mala ilişkin suçlu gruptan geldiği (% 94.8), bu grubu şahsa ilişkin suçlularla (% 91.3), cinsel suçluların (% 80.3) izlediği görülür. Her üç grupta da babanın cezalandırmada dayak yöntemi kullandığı ve bu yöntemin yine en çok mala ilişkin suçlular grubunda uygulandığı görülür (% 73.7). Bu grubu şahsa ilişkin suçlularla (% 70.0); cinsel suçlulardan (% 62.5) elde edilen oranlar izlemektedir.

Sonuç olarak, suçlu deneklerimizin büyük bir bölümünün anne ve babaları tarafından dayakla cezalandırıldıkları, bu yöntemin en çok uygulandığı suçlu grubunun da mala ilişkin suçlular olduğu saptanmıştır.

Davranış bozuklukları bölümünde de değineceğimiz üzere, «anne babanın dayakla cezalandırması»yla «okuldan ve evden

kaçma», «küçük yaşta başkalarına ait olan şeyleri çalma alışkanlığı» gibi suçlu davranış karakteristikleri arasında anlamlı ilişkilere rastlanmaktadır.

Böylece, araştırma bulgularımız da, çocuk eğitiminde «dayak cennetten çıkmadır», ya da «kızını dövmeyen, dizini döver» gibi geleneksel anlayışların çağdışı olduğunu göstermiştir.

Aile İçindeki Duygusal Etkileşim ve «İstenmeyen Çocuk»

Aile içindeki duygusal etkileşimin azalmasındaki başlıca etkenler, anne ya da babadan birinin kaybı veya ayrılıkları, ana babanın çocuklarına karşı ihmal etme ya da reddetme biçiminde takındığı tavırlardır. Bazı anne babalar, çocuklarından hoşlanmadıklarını, onları sevmediklerini, hatta nefret ettiklerini çeşitli biçimlerde gösterirler.

Çocuğun, ailenin «istenmeyen birey»i olmasının da birtakım nedenleri vardır. Evlilik ilişkilerinin doyurucu olmaması, yoksulluk, erken evlenen çiftlerin yeterince olgunlaşamaması, çocuğun çirkin, sakat ya da istenen cinsiyette olmaması, eşlerden birinin çocuğa düşkünlüğü nedeniyle kıskançlık bunların başında gelir.

Duygusal etkileşimin azlığı yalnızca bireyin duygusal dünyasını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda onun fizyolojik, zihinsel ve toplumsal gelişimine de olumsuz etkide bulunur. Şöyle ki:

- Duygusal etkileşim azlığı, bebeğin büyüme ve gelişimini geciktirip engelleyebilir.
- Oturmak, ayakta durmak gibi harekete ilişkin gelişim belirtilerinde gecikme görülebilir. Yemek yememek, yatağını ıslatmak gibi olumsuz belirtilere neden olabilir.
- Dil gelişimi gecikir. Bazı konuşma bozuklukları görülebilir.
- Zihni gelişim gecikir. Dikkatin bir konuya toplanması konusunda uğranılan güçlük, çocuğun öğrenmesini ve akıl yürütmesini etkiler.
- Çocuğun, diğer insanlarla başarılı ilişkiler kuramaması sonucu, toplumsal gelişmede gecikme ve saldırganlık gibi

olumsuz davranışlar görülebilir. Bunun sonucu meydana gelen sosyal tepkiler, bireyin kişiliğini etkiler ve içe dönük, bencil bir bireyin oluşumuna yol açabilir.

Prof. Dr. Şemin'e göre, istenmeyen, sevilmeyen çocuğun davranışı aşağıdaki özelliklerden birini ya da daha fazlasını gösterir:

- «Çocuk, sevgi kazanmak ya da hiç olmazsa dikkati üzerine çekmek arzusunu gösterir.
- Ana babanın, kendisine gösterdiği düşmanlığı, başkalarına beslemek yoluyla öç alır.
- Kendisinin değeri olmadığını düşünür, bu, onda endişe duyguları uyandırır.
- İstenmeyen, sevilmeyen çocuğun tipik davranışı saldırganlıktır. Bu çocuklar, başkalarından armağan beklerler, kendilerine özel muamele edilmesini isterler. Olumsuzdurlar, kavgacı ve isyankârdırlar. Kendilerine güvenilmez. Ukalâ oldukları, suç işlemeye eğilimli bulundukları görülür. Kendilerine şefkat gösterildiğinde buna ilgisiz kalırlar.»

Kendisine daima yalancı olduğu söylenen, anne ve babası tarafından sevilmeyen, diğer çocuklarla sık sık karşılaştırılarak alay edilen ve dayakla cezalandırılan bir çocukta kısa ya da uzun süreli gerginlik halleri görülür. Bu tür kötü uyarımların sürmesi durumundaysa, bazı davranış ve uyum bozuklukları görülebilir.

İngiltere'de Lees ve Newson, Birleşik Amerika'da da Glueck' lar, ailedeki büyük ve küçük çocukların ortancalara göre daha az suç işleme eğiliminde olduklarını ileri sürmüşlerdir. Araştırmamızda, suçlu deneklerimizin % 59.9'unun ortanca çocuk olduğu, dolayısıyla ailelerinde yeterince ilgi ve sevgi görme olasılığının azlığı dikkati çeker.

Öte yandan aşırı ana baba sevgisi eşdeğerde olumsuz belirtiler doğuran, gelişimde gecikmelere neden olan bir başka etkendir. Aşırı ilgi ve düşkünlük, çocuğun kendisiyle fazla ilgilenmesine, yaşam savaşından kaçmasına ve onu koruyanlar olmadığında kendini açıkta ve yalnız hissetmesine neden olur.

SUÇLU GRUP AİLELERİNDEKİ DUYGUSAL ORTAM

DENEKLER		Şahsa İlişkin Suçlular (%)	Mala İlişkin Suçlular (%)	Cinsel Suçlular (%)	Tüm Suçlular (%)
Çocuğun Hangi Ebeveynini Daha Çok Sevdiği	İkisini de Eşit	58.9	52.6	76.0	65.7
	Annesini	26.3	29.0	16.7	22.3
	Babasını	13.8	13.2	5.2	9.8
	Bilmiyorum				
	Cevapsız	1.0	5.2	2.1	2.2
Deneğin Daha Çok Hangi Ebeveyni Tarafından Sevildiği	İkisi de Aynı Şekilde Sever	41.1	18.5	62.4	46.6
	Annem Daha Çok	42.6	60.5	25.1	37.9
	Babam Daha Çok	13.8	13.1	10.4	12.2
	Hiçbiri Sevmez	2.5	7.9	2.1	3.3
Deneğin Daha Çok Hangi Ebeveyni Tarafından Takdir Edildiği	İkisi de Takdir Eder	68.7	47.4	68.8	64.9
	Annem Takdir Eder	11.2	18.4	17.7	15.5
	Babam Takdir Eder	17.6	26.3	11.5	16.4
	Hiçbiri Takdir Etmez	2.5	7.9	2.0	3.2
Ebeveynin Kardeşleri Arasında En Çok Kimi Sevdiği	Hepimizi veya Beni	73.9	73.8	82.2	77.5
	Sadece Kardeşlerimi veya Hiçbirimizi	13.8	23.7	13.5	15.3
	Bilmiyorum	12.3	2.5	4.3	7.2
Suçlunun Ailede Kaçıncı Çocuk Olduğu	Birinci veya Sonuncu	37.4	26.3	48.0	40.1
	Ortanca Çocuk	62.6	73.7	52.0	59.9

Çocuğun sağlıklı bir duygusal gelişime sahip olabilmesi için dengeli bir duygusal etkileşim ortamına gereksinmesi vardır. Bu ortamda çocuk, kendisi için gerekli olan sevgi, sevecenlik ve güveni bulabilmelidir.

«Suçlu olmayanların anne ve babaları tarafından eşit düzeyde sevilmelerine karşılık, suçlu çocukların anneleri tarafından daha çok sevildikleri» varsayımını ileri süren Andry, araştırması sonucu suçlu deneklerin % 69'unun anneleri tarafından daha çok sevildiklerini saptamıştır (12).

Araştırma bulgularımıza göreyse, suçlu deneklerin büyük bir bölümü (% 65.7) anne ve babalarını eşit düzeyde sevmekte, ancak anneyi sevme oranı (% 22.3) gerek tüm suçlularda, gerekse suçlu alt gruplarının tümünde babayı sevme oranının (% 9.8) iki katı olmaktadır.

Yine suçlu deneklerimizin yarıya yakın bölümü, anne ve babaları tarafından sevilmekte, ancak anneleri tarafından sevilen suçlu sayısı, babaları tarafından sevilen suçlu sayısına oranla üç kat fazla olmaktadır.

Bozuk Aile Düzeni ve Parçalanmış Aile

Normal toplumsal düzene sahip bir aile, suçluluk olgusuna karşı ideal bir sigortaya sahip demektir. Bunun tam tersine ayrılık, ölüm vb. gibi nedenlerle toplumsal işlevini yitiren aile, buna koşut olarak çocuklarına karşı sorumluluğunu da yitirir. Çocuk suçluluğunun kökenine inildiğinde, hiçbir toplumsal koşulun suçlulukta bozuk aile düzeni kadar etkili olamadığı saptanmıştır. Yine de aile koşullarıyla normalden sapan davranış arasındaki ilişkinin yeterince açıklığa kavuşturulduğu söylenemez.

Bir aile yapı bakımından tam olduğu zaman, yetkindir. İdeal ailenin üyeleri, sağlıklı, parasal açıdan rahat, kişisel açıdan doyum sağlamış, eğitilmiş kişilerdir. Örnek bir aile entellektüel açıdan uyanık ve ahlak açısındansa ideal normlara sadık, aile içinde birbirlerine, aile dışında topluma olan sorumluluk duygularının bilincinde olan üyelerden oluşur. İşlev bakımından da normal bir aile, üyelerinin bireysel gereksinimlerini karşılayan bir kurumdur.

Bozuk aile düzeninde, kısmen geçmişi içine alan ve varolan koşullardan daha karmaşık görülen noktalar dikkati çeker. Bu durumu «yıkılmış aile», ya da «parçalanmış aile» olarak belirleyebiliriz. Bu tür aile düzeninde çocuğa bakan, anne ya da baba üvey olduğu gibi, büyükanne ya da hala olabilir.

Bu koşulları hazırlayan etkenler arasında, babanın genç yaşta eşinin ölmesi sonucu yalnız kalması nedeniyle mutfak ve ev bakımı için başka birine gereksinim duyması olabilir. Herhangi bir nedenle annenin, çocuğunu terketmesi olayı da ender görülen bir durum değildir. Üvey annenin yerini aldığı öz anneye göre farklı davranışlara sahip olması ve daha az hoşgörü göstermesi doğaldır. Ender hallerde de iyi niyetli bir kimse olabilir, ama biz çoğunlukla üvey anneyi, çocuğa karşı kıskanç ve düşmanca davranan bir kişi olarak görmekteyiz. Daha önce sunulan «Stanley» öyküsü bu konuya iyi bir örnektir.

Bu tür ortamlardan gelen suçlu çocuklarda baba disiplininden uzaklaşma ya da baba otoritesini hiçe sayma oranının yüksek olduğu görülür. Aynı durum kızlarda da anneden uzaklaşma şeklinde görülür.

Kızların bozuk aile düzeninden erkeklere oranla daha çok etkilenip, acı çektikleri saptanmıştır.

Ayrılma, ölüm gibi etkenler, ailenin yapı bakımından tam olmadığını göstermekte ve işlevini gereği gibi yapamayan bu tür ailelerden gelen çocuk, birçok olanaktan yoksun bulunmakta, sapan davranışı ve işlediği kusurlar nedeniyle yasa karşısında sorumlu duruma düşmektedir.

Araştırmamızda suçlu gençlerin % 22'sinin dağılmış ailelerden geldikleri belirlenmiştir. Ayrıca, deneklerimizden % 47.6'sının anne ve babalarından çeşitli sürelerde ayrı kaldıkları görülmüştür. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (1972) çocuk hükümlüler anketinde, ana babadan ayrı kalma oranı % 19.9 olarak gösterilmiştir. Bu da son yıllarda ana babadan ayrı kalma oranının hızlı bir artış gösterdiğini kanıtlamaktadır.

1985 yılı istatistiklerine göre, 1985 yılı içindeki boşanma sayısı 18.571'e ulaşmış bulunmaktadır.

Ailede Kötü Örnekler: Suçluluk, Öğrenilmiş Bir Davranış mıdır?

Sosyal bilimciler ve eğitimciler, suçluluğun öğrenilmiş bir süreç olduğunu kabul etmekte ve suçluluk eğilimlerinin, normalden sapmış davranış şekilleri olduğu kadar, grup yaşamına bağlı bir sorun olduğunu da kanıtlamaya çalışmaktadırlar.

Kriminoloji alanında en çok bilinen kuramlardan biri de, Sutherland'ın «gruplardaki farklı kişilerin etkileşimi» kuramıdır. Bu kurama göre suç, temelde farklı grup ilişkileri ve etkileri sonucu meydana gelir ve tüm olarak öğrenme sürecini içine alır.

Grup ilişkileriyle öğrenme süreci üzerinde önemle duran bu kuram, gerek kişilik, gerekse çevresel etkenlerin her ikisine de yer verir.

Sutherland, bu kuramını şu ilkeler üzerine yerleştirmiştir:

- Suçluluk davranışı öğrenilmiştir.
- Suçluluk davranışı, karşılıklı iletişim süreci (communication process) içinde diğer insanlarla olan ilişkiler sonucu öğrenilir.
- Suçluluk davranışının öğrenilmesi özellikle yakın gruplar içinde gerçekleşir.
- Suçluluk davranışının öğrenilişi:
  a) Bazen çok karmaşık, bazen de çok basit olan suç işleme tekniğini,
  b) Tavırların ve güdülerin belirli yönünü kapsar.
- Güdülerin çevrileceği belirli yön, hukuki kuralların «mutlaka uygulanması gerekli kurallar» ya da «uygulanması zorunlu olmayan kurallar» olarak yorumlanmasından öğrenilir.
- Bir kişi, hukuki kuralları «uygulanması zorunlu olmayan kurallar» olarak yorumlayanlarla fazla, bunları «mutlaka uyulması gerekli kurallar» olarak yorumlayanlarla az ilişkide bulunduğu zaman suç işler.

Suçluluk davranışının ilk çocukluk dönemlerinde geliştiğine ve yaşam boyu devam ettiğine işaret eden Sutherland'a göre, birey-toplum ilişkilerinde bireyin herhangi bir andaki eği-

lim ya da engellenmeleri (inhibition) önceki geniş yaşam tarihçesinin birer ürünü olduğuna göre, suçluluğun nedenlerini de kişinin derinliklerinde, onun ilk yaşam deneyimlerinde aramak gerekir.

Sutherland'a göre, kişilik özellikleri, bireyi farklı ilişki yapılarına yönelten çeşitli etkenlerden biridir. Bu nedenle, suçlulukla yakın ilişkisi vardır. Birey, ilişki kuracağı insanları seçer ve davranış normlarını onlara uydurur (13).

Bu kuramın ışığında bulgularımızı değerlendirdiğimizde, sonuçlarımızın Sutherland'ın kuramını destekler nitelikte olduğu görülür.

Suçlu deneklerimizin % 54 gibi büyük bir bölümünün, ailesinde hüküm giymiş suçluya rastlanmış, bu konuda en yüksek oranın (% 56.4) şahsa ilişkin suçlu grubuna ait olduğu, bunu mala ilişkin suçlularla (% 55.1), cinsel suçluların (% 51.1) izledikleri saptanmıştır.

Özellikle ergenlik döneminde gencin kendisini özdeşleştireceği bir bireye gereksinimi olduğuna, genellikle baba, amca ya da dayı gibi aile içinden bir yetişkinin bozuk bir kişilik yapısına sahip olması durumunda bu kötü davranış örneğinin gence yansıması olasılığının bulunduğuna değinmiştik. Öte yandan arkadaş çevresindeki kötü örneklerin de aile çevresi kadar olmamakla birlikte, çocuğu ya da genci etkilemesi olasıdır.

Denek grubunun arkadaş çevresinde işlenen suç oranı % 16 olarak bulunmuştur. Mala ilişkin suçlu grup deneklerinin arkadaş çevrelerinde işlenen suç yüzdesinin (% 37) belirgin bir biçimde yüksek olması dikkati çekmektedir. Öteki gruplardaki yüzdelerse, cinsel suçlularda % 12 ve şahsa ilişkin suçlularda % 11'dir.

Anne ve babanın iyi ve kötü özelliklerinin, çocuğun karakterini oluşturacak hammaddeler olduğunu belirten Prof. Dr. Şemin, suçlu ya da alkolik anne ve babanın, çocuğun seçeceği örnekler olmaları açısından son derece zararlı olduğunu ileri sürmekle savımızı doğrulamaktadır.

Ferguson, Glasgow'da yaptığı araştırma sonucuna dayanarak, babaları suçlu olan çocukların (% 24), diğer çocuklara oranla (% 12), iki kat daha fazla suç işlediklerini ileri sürmüştür. Aynı araştırıcı, ağabeyleri suçlu olan çocukların (% 33), diğer

çocuklara oranla (% 10), üç misli fazla suçlu olduklarını saptamıştır.

Glueck'lar, suçlu grup çocukların 2/3'ünün babalarının da suçlu olmasına karşılık, suçlu olmayan gruba ait çocukların babalarında bu oranın 1/3 olduğunu bulmuşlardır. McCord, yaptığı çalışma sonucu, aynı doğrultuda bulgular elde etmiştir. Bu araştırma sonuçları ile bizim elde ettiğimiz sonuçlar arasında bir tutarlılık görülmektedir.

Ailenin Öğrenim Durumu

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte ülkemizde okuryazarlık oranının giderek arttığı görülür. 1935 yılında toplam nüfusun % 18.7'si olan okuryazar oranı, 1945'te % 48.7'ye, 1970'deyse % 54.6'ya ulaşmış bulunmaktadır. Ne var ki, gelişmiş toplumlarda nüfusun yüzde yüze yakınının okuryazar olduğu bir çağda, nüfusumuzun hâlâ yarıya yakını okuryazar değilse, ulaşılan düzey hiç de övünülecek bir durumda değildir. Çocukların eğitiminde birincil rolü olan, kadınların durumunun daha da geri olduğu görülür. Çünkü, her 100 kadından ortalama 67'si okuryazar değildir. Bu oran ekonomik bakımdan geri bölgelerimizdeki bazı illerde % 90'ı aşmaktadır. 1970 verilerine göre, her 100 erkekten 28'i okuma yazma bilmemektedir.

Son çeyrek yüzyıl içinde Çocuk Psikolojisi'ne ilişkin araştırmalarda, çocuk yaşamının başlangıcındaki anne baba eğitiminin etkisi ve gelecekteki ruh sağlığı açısından taşıdığı hayatî önem vurgulanmaktadır.

Çocuklarımızın ilk eğitimlerini aldıkları aile yuvalarında, genellikle töre, görenek ve gelenekler doğrultusunda alışılagelmiş yöntemler ve sezgiye dayanılarak el yordamıyla eğitildikleri açıktır. Okuma yazma bile bilmeyen anne babanın, çocuğunu tanımak için hiçbir bilimsel aydınlanma olanağı yoktur. Kaldı ki, dünyanın en zor sanatı olan çocuk eğitiminde çoğu kez pedagoglar, uzmanlar, eğitilmiş anne babalar bile yetersizliğe düşmektedirler.

Gelişmiş ülkelerde çocuk eğitimi, örgün eğitimin yanısıra bir devlet politikası olarak ele alınmakta, anne babalar kitle iletişim araçlarıyla, konferanslarla, danışma büroları yoluyla eğitilmektedir. Şimdilerde bizde de özellikle radyo programla-

rında, çeşitli basın organlarında bu konuya önem verilmeye başlanması sevindirici bir gelişmedir. Üç ilimizde (Bursa, İstanbul ve Ankara), «Ana-Baba Okulu» açılmıştır ki, bu da örnek, ama yetersiz bir girişim olarak anılabilir.

«Suçlu çocuk yoktur, suça itilmiş çocuk vardır,» derken, yakın çevre koşulları içinde aileye verilen önem ne denli vurgulansa azdır. Artık her çağdaş anne baba, sorunlu çocuğunun karşısında özeleştiri yapmaktan, kendini yargılamaktan uzak kalamamaktadır. Sık sık kendine sormaktadır: «Nerede hata yaptım, çocuğumun davranışında benim hata payım nedir?» diye.

Eğitilmiş olmak, anne babaya hiç değilse kendi davranışlarını eleştirme ve denetleme olanağını vermektedir. Artık, «Senin için saçımı süpürge yaptım,» diyen annelere: «Senin için çalıştım, didindim, seni aç, çıplak komadım,» diyen babalara daha az rastlanmaktadır.

SUÇLU DENEK GRUBUNDA AİLENİN GENEL ÖĞRENİM DURUMU

		Şahsa İlişkin Suçlular (%)	Mala İlişkin Suçlular (%)	Cinsel Suçlular (%)	Tüm Suçlular (%)
Annenin Öğrenim Durumu	Tahsilsiz	77.5	76.3	76.0	76.6
	Okuryazar	1.3	—	4.2	2.3
	İlkokul Öğrenimi	18.8	23.7	16.7	18.7
	Orta Dereceli Öğrenim	—	—	1.0	0.5
	Cevapsız veya Bilinmiyor	2.4	—	2.1	1.9
Babanın Öğrenim Durumu	Tahsilsiz	40.0	39.5	41.7	40.7
	Okuryazar	7.5	2.6	6.3	6.1
	İlkokul Öğrenimi	48.8	44.7	44.8	46.3
	Orta Dereceli Öğrenim	2.6	13.2	4.1	5.1
	Cevapsız veya Bilinmiyor	1.1	—	3.1	1.8

Araştırmamızda, suçlu çocukların ailelerinin sorunlarından birinin eğitimsizlik olduğunu gördük. Deneklerimizin annelerinin % 76.6'sının, babalarının da % 40.7'sinin okuma yazma bilmediği saptanmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (1972) çocuk hükümlüler anketi de annelerden % 73.7'sinin, babalardan % 39'unun okuma yazma bilmediğini göstermekle bulgularımızı doğrulamaktadır. Bu bulgular, bize suçlu deneklerimizin anne ve babalarının öğrenim durumlarının ülkemiz standartlarının altında olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, ilköğrenim gören babaların çoğunluğunun şahsa ilişkin suçlu grubuna rastladığı, gerek anne, gerekse babanın öğrenim düzeyinin mala ilişkin suçlular grubunda öteki suç gruplarına oranla yüksek olduğu görülür.

Ailenin Yapısı

Bilindiği gibi, ailenin biçimi ve yapısı, toplumdan topluma değişebilmekte, aynı toplum içinde de giderek değişimlere uğrayabilmektedir. Ailenin sosyal yapısı incelendiğinde, dört temel aile biçimi dikkatimizi çeker:

1. Çekirdek Aile: Karı koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ev halkı.

2. Ataerkil Geniş Aile: Aile başkanı ve karısıyla, evli oğulları, gelinleri ya da evli oğul ve diğer bekâr çocukları veya tek bir evli oğul, gelin ve torunların birlikte oturmaları.

3. Geçici Geniş Aile: Aile başkanının kendi ana babası (ya da bunlardan biri), bekâr kardeşleri, karısının bu tür yakınları ya da her ikisinin diğer akrabalarının bulunması. Bu tür akrabalardan birkaçı bir arada bulunabileceği gibi, yalnız biri de olabilir.

4. Parçalanmış Aile: Ölüm, boşanma, ayrı yaşama gibi nedenlerle karı ya da kocanın birinin ya da her ikisinin bulunmadığı aile. Dul anne ve evlenmemiş çocukları ya da büyükanne ve evlenmemiş torunlarının birlikte oturması (14).

Tarım toplumundan modern sanayi toplumuna geçiş süreci, geleneksel tüm kurumlar gibi, ailenin yapısını da değişikliğe uğratmıştır. Sanayileşmenin hızlanması, kentleşme, ekonomik büyüme, tarımda makineleşme, Medeni Kanun'un kabulüy-

le kadının ailede ve toplum yaşamında erkeklerle eşit haklara sahip olması, tek asli evliliğin yasal zorunluluk olması, eğitimin yaygınlaşması gibi bir dizi sosyo-ekonomik gelişme sonucunda, ataerkil geniş aileler bölünmüş ve çekirdek aile, Türkiye'de egemen aile biçimi olmuştur.

Bilindiği gibi, tarıma ya da ticarete dayalı, mal birliğinin baba otoritesiyle sürdürüldüğü, babanın soy zincirinde genişleyen ataerkil ailede, genellikle baba akrabaları bir arada yaşarlar. Bugün bu tür aileler, kırsal alanda büyük toprak sahipliğiyle birlikte, kasaba ve kentlerdeyse yine ticaret ve sanayinin oldukça güçlü kesimlerinde varlığını düşük bir oranda korumaktadır.

Türkiye'de ailelerin % 60'ı çekirdek ailedir. Ataerkil geniş ailelerin oranı % 19, geçici geniş ailelerin oranı % 13, parçalanmış aile oranıysa % 8'dir (15).

Kasaba ve kentlerde geniş aile yaşamı bir büyük evde yaşamaktan çok, apartman dairelerinde (aynı apartmanda), aynı çatı altında yaşamaya dönüşmüştür. Mal birliği ya da ortaklığı ve geleneksel-kültürel yapı korunurken, evleri ayırma eğilimi ağır basmakta, ataerkil otoriteden belli ölçüde bağımsız çekirdek aileler ortaya çıkmaktadır. Kasaba ve kente yerleşen ilk kuşaklardaki bu geçiş biçimi ikinci, üçüncü kuşaklarda daha bağımsız çekirdek aileler haline gelmektedir. Ailenin genç kuşakları öğrenim görmekte, meslek sahibi olmakta ve evlenince babadan oldukça bağımsız ekonomik ve sosyal bir birim haline gelmektedirler. Bir yandan da yaşanılan ekonomik süreç, babanın maddi gücünü azaltmakta ve çocuklar üzerindeki otoritesini düşürmektedir. Medeni Kanun'un getirdiği ailenin mal varlığının eş ve çocuklar arasında miras yoluyla bölünmesi de, geniş ailenin dağılmasında önemli bir etken olmaktadır.

Üç ilde ele alınan suçlu deneklerimizden % 67.2'sinin aile yapısının anne-baba-çocuktan oluşan çekirdek aile, % 22'sinin parçalanmış ya da eksik aile, % 10.8'ininse geniş aile olduğu görülür.

Suçlularımızdan elde edilen parçalanmış ya da eksik aile yüzdesi, diğer ülkelerdeki yüzdelere oranla düşük olmakla birlikte, Türkiye ortalamasının (% 8) üç kat üstünde olması nedeniyle dikkatimizi çekmektedir.

Glueck'lar, 500 suçlu ve 500 suçlu olmayan grup üzerinde yaptıkları karşılaştırmalı çalışmada, suçlu grubun % 60'ının, buna karşılık suçlu olmayan grubun % 34'ünün parçalanmış aileden geldiklerini bulmuşlardır. Ayrıca, aynı çalışma içinde yaşamlarının ilk beş yılında anne ve babadan ayrı kalma oranı, suçlu grupta % 56, suçlu olmayan grupta da % 47 şeklinde bulunmuştur.

Dr. S. Timur, Türkiye'deki evliliklerin % 35'inin medeni nikâh, % 49'unun hem medeni, hem imam nikâhı, % 15'inin de yalnız imam nikâhıyla kurulmuş olduğunu belirtir.

SUÇLU AİLE YAPISI
(%)

SUÇLU AİLE YAPISI	Şahsa İlişkin Suçlular N: 80	Mala İlişkin Suçlular N: 38	Cinsel Suçlular N: 96	Tüm Suçlular N: 214
A. ÇEKİRDEK AİLE	65.0	57.2	73.8	67.2
B. PARÇALANMIŞ VE EKSİK AİLE	25.0	23.7	18.7	22.0
C. GENİŞ AİLE	10.0	19.1	7.5	10.8
EVDE SÖZÜ GEÇEN, DAİMA HAKLI OLAN EBEVEYN				
A. BABA	91.3	94.7	84.4	88.8
B. ANNE	3.7	2.6	5.2	4.2
C. İKİSİ DE	—	2.7	8.4	4.2
D. HİÇBİRİ	1.3	—	—	0.5
E. BİLMİYORUM	3.7	—	2.0	2.3
EVDE DAHA SERT OLAN EBEVEYN				
A. BABA	82.5	94.7	84.4	85.5
B. ANNE	5.1	2.6	5.2	4.7
C. İKİSİ DE	1.3	2.7	6.3	3.8
D. HİÇBİRİ (Diğer)	11.1	—	4.1	6.0

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (1972), çocuk hükümlüler anketinde, suçlu çocukların anne ve babalarının evliliklerinde, imam nikâhının % 9.6 olarak belirlenmesine karşın, suçlu deneklerimizin anne ve babalarının evliliklerinin % 24.3 oranında imam nikâhıyla kurulmuş olması, suçlularımızın aile yapıları hakkında dikkatimizi çeken bir başka noktadır. Aynı istatistiksel veriler bize, son 4 yıl içinde suçlu çocuk ailelerinde yasadışı evliliklerin hızlı bir artış gösterdiğini de belirlemektedir.

Yapılan inceleme sonucu, ailenin sosyal yapısının «patriyarkal» tipte olduğu dikkatimizi çeker. Deneklerimizin % 88.8'inin ailesinde baba egemenliğinin görüldüğü, % 85.5 oranında da babanın sert ve otoriter olduğu görülmüştür. Deney alt grupları arasında baba egemenliğine en çok rastlanan deneklerin mala ilişkin suçlular grubundan geldiği (% 94.7) anlaşılmıştır. Bu grubu şahsa ilişkin suçlularda (% 91.3), cinsel suçlular (% 84.4) izlemektedir.

Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu

Hiç kuşkusuz, ailenin sosyo-ekonomik koşulları, aile hayatının ruh sağlığını etkilediği gibi, çocuğun kişiliğini de etkiler. Arzularının doyum bulamamasının yanında yoksulluk nedeniyle sürekli olarak açlık ve soğuğa maruz kalan çocuklarda endişe görülür. Bu da kişilik yapısında derin izler bırakabilir ve çocuğun kendini güven içinde hissetmemesi gibi kötü bir sonuç verir.

Çocuğun ilişki içinde bulunduğu arkadaş çevresiyle arasında mali açıdan büyük farklar varsa, çocukta aşağılık duygusu gelişebilir. Bu duygu, özellikle gençlik çağında en şiddetli derecesini bulur. Çünkü çocuk, bu yaşta akranlarına kendini beğendirmek ve toplumsal yaşama katılmak ister (iyi bir giysiye sahip olmak, güzel bir evde oturmak, vb. gibi).

Elverişli olmayan ev koşullarında yetişen hastalarda güvensizlik ve dengesizlik % 75, normallerdeyse % 50 oranındadır (Şemin, 1979).

Suçlu çocuğun ev koşullarının ilki ve en belirgin olanı, ailenin parasal durumudur. İstatistiksel veriler, çocuk suçluluğuyla yoksulluk ve onun getirdiği koşullar arasında dikkate değer

bir ilişkinin bulunduğunu ve bu ilişkinin de önemli sayılacak ölçüde yüksek olduğunu göstermektedir.

Çeşitli yollarla ortaya çıkan ekonomik zorluklar, suçluluğun artmasında ve onu teşvik etmekte rol oynayabilir. Bunlarda en önemlisi, yarı açlık durumudur. Açlık bir uyarımdır ve onu izleyen suç da (yemek üzere yiyecek çalmak, yiyecek almak üzere para çalmak gibi olaylarda görüldüğü üzere) hırsızlıktır.

Yapılan istatistikler sonucu en alt düzeydeki yaşam standartlarına sahip olan ailelerin ekonomik yapıları «yoksulluk sınırı» olarak adlandırılmıştır.

Burt, İngiltere'de yaptığı çalışmalarda suçlu çocukların 1/5'inin (% 19) çok yoksul olarak nitelendirilen sosyal sınıflardan geldiğini söyler. Bu sınıflar, toplam nüfusun % 8'ini oluştururlar. Yine Burt, suçluların yarıya yakın bölümünün (% 37) orta derecede yoksul sınıflardan geldiğini, bunların da toplam nüfusun % 22'sini oluşturduğunu ortaya koymuştur. Aynı araştırmacı, % 42 oranındaki suçlu grubun, sosyo-ekonomik açıdan rahat olarak nitelendirilen çevrelerden geldiğini söyler. Böylece, suçlu çocukların yarıdan fazla bir bölümünün yoksul ya da çok yoksul ailelerden geldiği saptanmıştır.

West ise, araştırmasının sonucuna dayanarak, suçluların % 14'ünün ekonomik düzeyi üstün olan gruptan gelmesine karşılık, % 33'ünün ekonomik düzeyi düşük olan gruptan geldiğini ileri sürmüştür. Glueck'lar da 2000 suçludan 3/4'ünün ekonomik koşullarının çok düşük olduğunu saptamışlardır.

Araştırmamızda suçlu deneklerle anne babalarının görev ve aylık gelirlerini incelediğimizde, şu sonuçları elde ettik:

Deney grubu deneklerinin % 75.7'sinin, ıslahevine gelmeden önce çalıştığı anlaşılmaktadır. Suçlu gruplar arasında en yüksek çalışma oranının % 78.1 ile cinsel suçlularda olduğu, bu grubu mala ilişkin suçlularda (% 76.3), şahsa ilişkin suçlularda (% 72.5) izlediği saptanmıştır.

Tüm suçlular dikkate alındığında, kuruma gelmeden önce çalışan deneklerden % 39.5'inin çiftçi, % 29'unun işçi, % 31.5'inin ise diğer çeşitli mesleklerle (*) uğraştığı anlaşılmıştır. Alt-

(*) Diğer meslek grubu adı altında zenaatkâr, esnaf, memur ve tüccar gibi meslekler ele alınmıştır.

gruplara bakıldığında, mala ilişkin suçluların dışındaki gruplarda «çiftçi» olan deneklerin çoğunluğu oluşturduğu görülür. Şahsa ilişkin suçlu grubunda daha önce çalışmış olan deneklerin % 50'sinin çiftçi, % 21'inin işçi, % 29'unun diğer mesleklerle uğraştığı, cinsel suçlu grubundaki deneklerden % 41.1'inin çiftçi, % 30.6'sının işçi, % 29.3'ünün de diğer mesleklerle uğraştığı görülmüştür. Mala ilişkin suçlu grubundaysa, deneklerin kuruma gelmeden önce işçilik ve diğer meslek dallarını aynı oranda seçtikleri (% 41.4), bunu çiftçiliğin izlediği (% 17.2) anlaşılmıştır.

Suçlu grup annelerinin çalışıp çalışmadıkları ele alındığında, çalışmayan annelerin çoğunluğu oluşturduğu dikkati çeker (% 71.0). Çalışan annelerin % 83.6'sının çiftçi, % 12.8'inin işçi, % 3.6'sının da diğer mesleklerle ilgili olduğu görülür. Suçlu grupların her birinde de çiftçi olan annelerin çoğunluğu oluşturduğu görülür. «Çiftçilik» mesleğine, şahsa ilişkin suçlu grubu deneklerinin çalışan annelerinde % 90 oranında, mala ilişkin ve cinsel suçlu grupların annelerindeyse % 80 oranında rastlanmıştır.

Babanın çalışıp çalışmadığı incelendiğinde, deney grubu deneklerinde babaların hemen tamamına yakın bir bölümünün çalıştığı (% 95.4), çalışanların % 54.5'inin de «çiftçi» olduğu saptanmıştır. Diğer meslekle uğraşan babaların oranı % 31.8, işçi olan babaların oranıysa % 13.7'dir. Suçlu gruplar ele alındığında mala ilişkin suçlu grupların dışındaki bütün gruplarda, babası çiftçi olan deneklerin çoğunluğu oluşturduğu görülür. Şahsa ilişkin suçlu grubunda çalışan babaların % 69.3'ü, cinsel suçlu grubundaki babaların % 48.9'u, mala ilişkin suçlu grubundaki babaların da % 37.1'i çiftçidir. Babası işçi olan deneklerin oranı mala ilişkin suçlu grubunda % 17.1, cinsel suçlu grubunda % 17, şahsa ilişkin suçlu grubunda da % 8'dir. Babası diğer meslekle uğraşan deneklerin çoğunluğunun mala ilişkin suçlu grubunda olduğu görülür (% 45.8). Bu grubu % 34.1 ile cinsel suçluların, % 22.7 ile şahsa ilişkin suçluların izledikleri belirlenmiştir.

Ailenin aylık geliri ele alındığında, devletçe 1976 yılında asgari geçim sınırı olarak belirlenen 1800 TL.'nın altında aylık geliri olan suçlu ailelerin azınlığı oluşturduğu (% 31.4) görü-

lür. Suçlu gruplardan ayda 1800 TL.'nın altında kazanca sahip aile oranı şahsa ilişkin suçlularda % 38, cinsel suçlularda % 35.4, mala ilişkin suçlularda % 7.9'dur.

Suçlu grup ailelerinde ortalama aylık gelir dağılımı incelendiğinde, şahsa ilişkin suçlu grubunda ailelerin aylık gelir

SUÇLU GRUP DENEK VE AİLELERİN GÖREVLERİ VE AYLIK GELİRLERİ

DENEKLER		Şahsa İlişkin Suçlular N: 80 (%)	Mala İlişkin Suçlular N: 38 (%)	Cinsel Suçlular N: 96 (%)	Tüm Suçlular N: 214 (%)
Deneğin Çalışıp Çalışmadığı	Çalışmıyor	27.5	23.7	21.9	24.3
	Çalışıyor	72.5	76.3	78.1	75.7
Çalışanların Meslekleri	A) Çiftçi	50.0	17.2	40.1	39.5
	B) İşçi	21.0	41.4	30.6	29.0
	C) Diğer Meslek	29.0	41.4	29.3	31.5
Annenin Çalışıp Çalışmadığı	Çalışmıyor	71.3	81.6	66.7	71.0
	Çalışıyor	25.0	13.1	31.2	25.8
	Cevapsız	3.7	5.3	2.1	3.2
Çalışanların Meslekleri	A) Çiftçi	90.0	80.0	80.0	83.6
	B) İşçi	10.0	20.0	13.3	12.8
	C) Diğer Meslek	—	—	6.7	3.6
Babanın Çalışıp Çalışmadığı	Çalışmıyor	6.2	7.8	2.1	4.6
	Çalışıyor	93.8	92.2	97.9	95.4
Çalışanların Meslekleri	A) Çiftçi	69.3	37.1	48.9	54.5
	B) İşçi	8.0	17.1	17.0	13.7
	C) Diğer Meslek	22.7	45.8	34.1	31.8
Ailenin Aylık Geliri	0-1800 TL.	38.0	7.9	35.4	31.4
	> 1800 + TL.	62.0	92.1	64.6	68.6
Deneğin Aylık Geliri	Geliri yok	59.9	34.3	57.3	54.1
	0-1000 TL.	26.3	39.5	24.0	27.6
	> 1000 + TL.	13.8	26.2	18.7	18.3

ortalaması M: 2.643 TL., mala ilişkin suçlu grubunda M: 3.157 TL., cinsel suçlu grubunda da M: 2.374 TL. olduğu görülür.

Deneklerin aylık gelirleri incelendiğinde, deney grubu deneklerinin % 54.1'inin aylık geliri olmadığı görülür. Çalışan deneklerin çokluğuna karşın, bu oranın yüksek olmasına neden, deneklerin büyük bir bölümünün babalarına ait arazilerde para kazanmaksızın çalışmış olmalarıdır. Çalışan deneklerden % 27.6'sının aylık kazancı 1000 TL.'ya kadar, % 18.3'ünün aylık kazancıysa 1000 TL.'dan fazladır. Suçlu gruplar arasında 1000 TL.'nın üzerinde geliri olan deneklerin çoğunluğunun (% 26.2), mala ilişkin suçlu grubunda olduğu görülür. Bu grubu cinsel suçlularla (% 18.7), şahsa ilişkin suçlular (% 13.8) izlemektedir.

Sonuç olarak, gerek deneklerin, gerekse babalarının büyük bir bölümünün belirli bir görevde çalışmış olmalarına karşın, annesi çalışan deneklerin azınlığı oluşturduğu anlaşılmıştır.

Deneklerin olduğu kadar, anne ve babalarının da görevleri arasında çiftçilik mesleğinin birinci sırayı aldığı, ancak bu açıdan mala ilişkin suçlu grubunda bazı farklılıklara rastlandığı görülmüştür.

Aylık gelir konusunda her üç grupta da ailelerin aylık kazançlarının 1.800 TL.'nın üzerinde olduğu saptanmış, ailelerin aylık ortalama kazançları karşılaştırıldığında, en yüksek ortalamanın mala ilişkin suçlu grubuna, en düşük ortalamanın da cinsel suçlu grubuna ait olduğu saptanmıştır.

Ailede Birey Sayısı ve Konut Durumu

Birçok etkenle suçluluk arasındaki ilişki arandığında, özellikle en yakın ilişkinin düşük aile geliriyle aile kalabalıklığı arasında olduğu görülmüştür. Suçlularımızın % 68.6'sının asgari aylık ücret olan 1.800 TL.'sının üzerinde ortalama (2.724 TL.) aylık gelire sahip olmalarına karşın, ev halkı ortalamasının 6.6 kişi olduğu dikkate alınırsa, gelir düzeyinin çok düşük olduğu görülür.

Aile kalabalıklığına ailedeki kardeş sayısı açısından baktığımızda, deney grubunun % 62.5'inin dört ya da daha fazla kardeşe sahip oldukları dikkati çeker. Deney alt gruplarından şahsa ilişkin suçluların % 71.3'ünün, mala ilişkin suçluların %

71'inin, cinsel suçluların da % 52.1'inin dört ya da daha fazla kardeşe sahip oldukları belirlenmiştir.

Aile kalabalıklığına ailedeki birey sayısı açısından bakıldığında, deney grubunun % 79.9'unun beş kişilik ya da daha kalabalık ailelerden geldikleri saptanmıştır. Suçlu gruplardan mala ilişkin suçluların % 86.8'inin, şahsa ilişkin suçluların % 81.4'ünün, cinsel suçluların da % 76'sının beş kişilik ya da daha kalabalık ailelerden geldiği bulunmuştur.

Evdeki oda sayıları incelendiğinde deney grubunun % 53.3'ünün 1-3 odalı evlerde yaşadıkları belirlenmiştir. Deney alt gruplarındaysa 1-3 odalı eve sahip olma oranının cinsel suçlularda % 55.2, şahsa ilişkin suçlularda % 55.0, mala ilişkin suçlulardaysa % 44.7 olduğu anlaşılmıştır.

Deney grubunun % 38.9'unun iki veya daha çok kardeşle ya da bütün aileyle aynı yatak odasını paylaştıkları görülür. Suçlu gruplardan şahsa ilişkin suçluların % 50'si, cinsel suçluların % 32.2'si, mala ilişkin suçluların % 31.6'sı iki veya daha fazla kardeşle ya da ailece aynı yatak odasını paylaşmaktadırlar.

Konut türü incelendiğinde, deney grubunun % 2.4'ünün apartman katında oturduğu görülür. Apartman katında oturma oranı mala ilişkin suçlularda % 10.5, cinsel suçlulardaysa % 1'dir. Suçlu gruplar arasında gecekonduda oturan deneklere sadece mala ilişkin suçlularda rastlanmıştır (% 8).

Deney grubu deneklerinin % 91.5'inin ev sahibi olduğu, suçlu gruplar arasında en çok ev sahibi olma oranına şahsa ilişkin suçlularda rastlanıldığı görülür (% 93.7). Cinsel suçlu grubunda ev sahibi olma oranı % 92.7, mala ilişkin suçlu grubundaysa % 84.3'tür.

Sonuç olarak, suçlu gruplardan kalabalık aileye sahip olma oranının en çok mala ilişkin suçlularda görüldüğü, ancak aynı grubun gerek konut şekli, gerekse oda sayısı açısından diğer suçlu gruplara oranla daha iyi koşullara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yine bulgular bize, kalabalıklık açısından ikinci sırada yer alan şahsa ilişkin suçlu grubunun yaşama olanakları bakımından daha güç koşullar altında olduklarını göstermektedir.

SUÇLU GRUPTA AİLELERİN KONUT DURUMLARI VE BİREY SAYILARI
(%)

DENEKLER		Şahsa İlişkin Suçlular N: 80	Mala İlişkin Suçlular N: 38	Cinsel Suçlular N: 96	Tüm Suçlular N: 214
Ailedeki Kardeş Sayısı	Dört Kardeşten Az	28.7	29.0	47.8	37.5
	Dört ve Daha Fazla Kardeş	71.3	71.0	52.1	62.5
Ailedeki Birey Sayısı	3-4 Kişilik Aile	18.6	13.2	24.0	20.1
	5 Kişilik ve Daha Kalabalık Aile	81.4	86.8	76.0	79.9
Evdeki Oda Sayısı	1-3 Oda	55:0	44.7	55.2	53.3
	3 Odadan Çok	45.0	55.3	44.8	46.7
Deneğin, Evde Yatak Odasını Kimlerle Paylaştığı	Yalnız veya Kardeşiyle	50.0	68.4	67.8	61.1
	2 ve Daha Çok Kardeş veya Bütün Aile Bir Arada	50.0	31.6	32.2	38.9
Konut Türü	Ev	10.0	81.5	99.0	96.2
	Apartman Katı	—	10.5	1.0	2.4

Araştırmamızda, suçlu deneklerimizde oda başına düşen birey sayısı 1.8 ve ortalama aile nüfusu 6.6 olarak bulunmuştur. S. Timur, Türkiye çapında ev halkı ortalama birey sayısının 5.5 kişi, yalnızca köylerdeyse bu ortalamayı 6.1 kişi olarak belirlemiştir.

Birçok kriminolojik araştırma, suçluların kalabalık ailelerden geldiğini kanıtlar. West, araştırması sonucunda, dört ya da daha fazla kardeşten oluşan ailelerde, diğerlerine göre suçluluk oranının önemli bir düzeyde artış gösterdiğini saptamıştır.

Yoksulluğun beraberinde getirdiği ve suçluluğun oluşumunda etkili görülen aile kalabalıklığının ölçüsü nedir?

Bir konuttaki kalabalıktan, oda başına ikiden çok yetişkinin düşmesi anlaşılır. Bu hesaba göre, 10 yaşından küçük iki çocuk, bir yetişkine eşit kabul edilmelidir.

Burt, çalışmalarında belirlediği vakalar arasında, 7 ve daha yukarı yaşlardaki 3-4 kız ya da erkek kardeşin aynı yatakta yattığını, bazen de anne babanın arada perde olmaksızın çocuklarıyla aynı odada yattıklarını belirlemiştir. Uyuma koşulları ideal olmayan böyle bir ortama uyum çok güçtür. Ayrıca, böyle bir ortamda anne babanın kendilerine ait gizli değerleri (cinsel yaşamlarını) saklı tutmaları da çok zordur.

Bu tür ailelerdeki çok sayıda bireyin yaş ve statülerine uygun gereksinmeleri karşılanmadığı, yaşantılarının dört duvar arasında süregeldiği bir gerçektir.

Sonuç olarak kavga, üzüntü ve cinsel ilişkilerin, çocuğun pek yakınında olageldiği bir ailede kalabalık, çocuk için büyük bir sakınca olarak görülmektedir.

Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki evde görülen bir başka yaygın eksiklik de, ev içinde çocuk için gerekli uğraş ve eğlence olanaklarının bulunmamasıdır.

Çok yoksul bir ortamda, örneğin, havasız bir tavanarası, hem yatak odası, hem de mutfak işini görmektedir. Oysa, çocuğun oyun oynamaya, gencin de arkadaşlarını başka bir odada kabul etmeye hakkı vardır. Çocukluk dönemi, oyun dönemi olarak tanımlanabilir. Ev koşulları oyun oynamayı engelliyorsa, gençte hâlâ çocuk davranışı devam edecek ve o, doğal yaşayışını sürdürecek özgür bir ortam aramaya çalışacaktır. Böyle bir ortamı bulduğu anda da, genç, anne babasının sert denetiminden uzaklaşacaktır.

Aile ve Suçluluk

Çocuk suçluluğuyla aile durumu arasındaki ilişki incelendiğinde, Vergani'nin araştırması çok ilgi çekicidir. Yazar, çocuğun kişiliğinin ruhsal ve psiko-sosyal alandaki oluşum döneminde en ağır sorumluluğu aileye yüklemekte ve şöyle demektedir: «Çocuktaki uyumsuzluğun ortaya çıkmasında, çocu-

ğun gelişme çağında önlemediği, hattâ buna neden olduğu gerekçesiyle ailesi sorumlu tutulmalıdır.»

Yakın çevrenin kişi üzerinde olumsuz etki yaptığı durumlar şunlardır:

- Sevgi eksikliği ya da aşırı sevgi gösterileri,
- Toplumun kabul ettiği kuralları gerektiği gibi değerlendirememe.

İşte bu koşullardan her biri, bireyin psiko-sosyal yapısını gerek nitelik, gerekse şekil yönünden etkiler ve birtakım sapmalara neden olur.

Sapmış ya da sapma eğilimi gösteren çocukların aileleri üzerinde inceleme yapmış olan De Menasce, ailenin, çocuğun içinde geliştiği çevre olarak uyumsuzluğunu belirleyen en önemli etken olduğu sonucuna varır.

De Menasce, çalışmasında, yasal ve yasal olmayan aile ortamlarından gelen ve uyumsuzluk eğilimiyle karşı karşıya bulunan 100 çocuğun ailelerini incelemiştir. İnceleme konusu 100 çocuğun 94'ünün yaşamlarında şu ya da bu şekilde aile bağları olmuş, ancak 6'sının herhangi bir aile ilişkisi olmamıştır. Öte yandan bu 94 aileden 44'ü, çocuklarıyla birlikte yaşayan anne ve babadan kurulu normal aile tanımına uygun düşerken, diğer 50'si farklı özellikleri nedeniyle bu tanımdan ayrılmaktadır.

De Menasce, araştırmasında 100 çocuktan 79'unun yasal olduğunu, 21'inin ise yasal olmayan (gayrı meşru) çocuklar olduğunu saptamıştır. Araştırmacı, çocuğun uyumsuzluğunda bu durumun büyük ölçüde etkili olduğunu özellikle belirtir ve ailelerin çocuklarına gösterdikleri sevgi ve eğitim yöntemlerini inceler.

Sonuç olarak, bireye toplumsal değer hükümlerini kazandıran, ona ilk sosyal deneyim fırsatını veren aile ortamının gelişim sürecindeki önemi büyüktür. Ancak aile ortamındaki duygusal ve toplumsal etkileşim yetersizliği ya da kötü modellerin bulunması, bu kurumun olumsuz bir uyarım kaynağı olmasına yol açar.

Aile kurumunun yetersiz ya da eksik olması halinde, bu eksikliği giderecek en güçlü ve organize toplumsal kurumun okul olduğu görülür.

İLK TEMEL TOPLUMSAL KURUM

Okul ve Suçluluk

XVII. yüzyılda Victor Hugo: «Bir okulun yapılması, bir hapishanenin kapanması demektir,» sözüyle, eğitim ve suçluluğun arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu vurgulamıştı. Birçok araştırmada da okul, çocuk suçluluğunu yok edici bir kurum olarak sunulmuştu. Yaşadığımız yüzyıl başında ilkokulların yaygınlaşmasını özellikle isteyen çevreler, ancak bu yolla çocuklarda görülen suç risklerinin ortadan kalkacağına inanıyorlardı. Günümüzde bu olgu daha karmaşık bir görünüme sahiptir. Çünkü, tüm dünya ülkelerinde okulların yaygınlaşması, çocukların suça yönelmelerini önleyememiştir. Üçüncü dünya ülkelerinden biri olan ülkemizin de içinde bulunduğu durum budur (16).

Eğitim ve öğretim sürecinin aynı zamanda insanın başarılı bir toplumsallaşmaya ulaştırma süreci olduğunu açıklamıştık. Bunun doğal sonucu olarak, okulun bu işlevini herhangi bir nedenle yerine getirememesi, bireyin başarısını, gelişimini, çevresine uyumunu ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyecektir. İnsancıl, bireyi geliştiren, yaşama hazırlayan eğitimin etkinliğine ve önemine karşılık, eksik, yetersiz, yanlış eğitim birçok sorunun kaynağı olabilmektedir.

Bazı hallerde okul, çocukların gelişme ve uyum güçlüklerini çözmeye yardım edecek yerde, farkında olmadan güçlüğü artırıcı etkiler eklemektedir. Bunun bir sonucu olarak da, okuldan kaçmak, hırsızlık vb. gibi sorun ve suçlar ortaya çıkmaktadır.

Serseri Stanley'in öyküsünde gördüğümüz gibi, bozuk ev düzeninden gelen çocuğu, okul gerektiği gibi ele alamamış özellikle öğretmenlerinin onu, «toplum için bir tehlike» olarak görmeleri Stanley'i okuldan büsbütün soğutarak, sık sık kaçmasına yol açmıştır. Ancak, olayın bir başka yüzü de vardır. Mr. Shaw gibi iyi bir rehber eğitimcinin yönlendirmesiyle Stanley yeniden topluma kazandırılmıştır.

Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü'nün 1947-1953 yılları arasında 1000 mükerrer suçlu üzerinde yaptığı araştırma-

nın bulguları, eğitim düzeyi ile suçluluk arasındaki ilişki açısından düşündürücüdür.

1000 suçlunun yarıdan fazlası (576) hiç öğrenim görmemiştir. Hiç okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 481, yalnız okuma bilenlerin sayısı 26, okuma yazma bilenlerin sayısı da 485'tir. Suçluların öğrenim düzeyleriyse şöyledir (17):

SUÇLULARIN ÖĞRENİM DURUMLARI

	Suçlu Sayısı
Köy Okulu	41
İlkokul	221
Ortaokul	78
Lise	19
Yüksek Okul	1
Cezaevinde Öğrenen	52
Gece Okulu	4
Askerlikte Öğrenen	6
Sanat Okulu	1
Köy Enstitüsü	1
Tahsilsiz	576
T o p l a m	1000

Araştırmamız için en az ilkokul mezunu olmak önkoşuluyla seçtiğimiz 214 denekten % 23.3'ünün ortaokul düzeyinde öğrenim gördüğünü, lise ya da yüksek öğrenim görmüş suçlu ol-

SUÇLU DENEKLERİN ÖĞRENİM DÜZEYLERİ

DENEKLER		Şahsa İlişkin Suçlular N: 80 (%)	Mala İlişkin Suçlular N: 38 (%)	Cinsel Suçlular N: 96 (%)	Tüm Suçlular N: 214 (%)
Deneğin Öğrenim Durumu	İlkokul Öğrenimi	80.0	60.5	80.2	76.7
	Orta Dereceli Öğrenim	20.0	39.5	19.8	23.3

madığını saptamış bulunuyoruz. Suçlu alt grupları içinde orta öğrenim gören deneklerin çoğunluğunu mala ilişkin suçlu grubu oluşturmaktadır (% 39.5). Diğer suçlu gruplarda orta öğrenim gören deneklerin yüzdeleri hemen hemen eşdeğerdedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1972 yılı anketinde, toplam suçluların % 74.7'sinin ilkokul diplomaları olduğu ve % 2'sinin de ortaokul diplomalarının bulunduğu saptanmıştır.

Friedlander, anti-sosyal çocuklarda kendilerini gösterme eğiliminin normal çocuklara oranla daha fazla olduğunu, okulda başarılı olan çocuğun kendisini gösterme gereksinimini kolaylıkla giderebilmesine karşılık, başarısızlığın onu sokağa iteceğini ve toplumsal yaşama uyum şansını azaltacağını savunur. Bu açıdan suçlu deneklerimizin okul başarısı incelendiğinde, % 52.8'inin öğretim yıllarında sınıfta kalmış olduğu görülmektedir. Sınıfta kalan deneklerin çoğunluğunun mala ilişkin suçlu grubundan geldiği dikkatimizi çeker (% 58). Bu grubu % 56.2'yle cinsel suçlular, % 46.3'le şahsa ilişkin suçlular izlemektedir.

SUÇLU GRUP DENEKLERİNİN OKUL DURUMLARI

DENEKLER		Şahsa İlişkin Suçlular N: 80 (%)	Mala İlişkin Suçlular N: 38 (%)	Cinsel Suçlular N: 96 (%)	Tüm Suçlular N: 214 (%)
Sınıfta Kalma Oranı	Sınıfta Kalan	46.3	58.0	56.2	52.8
	Hiç Yıl Kaybetmeyen	51.3	42.0	43.8	46.3
	Cevapsız veya Bilinmiyor	2.4	—	—	0.9
Okul ve Öğretmeni Sevme Oranı	Okul ve Öğretmeni Seven	88.7	81.6	79.1	83.2
	Okul ve Öğretmeni Sevmeyen	11.3	18.4	20.9	16.8
Okulda Ceza Alma Oranı	Ceza Alan	10.2	10.5	9.3	9.8
	Ceza Almayan	89.8	89.5	90.7	90.2

Okulu ve öğretmeni sevme oranının tüm deney grubunda % 83.2, suçlu gruplarında en büyük yüzdenin şahsa ilişkin suçlulara ait olduğu (% 88.7) görülür. Bu grubu mala ilişkin suçlularla (% 81.6), cinsel suçluların (% 79.1) izledikleri saptanmıştır.

Okulda ceza alma oranının tüm suçlularda % 9.8 olduğu, alt gruplar arasında çok büyük farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır. (Mala ilişkin suçlularda % 10.5, şahsa ilişkin suçlularda % 10.2, cinsel suçlularda % 9.3).

Sonuç olarak, deney grubumuzun büyük bir bölümünün okul başarısızlığı görülmüş, gerek sınıfta kalma, gerekse okulda ceza alma vakalarına mala ilişkin suçlu grubunda daha fazla rastlanmış, okul ve öğretmeni sevmeyen deneklerin çoğunluğunun da cinsel suçlu grubunda toplandığı belirlenmiştir.

Dr. Kuzuoğlu'nun 278 suçlu ve 200 suçsuz denek üzerinde gerçekleştirdiği «Çocuk Suçluluğu ve Okul Arasındaki Toplumbilimsel İlişkilerin İncelenmesi» konulu araştırmasında elde ettiği bulguları, bu konuya değinen ilk araştırma olması nedeniyle burada özetlemekte yarar görüyoruz.

SUÇLU VE SUÇSUZ DENEKLERDE EĞİTİME YÖNELME

	İlkokul Mezunu	Orta Okul	Lise	Diğer Öğretim Kurum.	Okula Gitmemiş Çocuklar	İlkokul Terk	Toplam
Suçlu Denekler	223	32	4	—	12	7	278
(%)	% 80.2	% 11.5	% 1.4	—	% 4.3	% 2.5	100
Suçsuz Denekler	141	33	12	7	4	3	200
(%)	% 70.5	% 16.5	% 6	% 3.5	% 2	% 1.5	100

● Suçlu çocukların ailelerinde babaların % 80'inin ve annelerin % 26'sının okuma yazma bildikleri görülmüştür. Suçsuz çocuklardaysa, babaların % 89'u ve annelerin % 32'si okuma yazma biliyordu. Ayrıca, suçlu deneklerden hiçbiri anaokuluna gitmemişti. Aile içi bireylerinin okuma yazma oranları ve

yaşam koşulları gözönünde tutulduğunda, deneklerin gerçek anlamda «olumlu» bir eğitim gördükleri söylenemez.

● Suçlu denekler içinde 12 tanesi hiç okula gitmemiş, geriye kalanın % 87.7'si (230 denek) 7 yaşında okula başlamış, % 13'ü ise (36 denek) okula geç başlamış çocuklardı. Suçsuz çocuklardaysa okula geç başlayanlar sadece % 4 oranındaydı (8 denek). Okula başlama yaşındaki gecikme çocuk için büyük bir engeldir. Bu gecikme iki yılı aşarsa çocuğun gelecekteki eğitimini bütünüyle sarsar. Bu konuyla ilgili birçok gözlem şunu kanıtlamıştır ki, eğitim süresi başında görülen bir gecikme, çocuğun tüm eğitim yaşamında bir zorlanma şeridi halinde ortaya çıkar. Bu durumlarda da başarısızlık kaçınılmazdır.

● Suçlu deneklerde 5'inci sınıfa kadar devam eden ilkokul öğrenimi, diplomanın alınmasıyla son bulmaktadır. Suçlu çocukların % 80.2'si (223 denek) ve suçsuz çocukların % 70.5'i (141 denek) öğrenimlerini ilkokulu bitirdikten sonra durdurmuşlardır. Orta dereceli bir okulda öğrenimlerine devam etmiş olan suçlu çocuk sayısı, toplam deneklerin % 13'ünü (36 denek) oluşturmaktadır.

● Okuldan ayrılmada çocuğun kendi arzusunun yanısıra, bulunduğu çevrenin özellikleri de etkili olmaktadır. Buna karşılık okuldan uzaklaşma yeni yetişmekte olan gencin yaşamında ani bir kesinti oluşturur. Böyle bir uzaklaştırma, çocuğu aile hayatı içinden koparmakta ve bir 'adolescence' krizinin patlak vermesine yol açmaktadır. Deneklerimizde bunların dışında kalan bir eğitime son verme şekline rastlamaktayız. Bu da çocukların işledikleri suçlardan ötürü kanuni makamlarca yakalanmaları sonucunda zorunlu olarak okuldan ayrılma şeklidir. Deneklerimizde % 75.2 oranında (210 denek) kişinin kendi istekleriyle öğrenimlerine son verdiklerini, 2 çocuğun (% 0.7) okuldan uzaklaştırılmış olduğunu ve % 16.9 oranında (47 denek) çocuğun da bir suçtan ötürü polis tarafından yakalanarak eğitimlerine son verildiği saptanmıştır. Suçsuz çocuklardaysa kendi istekleriyle okuldan ayrılanların sayısı % 72 oranındadır (144 denek).

● Suçlu çocukların yalnızca % 36.7'si hiç sınıfta kalmamış çocuklardır. Geri kalan % 63.3'lük bölümün (sınıfta kalan-

ların) % 13.5'i bir yıl, % 50.6'sı iki yıl, % 17.8'i üç yıl ve daha fazla yıl kaybetmişlerdir.

● Suçlu deneklerden % 8.2'sinin herhangi bir arkadaş grubuyla ilişki kuramadıkları ve bu konudaki çeşitli girişimlerinde grup dışına itilmiş oldukları saptanmıştır. Ayrıca, % 34.5 oranında çocuğun, arkadaş çevresine uyum sağlamada güçlüğe uğradığı gözlenmiştir (18).

● Toplam olarak suçlu çocukların yarısından çoğunun (% 50.7) devamsızlık durumunun ileri derecede olduğu saptanmıştır. Suçsuz deneklerdeyse bu oran % 29.5'e düşmektedir. Ancak, her iki grupta da devamsızlık etkenleri arasında ön planı «okuldan kaçma» almaktadır.

Sonuç olarak, bir toplumsallaştırma kurumu olarak okulun işlevi büyüktür. Okul, bir sosyal kurum olarak gerektiğinde aile ve yakın çevrenin veremediği olumlu etkileşim ortamını hazırlayan, bu boşluğu dolduran bir kuruluştur. Okul, bu önemli işlevini gereği gibi yerine getirebildiği ölçüde başarılı sayılır.

Okul öğrenimiyle çocuk suçluluğu arasındaki ters orantı bu kurumun uyum sürecindeki etkinliğini kanıtlamaktadır.

KAYNAKLAR

(1) Koptagel-İlal, Prof. Dr. G., «Ruhsal Etkileşim Açısından Çocuk ve Aile», **Aile ve Çocuk**, Ak Yayınları, İstanbul, 1981.

(2) Koptagel-İlal, Prof. Dr. G., **A.g.e.**

(3) Yavuzer, Doç. Dr. H., **Çocuklarda Psiko-Sosyal Gelişmenin Ölçülmesi**, İ. Ü. Ed. Fak. Matbaası, İstanbul, 1972.

(4) Arkun, Prof. Dr. N., **İntiharın Psikodinamikleri**, İ. Ü. Ed. Fak. Matbaası, İstanbul, 1978.

(5) Glueck, S., Glueck, E. T., **«Delinquents And Non-delinquents In Perspective»**, Harvard Univ. Press, Cambridge, Massachusetts, 1968.

(6) Burt, C. L., **The Young Delinquent**, New York, Appleton, 1925.

(7) Timur, S., **Türkiye'de Aile Yapısı**, Hacettepe Üniv. Yayınları, D-15, Doğuş Matbaacılık Ltd., Ankara, 1972.

(8) Bradburn, M. B., «N. Achievement and Father Dominance in Turkey», **Jrl. Abnorm., Soc., Psychol.**, 1963, Vol. 67, 5, 464-468. «Interpersonal Relations Within Formal Organizations in Turkey», **Jrl. Soc., Issues**, 1963, Vol. XIX, 1, 61-67.

(9) Şahinkaya, A., **«Orta Anadolu Köylerinde Aile Statüsü»**, Ankara Üniv., Ziraat Fak., Yayınları, No. 255, 1966.

(10) West, D. J., **The Young Offender**, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex, 1967.

(11) Gibbens, T. C. N., «A Follow-up Study of Criminal Psychopaths), **Jrl., Mental Science**, 105.

(12) Andry, R. C., **Delinquency and Parental Pathology: A Study in Forensic and Clinical Psychology**, London, 1971.

(13) Sutherland, E. H., Cressey, **Principles of Criminology**, J. B. Lippincott, Co., Chicago, 1955.

(14) Timur, S., **A.g.e.**

(15) Timur, S., **A.g.e.**

(16) Kuzuoğlu, Dr. N. S., «Okul ve Çocuk Suçluluğu», **Pedagoji Dergisi**, İst. Üniv. Ed. Fak., Pedagoji Enstitüsü, sayı 1, İst. 1980.

(17) **1000 Mükerrer Suçlu Hakkında Kriminolojik Anket**, Ankara Üniv. Hukuk Fak. Yayınları, No. 73, Ankara, 1954.

(18) Kuzuoğlu, Dr. N. S., **A.g.e.**

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kişilik, Uyum ve Davranış Bozuklukları

KİŞİLİK

Sayısız Yüzü Olan Maske

Kişilik (personality) bir bireyin tüm ilgi, tavır ve yetenekleriyle dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren bir kavramdır.

Kişiliğin oluşumunda «varolan» kalıtsal etkenlerle toplum ölçülerine göre «olması gereken» çevresel etkenlerin rolü büyüktür.

Bazılarına göre, kişilik, insanın sosyal uyarıcı olma değeridir. Bu tanıma göre, kişilik, bir bakıma insanın toplumda oynadığı çeşitli roller ve bu rollerin başkaları üzerinde bıraktığı etkilerin tümüdür.

Karakter ve mizaç sözcükleri sık sık kişilik anlamında kullanılır. Mizaç, bir insanın duygusal ve harekete ilişkin yaşamının özelliklerinin tümü olarak kabul edilmelidir. Kişiliğin bütününü değil, ancak önemli bir yüzünü oluşturan mizaç üzerinde beden kimyasının etkili olabileceğini savunan Hippokrat, dört tip mizaçtan söz eder:

1. Hafif Kanlı: (Sanguine) tipte olanların bedeninde «kan» egemendir. Böyle bir insan, eğlence, müzik ve şaraptan hoşlanır. Bunlar neşeli ve canlıdırlar.

2. Ağır Kanlı: (Phlegmatik) olan kişilerse, dinlenmekten ve uyumaktan zevk alırlar. Güç duygulanırlar, yavaş hareket ederler. Bunların bedenlerinde balgam sıvısı ağır basar.

3. Sevdalı: (Melankolik) mizaçta olanlar, derin görüşlü ve cesurdurlar. Duygusal ve romantik tabiatlı olurlar. Bunların bedenlerinde kara safra oranı yüksektir.

4. Asabi: (Cholerik) mizaçta kişilerse, ateşli ve serttirler. Çabuk kızarlar. Böyle bir kişinin kanında sarı safra egemendir.

Böylece, çeşitli mizaçların, bu belli sıvıların oran bakımından bir kişide fazlaca bulunmasından meydana geldiği düşünülmüştür.

Karakter, çeşitli anlam ve ifadeleri kapsayan çok karmaşık bir kavram olup, daha çok ahlak değerlerine göre hüküm vermeyi kabul eden davranış olarak tanımlanabilir. Bu anlamda karakter, bireyin toplum değerlerine ve normlarına doğru yönelen kişiliğinin bir parçasıdır.

İlk karakter gelişimi etkin bir dönem olan çocukluk yıllarına rastlar. Anne, baba ve oyun arkadaşlarının, karakterin gelişiminde dikkate değer rolleri olduğu gibi, öğretmen ve öteki yetişkinlerin de bu yıllara rastlayan karakter gelişimine katkıda bulundukları belirlenmiştir.

Karakter gelişiminde toplumsal değerlere yönelen tavır alışın önemi büyüktür. Tavır alışlar kazanılmış, öğrenilmiş eğilimlerdir ve herhangi bir duruma birtakım bilinen yollarla karşı koyma anlamını taşırlar. Tavır alışlar bazen doğrudan doğruya bireye ya da insan davranışlarının bazı biçimlerine yönelmiştir. Bunlar toplumsal değerlerle birlikte bir bütün oluştururlar. Tavır alış ve toplumsal değerler kimi durumda öznel (subjektif), kimi durumda da nesnel (objektif) görünürler. Toplumsal değerler anlamlı kavramlardır. Her birey bir değer sistemine sahiptir. Davranış kurallarına doğru yönelen tavır alışlar, bazen ahlaki tutumlar şeklinde değerlendirilirler.

Huylar, tutum, arzu ve ilgilerle yakından ilişkilidirler. Toplumsal değerler ve normlar kadar arzular, tutumlar, huylar da birer dinamik dürtülerdir.

İnsanlar anti-sosyal özellik ve eğilimlerle birlikte doğmamışlardır. Davranış, toplumsal çevreden bireye yönelen sayısız etkenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Kişilik, bütün bu özelliklerle kişiyi yapılaştıran ve onun toplumdaki rolünü koşullandıran bir örgütlenmedir (organizasyondur).

● *Kişiliği Beden Biçimlerine Göre Sınıflandırma:* Dış görünüş, beden yapısı ve sağlık gibi biyolojik özelliklerin belli bir kişiliğin gelişimi üzerinde önemli bir rol oynadığı öteden beri ileri sürülmüştür. Kısalık, uzunluk; zayıflık, şişmanlık; çelimsizlik, gürbüzlük; güzellik, çirkinlik; saç, göz ve ten rengi başkalarının insana karşı tepkilerini etkileyen, böylece onun geliştireceği kişiliğe belli yönler veren niteliklerdir.

İnsanları beden yapıları bakımından birtakım tiplere ayırma çabalarında bulunulmuştur. Özellikle ileri davranış bozukluklarının tedavisiyle uğraşan psikiyatrlar, fiziksel yapıyla mizaç ve kişilik arasında birçok benzerlik gözlemişlerdir. Kretschmer, kafanın, yüz ve bedenin çeşitli ölçülerini alarak, insanları fiziksel yapıları bakımından üç bölüme ayırmıştır:

1. Piknik Tip: Orta boylu, yuvarlak, kafatası omuzlara gömülü, kasları yumuşak ve yağlanma eğilimini gösteren bir tiptir.

2. Atletik Tip: Kalın kemikli, kuvvetli, geniş omuzlu, kasları güçlü ve iyi gelişmiş olur.

3. Astenik ya da *Leptozom Tip:* Narin, ince ve uzun boylu olur.

Kretschmer, beden ölçüleri bakımından bu üç tipe uygun düşmeyenlere, şekilsiz anlamına gelen *diplastik tip* demiştir.

Kretschmer'e göre, beden yapısı bakımından piknik tipler açık kalpli olurlar, duyguları ateşlidir ve çabuk değişir; zekâları pratik olup, sosyal konulara yönelirler; mizaç bakımından dışadönük, canlı, esprili ve insancıl kişilerdir. Leptozomlar ise tutucu, soğukkanlı tiplerdir. Zekâ bakımından soyut konulara yönelirler, derin düşünürler ve takip fikrine sahiptirler; irade-

leri bazen zayıf, çoğu zamansa sebatlı, âdeta inatçıdırlar; mizaç bakımından çekingen, alıngan, içedönük olup, yalnızlıktan hoşlanırlar.

Kretschmer'den sonra, Sheldon da, beden yapıları bakımından insanları beden dokularına göre üç tipe ayırmıştır:

1. Endomorf (Endomorphy) tipte olanların iç organ dokuları daha çok gelişmiş olup, bunlarda özellikle karın bölgesinin genişliği göze çarpar. Bunlar, genel olarak yemekten hoşlanırlar, beden rahatlarına düşkündürler. Neşeli insanlar olmakla birlikte çabuk kaygılanırlar, bol bol güler ve çabuk üzülüp ağlarlar, duygularını saklayamazlar. Sosyal zekâ bakımından ileri olup, iyi huylu, insancıl ve hoşgörülüdürler.

2. Mesomorf (Mesomorphy) tipte olanların omuzları ve özellikle kasları iyi gelişmiş olup, pazıları kuvvetli, atletik yapıda kişilerdir. Bunlar, bedence enerjik ve dayanıklıdırlar. Bunlar uzun yürüyüşlerden, spordan ve maceradan hoşlanırlar. Zekâları pratik işlere yönelmiştir, sosyal faaliyetlerde öne atılıp, lider olma eğilimini gösterirler.

3. Ektomorflar (Ectomorphy) düşük omuzlu, hassas tenli, saç telleri ince, deri ve kemikten ibaret tipler olup, sinir sistemleri iyi gelişmiştir. Bunlar, duyarlı, kaygılı, içedönük kişilerdir. Kuramsal zekâ bakımından ileri olup, soyut konulara yönelirler. Bedeni yoran işlerden hoşlanmazlar; insanlardan kaçarlar; duygularını dışarı vurmazlar; hoşgörüsüzdürler. Bilim adamları bu tipler arasından çıkar.

● *Kişiliği Psikolojik Özelliklere Göre Sınıflandırma:* Beden yapısı ve kişilik arasındaki zayıf bağıntı karşısında bazı psikologlar, bedeni dikkate almadan, sadece kişilik ve davranış özelliklerine göre insanları sınıflandırmayı denemişlerdir. Bunlar arasında en çok tanınmış olanı Jung'dur. Kendisi, insan kişiliklerini *içedönük* (introvert) ve *dışadönük* (extrovert) olarak ikiye ayırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre içedönükler, utangaç, çekingen, yalnız başına çalışmaktan hoşlanan münzevi tiplerdir. Bunlar, özellikle duygusal çatışma durumunda kendi içlerine kapanırlar ve iç hayatlarıyla aşırı derecede ilgilenirler. Dışadönükler, toplumsal çalışmalardan hoşlanan, atılgan kişi-

lerdir. İlgileri dışadönüktür ve duygusal sorunlarını başkalarına açabilirler.

Allport, kişiliği, bireyin çevresine kendine özgü bir biçimde uymasını sağlayan psikofizik iç güçlerin dinamik bir görüntüsü olarak tanımlamaktadır.

Derinlik psikolojisinin kurucusu olan Freud'a göre kişilik, *id*, *ego* ve *süperego* olmak üzere birbirini etkileyen üç bölümden meydana gelmiştir. *İd*, kişiliğin çekirdeğini oluşturan ham tabiattır. Burası içgüdüler, içtepiler, iştihalar, istekler ve ihtiraslar gibi birçok dinamik gücün kaynaştığı bir yerdir. Burada haz ilkesi hüküm sürer. Biyo-psikolojik gereksinmeler doygunluk peşindedir. *İd*'in önemli bir kısmı baskı altına alındığı için bilince açık değildir. Türkçeye «ben» olarak çevrilebilecek olan *ego*, id'in yöneticisi, savunucusu ve koruyucusu gibidir. Ham tabiatı temsil eden id'in istek, ihtiyaç ve iştihalarını gerçekleştirme yollarını kontrol eder; böylece, bireyi dış çevresinden gelecek tehlikelerden korumaya ve insanın başarısını ve güvenirliğini sağlamaya çalışır. Burada haz değil, gerçeklik ilkesi hüküm sürer. Ego, dış âlemle iç hayatın düzenleyicisi, arabulucusu gibidir. «Üst ben» anlamına gelen *süperego*, kişilik yapısında toplumun temsilcisidir. Süperego, insanın içinde yaşadığı çevrede varolan değer yargılarının birtakım yaşantılar sonunda benimsenmesi yoluyla zamanla oluşur. Fakat, bir kez geliştikten sonra artık bireyin davranışlarını kontrol eder (*).

Kişilik Özelliklerini Ölçme Yoluyla İnsanı Değerlendirme

Kişiliğin değerlendirilmesinde tip kuramları yanısıra, insanın türlü davranış örüntülerini inceleme, çeşitli özelliklerini çözümleyip ölçme yoluna gidilmiştir. Son yıllarda kişiliği değerlendiren birçok test ve envanter geliştirilmiştir.

Bunlar arasında ilk başvurulan yol, *otobiyografi* yöntemi olmuştur. Bu yöntemde deneğin, kişiliğinin belli yanlarını ve

(*) Baymur, Prof. Dr. F., **Genel Psikoloji**, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1976.

alışkanlık haline gelmiş olan davranışlarını ve kısaca yaşam öyküsünü bildiği gibi yazması istenir.

Otobiyografilerin değerlendirilmek üzere çok zamana ihtiyaç göstermesi ve nesnel olarak karşılaştırmalar yapmaya elverişli olmayışı, dolayısıyla bunların yerini tutabilecek daha pratik ve ekonomik yöntemler geliştirilmiştir. Bunların başlıcaları, *anketler* ve *envanterler*'dir. Anketlerde deneklerin alışkanlık ve kişilikleriyle ilişkili, belli soruların açık ve seçik olarak cevaplandırılması istenir.

Envanterlerde ise, çeşitli kişilik özellikleri, ilgili gereksinmeler ve sorular kısa maddeler halinde formüle edilmiştir. Deneğin kendi durumuna uygun düşen maddeleri sadece işaretlemesi istenir. Bunlardan bir bölümü türlü şikâyetleri ve nevrotik kişilik belirtilerini gösteren uzun listelerdir. Deneklere bu belirtilerden hangilerini ve ne ölçüde kendilerinde hissettikleri sorulur. Denek bu belirtilerden ne kadar çoğuna olumlu cevap verirse, ruh sağlığı bakımından, o ölçüde düşük puan alır.

Gözlem: Birey doğal durumlarda, bazı eylemlerde bulunurken, onu gözlemek yoluyla kişilik özelliklerine ilişkin bazı bilgiler elde etmektir. İnsanın doğal koşullar içinde belli davranışlarını gözlemeye sistemli gözlem denir.

Görüşme (mülâkat): Bireyin kişilik özellikleri hakkında bilgi edinmek için onunla konuşmak yöntemi de kullanılır.

Derecelendirme Ölçekleri (rating scales): İnsan kişiliğini, başkaları üzerinde bıraktığı etkilere göre değerlendirmeye önem verenlerin en çok kullandıkları araç, derecelendirme ölçekleridir. Bu yöntemle bireyi tanıyan bir kişi, onu çeşitli özellikleri bakımından derecelendirir. Genel olarak kişiliği niteleyen özellikler, iki uçlu bir boyut üzerinde sıralanabilir. Örneğin, iyimser-kötümser, sorumlu-sorumsuz, nazik-kaba, neşeli-kederli, insancıl-insandan kaçan, saygılı-saygısız, konuşkan-tutuk, dürüst -yalancı gibi.

Projektif Ölçme Araçları: Kişiliği, bireyin iç yaşamını oluşturan gereksinme ve güdülerin dinamik bir örüntüsü olarak görenler, bireyin dış davranışlarını incelemekle yetinmeyip, kişinin iç hayatını dışa yansıtabilecek bazı yöntemler geliştirmiş-

lerdir. Buna, *projektif*, yani *yansıtıcı testler* denir. Pek çok çeşitleri olan bu ölçme araçlarında ana ilke, bireyi, belirsiz, eksik, karışık ya da değişik biçimlerde algılanabilecek uyarımlar karşısında bırakmak ve bireyin bu uyarımları anlamlandırmasını, tamamlamasını ya da bunları bir sistem ve düzene koymasını istemektir. Denek, belirsiz uyarıcıları anlamlandırırken, eksik bir cümle, yarım kalmış bir hikâyeyi tamamlarken onun iç yaşamı o farkında olmaksızın dışarı yansır. Projektif ölçme araçlarından birkaçını ele alalım:

● Projektif yöntemlerden en basiti, en çok kullanılanı, yorumlanması en kolay olan cümle veya hikâye tamamlama testidir. Bu testte deneğe bir dizi, eksik ya da yarım kalmış cümlecikler verilir veya hikâyeler söylenir ve kendisinden bunları fazla düşünmeden aklına gelen ilk biçimde, arzu ettiği gibi tamamlaması istenir. Denek bu cümleleri ya da hikâyeleri tamamlarken, zihnindeki bilinçli bilinçsiz birtakım fikirleri, kaygıları, istekleri bu cümle ve hikâyelerde yer alır. Bu yöntemle nispeten yüzeysel olan birtakım arzu ve gereksinmelerin yansıyabileceği ileri sürülmektedir. İnsan ruhunun daha derinlerine inen bazı yansıtıcı araçlar da geliştirilmiştir.

● *Children's Apperception Test (C.A.T.)* denilen resim yorumlama testi, çocuklar için hazırlanmış bir kişilik testidir. Bu testte 10 standart resim, deneğe gösterilir. Denekten, resimde neler olduğu, bunların hangi nedenlerden dolayı gerçekleştiği ve sonucun ne olacağı biçiminde sorulara yanıt vermesi istenir. Denek, bunları bir öykü biçiminde anlatırken, bilinçli ya da bilinçsiz olarak tüm yaşantı ve deneyim sonuçlarından yararlanır. Böylece, sentez ve yorum yapılırken, denek, gereksinim, amaç, ideal, tutum ve tavırlarını kendiliğinden (spontane olarak) ortaya koyar.

● *Thematik Apperception Test (T.A.T.)*, kişiliği değerlendirmek üzere yetişkinler için hazırlanmış resim yorumlama testidir.

● *Rorschach Mürekkep Lekesi Testi:* İçi dışa yansıtıcı testler arasında en çok kullanılanlardan birisi de Rorschach testidir. Bu, bir çeşit çağrışım tekniğidir. Son şekliyle bu test, mürekkep lekelerinden meydana getirilmiş 10 karttan oluşur.

Bunlardan 5'i siyah ve beyaz, 5'i de renklidir. Deneğe bu kartlar birer birer gösterilir, bu kartlarda ne gördüğü ve bunların ne olduğu kendisinden sorulur. Çeşitli kişiler, bu şekillerde birbirinden ayrı, değişik şeyler görürler; tıpkı gökte her an değişen bulutlarda insan ve hayvan şekilleri, saray, vb. şekiller görülebileceği gibi. Denek bu şekilleri anlamlı bütünler olarak yorumlarken kişiliğinin dikkate değer yanları, gizli, yarı gizli arzuları ve gereksinmeleri, geçmiş yaşantıları, sosyo-kültürel durumu ortaya çıkar.

1972 yılında Sinop Islahevi'nde, 50 hükümlü genç üzerinde yaptığımız pilot çalışmada, Rorschach tekniğinden yararlandık. Bulgularımızın sonuçları şöyle:

Kişilikte parçalanma (Dissociation) yok	% 96.5
Ego zayıf ve çok zayıf	% 82.6
Algı işlerliği yetersiz (Algı fonksiyonunda assimilation yetersiz)	% 92.9
Düşüncede katılık (Rigidité)	% 46.4
Basmakalıp düşünce yapısı (Düşüncede stéréotypié)	% 34.3
Kollektif düşünceye katılma yeteneği zayıf	% 61.9
Zihinsel ilişki (Intellectuel contact) yetersiz	% 67
Duygu ilişkisi (Affectif contact) zayıf	% 74
Sosyal çevre ile ilişkiler nevrotik	% 41.3
Duygusal uyaranlara duyarlı değil	% 15.5
Endişe (Anxiété)	% 3.4
Sıkıntı belirtileri (Angoisse)	% 67.1
Çocuklaşma (Puérilismé)	% 10.2
Ruhsal ket vurma (Ruhi inhibition)	% 8.5
Dikkat ve çağrışım fonksiyonları yetersiz	% 13.7
Bastırma (Refoulement)	% 5.1
Seksüel bastırma (Refoulement)	% 8.5
Hipokondriak belirti (Hastalık hastası)	% 12
Şizoid belirti	% 13.7
Basit kişilik yapısı	% 22.4
Olgunlaşmamış duygusallık (Affektif immaturité)	% 5.1
Cinsel saplantı (Sexuel obsession)	% 6.8
Çevreye uyumsuzluk	% 5.1

Testi uygulayan, deneğin bütün tepkilerini not eder, bu tepkileri standart puanlama esaslarına göre değerlendirir. Böyle-

ce, deneğin ilgileri, istekleri, duygu hayatının belirgin nitelikleri, kişilik yapısı vb. özellikleri konularında yorumlama yaparak birtakım sonuçlara varır. Birçok öteki yansıtıcı testte olduğu gibi, Rorschach testinin de geçerliği ve güvenirliği, yani ne derece ölçülmek istenen öğeleri doğrulukla ölçebildiği hâlâ tartışılmaktadır. Bununla birlikte, klinik psikolog ve psikiyatrlar, davranış bozuklukları gösteren uyumsuz kişileri tedaviye başlamadan önce, onların temel ilgilerine, tavırlarına ilişkin kısa zamanda bilgi toplamak amacıyla pek sık Rorschach ve öteki projektif testlerden yararlanmaktadırlar.

Aslında, kişiliği ölçme araçları, geçerliği ve güvenirliği en az olan ölçme araçlarındandır. Bundan ötürü kişilik testlerinin sonuçları yorumlanırken çok ihtiyatlı olmak gerekir. Kullanılan aracın geçerliği ve sınırlı yanları, deneğin o anda içinde bulunduğu psikolojik durumu dikkate alınmalıdır (1).

Suçlulukta Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Etkenler

Suçluluğu oluşturan koşullar konusunda kişilik özelliklerini ele alan ilk çalışmalar, yasaları bozan uyumsuz kişilerin genel nüfusa oranını incelemiş ve suçsuz kontrol grubuyla karşılaştırılmasını yapmıştır. Özellikle kurumlara yerleştirilmiş olan suçlular arasında çok sayıda bedensel ve zihinsel kusurları olanlara rastlanmaktadır. Karşılaştırmalı yöntem üzerine kurulu çalışmalar ilk varsayımların düzenlenmesini gerekli görmüş olmasına karşın, son çalışmalarda dikkati çeken nokta, bireysel farklılıkların gözönünde bulundurulmamasıdır.

Karşılaştırmalı çalışma, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki ayrı grubu gerektirir. Bu iki grup, araştırmada kabul olunan değişken ve özellikler açısından birbirine elverdiğince benzemeli ve grup üyelerinin, gruplarının en tipik elemanları olmalarına dikkat edilmelidir. Bundan sonra iki grupta bizim kontrolumuz altında olan bağımsız değişkenin etkisiyle değişen bağımlı değişken ele alınarak araştırma yapılır.

Bilinen birçok sorgu cetvelleri ya da testler bu çalışmalarda kullanılmıştır. Bunlar, Woodworth, Thurstone, Bernreuter, Hartstone ve May, Rorschach yöntemi, Minnesota Multiphasic Kişilik Envanteri (inventory) ve California Kişilik Testleri'dir.

Schuessler ve Cressey, suçlularla ve suçlu olmayanlar arasındaki kişilik farklarını nesnel (objektif) kişilik testleri vererek araştırmaya çalışmışlardır. Araştırmacılar, sonuçları kronolojik olarak sıraladıklarında, hiçbir özelliğin suçlu kişiliğin oluşumunda etkili olmadığını saptamışlardır. Araştırmacılar daha da ileriye giderek, suçluluk davranışının kişilik özelliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı ya da kişilik özelliklerinin suçluluk davranışının bir sonucu olarak geliştiği konusunda testlerin bize kesin bir bilgi vermeyeceği görüşünü savunmuşlardır (2).

Martin H. Neumeyer, *Çağdaş Toplumda Çocuk Suçluluğu* (Juvenile Delinquency, in Modern Society) adlı yapıtında, suçluluğun nedenlerini ele alırken önce kişilik faktörlerine değinir. Ona göre kişilik, «bireyi birey yapan bütün özelliklerin bir araya gelmesi ve bireyin toplumdaki durumu» biçiminde tanımlanır.

Bu özelliklerin başlıcaları şöyle özetlenebilir:

- Fiziksel nitelik ve biyolojik koşullar (renk, yüz, boy, şekil, genel görünüş, sağlık, canlılık ve organik yapı).
- Anlayış ve zihinsel tepkiler.
- Duygusal yapı (mizaç, önceden hazırlıklı oluş [Pre-disposition], duygusal özellikler).
- Sosyal dürtüler (arzular, tutumlar, ilgiler ve alışkanlıklar).
- Karakter ve ahlaki idealler (standartlar ve yaşam değerleri, ölçütleri).
- İfade ve beceri tarzları.
- Grup içinde bir birey olarak «benlik kavramı», onun toplumsal rolü ve statüsü (3).

Kişilik, fizik ve sosyal çevreyle bunlar arasındaki ilişkilerle biçimlendirilir.

Psikolog ve psikiyatrlar, başlangıç çalışmalarında kişilik özellik ve koşullarının suçluluğu olanaklı kılabileceğini görmüşlerdir. Onlara göre, kişiye yön verme açısından kazanılmış alışkanlıklar ve eğilimlerin etkisi kalıtım faktörlerine oranla daha yaygındır.

Psikolojik etkenler, fiziksel koşullarla yakından ilgilidir. Sağlık koşulları ve bedensel kusurlar, bireyin zihinsel ve duygusal işlevlerine etkide bulunur. Psikosomatik çalışmalar, ruhsal bunalımların organizmada birtakım aksaklıkların doğmasına neden olacağını göstermiştir.

Psikolojik etkenler, suçluluğu da içine alacak bir biçimde büyük bir sınıflandırma yapıldığında şu şekilde gruplandırılmıştır:

- Zihinsel yetersizlik ve gerilik,
- Psikonevrozlar,
- Psikoz ve bunların neden oldukları kişilik bozuklukları,
- Duygusal gerginlikler ve tüm anormallik alanını içine alan uyum bozuklukları.

DUYGUSAL ÇATIŞMA

Suç, Bilinçaltına İtilen Arzu ve İsteklerin Simgesel İfadesi midir?

Hiçbir insan davranışı yoktur ki, kısa bir süre içinde ansızın oluşsun. Tıpkı tohumun atılması, onun kök salıp meyva vermesi olayında olduğu gibi, kişilik yapısı da giderek bir gelişim gösterir. İncelendiği sırada suçlunun kişilik yapısıyla işlediği suçlar, uzun ve karmaşık bir gelişim sürecinin ürünleridir.

Kişilik gelişimini izlemek üzere psikanaliz yöntemi kullanılır.

Psikanalitik ve psikiyatrik okulun temsilcileri, zihinsel ve duygusal bozuklukları, suçluluğu oluşturan dinamik öğeler olarak görürler. Birçok araştırıcı, zihinsel ve duygusal bozuklukları kriminolojik kurama temel olarak kabul etmiş ve bu konuda geniş bir literatür ortaya koymuştur.

Freud, Adler, Jung ve Rank, suçlu davranışa ilişkin olarak ortaya koydukları kuram ve varsayımlarda, hem çocuk suçluluğuna, hem de yetişkin suçluluğuna değinmişlerdir.

Suçluluğun Freudcu açıklamaları, asıl davranış kuramı konusunda güç kazanmıştır. Zihni çatışma (mental conflict), kişiliğin uyumsuz öğeleri olarak gelişir ve bilinçaltına itilir. Ne var ki, engellenen eğilimler varlıklarını sürdürmeye devam ederler ve kendilerini yüzeye çıkaracak dolaylı bir ifade aramaya çalışırlar. İşte bunu yönetecek olan da normalden sapan davranıştır.

Psikiyatr ve psikanalistler, suçlu davranışı açıklarken, zihni çatışmaları, içe itilmiş arzuları ve diğer güdülendirilen (motive edilen) eğilimlerle davranışın simgesel biçimi olan suçluluğu ele alırlar.

Çocuk suçluluğuyla ilgili olarak bireysel görüşü ortaya atanlar Bronner ve *Suçlu Birey* (The Individual Delinquent) adlı çalışmasıyla Healy olmuştur. Healy, çalışmasında, bireyin, sorunun merkezi olduğunu ve birçok alanda başarılı görünen tıp, psikoloji, sosyoloji uzmanlarının bireyin suç işlemesini önleme konusunda zorluğa düştüklerini belirtmiştir. Healy ve Bronner'in öteki çalışmalarında, aile tarihçesiyle diğer çevresel etkenlere önem vermişlerdir. Ancak, onların üzerinde durdukları nokta, doyum sağlanmamış insan tepkileriyle karşılaştıklarında, arzu ve eğilimlerin nasıl bir yön izleyeceği, yetersiz hissedişler, doyum yerini alabilecek etkenler ve nihayet normalden sapan davranışın gerisinde, güdülenmelerin (motivasyonların) altında yer alan suçluluk kavramının kabulüdür.

Onlara göre, suçlu, istekleri yerine getirilmeyen tipik bir çocuğu andırır. Bu duygusal gerilim (stress) sonucu çocuk, suçluluğa başvurma ya da suçlu çetelerine katılma gibi çeşitli yollarla yardım arar. Gerçekten suçlu birey de kırıklıktan (frustrasyon) kaçar ya da tepkiyi suçlulukta arar, bir başka deyişle, suç yoluyla tepkide bulunmayı dener.

Alexander ve Healy, çeşitli kırıklık ya da iç çatışması (inner conflict) belirtileri olan yedi vakadan sözetmişler ve doyum kavramının yer değiştirmesi (başka yöne kanalize edilmesi) ile güdülenmelerin gizlenmesini suçluluk davranışının önemli bir nedeni olarak ortaya koymuşlardır.

Onlara göre, sık sık yinelenen bir hırsızlık, eziyet içindeki bir ruhun suça dönüşümü ve kişinin kendisini olduğundan özgür, korkusuz ve üstün bir birey biçiminde göstermesidir.

İnsan dıştan gelen uyarımlara tepkide bulunan, onlara yanıt veren bir varlıktır. İşte insanın davranışları tüm bu yanıtların toplamıdır. Bu evrelerden herhangi birinde görülen aksaklık ya da bozukluk normal tavır ve hareketten sapmayı belirtir.

Psikanalitik okula göre, suç, önlenmiş bir kompleksin simgesi olarak düşünülmektedir.

İçe itilen eğilimler bilinç alanına çıkıp, eylem haline gelmezler. Çoğunlukla kılık değiştirerek ya da yollarından saparak yeniden ortaya çıkarlar.

İçe atılmış, bilinçaltında varolan kompleks, bireyde, onu çevreden gelen uyarımlara belirli bir biçimde tepki göstermeye yöneltir. Böylece, suç, kompleksli kişi için bir tür güvenlik süpabı olmaktadır.

Porot, bireyde gizli halde bulunup da bir gün suçla sonuçlanan tepkiyi, ondaki birtakım kompleks ve itilimlere bağlı olarak açıklar.

Psikanalitik okul, suçla sonuçlanan kişisel ruhsal çatışmayı, toplumsal bakımdan yasaklanmış olan şeye karşı gelmek, onu yok etmek biçiminde yorumlar.

Hesnard'a göre, suçlu, kendisine çalmak, saldırmak, öldürmek hakkını tanımaktadır. Suç, bireyi vicdan azabına uğratacak yerde sakinleştirmektedir.

Her insanda çocukluk arzuları canlı kalır. Bilinçdışının arzuları sınırsızdır. Bu nedenle eğilimler arasında sadist ve saldırgan olanlar ve ilkel olan arzular vardır. Yetişkin yaşamında bunlar genellikle bilinçdışında kalır. Çünkü, «ego» onları bilinç alanının dışında tutar. Bu başkaldırıcı çocuksu (infantile) içgüdüler, eylemler halinde kendilerini gerçekleştirme olanağını bulurlar.

«İd», içgüdü doğasında bulunan bu arzular ne birbirleriyle uyum halindedir, ne de dış gerçekliği hesaba katarlar.

«Ego», kişiliğin temsil edici, bütünleyici bölümüdür. İd'in temel eğilimlerini uyumlu biçime dönüştürür. «Süperego» ise, dış gerçekliğin, toplumun kurallarını temsil eder.

Toplumun kurallarına karşı saygısı olmayan anne ve baba tarafından büyütülen çocukta oluşan süperego'da da eksiklik

görülebilecektir. Bu eksiklik, bazen gizli kalacak ve koşullara göre ilerde ortaya çıkabilecektir.

Aichhorn, suçluluk davranışının dissosyal (dissocial) adını alabileceğini söyler. Dissosyal davranış, ruhsal süreçlerin uyumlu bir biçimde işlemediklerini gösteren, bu uyumsuzluğun belirtisi olan davranıştır.

Aichhorn'a göre, suçluluk, dinamik bir ifadedir. Bu ruhsal güçlerin karşılıklı gruplaşması, dissosyal davranış adını verdiğimiz *sapma*'nın nedeni olabilir.

Aichhorn, ruhsal enerjilerin akış yolu bulamayınca bir süre sonra yeni belirtilerin ortaya çıkabileceğine işaret etmektedir. Bu belirtilerin yinelenmesi, dissosyal davranışı daha da kökleştirebilecektir.

Değişen Toplumda Suç (Crime in a Changing Society) adlı yapıtında Howard Jones, bilinçdışı güdülerle suçluluğu ele alarak görüşünü şöyle dile getirmiştir: Şimdiki ruhsal durumumuzda ilk çocukluk yıllarının etkisi ve yine o dönemin ilkel yapısıyla uygar toplum kuralları arasındaki çatışmanın önemi büyüktür. Burada önemli olan, bireyin biyolojik doğasında varolan ruhsal gerginliktir.

Freud, suçlu davranışın biçimlenmesinde bilinçdışı güdülerin rolünün önemini belirler.

Hırsızlık yapan bir çocuk, yiyecek ya da para çalarken, yalnızca fizyolojik gereksinmelerini gidermek için çalmamakta, belki de sevgi eksikliğini gidermek üzere bu yola başvurmaktadır. Bu varsayımı şu şekilde formüle edilebilir: «Siz bana yeterince sevgi vermediniz. Bu nedenle onu ben kendi olanaklarımla almalıyım.»

Çocuklukta kırıklık, genellikle çocuğun kendi içinde oluşan bir öfke biçiminde görülür. Bunu yaratan çoğunlukla anne babadır. Çocuk, kendisine bakan ve birtakım fizyolojik gereksinmelerini gideren annesinde sevgi aramaktadır. Bu sevgiyi bulamayan çocuk için doğrudan saldırganlık yasaklanmıştır. Böylece kızma, öfke gibi duygular içe itilmektedir. Bunlar, bilinçdışına ait ve ifade edilemeyen kavramlardır. Kırıklıklar aşırı derecede artarsa, birey nörotik bir yapıya bürünür ve hedefini aile dışında arar. İşte bu iç çatışmanın çeşitli ifade yolları vardır ve bunlardan biri de, suçtur (4).

«Her Suçluluk Türü, Toplumsal İlişki ve Denetimin Farklı Derecelerini Yansıtır...»

Uyum, bireyin sahip olduğu özelliklerinin kendi benliğiyle içinde bulunduğu çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bu ilişkiyi sürdürebilmesi şeklinde tanımlanabilir.

Çocuğun gelişmesi ve kişilik kazanması için en uygun çevre, birçok sorunun çözülüp, engellerin aşılmasıyla olumlu etkisini sürdürür. Olumlu çevreyi yaratmak, güven veren, anlayışlı, sevgi dolu yaklaşımlara bağlıdır. Bu çevreyi bulamayan çocuk güvensiz olur, karmaşık duygu, düşünce ve çelişkiler içinde bunalır. Kimsenin kendisini sevmediği, istemediği kuşkusuna kapılır. Kimseye inanmaz ve güvenmez. Büyüklerin ilgisini çekmek için gereksiz davranışlar yapar. Bunlar, bir sınırdan sonra çocuğun çevreye uyumunu bozar. Bu tür bozuklukların başında, sürekli hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, yalancılık, kavgacılık, söz dinlememe, kaygı ve korku hali gelir. Yaş büyüdükçe, bu tür davranışlar çevreye ve topluma uyum bozukluğu şekline dönüşür. Evden, okuldan kaçma, hırsızlık, yangın çıkarma, sürekli başkaldırma, tüm kuralları çiğneme ve saldırganlık görülebilir. Hattâ çocuk ve gençlerde türlü suçlara neden olur. Bunlar arasında, hırsızlık, yankesicilik, araba hırsızlığı, alkol, uyuşturucu ve uyarıcı maddeleri kullanma, kavga, tahrip, bıçak ve tabanca taşıma, dövme, yaralama, öldürme gibi hafiften ağıra giden birçok suç yer alır (5).

Ivy Bennett, *Suçlu ve Nevrotik Çocuklar* (Delinquent and Neurotic Children) adlı yapıtında suçluluk davranışının karakteristiklerini şöyle sıralar (6):

● *Aşırı Derecede İtaatsizlik ve Karşı Koyma:* Anne babaya itaatsizlik ve direnme sorunu, çocuğun disiplin karşısındaki inatçı tutumu, anne babanın hatalı yöntemi ve onu tahrik etmesi gibi çocuğu «zorlu çocuk» haline getiren birtakım faktörlerin etkisiyle doğabilir.

● *Ele Avuca Sığmaz Olmak:* Bu tür çocuklar, otoriteye başkaldırmayı âdet haline getiren, problem çocuklar konusunda deneyimi olan insanların bile kontrol edemediği tiplerdir.

● *Anne Babaya, Otoriteye, Öğretmenlere Düşman Olma:* Bu gruba giren çocuklar, anne babadan güvenlik kuvvetlerine kadar otoriteyi temsil eden herkese ve kabul edilen sosyal kurallara karşı gelme eğilimi gösterirler. Ancak bu, kimisinde sinsice, kimisinde açıkça görülür.

● *Yalancılık:* Burada uydurma sözler anlatma, öyküler icat etme ya da kendi yararına bazı şeyleri reddetme gibi hayali yalandan daha önemli yalanlar sözkonusudur. Bu tür yalan, birtakım bencilce sonuçlar elde etme amacıyla bilerek ve isteyerek başkalarını aldatmaktır. Bu anlamdaki yalancılığın «kendini kontrol edememek ve aşırı bencillik»le çok yakından bir ilgisi vardır. Alışkanlık halinde yalan söyleyen çocukların kişiliklerinde, bu iki özellik bulunur. Bu durum, çocukların eğitimlerinde onları toplumsallaştırma işinin gerektiği gibi başarılamadığının işaretidir. Bir başka deyişle, çocuk, başkalarının hak ve çıkarlarına hiç olmazsa kendisininki kadar değer vermesini öğrenememiştir.

Bir tür aldatma olan derste kopya çekmekle bencillik arasında sıkı bir bağlantı vardır. Yine yalancılık, hırsızlık, okuldan kaçmak gibi davranış bozukluklarıyla yakından ilgilidir. Bu tür çocuklar ceza tehlikesinden korunabilmek için çekinmeden yalana başvurur, olanı olduğu gibi değil de büyüklerin istedikleri gibi göstermekten çekinmezler.

Sıradan yalancılıkla, yalancılığı hastalık haline getirme durumu arasındaki fark şöyledir: Olağan yalancılıkta gerçek, bencilce bir sonuca varmak için bilerek söylenir. Marazi yalancılıktaysa birey hiç olmazsa görünüşte çıkar peşinde değildir. Olmayacak şeyler anlatmak, olanı abartmak, hayret verici şeyler söyleyerek çevresindekilerin şaşkınlığını uyandırmak kendi için de bir zevk vermektedir. Şiddetli aşağılık duygusu olanlar, söyledikleri sistemli yalanlarla bu duyguyu ödünleyip yatıştırmak isterler.

Yalancılık olayı çevresel ilişkilerle birlikte ele alınmalıdır. Önce çocukta yalancılığın gelişmesini kolaylaştıran nedenlerin bulunması gerekir. Sonra da aile çevresiyle işbirliği yapılıp, çocuğa doğruluğun yararları, getireceği haz ve avantajlar elle tutulur biçimde öğretilmelidir (7).

Araştırma sonuçlarımıza bakıldığında, yalan ölçeği açısından suçlu denek grubunun suçsuz kontrol grubuna göre daha yüksek bir ortalama tutturduğu görülmüştür. Bu da bize suçlu gençlerin suçlu olmayanlara oranla daha fazla yalan söyleme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Yine yalan ölçeğinde en yüksek ortalama cinsel suçlularda bulunmakta, bunu şahsa ve mala ilişkin suçlular izlemektedir.

● *Hırsızlık, Yankesicilik, Sahtekârlık:* Bu tür vakalar zaman zaman ortaya çıkan ya da yinelenen hırsızlık hallerini içerir. Bu da çocuğun ailesi tarafından bir sorun olarak dikkati çeker ve çoğu vakalarda düzeltmek üzere bilinen yöntemlere başvurulduğu, ancak bunların sorunun çözümüne yetmediği görülür.

Davranış sorunları içinde aşağı yukarı en kesin olarak nedenleri bilinen ve gerekli önlemlerle en kolay önlenebilen suç, hırsızlıktır.

Çocuklarda hırsızlıkların büyük bir bölümü, aile çevresinin çocuğa mülkiyet ve mülkiyetle ilgili haklara saygı göstermesi konusunda gerekli kavram ve alışkanlıkları aşılamakta başarı gösterememesinden ileri gelir. Çocukta doğuştan mülkiyet kavramı yoktur, çevresinde gördüğü, hoşuna giden ya da gereksinme duyduğu eşyayı çocuk kendine mal etmeye ya da düşünmeden kullanmaya girişir. Mülkiyetin anlamı, çocuğun gelişimine uygun olarak ailece, kendisine aşılanmalıdır.

Çocuk hırsızlıklarının bir başka grubunu da, yeni ve heyecan verici deneyimler yaşamak ya da çevresini atlatarak bir üstünlük veya egemenlik duygusu elde etmek amacıyla yapılanlar oluşturur. Çocuk ve gençlerde bu isteklerin doyurulması doğal ruhsal bir gereksinmedir. Bu istekler yararlı birtakım eğitsel faaliyetlerle yönlendirilmediği takdirde, çocuk bunu, komşunun bahçesinden meyva, pastacıdan çörek vb., otellerden havlu çalma yoluyla doyurmaya kalkışır. Bu tür hırsızlıklar genel olarak grup halinde işlenir ve çokluk, çalınan nesneyle bir gereksinmeyi karşılamak sözkonusu değildir.

Öte yandan, para hırsızlıklarının birçoğunda, çocuk ya da gencin şiddetle gereksinme duyduğu veya istediği bir şeyi elde etmek için çaldığı ileri sürülebilir. Ancak hırsızlığın kötülüğü-

nü iyice öğrenmiş olan çocuk, gereksinme ne denli önemli ve güçlü olursa olsun, bunu hırsızlık yoluyla doyurmaya kalkmaz.

Haset, kıskançlık ve aşağılık duygusu gibi nedenlerle yapılan hırsızlıkta amaç, hoşa giden şeyi elde etmekten çok, sözkonusu kişiyi ondan yoksun bırakmaktır. Bu tür bir kişiliğin tedaviye ve bu duyguların etkisinden kurtarılmaya gereksinmesi vardır.

Çocuk ve gençlerin hırsızlıklarının bir bölümünün, ana baba baskısına ya da duygusal etkileşim eksikliğine karşı bir tür simgesel davranış olabileceğine değinmiştik. Bu tür hırsızlıklar doğrudan ana baba otoritesine ya da onların otoritesinin bir simge ve uzantısı sayılan okul, daire ya da devlet otoritesine yöneltilmiş olabilir. Burada hırsızlık başkalarına ait şeyleri çalma yoluyla onları atlatmak ve onlardan daha üstün olduğunu kanıtlamak ya da onların emir ve yasaklarına karşı gelmek için yapılmıştır.

Hırsızlık olayında her şeyden önce, çalınan şeyin ne olduğu, kimden çalındığı ve çalınan şeyin ne yapıldığının belirlenmesi gerekir. Daha sonra sorunu çözme görevini üstlenenler, kendilerini duygularına kaptırmadan, çocuğun özsaygısını ve gururunu kırıp, onu aşağılamadan, korkutmadan bu davranışını yinelemesini engellemeye çalışmalıdırlar (8).

Araştırma bulgularımız, deneklerimizin % 40'ının «küçük yaşta edinilen başkalarına ait olan şeyleri çalma alışkanlığı»na sahip olduğunu göstermiştir. Bu alışkanlığa en çok sahip olan deneklere, mala ilişkin suçlu grubunda % 70 oranında rastlanmış, bu oran cinsel suçlularda % 33, şahsa ilişkin suçlularda % 27.5 olarak saptanmıştır.

● *Evden Kaçma:* Çocuk ya da gencin aile çevresinin mutlu bir ortama sahip olmayışı, ana babalar arasında sürekli geçimsizlikler, çocuğun onlarca sevilmeyip, istenmemesi, ihmal edilmesi, kardeşlerinin açıkça tercih edilmeleri gibi nedenler, bireyi aile çevresinden uzaklaşmaya zorlayabilir. Burada kaçışın iki ruhsal nedeni olabilir: Biri cezalandırılma korkusudur; diğeri kendisine iyi davranmayanları cezalandırmaktır.

Araştırma bulgularımıza baktığımızda, suçlu deneklerin % 59'unun babalarının fazla iş vermesi ya da yaptıkları hata-

dan dolayı kendilerini cezalandırmasından korkmaları nedeniyle evden kaçtıkları görülmüştür.

Kaçma nedenlerinden bir başkası da, çocuk ya da gençlerin okudukları ya da sinema ve televizyonda izledikleri serüven öykülerinin etkisiyle o tür ilginç yaşamları taklit etmek istemeleridir. Bu kaçışın gerisinde, ilgiyi çeken ve özlemi duyulan bir yeri gidip görmek gibi istekler de yatabilir. Gerçekten de araştırmamızda evden kaçmaya neden olan diğer etkenler arasında suç işlemek üzere kaçmak (% 15) ve başka kenti görmek üzere kaçmak (% 13) gelmektedir. Bunu çalışmak amacı ya da üvey ana veya babayla çatışma izlemektedir.

Serseri Stanley öyküsünde gördüğümüz gibi, bu tür serüvene düşkün çocukların gezginci bir işle uğraşmaları yararlı olmaktadır. Öte yandan çocuğun evden kaçma nedeni ortadan kaldırılmadan köklü bir önlem almak olanaksızdır.

Suçlu deney grubumuzun tümü dikkate alındığında, deneklerimizin % 26.1'inin evden kaçtığı, evden kaçan deneklerin çoğunun da mala ilişkin suçlu grubundan (% 55.2) geldiği saptanmıştır. Öteki suçlu gruplarından şahsa ilişkin suçlularda evden kaçma oranı % 23.9, cinsel suçlularda % 16.6 olarak bulunmuştur.

● *Okuldan Kaçma:* Okuldan kaçma belirli durumlarda sık rastlanan bir olay ya da kesinlikle saptanmış bir alışkanlık olarak belirlendiği zaman, bir çocuk problemi şeklinde dikkati çeker.

Okul bölümümüzde, çocuk ya da gencin okuldan uzaklaşmasına yol açabilecek etkenlere değinmiştik. Burada eklemek istediğimiz nokta, ev ya da okuldan yeterli bir neden olmaksızın sık sık kaçma, gece geç saatlere dek dışarda kalma, gezme gibi durumların suçlulukla yakından ilişkili olduğudur. Araştırma bulgularımız da bunu doğrular yöndedir. Suçlu deneklerimizin % 36.6'sının öğrenim yaşamları boyunca okuldan kaçtıkları belirlenmiştir. Deney alt grupları arasında en çok okuldan kaçan deneklere, mala ilişkin suçlu grubunda rastlanmıştır (% 55.2). Diğer suçlu gruplarında şahsa ilişkin suçlularda okuldan kaçma olayına % 34, cinsel suçlularda % 31.1 oranında rastlanmıştır.

● *Saldırganlık ve Yıkıcı Davranış:* Bu başlık altında görülen vakaların çoğunu, soygunculuk, kötü niyetle zarar vermek, başkalarına sataşmak, saptanan saldırganlık halleri, kendi eşyalarına ya da başkalarınınkine zarar vermek oluşturur.

İntikam, kıskançlık, başkaldırı vb. gibi duygular, çocuğu kırıcılığa sürükleyebilir. Bu durumlarda kırılan eşya bu duyguların yöneltildiği kişilerin simgesi haline gelmiştir. Okul eşyası üzerinde kırıcılıkların bir bölümü, okul otoritesine karşı simgesel bir düşmanlık olarak ortaya çıkabilir.

Çağdaş ruhbilim öğretileri, çocukta uyumsuzluğa neden olan davranışların kökeninde saldırganlığın bulunduğu görüşünde birleşmişlerdir.

● *Kavgacılık, Huzursuzluk, İşkence Etme ve Tahrik Edici Davranış:* Bu bölüm sık sık kavga etme, güçlük yaratma gibi çocuğun diğer insanlara karşı tavır alışındaki davranışları içine alır. Kavgacılık aynı zamanda nörotik kişilik yapısından doğan bir belirtidir. Ancak burada daha çok gizli, kasıtlı ya da karmaşık yanları olan kavgacılık kastedilmektedir.

Suçlu çocukların bazılarında görülen işkence etmek, tahrik edici davranış ya da sadistik davranış belirtileri, nörotik çocuklarda rastlanan marazi endişe hali ya da saldırganlık davranışlarından farklıdır.

Araştırmamızda, suçlu davranışın karakteristikleri olan «evden kaçma», «okuldan kaçma» ve «küçük yaşlarda edinilen başkalarına ait olan şeyleri çalma alışkanlıkları» arasında ilişkiler aranmış, özellikle şahsa ilişkin ve cinsel suçlu gruplarında yüksek düzeyde anlamlı ilişkilere rastlanmıştır. Yine her üç suçlu davranış karakteristiğiyle, «ana babanın dayakla cezalandırması» ve «anne babadan ayrı» etkenleri arasında farklı suçlu gruplarında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Aynı anlamlı ilişki, «okuldan kaçma» suçlu davranış karakteristiğiyle «ailede suçlu kimsenin bulunması» etkeni arasında da bulunmuştur.

Normalden Sapan Davranış

Hiç kimse tümüyle davranış normlarından yoksun değildir. Ancak suçluların bazı durumlarda şaşkınlık ve karışıklık (con-

fusion) haline girdikleri söylenebilir. Onlar, doğru ve yanlış kavramları kesinlikle saptayamazlar.

«Anomie» sözcüğü, toplumda görece anlamda bir kuralsızlık ifade eder. Yunancada «anomie»nin sözlük anlamı, «kanun tanımamak»tır.

Durkheim, anomi'yi kuralsızlık, kurala uymama belirtisi olarak kavramlaştırırken şu görüşü savunur: Her suçluluk türü, toplumsal ilişki ve denetimin farklı derecelerini yansıtır.

Bernard Lander, suçlulukla ilgili yaygın çalışmasında, «anomie» koşulunun suçlulukta önemli bir etken olduğunu ileri sürmüştür. Çalışmada ele alınan önemli sorunlardan biri de, suçluluğun zenci ve beyazlar arasındaki yayılış farkıdır. Araştırma sonucu, zenci çocuklarda, beyaz çocuklara oranla daha fazla suçluluğa rastlandığını, ancak bunun doğuştan değil, birtakım toplumsal düzensizlik ve anomie faktörlerine bağlı olarak oluştuğunu ortaya koymuştur.

Lander, ekonomik ve anomik olmak üzere iki ana grupta toplanabilen bu etkenlerden anomie'nin suçluluk alanında ekonomik faktörlere oranla daha etkili olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte, anomie'nin şiddetle hüküm sürdüğü çevrelerin ekonomik bakımdan yoksul olduğunu belirlemiştir.

Özellikle hukukun kapsadığı vakaların çokluğu nedeniyle uygulama organları için önemli olan normalden sapan davranışları şu gruplarda toplayabiliriz:

- Alkolizm, özellikle sarhoşluğun suçla görülen ilişkisi,
- Uyuşturucu madde alışkanlığı ve narkotik kuralların bozulması,
- Cinsel sapmalar ve fuhuş,
- Serserilik,
- Kumar oynama.

Bunların dışında, suçluluğun profesyonel bir meslek olarak görüldüğü durumları (profesyonel katiller, örgütlü suçlar, beyaz zehir kaçakçılığı ve diğer bilinen suç faaliyetleri), kriminoloji kitapları kişilik bozukluğuyla karakterize edilen tipik normalden sapmış davranış bozukluğu türleri olarak tanımlar.

Bu tür normalden sapmalar, anomie faktörüyle koşullanmamışlardır; sözkonusu kişiler, kendi davranışlarının toplum kurallarıyla geleneklere ters düştüğünü bilirler ve sorunlarından haberdardırlar.

Alkol ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı

Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü'nce yapılan ankette, toplam 1000 mükerrer suçludan 597 kişinin çeşitli içki kullandığı, 403 kişinin hiç içki kullanmadığı saptanmıştır. Baş sırayı alkolün aldığı tabloda, 43 suçlunun esrar, 27 suçlunun da eroin kullandığı belirlenmiştir. Öte yandan suç işlerken sarhoş olma hali 315 suçluyla baş sırayı almaktadır.

Anne, baba, kardeş ve diğer aile üyelerinin alkol kullanmaları, çocukların davranış yapılarında önemli derecede etkili bir faktördür. Suçluluk vakalarında ana baba arasında alkol kullanımının yaygın olduğu dikkati çeker.

Glueck'lar, 500 suçlu grubunda çocukların % 23'ünün annesinin alkolik olduğunu, suçlu olmayanlardaysa yalnızca % 7 oranında alkolik anneye rastlandığını belirtmişlerdir. Araştırmacılar aynı zamanda suçlu çocuk ailesinin soyundaki alkol alışkanlığının yaygınlık oranını arayarak, bunun suçlu olanların baba ailesinde % 37, anne ailesindeyse % 46 olduğunu, suçsuz çocukların baba ailesinde % 31.4 ve anne ailesinde % 35.4 olduğunu saptamışlardır.

Evdeki aşırı alkol alışkanlığının birçok olumsuz etkisi dikkatimizi çeker. Bunlardan en önemlisi, çocuğun öğrenilen bir davranış bozukluğu olarak alkol alışkanlığını kazanma tehlikesidir. Öte yandan ailedeki aşırı alkol alışkanlığı, çocuğun davranış yapısına doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunur; ailenin iç yapısını, statüsünü etkiler ve çatışmalara neden olur. Bütün bunlar da çocuğun sağlığını olumsuz yönde etkiler.

Araştırmamızda aile ve arkadaş çevresinde görülen alkol alışkanlığı konusundaki bulgularımız da şöyle: Deney grubunun tamamının % 41'inin ailesinde alkolik bireye rastlanmış, suçlu alt gruplarından en yüksek oranın mala ilişkin suçlu grubuna ait olduğu bulunmuştur (% 57.9). Bu grubu % 40.6'yla cinsel suçlular ve % 33.9'la şahsa ilişkin suçlular izlemektedir.

Deney grubunun tümü dikkate alındığında, % 45.8'inin arkadaş çevresinde alkoliğe rastlanmış, en yüksek oranın yine alt gruplardan mala ilişkin suçlulara ait olduğu belirlenmiştir (% 73.7). Diğer gruplardaki oranlarsa cinsel suçlularda % 40.6, şahsa ilişkin suçlularda % 39 olarak bulunmuştur.

Suçlu deneğin alkol alışkanlığı arandığında, tüm suçluların % 37.3'ünde bu tür bir alışkanlığa rastlanmış, en yüksek oranın deney alt gruplarından mala ilişkin suçlu grubunda olduğu görülmüştür (% 65.7). Öteki suçlu gruplarından, şahsa ilişkin suçlu grubunda % 37.6, cinsel suçlu grubunda % 26 oranında alkol alışkanlığına rastlanmıştır.

SUÇLU GRUBUN AİLE VE ARKADAŞ ÇEVRELERİNDE GÖRÜLEN ALKOL ALIŞKANLIĞI ORANLARI

DENEKLER		Şahsa İlişkin Suçlular N: 80 (%)	Mala İlişkin Suçlular N: 38 (%)	Cinsel Suçlular N: 96 (%)	Tüm Suçlular N: 214 (%)
Ailede Alkolik Kimsenin Olup Olmadığı	Alkolik Var	33.9	57.9	40.6	41.0
	Alkolik Yok	66.1	42.1	59.4	59.0
Yakın Çevresinde Alkolik Arkadaşı Olup Olmadığı	Alkolik Arkadaşı Var	39.0	73.7	40.6	45.8
	Alkolik Arkadaşı Yok	61.0	26.3	59.4	54.2
Suçlu Deneğin Alkol ve Uyuşturucu Madde Alışkanlığı Olup Olmadığı	Alkol Alışkanlığı Var	37.6	65.7	26.0	37.3
	Alkol Alışkanlığı Yok	62.4	34.3	74.0	62.7

Sonuç olarak, alkol alışkanlığı konusunda gerek kendileri açısından olsun, gerekse aile ve arkadaş çevresi açısından olsun en yüksek oranlara mala ilişkin suçlu grubunda rastlanmıştır. Cinsel suçlu grubu deneklerinin aile ve arkadaş çevrelerinde görülen alkol alışkanlığı oranının, şahsa ilişkin suçlulara göre yüksek olmasına karşılık, bu grup deneklerinin kendilerinde daha az alkol alışkanlığını rastlanmıştır.

Gazete ve dergiler, gençler tarafından çeşitli şekillerde kullanılmakta olan uyuşturucu madde alışkanlığına dikkati çekmektedirler. Uyuşturucu madde alışkanlığının fizyolojik, psikolojik ve sosyal yanları vardır. Reckless'e göre, uyuşturucu madde alışkanlığına başlıca neden aşağıdaki etkenlerden biri olabilir:

- Önceden hazırlıklı oluş (doğal eğilim),
- Zihinsel yetersizlik ve gerilik,
- Bedensel hastalıklar,
- Toplumsal koşullar.

Reckless, uyuşturucu madde alışkanlığının açıklamasının kolay olamayacağına, temeline inildiğinde, davranışın daha karmaşık olduğuna dikkati çekmiştir.

Cinsel Davranış ve Sapmalar

Tarih boyunca cinsel davranış, çeşitli toplumsal değerler için daima bir kaynak oluşturmuş ve bu konuda bazı toplumlarda tabulara, diğerlerindeyse sosyal kontrole rastlanmıştır. Suçlulukla ilgili çalışmalara, tek başına cinsel sapmalar üzerindeki çalışmalardan çok yer verilmiştir. Sosyolog, psikolog, psikiyatr ve sosyal hizmet uzmanları cinsel sorunlara ya da cinselliğin toplumdaki etkisine ilgi duymuşlardır.

Kinsey Raporu olarak bilinen erkeklerdeki cinsel davranış konulu çalışma, araştırma yöntemi ve bulguları açısından çok fazla eleştiriye uğramasına karşın, son zamanların en dikkate değer araştırmalarından biridir.

Bu araştırmada 12.000 kişi alınmış ve bunlardan 5.300'ü temel tablolara geçirilmiştir.

Çalışma, cinsel davranışa etkili olan evlilik durumu, sosyal ve ekonomik düzeyler, değişmez ölçüler, örf, âdet ve dinî

inanış gibi etkenler üzerinde durmaktadır. Cinsel davranışın esasları olarak da, masturbasyon, heteroseksüel davranış, evlilik öncesi cinsel ilişki, evlilikte cinsel ilişki, evlilikdışı cinsel ilişki, homoseksüel yapı, hayvanlarla kurulan cinsel ilişki (bestioseksüellik) ve diğer bazı cinsel davranış sonuçları elde olunmuştur.

Evlilik öncesi cinsel ilişki, gencin başlıca sorunlarından biri olarak dikkatimizi çeker. Diğer cinsel davranış biçimleri de ciddi sorunların nedeni olabilir ve cinsel suçlarla yakından ilişkilidir. Suçlular arasında çok sayıda cinsi sapık vakaya rastlanmıştır. Daha çok çocuğun kendi cinsindeki anne ya da babasıyla kurduğu aşırı bağ, gelişme dönemindeki çocuğun homoseksüel bir insanla beraberliği, onun heteroseksüel açıdan olgunlaşmasına engel olabilir.

Bazı eşcinseller saldırgan olabilirler ve diğer homoseksüelleri arama çabasına girebilirler.

Homoseksüel alışkanlıklar, normal evliliğe engel olurlar. Cinsel suç, gençlik suçluluğunda çok rastlanan bir olay olarak görülürse de, alışkanlık halinde yerleşmiş aşırı vakalara çok az rastlanır.

Suçluların kaçının seks suçu işlediği tam olarak bilinememektedir. Hatta bu konuda suçluyla kurbanları ayırmak güçtür. 1958'de İngiltere'de çocuk mahkemesinde seçilmiş örnek suçlulardan sadece % 3'ünün suçunun cinsel suç olduğu belirlenmişti. Yine kız suçlulardan % 10'unun cinsel suçtan dolayı yakalandıkları görülmüştür. Ancak bunlar, hukuk kurumlarınca saptanan toplam cinsel suçun bir parçasıdır. Cinsel suçları ayrıntılarıyla belirlemek güçtür.

Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü'nce hazırlanan ankette, suçluların suç işlemedeki genel etkenlerini gösteren tabloya baktığımızda, başta gelen para ihtiyacından sonra, «kadın»ın ikinci (1000 suçluda 107 kişi), «şehvet hissi»nin de dördüncü sırayı aldığı görülür.

⁂

«Anne ve babamı küçük yaşta yitirdim, benden epeyce büyük olan iki ablam yetiştirdi beni. Ablalarım, hiç evlenmedik-

leri ve çocuk sahibi olmadıklarından, bana bir kız çocuğuymuşum gibi davranıyorlardı. Yaşamımın her evresinde bana kız çocuğu muamelesi yapıldı. Kişiliğimi geliştirecek, cinsel kimliğimi belirleyecek hiçbir modele sahip değildim. Bu arayış içinde günlerim çeşitli duygusal çatışmalar içinde geçiyordu...

Ablalarım dışında en sık gördüğüm kadın, üst katımızdaki komşumuz, iki çocuklu genç bir hanımdı. Sık sık evimize girip çıkan bu hanım, benim iç çatışmalarımın kurbanı olmuştur.

Askerden henüz döndüğüm bir gündü. Ada vapurunda ön tarafta oturan bir hanımı ona benzettim. Birden heyecanlanmıştım, kızardım, titredim ve bir süre onu izledim. Vapurdan inince, onun olmadığını anladım. Koşar adımlarla eve gidip kapısını çaldım. Ablalarımdan birinin hasta olduğunu bahane ederek onu bize çağırdım. Evde kimse yoktu. Cinsel kimliğimi kanıtlamamın tam zamanıydı. Kendisiyle cinsel ilişkide bulunmaya çalıştım. Başarılı olamayınca, mutfaktaki ekmek bıçağıyla onu öldürdüm. Bugün hâlâ resmini cebimde taşıdığım bu kurbanıma yaptığım, aslında kendimi bir erkek olarak kanıtlama isteğinden başka bir şey değildi.»

⁂

Toplumda, özellikle bizim toplumumuzda yetişkin kişiler arasında rastladığımız birçok huzursuzluk ve ruhsal bozukluğun temelinde cinsel bilgilerden yoksunluk yatmakta olduğu bir gerçektir. Bu bilgileri zamanında ve gerektiği biçimde alan kişiler, en güçlü doğal gereksinmelerinden birini de yeterince doyurabildiklerinde, ruhsal yaşamlarında önemli ve olumlu bir aşama yapabilirler. Bu nedenle bugün yetişkin kişilerin de cinsel eğitimlerinin gerekliliği tartışma götürmez. Yetişkinin cinsel eğitimiyse, gençliğe hazırlık döneminde yapıldığında, iyi sonuç verecektir. Ergenlik sonu ya da ilk gençlik dönemlerinde artık gençlerin cinsellik konularındaki ayrıntıları da gerektiği açıklıkla ve gerçek düzeyde öğrenmeleri, cinsellikle toplumsal yaşam gereklilikleri arasındaki dengeyi kurabilmeyi ve bu yaşam içinde kendi huzurları için önemli olan yöntem ve önlemleri yeterince öğrenmeleri, onların bu konuda bilgili, rahat ve kendine güvenir bir gelişme göstermelerine yol açacaktır (9).

Cinsel Eğitim: Çocuğa Ne Yanıt Verelim?

Birçok canlıda üreme faaliyeti evren kurulduğundan beri doğal olarak sürmekteyken, insanda cinsel davranışlar toplumsal kural ve değerlere göre değişebilir. Temel fizyolojik bir gereksinme olan cinsel dürtü, toplumumuzda çeşitli yasaklamalar ve ayıplamalarla bastırılmıştır.

Daha sorgu döneminden başlayarak 3-4 yaşlarındaki çocuğun kız-erkek farkını anlayarak cinsel konulara ilgi duyduğu görülür. Ancak büyük bir çoğunlukla verilen olumsuz ve yanlış yanıt ya da sert tutum, bu konunun bir sorun haline dönüşmesine neden olur. Genellikle anne ve babalar: «Ben nasıl dünyaya geldim?», «Bebek nasıl olur?» gibi sorulara: «Seni leylek getirdi,» ya da «Çarşıdan aldık,» gibi yanlış yanıtlar verirler. Burada yapılan iki önemli hatadan ilki, çocuğun aynı sorusunun yanıtını arkadaş, kitap vb. gibi başka kaynaklardan sağlıksız bir biçimde öğrenmesine yol açmak, ikincisiyse, anne babaya olan güvenin yitirilmesidir. Bu güvenin yitirilmesi, çocuk tarafından genelleştirilebilir ve sorulan her sorunun yanlış yanıtlanabileceği şeklinde bir endişeye neden olabilir.

Cinsel konuda çocuğun ilk sorusu, kız-erkek farkına ilişkindir. Yine annenin gebeliği ve kardeşin doğumu, çocuğun ilgisini çeken önemli olaylardır. Bu durumda çocuğun yaşına uygun bir biçimde, kısa, özlü, ama *doğru* yanıt vermek gerekir.

Prof. Dr. G. Koptagel-İlal, çocuklara cinsel konularda şu tür yanıtlar verilmesinin yerinde olabileceğini önermektedir:

«Neden benim de abiminki gibi şeyim yok?» sorusuna, «Kızlar ve oğlanlar ayrı ayrı yaratılmışlardır. Kızlarda öyle bir şey yoktur ki, onlar büyüdüklerinde anne olabilsinler. Sadece anneler çocuk yapabilirler. Oğlanların öyle bir şeyi vardır, ama onlar anne olamaz, bebek yapamazlar!» denilebilir.

«Babamın neden göğüsleri yok?» sorusuna, «Yalnız annelerin göğüsleri olur ki, yeni doğan bebeklerini besleyebilsinler,» diye bir yanıt uygun düşebilir.

«Bir baba kediyi, bir anne kediden nasıl ayırabiliriz?» gibi bir soru, «Bir oğlanla bir kızı ayırdettiğimiz gibi!» diye yanıtlanabilir.

«Çocuklar nereden gelir?» ya da, «Anne, senin veya bilmem ne teyzenin karnında ne var?» ya da, «Ben nereden geldim?»

sorusuna, «Çocuklar, annenin içinden çıkarlar. Onlar, annenin karnında büyürler. Annelerin içinde çocukların büyümesi için sıcacık bir yer, bir bebek yuvası vardır. Kızlar büyüyünce anne olur, bebek yapabilirler,» demek uygun bir açıklamadır.

«Çocuk anneden nasıl çıkar?» ya da, «Doğmak ne demektir?» gibi sorularsa, «Bebek yeniyken çok küçüktür ve annedeki bir delikten kolayca dışarı çıkabilir!» diye yanıtlanabilir.

«Çocuk hangi delikten çıkar?» sorusu da, «Kadınlarda çocuğun çıkması için özel bir delik vardır. Çocuk doğmaya hazır olunca, o delik büyür ve çocuk çıkar,» diye karşılanabilir (10).

Yine çocuğu hayvanat bahçesine götürmek suretiyle dişi, erkek ve yavru hayvanlarla yumurtaları görmesine fırsat hazırlamak, çocuğun bazı soruları kendi kendine yanıtlamalarına olanak verir.

Cinsel eğitimde hatalı uygulamalardan biri de, masturbasyon konusunda görülür. Çocuğun cinsel organlarıyla oynadığı zaman zevk aldığını öğrenmesi, öfke ve huysuzluğunun ortadan kalktığını görmesi, masturbasyon alışkanlığının başlamasına neden olabilir. Bu alışkanlığın ortadan kaldırılması için çocuğun korkutulması, cinsel organlarının zarar göreceğinin söylenmesi, aklının azalacağının ileri sürülmesi sakıncalıdır. Çocuğu ikna etmek, bu organlarını daha sonra normal bir şekilde kullanacağını anlatmak daha yararlı olur. Çocuğun dikkatini bir oyuncağa ya da oyuna çekmek bazen yeterli olabilir. Kimi zaman hiç ilgilenmemek, hatalı ilgilenmekten daha olumlu etki yapar. Çünkü, bu alışkanlık bir süre sonra kendiliğinden terkedilir. Bu alışkanlığın ileri yaşlara kadar devam etmesi durumunda, gencin karşı cinsle ilişkilere girmesinde güçlük ve çekingenlik ortaya çıkar (11). O nedenle, bu alışkanlığın kökleşmeden önlenmesine önem verilmelidir.

Çocuğun kendi gerçek cinsiyetinin dışında karşıt cinsiyet yönünde teşvik edilmesi de yetiştirilme hatalarından biridir. Kız çocuk isteyen ana babaların erkek çocuklarına kız giysileri giydirmeleri, saçlarını uzatmaları, kurdeleler takmaları ya da erkek çocuk isteyen ana babaların, kız çocuklarına erkek giysileri giydirmeleri, erkek çocuk oyuncaklarıyla oynamalarını sağlamaları hatalı bir yetiştirme biçimidir. Çocuğa yanlış toplumsal

rol benimsetilmesi, onun ileride bunalımlara düşmesine yol açabilmektedir.

Öte yandan ülkemizde gelenek, görenek ve bazı kültür kalıpları cinsel konuları sorun haline dönüştürmektedir. Kız çocuğun erkek çocuklarla oynaması daha çok küçük yaştan itibaren annesi tarafından yasaklanabilmekte, aynı anne, çocuğu okula başladığında, kızının erkek çocuk yanına oturtulmamasını öğretmenden isteyebilmektedir.

Cinsel eğitimin verilmediği bu tür aile ortamlarında çocuk, aile kalabalıklığı nedeniyle zaman zaman cinsel faaliyetlere tanık olabilmekte, zaman zaman da açık fıkralar dinlemektedir. Bu durumda çocuk, ya kendi kendine hatalı yorumlar yapmakta, ya da arkadaş çevresinden ve cinsel sömürü yapan yayınlardan zararlı, yanlış bilgiler edinmektedir.

Sinop Islahevi'nde gerçekleştirdiğimiz pilot çalışmada, suçlu gençlerin % 7'sinde «cinsel saplantı»nın görülmesi dikkate değer bir noktadır. Bunların büyük bölümünde hatalı eğitimin rol oynadığını söylemek yanlış olmaz. Yine 214 suçlu çocuğu kapsayan araştırmamızda, şahsa ilişkin suçlu grubunu (% 38.8), cinsel suçlu grubunun (% 31.2) izlediğine, cinsel suçlu grubunun büyük bölümünüyse, homoseksüellerin (% 59.4) oluşturduğunu, bundan sonra ırza geçme (% 28.1) ve kız kaçırma (% 12.5) suçlularının geldiğine değinmiştik.

Sorular yönelttiğimiz suçlu gençlerin yüzünde, cinsel eğitim eksikliğini her an görmek olasıydı. «Senin kız arkadaşın var mı?» sorusuna; sararak, kızararak, bazen de terleyerek donuk bakışlarla yanıt veren gençler çoğunluğu oluşturuyordu.

Temel dürtülerden biri olan, cinsel dürtünün toplumsal çevre tarafından bastırılması, küçük yaşlardan itibaren başlar. Kırsal bölgenin çocuğu, ergenlik dönemine geldiğinde yakın çevresinden bir kızı düşleyebilir. Ama başlık parası, aileler arasındaki düşmanlık, yaşın küçük olması, evlenmeye engel olabilir. Bu durumda normal karşı cinsle (heteroseksüel) ilişkinin yasaklanması, genci eşcinselliğe (homoseksüelliğe) ya da çeşitli hayvanlarla ilişki kurmaya (bestioseksüelliğe) itebilir. Örneğin, 4-5 ay dağda çobanlık yapan bir genç, bu tür sapan cinsel ilişkilerde bulunabilmektedir.

Bütün bunlar bize, eğitimin ne denli önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir. Topyekûn öğretim seferberliği gerçekleştirilebildiği takdirde anne ve babaların topluma ve çocuklarına karşı tutumları da değişecektir. Aydın anne ve baba, başlık parası gibi klişeleşmiş kültür kalıplarından kendini arındıracak ve ayıplanma kaygısı olmadan çocuğuna cinsel bilgi verebilecektir.

KİŞİLİK TESTLERİ

Suçlu ve Suçsuzların Kişilik Özellikleri Ölçülebilir mi?

Modern araştırmalar bize kalıplaşmış kişilik testleri yerine, Cornell Index, Eysenck Kişilik Envanteri gibi soru-yanıt sistemine deneklerin daha hazırlıklı olduklarını ve rahat yanıt verdiklerini göstermektedir. Yine aynı araştırmalar, uzun zamana gereksinim duyulan ve denekle daha uzun bir işbirliğini gerektiren diğer testlerden elde olunan sonuçların, bu tür envanterlerden alınan sonuçlarla pek farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Deneklerimizin, kolay anlayabileceği biçimde düzenlenmiş sorulardan kurulu olan ve psikosomatik, psikiyatrik ya da karakter bozukluklarına sahip olan bireyleri saptayabilen Cornell Index'in yanında Eysenck Kişilik Envanteri'ni uygulamamıza başlıca neden, bu envanterin çeşitli uzmanlarca suçlu kişilik yapısının incelenmesinde kullanılması olmuştur.

Cornell Index, kişilik yapısında bulunan ve belli bir ölçüyü aşması durumunda, davranış bozukluklarına ve suçluluğa yol açabilecek belirtileri (araz) (semptom) ölçmeye yarayan, 101 sorudan oluşturulmuş bir testtir. Bu sorular, kendi aralarında gruplandırılarak 10 farklı kişilik yüzünün ölçümünü belirlerler. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Korku ve yetersizlik duyguları şeklinde ifade olunan uyum kusurları.

2. Depresyon (depression).
3. Sinirlilik ve endişe hali.
4. Sinirsel dolaşımla ilgili (nöro-sirkülatuvar) psikosomatik belirtiler.
5. Korku ve irkilme tepkisi.
6. Diğer psikosomatik belirtiler.
7. Hipokondri ve asteni.
8. Sindirim sistemiyle ilgili (gastrointestinal) psikosomatik belirtiler.
9. Aşırı duyarlılık (hassasiyet) ve şüphecilik.
10. Psikopatik araz.

Görüldüğü gibi, Cornell Index sorularından bir bölümü «Psikosomatik belirtiler»i ölçmektedir. Psikosomatik hekimlik, organizmayı tüm ruhsal ve bedensel belirtileri ve işlevleriyle bir bütün halinde ele alarak, birçok fizyolojik hastalığın ruhsal nedeni olabileceği gibi, birçok psişik belirtinin altında da bedensel bir olayın bulunduğunu, dolayısıyla ruh-beden ilişkilerini birlikte gözönünde tutar (12). Psikosomatik belirtilerin arasında, deri reaksiyonları, kas-iskelet sendromları, solunum sistemi hastalıkları (bronş spàzmları gibi) kardiyovasküler hastalıklar (nöro-sirkülatuvar tipteki paroksismal taşikardi, hipertansiyon, vasküler spazmlar) sayılabilir. Gastrointestinal belirtiler arasındaysa, peptik ülser, kronik gastritten sözedilebilir.

Index'in diğer bir soru grubunu da, «depresyon» oluşturmaktadır. Depresyon, gerek bedensel, gerekse ruhsal bakımdan patolojik bir düşkünlük, durgunluk ve çöküntü anlamına gelmektedir.

Bunalım yaratan endişe (anxiety), belirsiz bir korku, gerginlik, huzursuzluktan doğan sıkıntının etkin olduğu bir tabloyu oluşturur. «Korku» ise, görülen ya da görülmeyen, tehlikeler karşısında gösterilen doğal tepki olarak tanımlanabilir. «Psikopati», ahlaki ve toplumsal standartlarla bağdaşmayan, atak (impulsive) tipteki davranışları içerir. Psikopatların birçoğu anti-sosyal davranışlarından büyük bir haz ve gurur duyabilirler (*).

(*) **Bkz.** Psikopati.

Hipokondri (hipokondriasis) bedensel işlevlerle aşırı ölçüde ilgilenmektedir. Bu tür hastalık hastaları, sürekli olarak organik temeli bulunmayan ağrı ve sızılardan yakınırlar.

Ankara Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü'nce hazırlanmış ankette, 1000 mükerrer suçlunun, suç işlerken içinde bulunduğu bio-psikolojik durumu inceleyen tabloya baktığımızda, «fazla asabi olma» halinin ikinci, «mütessir olma» halinin üçüncü sırayı aldığını görmekteyiz. Aynı suçluların % 6'sında nedensiz korkular bulunmaktadır.

Suçlu yapının kişilik özelliklerindeki farklılıkları görebilmek amacıyla uyguladığımız Cornell Index sonucu, suçlu deney ve suçsuz kontrol grupları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Soru grupları tek tek incelendiğinde, iki grup arasındaki farklılığın, Uyum Kusuru, Sinirlilik ve Endişe Hali, Hipokondri ve Asteni ile Psikopatik Araz açısından anlamlı bir düzeyde olduğu görülmüştür. İki grubun ortalamaları karşılaştırıldığında, şöyle bir tablo elde etmekteyiz:

Cornell Index Soru Grupları	Deney Grubu Ortalaması	Kontrol Grubu Ortalaması
1) Uyum Kusurları	7.04	5.85
2) Depresyon	3.52	3.04
3) Sinirlilik ve Endişe Hali	2.08	1.67
4) Nöro-sirkülatuvar Psikosomatik Belirtiler	0.86	0.83
5) Korku ve İrkilme Tepkisi	2.18	2.03
6) Diğer Psikosomatik Belirtiler	2.91	2.40
7) Hipokondri ve Asteni	1.84	1.37
8) Gastrointestinal Psikosomatik Belirtiler	2.15	1.83
9) Aşırı Hassasiyet ve Şüphecilik	2.27	2.31
10) Psikopatik Araz	5.61	3.81

Yabancı kaynaklı araştırmalara baktığımızda, bulgularımızı doğrular yönde sonuçlar elde edildiğini görmekteyiz. 1963'te Stott, suçlu ve suçlu olmayan gruplara uyguladığı anket sonucu, suçlu grubun % 46'sına oranla suçlu olmayan grubun % 7'sini uyumsuz olarak değerlendirmiştir (13). Aynı yıl Gibbens,

Borstal Kurumu'ndaki suçluların, M.M.P.I. testi «Psikopatik sapma» bölümünde alışılmışın üzerinde yüksek puan elde ettiklerini gördü (14).

Öte yandan, soru grupları ortalamaları, suç türleri açısından incelendiğinde, şu bulgular dikkati çekmektedir: Şahsa ilişkin suçluların, Uyum Kusurları, Depresyon, Sinirlilik ve Endişe Hali, Korku ve İrkilme Tepkisi, Diğer Psikosomatik Belirtiler, Gastrointestinal Psikosomatik Belirtiler... gibi soru gruplarında öteki suçlu gruplarına oranla daha yüksek ortalamalara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Şahsa ilişkin suçlular, sözü geçen soru gruplarından Uyum Kusurları, Depresyon, Sinirlilik ve Endişe Hali, Gastrointestinal Psikosomatik Belirtiler, Hipokondri ve Asteni gibi istem ortalamaları açısından cinsel suçlulara oranla, Korku ve İrkilme Tepkisi açısındansa mala ilişkin suçlu grubuna oranla anlamlı farklılıklar göstermektedirler.

Nöro-sirkülatuvar Psikosomatik Belirtiler, Aşırı Duyarlılık ve Şüphecilikle Psikopatik Araz gibi soru grupları ortalamaları bakımından diğer suçlulara oranla üstünlük gösteren mala ilişkin suçlularla, sadece Psikopatik Araz açısından şahsa ilişkin ve cinsel suçlu grup ortalamaları arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır.

Cornell Index Soru Grupları	Şahsa İlişkin Suçlularda Ortalama	Mala İlişkin Suçlularda Ortalama	Cinsel Suçlularda Ortalama
1) Uyum Kusurları	7.60	7.34	6.45
2) Depresyon	3.75	3.74	3.25
3) Sinirlilik ve Endişe Hali	2.33	2.29	1.80
4) Nöro-sirkülatuvar Psikosomatik Belirtiler	0.98	1.00	0.70
5) Korku ve İrkilme Tepkisi	2.61	1.55	2.07
6) Diğer Psikosomatik Belirtiler	3.25	3.00	2.59
7) Hipokondri ve Asteni	2.05	2.05	1.58
8) Gastrointestinal Psikosomatik Belirtiler	2.44	2.26	1.90
9) Aşırı Hassasiyet ve Şüphecilik	2.43	2.53	2.07
10) Psikopatik Araz	5.71	6.95	5.00

H. C. Quay, yaptığı araştırma sonucu, psikopatik ya da a-moral ve isyankâr tutumla duygusal gerginlik, güvensizlik ve nörotizmi suçlularda özellikler olarak saptadı. Gözlemlerini doğrulamak amacıyla daha sonraki araştırmalarında Quay, baskın iki faktör grubu belirledi. Bunlardan ilki, otorite ve disipline karşı genel bir düşmanlık tavrı ve isyankâr tutumla birlikte görülen açık seçik bir saldırgan davranış olan psikopatik faktördür. İkincisiyse, sıkılganlık, çekingenlik, endişe ve bunalım (anxiety) ile aşırı duyarlılıktan (hassasiyetten) oluşan nörotik faktördür (15).

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız araştırmalar, suçlulukla birlikte psikopatik ve nörotik kişilik özelliklerinin görüldüğünü kabul etmekte ve uyumsuzluk, psikopati ve nörotiklik doğrultusunda elde ettiğimiz bulguları doğrulamaktadır. Ancak hemen belirtelim: Başta Schuessler ve Cressey olmak üzere bazı araştırıcılar, tam tersine, suçlularla suçsuzlar arasında kişilik yapıları açısından belirgin farklılıkların varlığını kabul etmemişler ve görülebilecek farklılıkların da örnek seçimi yöntem hatalarıyla açıklanabileceğini savunmuşlardır.

Suçlu kişilik özelliklerinin belirlenmesinde, yine 101 sorudan oluşan Eysenck Kişilik Envanteri'nden yararlandık. Birçok Avrupa ülkesinde suçlu ve suçlu olmayan gruplara uygulanmış olan Eysenck Kişilik Envanteri yoluyla başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Ölçeğin basit bir dille formüle edilmiş olması testin kullanış değerini artırmıştır. Bu test, dört bölümden oluşmaktadır:

1. Psikotizm (P),
2. Dışadönüklük (Extrovert) (E),
3. Nörotizm (N),
4. Yalan (L) ölçekleri.

«Yasada şekillendirilmiş olsun ya da olmasın, kendi toplumlarının kurallarına karşı gelen kişiler arasında belli benzerliklerin varlığı» noktasından hareket eden ve genel bir sapma (deviance) kuramı olan Eysenck'in kuramı, kısaca şöyle özetlenebilir:

- Dışadönükler kötü koşullanırlar.
- Toplumsallaşma bir koşullanma süreciyle oluşur.

- Bu nedenle dışadönükler, zayıf toplumsallaşma eğiliminde olacaklardır.
- Nörotikler, yüksek heyecanlılık ya da bunalım ve endişe (anxiety) faktörlerine sahiptirler.
- Bu endişe ve bunalım, pekiştirici bir dürtü olarak faaliyette bulunur.
- Bu nedenle toplumsallaşması zayıf olan nörotikler (yani, nörotik-dışadönükler), nörotik olmayanlara oranla daha çok anti-sosyal davranışta bulunma eğiliminde olacaklardır.

Suç ve kişilik arasındaki ilişki açısından Eysenck'in kuramı, suçluların «dışadönük-nörotik» olma eğiliminde olduklarını, «dışadönük-nörotik»lerin de suçlu olma eğiliminde olduklarını savunur. Tipik bir dışadönük-nörotik ise şu özelliklere sahiptir: İsteri belirtileri göstermeye eğilimli, enerjisi zayıf, ilgi alanları dar, kekemelikten şikâyetçi olabilir. Sık sık kazaya uğrar, ters huylu ve keyifsizdir, ağrıları, sızıları vardır, sebatkârlıktan son derecede uzaktır, çabuk hareket eder, fakat titiz değildir, amaç ve hedef düzeyi düşüktür, buna karşılık yaptığı işleri, başarılarını gözünde büyütür, estetik tercihleri çok renkli ve modern resme yönelir, şakadan çok hoşlanır.

Psikotizmin, Dışadönüklük ve Nörotizm ölçeklerinden farklı olduğunu savunan Eysenck, Psikotizmi karakterize eden özellikleri, yalnızlık, sıkıntılı olma, zalimlik, duygu yoksunluğu, heyecan arama, başkalarına karşı saldırgan olma, tehlikeyi umursamama şeklinde sıralar. Eysenck'e göre, psikotiklik genel anlamda suçlulukla bazı önemli özellikleri paylaşabilir; psikotikliğin ölçüsü olan bir sorgu cetvelindeki sorular, suçlu ve normaller örneğine uygulandığında, suçlu grubun Psikotizm (P), Dışadönüklük (E), Nörotizm (N), Yalan (L) puanları kontrol grubuna oranla daha yüksek görülecektir.

Gerek deney, gerekse kontrol gruplarımızın Eysenck Kişilik Envanteri'nden elde ettikleri puan ortalamalarına baktığımızda, Psikotizm ve Dışadönüklük ölçekleri açısından normal deneklerden oluşan kontrol grubunun, hükümlü suçlulardan oluşan deney grubuna oranla belirgin bir üstünlük gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Nörotizm ölçeği açısından iki grup arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamış, Yalan ölçeği açısından ba-

kıldığında, bu kez deney grubunun kontrol grubuna oranla aynı üstünlüğü gösterdiği saptanmıştır.

SUÇLU VE SUÇSUZ GRUPLARIN EYSENCK KİŞİLİK ENVANTERİ ORTALAMALARI (*)

		Psikotizm Ölçeği P	Dışa-dönüklük Ölçeği E	Nörotizm Ölçeği N	Yalan Ölçeği L
Toplam Deney Grubu	214	4.93	11.84	11.27	15.16
Toplam Kontrol Grubu	150	5.69	13.11	11.26	13.91

Deney grubunu oluşturan suçlu alt grupları ele alındığında, şu sonuçlar elde edilmiştir:

1 — Psikotizm Ölçeği Sonuçları: Testin Psikotizm ölçeğinde en yüksek ortalamanın 5.24'le mala ilişkin suçlu grubunda olduğu, bunu 5.00 ortalama puanla şahsa ilişkin suçluların, 4.57 ortalama puanla da cinsel suçluların izlediği görülür. Bu üç ortalama arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

2 — Dışadönüklük Ölçeği Sonuçları: Dışadönüklük ölçeği ele alındığında, mala ilişkin suçlu grubun yine en yüksek ortalamaya sahip olduğu (12.24), onları 12.16 ortalamayla cinsel suçluların, 11.14 ortalamayla da şahsa ilişkin suçluların izledikleri dikkatimizi çeker.

3 — Nörotizm Ölçeği Sonuçları: Nörotizm ölçeğinde, bu kez de mala ilişkin suçlu grubunun ortalamasının yüksek olduğu (11.74), bu grubu 11.46 ortalamayla şahsa ilişkin suçlularla, 10.62 ortalamayla cinsel suçlu grubunun izlediklerini görürüz. Bu ortalamalar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

4 — Yalan Ölçeği Sonuçları: Yalan ölçeğinde en yüksek ortalama, cinsel suçlularda bulunmuştur (16.28). Bunu 15.67 or-

(*) Bu testten elde edilen İngiltere ortalaması şöyledir: P: 6.5, E: 13.46, N: 12.9 ve L: 6.6.

talamayla şahsa ilişkin suçlular, 13.53 ortalamayla da mala ilişkin suçlu grubu izlemektedir.

Sonuç olarak, mala ilişkin suçlu grubunun, testin Yalan ölçeği dışındaki diğer bütün ölçeklerinde öteki suçlu gruplara oranla daha yüksek ortalamalara sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Öte yandan suçlu ve suçsuz deneklerin soru grupları arasındaki ilişkilerine baktığımızda, iki gruptan elde edilen verilerin hemen hemen eşdeğerde olduğunu gördük. Her iki grupta da Psikotizm ve Nörotizm ölçekleri arasında olumlu yönde, Psikotizm ve Nörotizm ile Yalan ölçekleri arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Nörotizm ile Psikotizm arasındaki yüksek düzeydeki ilişkiyle suçluların kişilik yapılarındaki N-P birleşiminin ağırlığı açıkça görülmektedir. Büyük bir olasılıkla, diğer bazı çevresel etkenlerin de katılmasıyla bu faktör sözkonusu kişileri suçluluğa yöneltebilmektedir.

Deney ve kontrol gruplarında ayrıca Nörotizm Dışadönüklük ölçekleri arasında aynı anlamlılık düzeyinde ilişkiler bulunmuştur.

Eysenck ve Cornell Kişilik Testleri arasındaki ilişkiler incelendiğindeyse, gerek deney, gerekse kontrol gruplarında Eysenck'in Dışadönüklük ölçeğiyle hiçbir Cornell soru grubu arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmazken, her iki grupta da bütün Cornell soru gruplarıyla Eysenck'in Nörotizm ölçeği arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu da, bize, her iki testin nörotizmi ölçmesi bakımından tutarlılığını göstermektedir. Yine her iki grupta bütün Cornell soru gruplarıyla Eysenck Yalan ölçeği arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Deney grubunda, Eysenck Psikotizm ölçeğiyle, Cornell Index'in Depresyon, Sinirlilik ve Endişe Hali, Hipokondri ve Asteni ve Psikopatik Araz soru grupları arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Cornell Index sonuçları incelendiğinde, yukarıda sözü geçen son üç item grubunda, suçluların suçsuzlara oranla anlamlı bir farklılık gösterdiği belirtilmişti. Burada da aynı soru gruplarıyla Psikotizm ölçeği arasında belirgin bir ilişkinin varlığı, Cornell sonuçlarını doğrular niteliktedir.

Kontrol grubunda da bir soru grubu dışında, tüm Cornell soru gruplarıyla Eysenck Psikotizm ölçeği arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Eysenck Kişilik Envanteri'ni uygulamak suretiyle, kişilik özellikleri açısından Polonyalı suçlularla normaller arasındaki farklılıkları araştıran Sanocki, araştırması sonucunda, suçluların suçsuzlara oranla anlamlı bir şekilde Dışadönük olduğunu bulurken, Nörotik açısından iki grup arasında anlamlı bir farka rastlamamıştır (16). Sanocki'nin elde ettiği bu sonuç, Nörotizm ölçeği açısından bulgularımızı doğrulamaktadır. Bartholomew, Fitch, Little ve Blackler, ceza kurumlarından alınmış deneklere test uyguladıklarında, normal nüfusa oranla kurumlardaki suçluların daha yüksek Nörotiklik, ancak eşdeğerde Dışadönüklük puanlarına sahip olduklarını ortaya koymuşlardır.

Hoghughi ve Forrest, Approved School'da (ıslah-eğitim kurumu) yaptıkları incelemede, suçlu grubun kontrol grubuna oranla anlamlı derecede Nörotik, ancak yine anlamlı derecede İçedönük (introvert) olduğunu buldular. Aynı uzmanlar, başka bir çalışmalarında iki grup arasında gerek Nörotizm, gerekse Dışadönüklük açısından anlamlı bir farka rastlamadılar (17).

Millman, araştırmasında, suçlu grubun normallere göre anlamlı derecede daha Nörotik ve daha İçedönük olduğunu bulmakla, Dışadönüklük ölçeği açısından elde ettiğimiz bulgularımızı doğrulamaktadır.

Berry, yaptığı karşılaştırmalı çalışmasında, suçlu grubunun daha İçedönük, daha Nörotik olduğunu ve Yalan'a daha eğilimli olduğunu saptadı. Araştırıcının, gerek Dışadönüklük, gerekse Yalan ölçeklerinden elde ettiği sonuçlar bulgularımızı doğrulamaktadır.

Martin ve Clarke, çalışmalarında suçlu grubun, kontrol grubuna oranla ne Dışadönüklük, ne de Sinirlilik açısından bir farklılaşma göstermediklerini belirttiler.

Suçlu gruplar arasındaki farklılaşmayı ele alan Sanocki araştırmasında, suçlu gruplardan mala ilişkin suçluların daha çok Dışadönük yapıya sahip olduğu sonucunu çıkarmakla bulgularımızı doğrulamaktadır.

İngiltere'de yapılan «Brostal Tipoloji» çalışmasında, suçlu gruplara uygulanan Eysenck Kişilik Envanteri sonucu, cinsel

suçlu grubun diğer suçlu gruplara oranla Dışadönüklük ve Nörotiklik ölçeklerinde farklılık göstermemesine karşın, Yalan ölçeğinde bulgularımızı doğrulayan sonuçlar elde edilmiş, cinsel grubun diğer suçlu gruplardan daha yüksek ortalamaya sahip olduğu saptanmıştır.

Bu araştırmalarda, Eysenck kuramından çıkan tahminin tersine, genç suçluların seçilmiş kontrol gruplarına oranla anlamlı bir derecede daha İçedönük oldukları ileri sürülmektedir. Bu sonuç da bulgularımızı doğrular niteliktedir.

Nörotiklik ele alındığında, çoğu araştırmaların normal nüfusa göre suçluların daha Nörotik olduklarını ortaya koydukları görülür. Ancak bulgular, itirazlara açıktır. Şöyle ki, Nörotik cevaplar cezai alıkonmaya bağlı olabilir ya da seçme sorunu nedeniyle kurumlardaki suçlular tüm suçluları temsil edemeyebilir.

Cornell Index'ten elde ettiğimiz bulgular, suçlu kişilik yapısında Uyum Kusuru, Sinirlilik ve Endişe Hali, Hipokondri ve Asteni ile Psikopatik Araz belirtilerinin egemen olduğunu ortaya koymakla, suçluların, suçsuzlara oranla kişilik özellikleri açısından farklılık gösterdiklerini belirlemektedir.

Eysenck testinin Nörotizm ve Psikotizm ölçekleriyle, Cornell Index itemleri arasında saptanan yüksek ilişki, Cornell Index'ten elde edilen sonuçları vurgular nitelikte olup, kanımızca amacımız doğrultusunda çok önemli bir bulgudur. Eysenck testi, tek olarak ele alındığında, Psikotizm ve Nörotizm puanları yönünden suçlu-suçsuz farklılaşmasının elde edilmeyişi, büyük bir olasılıkla bu testin diğer kişilik testine oranla toplumumuza daha az uyduğunu göstermektedir. Henüz standardizasyonu yapılmamış olan testler, bu açıdan ele alındığında, Eysenck Kişilik Envanteri'ndeki sorulara özellikle dikkat edilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak, suçlu çocuklarda farklı kişilik özellikleriyle bazı davranış bozukluklarına rastlandığı söylenebilir. Ancak bu özelliklerin suçluluğu oluşturan yegâne neden grubu olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Kişilik kusurlarının yanısıra, bu kusurlarını giderecek düzeyde zekâdan da yoksun olan çocukların elverişsiz yakın çevre koşulları içinde suç işleme olasılıkları kuvvetlenmektedir.

KAYNAKLAR

(1) Baymur, Prof. Dr. F., **Genel Psikoloji,** İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1976.

(2) Schuessler, K. F., Cressey, «Personality Characteristics Of Criminals», **Amer., Jrl., Sociology,** 1950.

(3) Neumeyer, Martin, H., **«Juvenile Delinquency In Modern Society»,** Van Nostrand Reinhold Company, New York, 1961.

(4) Jones, H., **«Crime In A Changing Society»,** Penguin Books, 1965.

(5) Köknel, Prof. Dr. Ö., «Çocukta Uyumsuzluk», **Aile ve Çocuk,** Ak Yayınları, İstanbul, 1982.

(6) Bennett, I., **«Delinquent And Neurotic Children»,** Tavistock Publications, London, 1960.

(7) Enç, Doç. Dr. M., **Ruh Sağlığı Bilgisi,** İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1976.

(8) Enç, Doç. Dr. M., **A.g.e.**

(9) Koptagel-İlal, Prof. Dr. G., «Çocuk ve Cinsellik, Ne Diyelim? Nasıl Söyleyelim?», **Aile ve Çocuk,** Ak Yayınları, İstanbul, 1982.

(10) Koptagel-İlal, Prof. Dr. G., **A.g.e.**

(11) Ziyalar, Prof. Dr. A., **Psikiyatrik Semioloji ve Medikal Psikoloji,** İst. Üniv. Cerrahpaşa Tıp Fak. Psikiyatri Kliniği Vakfı Yayınları, No. 5, İstanbul, 1981.

(12) Songar, Prof. Dr. A., **Psikiyatri,** Geçit Kitabevi, İstanbul, 1977.

(13) Stott, D. C., **The Social Adjustment of Children,** London, Univ., Press, 1963.

(14) Gibbens, T. C. N., Diğerleri, «A Follow-up Study of Criminal Psychopaths», **Jrl., Mental Science,** 105, 108-15.

(15) Quay, H. C., Peterson, D. R., «Personality Factors Relates of Juvenile Delinquency», **Child Development,** 1961.

(16) Sanocki, «Item Analysis of Questionnaire Responses», **Crime and Personality,** (H. J. Eysenck'ten alıntı), Paladin, 1973.

(17) Hoghughi, Forest, Bartholomew, Finc, Little, Blackler, «Who Becomes Delinquent?», (D. J. West'ten alıntı), **Cambridge Studies In Criminology XXXIV,** Heineman, London, 1973.

ALTINCI BÖLÜM

Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Etkenler

SUÇLULUKTA SOSYO-EKONOMİK KOŞULLARIN ROLÜ

Bireyin Suça Yönelmesinden Toplum Ne Ölçüde Sorumludur?

Dünyada ve ülkemizde yapılan araştırmalar, çocuğu suça yönelten etkenler arasında sosyo-ekonomik ve yakın çevre koşullarının rolünü ve önemini açıkça ortaya koymaktadır. Öyle ki, suçlu kişilik yapısına temel oluşturan kalıtsal ve biyolojik etkenler bile ancak elverişli bir toplumsal ortamda etkinlik kazanabilmektedir.

Kriminoloji alanındaki çalışmalar arasında, suçluluğun nedeni olarak sosyo-ekonomik ve kültürel etkenlere öncelik tanıyan görüşlerin günümüzde giderek ağırlık kazandığı görülmektedir. Toplumsal yaşamın çokyönlülüğü ve toplumsal kurumlar arasındaki etkileşim dolayısıyla, suça neden olarak farklı toplumsal etkenlerin öne çıkarıldığı bilinmektedir. Kimi araştırıcılar, ekonomik koşullara öncelik verirken, kimileri de demografik olarak üzerinde durmuşlardır.

Sosyo-ekonomik varsayımlardan hareket eden araştırmacılar, sanayileşme, kentleşme gibi hızlı değişim süreçlerinin, ekonomik bunalımlar, işsizlik, göçler ve savaşlar gibi toplumsal sarsıntı dönemlerinin suçluluğun artışına yol açtığını da ileri sürmektedirler.

Yoksulluk ve Suç

Suçluluğun açıklanmasında ekonomik etkenler büyük yer tutar. Suçluluğu bireysel yapıda aramayan ve en eski belgelere sahip kuram olarak, suçluluğun nedenini ekonomik etkenlerde arayan yaklaşım dikkati çeker. Yoksul kentlerin koşullarına ilişkin çok sayıda malzemeyi içeren C. Booth'un araştırması, bu konuda en dikkate değer olan incelemelerden biridir. Burt, suçlu çocukların % 56 gibi büyük bir bölümünün (genel nüfusun % 30.7'sini oluşturan) yoksul ve çok yoksul sınıflardan geldiğini söylemiştir (1).

Kriminoloji ve Ekonomik Koşullar adlı yapıtında A. Bonger, suçluluğun nedenlerinin tartışmasını yapmış ve ekonomik koşulların suçluluğa olan etkisini araştırmıştır. Bonger'e göre, suç, insanın hırçınlığının belirtisidir. Çağdaş dönemlerde gerçekleşen büyük sanayileşme atılımları insanın hırçınlığını körüklemiştir. Çünkü sanayileşme olgusu sürekli bir savaşım olarak rekabeti ortaya çıkarmıştır. Alıcılarla satıcılar, satıcıların kendi aralarında, çalışanlarla sermaye sahipleri arasında rekabet vardır. Bu sistem, çocukların çalıştırılmasını, kadının evden uzaklaşarak iş yaşamına sürüklenmesini getirmekte ve doğurduğu büyük eşitsizlikler nedeniyle sınıflar arasında kıskançlık, kin, nefret duygularını körüklemektedir.

Yoksulluk, suç üzerinde dolaylı ve doğrudan etkili olmaktadır. Bu ekonomik sistem bazen büyük bunalımlara neden olmakta ve bunun sonucunda en büyük suç nedenlerinden biri olan işsizlik ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik koşullar ailenin parçalanmasına ve ahlaki değerlerini yitirmesine de neden olmaktadır.

Bonger, bu etkenlerin değişik türden suçlar üzerinde etkili olduğunu, fakat özellikle küçük suçlarda daha etkili oldu-

ğunu söyler. Bonger'e göre, insanın hırçın, suça yöneltici özelliğine yanıt veren bu sistem, suçu en iyi açıklayan sistemdir (2).

West, 1973'te yaptığı araştırmasının sonucuna dayanarak, suçluların % 13.6'sının ekonomik düzeyi üstün olan gruptan gelmesine karşılık, % 33.3'ünün ekonomik düzeyi düşük gruptan geldiğini belirlemiştir (3). Glueck'larsa, 2000 suçludan 3/4'ünün ekonomik koşullarının çok düşük olduğunu saptamıştır.

Ankara Üniversitesi Kriminoloji Anketi sonuçlarına göre, 1000 suçludan % 39'unun aile bütçesinin kötü, % 50'sinin orta durumda olduğu saptanmıştır. Toplam suçluların % 33'ünü «rençber»lik yapanlar oluşturmaktadır. Yurdumuzun İzmir, Ankara, Elazığ kentlerindeki ıslah ve cezaevlerinde yaptığımız araştırmada 214 hükümlü çocuğumuzun % 69'unun ailelerinin aylık gelirlerinin de asgari ücretin biraz üzerinde olduğunu anımsatmak isteriz.

Birleşik Amerika'da da ekonomik koşullarla suçluluk arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma yapılmıştır. Veriler, ekonomik koşullarla suç arasında yakın bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Bununla birlikte, düşük ekonomik düzeyin çocuğu suça yönelten tek neden olmasa da, suça elverişli ortamı, dolaylı ya da doğrudan nedenleri hazırladığı bilinmektedir. Küçük, sağlıksız konut koşulları, kalabalık ev halkı, cehalet, düşük sosyal statü gibi etkenler suça elverişli koşulları oluşturmaktadır.

Nüfus Hareketleri: İç Göçler

Bazı araştırmacılar, nüfusun bölgesel dağılımı, iç göçler, kentleşme gibi nüfus hareketleriyle suçluluk ve suç türleri arasındaki ilişki üzerinde durmuşlardır. Demografik etkenlerin ekonomik ve kültürel sorunlarla iç içe bulunması, suç olgusunu ortaya çıkarmakta ve suçluluğun artışına neden olmaktadır.

Sanayileşme ve gelişme sürecini diğer Batı Avrupa ülkelerine göre gecikmeyle yavayan İtalya'da sosyolojik etkenler üzerinde duran çok sayıda kriminolojik araştırma yapılmıştır.

Faustini, Renato Breda ile birlikte yaptığı araştırmasında, son yıllarda ergenler tarafından işlenen suç türlerinin değiştiğini, ağır suçlarda azalma, hafif suçlardaysa artma olduğunu saptamışlardır. Toplumun gelenek ve göreneklerine karşı diren-

cin giderek arttığı, büyük kentlerde, küçük yaşlardaki kız ve erkek çocuklarda cinsel suç oranının yüksekliği göze çarpmaktadır. Adli kayıtlara göre, çocuklar tarafından yapılan soygunlar ve hırsızlıklarda, özellikle grup halinde yapılan soygunlarda belli bir artış olmaktadır.

Faustini'nin istatistiksel açıklamasına göre, tarım ekonomisinin tek geçim kaynağı olduğu, topraktan alınan verimin düşük, işsizliğin egemen olduğu yerlerde, Güney ve Orta İtalya'nın dağlık bölgelerinde, suçlar daha çok kan gütme nedeniyle işlenmekte, fakat sayıca az olmaktadır. Buna karşılık, toplum düzenine karşı davranışlarda bulunan çocuklar, ekonomik değişim geçirmekte olan merkezlerde daha sık görülmektedir. Faustini, bu olayı çeşitli nedenler yanında, kültürel değişme, hizmetlerin gelişmesi, sanayileşme gibi doğal ve geleneksel çevreyi değiştiren etkenlerle açıklamaktadır.

Castellani de, Faustini gibi, bir araştırmasında, demografik etkenlere nüfusun bölgesel dağılımına, ekonomik ve kültürel duruma bağlı olarak Güney İtalya'nın çevresel koşullarının özel suç tiplerini doğurduğunu belirtir. Castellani, çocuğun kişilik oluşumuna olumsuz etkilerde bulunan Güneyin tipik yaşam özellikleri üzerinde durur. Bunlar, işsizlik, yoksulluk, düşük öğrenim düzeyi ve özellikle sosyal ve kültürel eksikliktir. Bunlar, topluma uyumsuzluğun çeşitli şekillerini doğuran, birlikte yaşamanın katı kurallarını bireye baskı yoluyla kabul ettiren etkenlerdir.

Bertolini'ye göre, değişik gelenek ve kültüre sahip bölgeler arasındaki güçler, toplumsal uyumsuzluğun başlıca nedenidir.

Yazar, istatistik incelemelerine dayanarak, «Özellikle Güneyden göç edenlerin uyum bozukluklarını, suç sayılabilecek davranışlarla belli etmeye eğilimleri vardır,» demektedir.

Sonuç olarak, Bertolini şöyle diyor: «Çocuklardaki uyumsuzluk oranıyla göç arasındaki ilişki, göç edenlerin kişilik yapısına bağlı değildir; bu bireylerin toplumsallaşmaya entellektüel bakımdan, hazırlıklı olmayan kişiliklerine yapılan etkilerden doğmaktadır.»

Suçluluk ve göç ilişkisi üzerinde araştırma yapmış olan Garavalia ve Ponti ise, göç olayını değişik bir açıdan görmekte-

dirler. Bu iki uzmana göre, sanayileşme ve kentleşme olayları gibi, göç de aslında suçluluğu azaltacak ortamı hazırlayan bir olaydır; çünkü göç edenlerin ekonomik durumları, sanayileşme ve kentleşmede olduğu gibi, iyiye doğru değişmekte, suçluluğa iten etkenlerin başında gelen maddi nedenleri azaltmaktadır.

Çocuğun topluma karşı tutumunda göçlerin etkisini daha geniş bir şekilde Franchini ve Introna birlikte yaptıkları, *Çocuk Suçluluğu* adlı çalışmalarında ele almakta ve alışılmış bir çevreden yepyeni ve değişik bir çevreye uyum gösterebilmenin çok güç olduğunu, bu güçlüğün çoğu çocukları yanlış yollara saptırdığını söylemektedirler. Çoğu zaman ana baba, yeni çevreye uyamadıklarından, çocuklarının da uyum göstermelerini güçleştirecek durumlar yaratmaktadırlar. Franchini ve Introna'ya göre, bu oluşum, sosyo-kültürel temele dayandıktan başka, aynı zamanda kent yaşamının gereklerine ve genç çocuğun çok az ya da hiç mesleki hazırlığı olmamasına da bağlıdır.

Araştırmalar genellikle göstermiştir ki, çocuğun çoğu zaman dışardan göç edenlere karşı kentlilerin önyargıları yüzünden de soyutlanması, yeni bir sosyo-ekonomik ve kültürel sisteme uyum gösterememesi, az ya da çok ağırlıkta suçlar işlemeye yönelmesini kolaylaştırmaktadır.

Bandini'nin de bu alandaki çalışması ilginçtir. Bandini, Cenova'da Buon Pastore Çocuk Islahevi'nde kontrol altına alınmış 62 kız çocuk üzerinde araştırma yapmıştır. Yaşları 15-17 arasında bulunan bu genç kızların 31'i o yörede doğmuş ve o yörede oturan deneklerdir. 31'i de başka başka bölgelerde doğmuş olup, göçlerle gelmiş olanlardır.

Bandini, iç göçlerin davranışlarda yaptığı değişiklikleri, cinsiyet, yaş, sapan davranışlara neden olan etkenler, aile ve aile dışı çevrenin etkisi, öğrenim durumu ve zekâ düzeyi yönünden incelemiştir. Bu incelemeden aldığı sonuçlara dayanarak da, suçlu çocuğun davranışıyla çevre değişikliğinin etkileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için şu tezi ileri sürmektedir: «Çocuklar, uyumsuzluk yüzünden değil, yaşları nedeniyle yeni çevrenin etkilerine daha açık olduklarından, bu çevreye uymak için suça yönelmektedirler, yani çocuklardaki suçluluk olayı toplum düzenine karşı koyma değil, tersine, topluma uymaya çalışmaktır.»

Başka bir araştırıcı, Di Tillio, «Göç olgusu, suçu yaratan bir olay değildir, fakat suçluda göçten önce de varolan genetik etkenlerin ortaya çıkmasını kolaylaştıran bir olaydır,» der.

İtalya'da suçluluğun en yüksek düzeylere vardığı yerlerdeki ortak özellikleri üç ana başlıkta toplayabiliriz: Kozmopolit merkezlerde yerleşme, soyutlanma ve sürekli yoksulluk.

● Büyük yerleşim merkezlerindeki uyumsuzluk oranının yüksek olmasının nedenlerini, sadece geri kalmış ekonomiye ve yetersiz gelişme olanaklarına bağlamak doğru değildir. Her şeyden önce bu bölgelerde oluşagelmiş örf ve âdetlere sadık, kapalı ve geleneksel kurumlarla belirlenmiş özel bir toplumsal yaşam biçimi de dikkate almak gerekir. Bu koşullarda Faustini'ye göre çocuk suçluluğu çoğunlukla bir başkaldırma ve çevreye karşı çıkma girişimi olarak belirir.

● Soyutlanma durumu, özellikle geri kalmış yöreler ve genellikle Güneyde toplumun diğer birimlerinden kopmuş ve ayrılmış kesimlerinde görülür. Dış çevreyle ilişkilerden hemen hemen tümüyle yoksun toplulukta, aşiret tipi özel kurallarla belirlenmiş bir toplumsal yaşam biçimi görülür. Bu çerçeve içinde çocuk suçluluğu, ulusal ortamla yeterince kaynaşamamış olan bölgesel geri kalmışlığı temsil eden bir olgudur.

● Her ne kadar gerçekte yoksullukla çocuk suçluluğu arasındaki doğrudan ilişkiden sözedilmezse de, bu etken çocuğun kişiliğinin oluşumunu, davranışlarını büyük ölçüde etkiler. Öte yandan unutmamak gerekir ki, sözkonusu edilen bölgelerde cezayı gerektirecek hareketler, mal ve mülke karşı olmaktan çok, kan davalarıyla ilgilidir.

Konuya Türkiye açısından baktığımızda: Geleneksel tarım toplumundan çağdaş sanayi toplumuna geçiş sürecini, kendi tarihsel ve yapısal koşullarıyla yaşamakta olan ülkemizde ve genç bir nüfusa sahip toplumumuzda özellikle kırsal alanlardan kentlere ve yurt dışına göç olayı, genç kuşaklar için suç potansiyelini de beraberinde getirmektedir.

Bir yandan sanayileşme ve tarımın makineleşmesi, bir yandan kırsal bölgelerdeki nüfus patlaması, özellikle 1950'lerden bu yana kırsal bölgelerden kentlere hızlı bir göçe yol açarken,

bu dengesiz kentleşmenin doğurduğu konut yetersizliği ve gecekondu sorunu da konumuzla ilgili olarak ön plana çıkıyor.

Kente göç eden nüfusun içinde 15-24 yaş grubu egemendir. Doğal olarak kadınlardan çok erkekler göç etmektedirler. Bu noktada konumuz açısından dikkat çekici bir olgu şudur: En çok göç eden grubun büyük bölümünün henüz reşit olmamış gençlerden oluştuğu gözönüne alınırsa, kent ortamında yaşam kavgası verirken ne türlü tehlikelerle, güçlüklerle karşı karşıya bulunduklarını tahmin etmek güç değildir. Koşulların onları kolayca suçluluğun kucağına iteceğini söylemekse, kehanet olmayacaktır.

Araştırmamızdaki 214 suçlu çocuktan % 27'sinin, mala ilişkin suç işleyenlerinse % 42'sinin, aileden koparak büyük kentlerde suça yönelmeleri bu öngörümüzü yeterince kanıtlar.

Kentsel bölgelerdeki yaşam koşullarının zorluğu bütünüyle büyük kentlerin çevrelerini sarmış olan gecekondulara yansımaktadır. Kentlerle bütünleşen gecekondular, konut sorununa getirilen doğal bir çözümü belirlemiştir. Bugün gecekondu bölgeleri, büyük kentlerin anlamlı bir parçası olarak, düşük toplumsal ve ekonomik düzeydeki nüfusun yaşadığı mahallelerdir.

1971 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, 1181 çocuk suçludan 701'inin gecekonduda yaşadığı belirlenmiştir.

Gecekondunun çekirdek ailesi, kentin modern çekirdek ailesinden farklı bir kültür yapısına sahiptir. Gecekondu ailesi henüz kopup geldiği yurt yöresinin geleneksel değerlerine bağlıdır. Kent değerlerine yarı özenerek, yarı yadırgayarak bakmaktadır. Kentin insan yaşamını kolaylaştıran konforu çekicidir. Ancak kentteki gelenek ve görenekler, kırsal kesimin daha çok dinsel inançların yönlendirdiği örf ve âdetlerine, namus ve ahlak anlayışına uymamaktadır. Erkek, otoritesini yitirmekten korkmakta, kadınlar ve çocuklar daha özgür ve bağımsız olmak istemektedirler.

Bu kültür çatışmasının en önemli sarsıntıları, genç kuşaklar üzerinde görülmektedir. Baba baskısı başta olmak üzere her türlü otoriteye başkaldırmak, kentli yaşıtlarının özgürlük kalıplarını benimsemek, kırsal kesimden gelen gençler için bir kendini kanıtlama, kısıtlı olanaklarına meydan okuma yolu olabilmektedir.

Bandini'nin görüşünden hareket edersek, gecekondu gencinin özlemlerini, kentli yaşıtlarını taklit isteklerini gerçekleştirmek için de suça yöneldiği görülür. Eğitim olanaklarından ailenin ekonomik sorunları nedeniyle yeterince yararlanamayan bu gençler, henüz öğrenim yaşında para kazanma çabası içine girmektedirler. Küçük yaşta ve niteliksiz olarak her türlü işi yapmaya hazırdırlar. Dilencilik, tombalacılık, kaçak ya da karaborsa sigara satışından tutun, her çeşit işe karışmaları ve suça sürüklenmeleri mümkündür.

Savaşlar ve Suç

İtalya'da çocuk suçluluğu üzerinde dikkate değer araştırmalardan biri Gino Faustini tarafından yapılmıştır.

Faustini'nin istatistiksel verilerine göre, suçluluk uluslararası çatışmalara bağlı olarak bir artış göstermektedir. Araştırmacıya göre, büyük savaşların özellikle iki dönemde etkisi olmuştur. Bunlardan biri, hemen savaşı izleyen yıllardır ki, savaşın doğrudan etkileri bu dönemlerde kendini göstermektedir; diğeri, 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki 1929-1934 yılları arasındaki dönemle, 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki 1954-1960 yılları arasındaki dönemdir.

Bunlardan birinci dönemde çocuk suçluluğu, genel bir güvensizlik duygusunun, geleneklerin ve ahlaki değerlerin çözülmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta; ikinci dönemdeyse çocuğun bebeklik çağında aldığı maddi ve manevi etkilerin sonucu olarak görülmektedir.

Faustini'nin düşüncesine göre, son savaşın etkilerinin 1960'tan başlayarak silikleşmesi ve 1960'tan sonra suçluluğun gittikçe azalması gerekmektedir.

Oysa, Bertolini'nin istatistiksel verilerinden oluşturduğu, suçluluğun yıllara göre dağılımına ilişkin grafik incelendiğinde, kısa bir duraklamadan sonra çocuk suçluluklarının 1968'de en yüksek noktasına varmak üzere belirli bir artış gösterdiği dikkati çeker.

Savaşların etkilerinin azalmasıyla diğer etkenler, özellikle iç göçler, kentleşme, sanayileşme ve teknik ilerlemeye dayanan sosyo-kültürel sürtüşmeler, suçluluk olayını daha çok etkilemeye başlamıştır.

YURT DIŞINA GÖÇLER

İki Dünya Arasında Bocalayan Çocuklarımız

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) son verilerine göre, Batı Avrupa ülkelerindeki yabancı işçi ailelerinin 4.5 milyon çocuğu bulunmakta ve her yıl 200.000 göçmen işçi çocuğu dünyaya gelmektedir. Bu doğum hızı aynı tempoda sürdüğü takdirde, önümüzdeki 15-20 yıl içinde Avrupa'daki tüm çocukların 1/3'ünü yabancı işçi çocukları oluşturacaktır. Bu çocuklar küçük bir azınlık olmaktan çıkıp, sosyal ve demografik yapının bir parçası haline gelmişlerdir.

Gerçekten de ILO, son araştırmasında, bu nüfus hareketini «sosyolojik saatli bomba» olarak nitelendirmektedir. Bu gençlerin işledikleri suç oranlarındaki artışa bakan uzmanlar, ev sahibi ülkelerin önlem almadıkları takdirde bu bombanın «kitlesel şiddet hareketleri» biçiminde patlayacağından korkmaktadırlar. Öte yandan yine ILO'nun araştırmasında, göçmen çocuklar arasındaki suç oranlarının artmasına karşılık, elde edilen yetersiz istatistiksel verilerin «çelişkili» olduğuna değinilmektedir. Paris polisi her ay tutuklanan genç suçlulardan % 60'ının Kuzey Afrikalı olduğunu ileri sürmektedir. Münih polisine göre, 1981 yılında yabancı işçi çocuklarının işledikleri suçlar % 26 oranında bir artış göstermiştir. Buna karşılık Hollandalı yetkililer, yabancı işçi çocuklarının Hollandalı gençlerden daha az suç işlediklerini ileri sürmektedirler. Bu görüşe katılan İsviçre Adalet Bakanı, «Yabancı işçi çocuklarının İsviçreli çocuklardan daha kötü olduğu görüşü tümüyle yanlış, çünkü göçmen ailelerinin disiplini daha iyi,» demektedir.

Aslında sorun, ev sahipleri açısından da, konuk işçiler açısından da çok yönlü ve değişik boyutlara sahip. Konuya ülkemiz açısından baktığımızda, yurt dışında çalışan işçi çocuklarımızın sorunlarını dört grupta toplayabiliriz:

- İşçilerin yurt dışında doğan çocuklarının sorunları,
- Sonradan yurt dışına götürülen çocukların sorunları,
- Yurt dışında çalışan işçilerin yurtta kalan çocuklarının sorunları,

● Yurda kesin dönüş yapan işçilerle gelen çocukların kendi ülkelerinde karşılaşabilecekleri sorunlar.

Kimlik Bunalımı

Yurt dışındaki işçi ailelerinin çocuklarında görülen ortak bir sorun, kültür çatışması sonucu meydana gelen «kimlik bunalımı»dır. 16 yaşındaki Hüseyin Topçu, bu duyguyu şöyle dile getiriyor: «Berlin'i çok iyi biliyorum, ama burası asla bir vatan olmayacaktır benim için. İnsanlara soru sorduğunuz zaman, sadece onlara benzemediğiniz ve yabancı olduğunuzu bildikleri için başlarını çeviriyorlar. Ancak, Türkiye'ye gittiğim zaman da oraya ait olmadığımı hissediyorum.» Cezayirli Seyid Hasan, «Kim olduğumu bilmiyorum,» diyor. «Fransızcayı anadilimden daha iyi konuşuyorum, işim, evim burada, ama Fransa benim yurdum değil. Hepimiz bir kimlik bunalımı yaşıyoruz...»

Milliyet gazetesinde «İkinci Kuşak Alamancılar» başlıklı bir yazı dizisi hazırlayan Erhan Akyıldız, Türkiye'de doğup belli bir yaşa kadar ülkesinde büyüyen, sonra Almanya'ya gitmiş bir Türk çocuğunun kendisiyle Türkçe konuşamadığını görünce şöyle soruyor: «Anadilini konuşmayı unutan, ya da anadilini konuşmaya utanan bir kuşak mı yetişiyor?» (4).

Küçük yaşlarda yabancı ülkelere giden çocuklar, kendi dil, din ve kültürünü özümlemeden bir başka dil ve kültür modeliyle karşı karşıya kalmaktadır. Sözkonusu çocuğun Türkçe konuşmamasında iki olasılık sözkonusudur. Bunlardan ilki, ailesinin kendisiyle yeterince ilgilenmemesi nedeniyle Alman dil ve kültürünün yoğun etkisinde kaldığı için kendi anadilini ve kültürünü tanıma olanağı bulamamıştır. Bir başka olasılık da, kendi anadilini bildiği halde, konuşmaması durumudur. Bunun da en büyük nedeni, yakın çevresiyle ilişkisini sağlıklı bir biçimde sürdürebilmek ve Alman toplumu içinde bir statü sahibi olabilme arzusudur. Son çocukluk dönemindeki bu çocuğun, ikinci sınıf vatandaş olmanın verdiği gerginlik ve rahatsızlıklardan kaynaklanan Almanca konuşma özentisi, kendi vatandaşıyla konuşma arzusunu bile yenmektedir (5).

İkili Kültür Çatışması

12 yıldır Batı Berlin'de yaşayan 15 yaşındaki Salih Yazıcı, «Kendimi Türk gibi değil, Alman gibi hissediyorum,» diyor. «Babama cevap veremiyorum, çünkü kendimi Türkçe ifade edemiyorum. Ülkeme geri dönünce ne yapacağım?»

Salih Yazıcı endişelerinde çok haklıdır. Çünkü, başlangıçta Alman toplumunda duyduğu aynı dil ve kültür yabancılaşmasını, ülkemize geldiğinde de çekecektir.

Alman toplumuna tam anlamıyla uyum sağlamış olan çocuklar, aynı türden gerginliği vatanlarında da yaşayacaklardır. Köyünden ya da kasabasından, daha ülkesinin büyük kentlerine uğramadan doğruca bir yabancı ülkenin uygar ortamında kendilerini bulan çocuklar, sürekli olarak yeni çevrelerine, dil ve kültür ortamına uyum savaşını vermişlerdir.

Yine ILO rakamlarına göre, 1981 yılında 35.000 Türk okul çocuğu, Türkiye'ye kesin dönüş yapmıştır. 12 yaşında bir erkek çocuk babası, «Oğlumun orta öğrenimini Türkiye'de yapmasını istiyorum,» diyor. «Çocuklarımın kimliklerini yitirmelerine engel olmalıyım.» 13 yaşındaki Tanyel'in babasıysa, oğlunu istemediği halde İstanbul'a büyükannesiyle oturmaya yollamış. «Babam diyor ki: Alman toplumunda yiter gidermişim, oysa ülkemde toplumumun belli bir bireyi olma olanağına sahipmişim.»

Ancak bu çocuklar, kendi ülkelerine döndüklerinde de, Türk örf ve âdetlerinden uzakta büyümüş oldukları ve anadillerini yeterince öğrenemedikleri için, Türkiye'de de bir yabancı olarak yeni bir uyum savaşımına gireceklerdir. İşte «ikili kültür çatışması» bu noktada başlamaktadır. Alman toplumundan aldığı bazı kültür kalıplarıyla kendi ülkesinin doğal sosyal yapısı, gelişme çağı çocuğunda bazı derin izler bırakacak, onu aşağılık duygusu içinde bir birey olarak topluma sunacaktır.

Genç bir Fransız öğretmen, özellikle dinsel inançlara bağlı Türk ailelerinin, genç kızlarının aile ve okul ortamı dışında akranları gençlerle arkadaşlık etmelerine izin vermediklerine değinerek, bazı kız öğrencilerin bu nedenle okuldan alındıklarını söylüyor. Bu farklı örf ve âdetler bazen aile içinde çatışmalara, hatta kopmalara neden olabiliyor. Babasının kendi is-

teği dışında biriyle evlendirmeye kalkışması yüzünden 16 yaşındaki Ayşe evden kaçmış, Berlin'de bir kulüpte kalıyor ve eve dönmek istemiyor. «Onların yaşadığı gibi yaşayamam,» diyen Ayşe, «Şimdi biz başka bir ülkedeyiz ve buranın insanları değişik bir yaşam sürüyor. Türkiye'ye asla dönmeyeceğim,» şeklinde görüşlerini ifade ediyor.

Yabancı Topluma Uyum Sorunu

Özellikle üstün sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyden gelen aile çocukları, yakın çevrelerindeki Alman arkadaş gruplarına uyum gösterebilmekte, onlar tarafından sosyal kabul sağlayabilmek ve grup içinde bir statü sahibi olabilmek için onların davranış ve kurallarına özenmekle kalmamakta, aynı zamanda bu davranış ve kuralları ayrıntılarıyla uygulama çabasına girmektedir. Buna karşılık sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi düşük ailelerden gelen çocuklar, yöresel kolonilerini aşamadıklarından, model olarak yakın çevrelerindeki Türk arkadaş ve erişkinleri almakta, kendilerini onlarla özdeş tutmaktadırlar. Böyle olunca da kültürel karmaşadan ötekilerine oranla uzak kalabilmektedirler.

Ne var ki, bu kez de sorun, içinde yaşadıkları toplumdan soyutlanma olabilmektedir. Özellikle ergenlik döneminin başlarında yurt dışına giden çocuklar, bulundukları ülkenin dilini öğrenmekte zorluk çekiyorlar. 6 yıldır Berlin'de yaşayan 17 yaşında bir Türk genci, «Almanca öğrenmem olanaksız,» diyor. «Ben de yalnızca Türklerle birlikte oluyorum.» Kopenhag'da yaşayan bir Türk annesi şöyle yakınıyor: «Oğlum, Danimarkalı çocuklarla oynamadığı için, buranın dilini öğrenemiyor.»

Bu örneklerden de gördüğümüz gibi, yabancı topluma uyum gösterememenin başkoşullarından biri olan dil öğrenmede başarısız olan çocuklar, bir tür «getto»larda yaşamak durumunda kalmaktadırlar.

Çocuklar, gittikleri ülkenin dilini öğrenmek zorunda olduklarından, ne yeterince kendi dillerini geliştirebilmekte, ne de yabancı dili o ülkenin standartlarına uygun olarak öğrenebilmektedirler. Böylece, çocuk daha gelişme aşamasında iki dili öğrenmek zorunda kalarak, yeni sorunların içine itilmektedir.

Aslında dil sorunu beraberinde önemli bir sorunu da getirmektedir. Bu da okul sorunudur. Batı Almanya'daki 1.2 milyon yabancı çocuktan ancak yarısı okula gitmektedir. Devamsızlık ve okulu terk oranları çok yüksektir. Yine ILO'nun rakamlarına göre, yalnızca Batı Almanya'da en azından 50.000 Türk çocuğu okulu terk etmiştir.

Okulu terk eden gençler bu kez çalışma yaşamında bir başka savaşıma giriyorlar. Batı Avrupa ülkelerinde değil okulu terk eden, okulu bitirmiş bir yabancı genç için bile iş bulmak büyük bir sorundur. Birçok göçmen genç, ilkel bazı işleri bile bulamamaktadır. İsveç'te yabancı gençlerde işsizlik oranı ulusal ortalamanın dört katıdır.

Okulu terk eden ve iş bulamayan gençlerin bir bölümü küçük suçlara ya da uyuşturucu madde kullanmaya yönelmekte, buna sıkıntı ve kırıklıklarına bir çıkış yolu olarak başvurmaktadırlar. Bazı veriler aktardığımız 15 Mart 1982 tarihli *Newsweek* dergisinin «Avrupa'nın Göçmen Çocukları» başlıklı araştırmasında, Batı Almanya'daki Türk toplulukları arasında esrar, eroin ve uyarıcı hapların yaygın bir biçimde kullanıldığı ileri sürülmektedir. Bir Türk genci, «Arkadaşlarımın çoğu eroin kullanıyor,» diyor. «Sigara içmek kadar olağan eroin kullanmak. Bazen diskolara gidip kavga çıkarırız. Bilirsiniz, insan mutsuz olduğu zaman bazen çılgınca şeyler yapar.»

İlgi ve Sevgiden Yoksunluk

Kültür karmaşası içinde, giyim kuşam ayrılıkları nedeniyle oluşan görünüş farklılıkları, toplumsal değerlerin değişikliğinden doğan davranış ayrılığı, çocuğu başarısız kılan öteki etkenler olmaktadır. Bu arada bir de anne baba, kendi yerel örf ve âdetlerinden kopup, sanayileşmiş modern merkezin koşullarına uyum gösterme savaşımının içine girince, ailede duygusal açıdan bir parçalanma da sözkonusu olabilmektedir. Kaldı ki, yurt dışına giden işçi ailesi genellikle dağılmış aile tipidir. Ana, baba, çocuk birbirlerinden ayrılmış olabilirler. Ya da anne baba yurt dışında çocuklarıyla yaşadıkları halde, içinde bulundukları koşullar nedeniyle onlara gerekli ortamı sağlayamayabilirler.

Büyüme aşamalarında başarılı olan çocukların iyi aile ilişkilerinde yetişmiş olan bireyler olduğuna değinmiştik. Bireyin gelecekteki ruh sağlığının dengeli ve uyumlu olabilmesi, büyük ölçüde çocukluk yıllarında almış olduğu uyarımlara bağlıdır. İşte bu ilk uyarımların kaynağı olan ailede gerçekleşen başarılı ilişkiler mutlu, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlarlar. Bunun tersine, uyum bozukluğu gösteren çocuklar genellikle başarısız ana-baba-çocuk ilişkisinin ürünüdürler.

Almanya ve öteki yabancı ülkelerde yetişmekte olan çocuklarımız, anne ve babalarının sürekli çalışmaları nedeniyle yeterli ilgi ve sevecenlik ortamına sahip bulunmamaktadırlar. Hatta bir bölümü belirli sürelerde anne ve babalarından uzak kalmaktadır. Bütün bunlar, çocuğun psiko-sosyal yaşamını olumsuz yönde etkileyerek, çocukta endişe halini, aşırı sevgi gereksinimini, güçlü intikam duygusunu ya da bunlardan kaynaklanan suçluluk davranışı bunalımını yaratabilirler.

Bunun yanısıra, çocuğun ikinci sınıf vatandaş etiketiyle yaşadığı yabancı toplumda zaman zaman alaylı, kimi kez horlanan, farklı, olumsuz tutumlarla yüz yüze geldiği olmuştur. İşte çocuğun çevresindeki yabancı çocuklarla kıyaslanması, alay edilmesi, hor görülmesi onda çeşitli gerginlik hallerinin oluşmasına neden olabilir. Yine bu tür kötü uyarımların uzun süreli olması, bireyde birtakım davranış ve uyum bozukluklarına yol açabilmektedir.

Kendi ülkesinin kültürüne de yabancı olan böyle bir kuşağın gelecekte sorunlar çıkaracağı açıktır. Bu nedenle geç bile olsa, gerekli önlemlerin alınması zorunludur.

Sorun Yaratabilecek Bir Kuşak İçin Nasıl Bir Eğitim Modeli?

Alınacak önlemler konusunda, eğitim amaçlarının iyi saptanması ve Türk çocuklarını eğitmek üzere yurt dışına gönderilecek öğretmenin gerekli niteliklere sahip olması başta gelmektedir.

Yurt dışındaki işçi çocuklarının eğitim amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Türk benliğini yitirmemeleri,
- Dinlerinden kopmamaları,
- Aile ekonomisine destek olmaları,
- Hem yabancı ülkede, hem de Türkiye'de başarılı bir uyum sağlamaları ve iyi yaşam koşullarına sahip olmaları amacıyla eğitimsel ve mesleki ortamın hazırlanması. Bir başka deyişle, çocuk okula yöneltilirken ve meslek seçimiyle başbaşa bırakılırken, hem Türkiye, hem de yabancı ülke için geçerli bilgilerle donatılmalıdır.

Bu ilkeleri kapsayan şöyle bir eğitim modeli önerilebilir: Çocuğun, sözgelişi, Almanlaşmasını önlemek için dört yıl kendisine Türk dili, kültürü ve din eğitimi vermek gerekir. Daha sonraki beş yılda, çocuğun içinde bulunduğu yabancı toplumu yadırgamaması için kendisine o toplumun dili ve kültürü öğretilmelidir. Daha sonraki dört yılda da kendi ulusal benliğinden kopmaması ve yabancı toplumda istenilen düzeye ulaşabilmesi için iki ayrı kültürün dengeli bir eğitimi verilebilir.

Bütün bunların gerçekleştirilmesini sağlayacak, dolayısıyla ağır bir sorumluluk yüklenecek olan eğitim görevlilerinin seçimiyse, yalnız ve yalnız devlet tarafından yapılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın son verilerine göre, 1978 yılında yurt dışında 0-6 yaş arasında 250.000, 7-18 yaş arasında da 367.000 çocuk bulunuyordu. Bunlardan okul çağındakiler için yaklaşık 11.705 öğretmen görevlendirilmesi gerekirken, ILO rakamlarına göre, bu yıl Batı Avrupa ülkelerinde öğretim yapmak üzere 3.000 Türk öğretmen istihdam edilmiştir.

Yurt dışında öğrenim yapan çocuklarımız, normal koşullarda eğitim yapan kişiler değillerdir; ülkelerine yabancılaşmış, anne babalarından zorunluluk nedeniyle kopmuş ve genellikle öğretmenlerini kendilerine model alma durumunda olan çocuklardır. Öğretmenlerin yeterli dil bilmemeleri, pedagojik formasyondan yoksun bulunmaları, çocukların eğitimi açısından bir başka darboğaz oluşturabilir. Bu nedenle yurt dışına gönderilecek öğretmenlerin nicelik ve nitelikleri açısından ayrı bir titizlik gösterilmesi gerekmektedir. İşçi çocuklarını özellikle Türk dili ve kültürü konusunda eğitecek öğretmen, uzman ve yöneticilerin şu niteliklere sahip olmaları gerekir:

- Yabancı dili, konuşup yazacak kadar iyi bilmeleri,
- Çocuk eğitim ve psikolojisini bilmeleri,
- Yabancı bir ülkede çalışacak ruh ve beden sağlığına sahip olmaları,
- Türk işçilerinin sorunlarını iyi bilmeleri gerekmektedir.

Din konusu da kesinlikle devletçe organize edilmesi, bilimsel olarak ele alınması gereken bir sorundur. Diyanet İşleri'nin denetimindeki ve yabancı ülkelerdeki çocuklara din eğitimi yapmak üzere özel olarak yetiştirilmiş din görevlilerinin sahip olması gereken nitelikler de şöyle sıralanabilir:

- İslâm dini konusunda yüksek düzeyde bilgi ve diploma sahibi olması,
- Orta düzeyde de olsa, konuşup yazacak kadar yabancı dil bilmesi,
- Çocuk eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip olması,
- Türk işçilerinin sorunlarını iyi bilmesi,
- Yabancı bir ülkede çalışacak ruh ve beden sağlığına sahip bulunması (6),

Ülkemize kesin olarak dönen Türk çocukları açısından bir başka önemli eğitim sorunu, buradaki öğrenimi konusunda boşluklar bulunmasıdır. Çocuk az da olsa bir yabancı dil bilgisiyle gelmektedir ülkemize. Ama burada biz bu avantajdan yararlanmak yerine, o dili unutması için elimizden gelen her şeyi yapmaktayız. Çocukların yabancı ülkelerde kazandıkları dili, Türkiye'de unutmamalarını sağlayıcı bir eğitim modelinin de devreye sokulması, çağdaş Türkiye'nin önemli gereksinmelerinden biri olan «yabancı dil sorunu»na bir katkıda bulunacaktır.

KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIMIZ

Bu Dört Milyon Çocuğumuza Toplumca Sahip Çıkmalıyız!..

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi, bütün çocukların herhangi bir ayırım gözetilmeden belirtilen haklardan yararlanmaları ve korunmaları gerektiğini savunmakta, bedence,

zihince ya da sosyal bakımdan arızalı çocuklara, durumlarının gerektirdiği özel ihtimamla, eğitim ve bakımın sağlanması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Yine aynı bildiri, çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu gelişmesi için, sevgi ve anlayışa gereksinimi olduğunu, çocuğun anne ve babasının himaye ve sorumluluğu altında, maddi ve manevi güvenlik içinde büyümesi gerektiğini ileri sürmekte, ailesi olmayan ya da yeterli geçim olanağı bulunmayan çocuklara toplum ve kamu kuruluşlarının özel bir ilgi göstermekle görevli olduklarını hatırlatmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, çocuğun okul öncesi eğitiminde en etkili rolü olan toplumsal birim, hiç kuşkusuz ailedir. Aile üyeleri arasındaki ilişkinin sağlıklı olması, çocuğun gerek bedensel, gerekse duygusal ve toplumsal dünyasını doğrudan etkiler. Ayrıca, çocuğun dış dünyayla kuracağı ilişkilerde önemi büyük olan ilk sosyal deneyimler, aile kurumunda gerçekleşir. Bu bakımdan çocuğun duygusal ve toplumsal gelişimi, geniş ölçüde ailenin çocuğa tanıdığı fırsat ve olanaklara bağlıdır.

İlk duygusal ve toplumsal etkileşme kaynağı olan sıcak aile ortamından yoksun büyüyen, korunmaya muhtaç çocuklarımızın durumu, ayrı bir özellik göstermektedir.

Korunmaya muhtaç çocuklarımız, yaşamlarının ilk yıllarından itibaren, yeterli ilgi, sevgi ve güven duygusundan uzak bir çevrede büyümeye başlarlar. Buna olumsuz çevre koşulları da eklenince bu çocuklar potansiyel suç ortamına sahip bir kesimi oluştururlar.

Ülkemizde sözkonusu çocukların korunması ve yetiştirilmesinin devletçe ele alınması, 6972 sayılı yasayla gerçekleştirilmektedir. Bu yasanın 1. maddesi, «korunmaya muhtaç çocuklar»ı şöyle tanımlar:

Beden, ruh ve ahlak gelişmeleri tehlikede olup,

a) Ana ve babasız,
b) Ana ve babası belli olmayan,
c) Ana ve babası tarafından terkedilen,
d) Ana ve babası tarafından ihmal edilip, fuhuşa, dilenciliğe, alkollü içkilere veya uyuşturucu maddeleri kullanmaya ya da serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bulunan çocuklara, «korunmaya muhtaç çocuklar» denir.

Bu tür çocukların reşit oluncaya kadar sözkonusu yasanın hükümlerine göre kurulan kurumlarca bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri amacıyla bulundukları yörenin Sulh Hukuk mahkemelerince gerekli önlem kararları alınır.

Aynı yasanın 6. maddesine göre, bu nitelikteki 0-6 yaş çocukları, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca, bakım yurtlarında, okul çağına gelmiş 7-18 yaş çocukları da Milli Eğitim Bakanlığı'nca, yetiştirilme yurtlarında eğitilmektedir.

Bugün, 0-18 yaş grubunda kendisine bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan ve özürlü çocuk sayısının dört milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir (7).

6972 sayılı yasanın 22. maddesinde, «korunmaya muhtaç çocuklardan sağır, dilsiz, kör, vücutça sakat ve ruhen arızalı veya benzeri durumları hususi bir eğitim icap edenler için Maarif Vekâleti'nce gerekli müesseseler kurulur,» denmektedir. Bu nitelikteki korunmaya muhtaç çocukları içermesi, ayrıca ana baba korunması altında olsalar bile, devletçe özel ilgi ve korunma gerektiren özürlü çocukların durumunu da sergilemesi açısından Milli Eğitim Bakanlığı'nın son istatistiksel verilerini sunuyoruz:

1981'DE ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ ÇOCUKLAR

Özür Türü	Özürlü Sayısı	Hizmetten Yararlananlar	Yararlanamayanlar
1) İşitme Özürlüler	81.297	2.998	78.299
2) Görme Özürlüler	27.099	626	26.477
3) Ortopedik Özürlü	198.698	176	198.522
4) Eğitilebilir Geri Zekâlılar	270.990	7.742	263.248
5) Öğretilebilir Geri Zekâlılar	40.629	52	40.678
6) Uyumsuzlar	144.620	72	144.548
7) Korunmaya Muhtaç	1.896.910	13.360	1.883.550
Toplam	2.660.243	25.025	2.635.222
	% 100	% 1	% 99

(Kaynak: MEB, 1981)

1961-1962 yılında 63 yetiştirme yurdunda 7.999 çocuk bulunmaktaydı. 1970-1971 yılında aradan geçen 10 yılda yetiştirme yurdu sayısı 82'ye, çocuk sayısı da 11.856'ya yükselmiştir. Bir 10 yıl daha (1980-1981) geçmesine karşın, yetiştirme yurdu sayısı 12 artarak 94'e, çocuk sayısıysa 13.360'a çıkmıştır. Aradaki fark 10 yıla bölündüğünde, yılda ortalama 250 çocuğun sokaktan ya da kötü koşullardan kurtarılabildiği görülmektedir. Ülkemizde 4 milyon korunmaya muhtaç çocuğun bulunduğu düşünülürse, bu konudaki gelişmenin ne kadar yetersiz olduğu açıktır. Varolan kurumlardaki çocuklara verilen hizmetin yetersizliği, sağlık koşullarının elverişsizliği, uzman personel yokluğu da sorunun bir başka boyutudur.

Korunmasız Çoğunluk

6972 sayılı yasanın 2. maddesi, 1. maddede tanımlanan nitelikte bir çocuğun varlığını zabıta, devlet ve belediye memurları ve muhtarları, öğrenmeleri halinde, yörenin en büyük mülkiye amirine haber vermekle yükümlü tutmaktadır.

Vatandaşların çevredeki korunmaya muhtaç çocukları, ilgili makamlara bildirmeleri, yasanın öngördüğü yükümlülüğü yerine getirmede yardımcı bir yoldur. Ne var ki, vatandaşın bu konuda yeterince aydınlatılmış ve bilinçli olduğu söylenemez. Özellikle İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük kentlerde çok sayıda çocuğun başıboş, korunmasız, her türlü hayati ve ahlaki tehlikelerle burun buruna yaşamaya çalıştığı gözlenmekte, bilinmektedir.

Bu çocukların bir bölümü zaman zaman emniyet ekiplerince toplanıp ailelerine iade edilmekte ve çok az bir bölümüyse yetiştirme yurtlarına yerleştirilmektedir.

Ailelerine gönderilenlerin çoğu yeniden kaçıp başıboş yaşamlarına dönmekte ve bu çocukların sayısı gittikçe artmaktadır. Bu sahipsiz çocukların büyük bir bölümünün suç işlediği gözlenmektedir.

İstanbul'daki Emniyet Çocuk Bürosu'ndan elde ettiğimiz veriler, bu toplumsal yaraya ilişkin bilgiler vermesi açısından ilginçtir.

Şehzadebaşı Çocuk Bürosu

6972 sayılı yasaya göre, 19 Mart 1962 yılında kurulmuş olan büro, İçişleri Bakanlığı Emniyet Müdürlüğü'ne bağlıdır. İstanbul'daki tek çocuk bürosudur.

Büroya gelen çocukların çoğunluğu, İstanbul içinde çeşitli nedenlerle evinden kaçmış, kötü yola düşmüş ya da köprü altlarında yaşayan kimsesiz, suç işlemeye eğilimli çocuklardır. Bu çocukların büyük bir bölümünü Doğu illerinden, iş bulmak üzere İstanbul'a gelen çocuklar oluşturmaktadır. «İş bulma» amacı çocukların polise verdiği ifadelerden elde edilmiştir.

İSTANBUL EMNİYET ÇOCUK ŞUBESİ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
1981 YILINDA GETİRİLEN ÇOCUKLARIN
GELİŞ NEDENLERİNE GÖRE DAĞILIŞI

2	Dilencilikten
41	Kaybolan çocuk
5	İstanbul'u görmek için taşradan gelen çocuk
17	Aramada bekâr evinde yakalananlar
3	Hiçbir eve sahip olmayanlar
2	Almanya'dan Türkiye'ye gönderilen
106	İstanbul'a taşradan çalışmak için gelen
3	Yetiştirme yurdundaki baskıdan kaçan
151	Ailevi geçimsizlik nedeniyle İstanbul'a gelen
3	Artist olmak için taşradan İstanbul'a gelen
1	Kur'an kursundaki baskıdan kaçan
8	Okula gitmek istemediğinden taşradan İstanbul'a kaçan
5	Okula gitmek için evden kaçan
1	İşyerinden kaçan
2	Akıl hastası olarak yakalanan
404	
121	Mükerrer geliş
525	Toplam geliş adedi

Büroya gelen çocukların bir bölümü, cami avlularına vb. bırakılmış bebekler, büyük çoğunluğuysa öğrenim düzeyleri çok düşük (en fazla öğrenim görmüş olanı ortaokul diplomasına

sahip), aileleri kalabalık ya da geçimsiz, ekonomik sıkıntıları olan çocuklardır.

İSTANBUL EMNİYET ÇOCUK ŞUBESİ MÜDÜRLÜĞÜ'NE 1981 YILINDA GETİRİLEN ÇOCUKLARIN ŞUBEYE GELİŞ VE SEVKEDİLİŞLERİ

Şubeye gelen çocuk sayısı	525
Şubeye ilk kez gelen çocuk sayısı	K: 97
	E: 307
Şubeye birçok kez gelen çocuk sayısı	K: 25
	E: 96
Veliye teslim edilen çocuk sayısı	K: 108
	E: 311
Otogardan sevkedilen çocuk sayısı	K: 1
	E: 87
Hastaneye yatırılan çocuk sayısı	K: 1
	E: 1
Yurda yatırılan çocuk sayısı	K: 10
	E: 5
Darülaceze'ye yatırılan çocuk sayısı	K: —
	E: 1
1981'de Şube'ye gelen kız sayısı	122
1981'de Şube'ye gelen erkek sayısı	403
T o p l a m	525

Çoğunluğu erkek olmak üzere bugüne kadar büroya yaklaşık 17.500 dolayında çocuk gelmiştir. 18 yaşından küçük olan çocuklar, vatandaşlar ve polis tarafından büroya getirilmektedirler. 12 Eylülden önce günde 10-15 çocuk (ayda ortalama 350 çocuk) gelirken, şimdilerde günde en çok 2 çocuk (ayda ortalama 45) getiriliyor.

Çocuk, büroda en fazla 1 hafta ilâ 10 gün süreyle kalabiliyor. Bu süre içinde ana babasına haber verilmekte, gelip çocuğu almaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Ana ya da babasının çocuğu almadığı durumlardaysa, eğer çocuk erkekse ve İstanbul içinde oturuyorsa, tek başına evine yollanıyor. Eğer İstanbul dışından gelmiş bir erkek çocuksa, gideceği yerdeki polislerce

karşılanmak üzere arabaya ya da otobüse bindirilip gönderiliyor. Ancak çocuk hiçbir zaman evine gitmiyor, ya araca hiç binmiyor, ya da yolda iniyor. Evden kaçan çocuk kız ise, evli ya da kötü yola düşmüşse, erkek çocuğu gönderme işlemleri aynen ona da uygulanmaktadır. Bunun dışında iyi aile kızıysa, ki bu hallerde çoğunlukla ana babası gelip alıyor, yanında bir polis memuruyla evine gönderiliyor.

Sokağa bırakılan kundaklık bebekler, Darülaceze'ye verilmektedir. Öteki çocuklarıysa kabul edecek hiçbir kurum yok. Çocuklar sorunların kaynağı olan ailelerine geri gönderiliyor, ya da sokağa bırakılıyorlar.

Devlet, büroya belli bir ödenek ayırmamıştır, maddi sıkıntı çok fazladır. Ailelerine gönderilecek çocukların yol paraları memurlar arasında toplanıyor ya da şoförlere rica edilerek ücretsiz yollanmaya çalışılıyor. Saptırılması endişesiyle vatandaştan parasal yardım da kabul edilmiyor. Bazen, Anneler Birliği gibi derneklerden giyecek yardımı yapılıyor yalnızca.

Büro sadece polis memurlarının çalıştığı bir şube şeklindedir; psikolog, pedagog, sosyal hizmet uzmanı gibi eğitimcilerle sağlık elemanları yoktur.

Bina çok yetersiz. Çocuk sayısının fazla olması durumunda birkaç çocuk bir yatağı paylaşmaktadır. Ayrıca, her tür ortamdan gelen çocukların aynı yerde kalmaları bile bazı sorunlar yaratmaya yetiyor. Çocuklar birbirlerini olumsuz yönde etkileyebiliyorlar. Verilen bir örneğe göre, babası dövdüğü için evden kaçan bir kız çocuğuyla, pavyonda çalışmış bir kız, bir gün aynı odada kalmışlar; kızlar evlerine gönderildikten üç gün sonra, ikisi birlikte bir pavyonda çalışırken bulunmuş.

Çocukların büroda kaldıkları sürece uğraşacakları hiçbir faaliyet yok. Sadece yazın ping-pong oynayabiliyorlar. Kışınsa bütün gün yatakhane olarak kullanılan sürgülü bir odada kalıyor, bazı ihtiyaçları dışında hiç dışarı çıkarılmıyorlar. Arada bir gazete okumalarına izin veriliyor. Önceden bir kitaplık varmış, ancak çocuklar kitapları yırtıyor diye, bir daha kitap alınmamış. Çocukların temizlenmeleri yeterince sağlanmadığından her türlü haşere var ve ancak 15 günde bir ilaçlanıyor.

Kısacası, devletin ve yurttaşların yardım elini bekleyen bir kurum görünümünde...

«Başıboş Kız ve Erkek Çocuklarına Yardım Eli Uzatamıyoruz...»

1978 yılı istatistiklerine göre, 1.1.1978 gününden 31.12.1978 gününe kadar Emniyet Çocuk Bürosu'na 2.542 çocuk getirilmiştir. Bunlardan 1.244'ü çeşitli kez yeniden getirilmiş çocuklardır. Getirilen tüm çocukların 291'i kız, 953'ü erkektir.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi eski Müdürü Hüseyin Bilgin, bu çocuklarla ilgili olarak şu noktalara dikkati çekiyor:

«Bu istatistiğin en önemli rakamları, birçok kez gelen 1.244 çocuğun durumudur. Yani bu çocuklar ne kendi ailelerinin, ne hısım akrabalarının ve ne de diğer bir ailenin yanında barınacak yer bulabilmişlerdir. Bu durum çok düşündürücüdür. Yapılan geniş çapta araştırmalar sonucu, İstanbul'da işlenen suçların % 25'i çocuklar tarafından işlenmektedir... Bu sonuç sokakta başıboş dolaşan, zamanında eğitilmemiş, ahlaki durumlarıyla ilgilenilmemiş çocukların meydana getirmiş olduğu bir sonuçtur.» (*).

Kuruluşundan başlayarak uzun yıllar Çocuk Bürosu Amirliği yapmış olan Nuran Sayın, 1 yıl 3 ay içinde Çocuk Bürosu'na getirilmiş 3.712 çocuktan yalnızca 41 tanesinin koruma birliğine başvurmasını sağlayabildiklerini belirtiyor.

Nuran Sayın, «Başıboş kız çocuklarına hemen hiç yardım imkânı yok,» (**) diyor. Bunların fuhuşa sürüklenmelerinin büyük bir olasılık olduğunun bilinmesine ve Fuhuşla Mücadele Nizamnamesi'nin 24. maddesinde, «Fuhuşa sürüklenen veya bu tehlikeye maruz bırakılan 18 yaşından küçük kimseler hakkında 6972 sayılı kanun hükümlerine göre tedbir alınır,» denmekte olmasına karşın, başıboş kız çocukları için gerekli önlemlerin alınmadığı bilinmektedir.

(*) Hüseyin Bilgin (İstanbul Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi eski Müdürü), «Emniyet Çocuk Şubesi'ne Gelen ve Getirilen Çocukların Nitelikleri» (Bildiri).

(**) Nuran Sayın (İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Çocuk Bürosu eski Amiri), «Çocuk ve Gençliği Koruma Mevzuatında ve Teşkilâtında Boşluklar» (Bildiri).

Nuran Sayın, başıboş erkek çocukların çoğu kez küçük gruplar halinde eğlence yerleri civarında, taşıt araçlarında öte beri satan, dilenen, her gün yüzlercesini gördüğümüz bu çocuklara yardım olanaklarının da bulunmadığını ekliyor.

Harem İskelesi Çocukları: Kaderine Terkedilmiş Bir 'Aile'...

İstanbul'un büyük bir suç potansiyelini oluşturan korunmaya muhtaç çocuklarından canlı bir kesiti, Münir Kutluğ'un araştırması ve gözlemleriyle biraz daha yakından tanıyalım.

Kutluğ, «Eğer yolunuz düşer de, Harem İskelesi'ne uğrarsanız, yaşları 10 ilâ 20 arasında değişen çocuklar göreceksiniz,» diye başlıyor anlatmasına. «Bu çocuklar, ekonomik ve sosyal çatışmaların çekilmez hale geldiği evlerinden kurtuluş yolunu kaçmakta, bu iskeleye sığınmakta bulmuşlardır... Genellikle taşra kentlerinden, gerek çalışmak, gerek evden kaçmak amacıyla kopmuş olan çocukların ilk konakladıkları yer olması bakımından Harem İskelesi önem kazanmaktadır,» diye sürdürüyor sözlerini.

«Yanlarında getirdikleri az miktarda parayla iş buluncaya kadar idare etmeyi uman bu çocuklar, ilk 5-6 gün iş ararlar, bazen Sirkeci, Küçükpazar semtlerindeki ucuz otellerde kaldıkları da olur. Kısa sürede paralar biter, umutlar yiter... Yiyecek ekmek, yatacak yer bulunmaz. Artık tek şansı vardır: Harem İskelesi'ne sığınmak. Bu dönüşle çocuk 'Harem İskelesi Ailesi' nin bir üyesi olmuştur.»

Çocuklar gündüz işbaşındadırlar. Yolcuların eşyalarını taşımak için kıyasıya bir rekabet sürer aralarında. «Hepsi açtır ve hepsi iş peşindedir, hepsi birbirine rakiptir. Büyük küçükleri döver, küçükler ihtiyarların iplerini kaçırırlar, bazen iş büyür, kavgaya dökülür, bazen bu, grupların kavgası halini alır.»

Gece durum daha da içler acısıdır. Hava sıcaksa nasıl olsa yatacak bir yer bulurlar. Fakat kış günlerinde buz tutmuş betonlar üzerinde, yarı çıplak uyumaya çalışanlar hazin bir tablo oluşturur.

«Islak ayakkabılarını başları altına koymuşlar, titreyenleri, az sonra gelen bir başka çocuğun etrafa baktığını, gözüne kes-

tirdiği başka bir çocuğun beton üzerinde ısıttığı yeri almak için uyuyanı tekmelediğini, bir başkasının uyuduğu yerde altını ıslattığını, yanında bir başkasının gözlerinde yaşlar biriktiğini göreceksiniz. Harem çocuklarının bekleme salonundaki banklara yatmalarına izin verilmediği gibi, bazen yerler de deniz suyuyla ıslatılır. O zaman görünüm daha da göz yaşartıcıdır. İrili ufaklı aile o gece ayakta uyumak zorundadır. Sinirler gerilmiş, tartışmalar başlamış, kavgalar büyümüştür. Uyanık kalmak için de başka çıkar yol yoktur... Geceleri hiç sevmez bu çocuklar, bağırmak isterler bağıramazlar. Kuru yerlerde uyumak yasaktır, ayakta uyumak yasaktır, kısaca her şey yasaktır Harem Ailesi'ne... Bazen yere atılmış eski kalorifer radyatörlerinin üstünde uyumaya razı olurlar. Hint fakirlerini kıskandıracak bu hareketleri de yasaktır.»

Her gün zeytin ekmek, peynir ekmek, simit, kazanç fazlaysa sandviç yenilir. Aç kaldıkları günler de olur. Aralarında yardımlaşma pek görülmez. Ancak aç kaldıkları zaman, sigara ve ekmek için dilenmek zorunda kalırlar...

«En çok ihtiyaç duydukları şey sigaradır. Kazançlarının iyi olduğu günler, günün monotonluğu Güzel Marmara şarabı, ya da birayla giderilir. O zaman iskele ailesinde tam bir festival var demektir. En küçük şeyler kavgaya zemin hazırlar...»

Harem İskelesi Ailesi'yle ilgili gözlem, mülâkat ve istatistik sonuçlara dayanarak diyebiliriz ki, Harem Ailesi, her türlü sosyal düzeyin altında, tümüyle kaderine terkedilmiş bir topluluktur. Bugün için sadece davranış bozukluğu gösteren bu aile, yakın gelecekte büyük sorunların temelinde yatan nedenleri de içine alacaktır.

Gördük ki, % 43'ü Anadolu'dan gelmiş, yaş ortalamaları 15, yıllık artış oranları yüzde yüze yakın olan bu çocukların % 33'ü evden kaçmıştır. Evi ve ailesiyle ilgisi büsbütün kesilen çocuk oranı % 73'tür. Yine bu çocuklar, % 96 oranında tam bir başıbozukluk içinde, başkalarından uzak yaşarlar. Ama gerçekte, önce kendi aralarında, sonra diğer numaralı hamallarla iş yüzünden sürekli çatışma halindedirler.

Bu genç çocuklara musallat olan «çocuk tüccarları» (onların deyimiyle, oğlancılar), hemen her gün karşı karşıya kaldıkları bekçi, polis gibi etkenler de katılınca, % 76'sı karakola

düşer. Böylece çocuğa hukuki yönden suçlu damgası da vurulmuş olur.

«Çocuk, gereksinimlerini karşılamak üzere girdiği savaşta yenilince, çok büyük olasılıkla, hırsızlık sayılacak suç ve fiilleri işler. İstanbul'da çocuklar tarafından işlenen suçların % 39'unun hırsızlık olduğuna, bunun % 27'sinin 18 yaşından küçük çocuklar tarafından işlendiğine ve bu suçu işleyenlerin % 40.2'sinin İstanbul dışından geldiğine bakılırsa, bu suça ilgisizliklerinden sözedilemez.»

Harem çocuklarının % 96.7'sinin buradaki yaşamlarından memnun olmamalarına karşın, yalnızca yarısı memleketlerine dönmek istemektedir. İçlerinden de ancak % 20'si ailesiyle memlekete giden şoförler, hemşeriler aracılığıyla haberleşmektedir. Çocukların memleketlerinden çıkarken, «İstanbul» fikrini tümüyle benimsemiş oldukları dikkati çeker. Memleketinden çıkar çıkmaz İstanbul'a gelenlerin oranı % 70'dir, bunların hemen hepsini evden kaçanlar oluşturur. Diğer % 30'uysa anne babasıyla buraya küçükken gelenler, muavinlik yaparak başka yerlere uğrayanlardır.

«Ailenizde suçlu ya da akıl hastası var mı?» sorusunu yönelttiğimiz çocuklardan 9'u bu soruyu, «Evet» diye yanıtlamışlardır ki, bu oran % 75'tir.

Çocukların % 76.7'si içki ve sigara kullanmaktadır.

«Sonuç olarak diyebiliriz ki, Harem çocukları, toplum ve yasa önünde suçludur. Ancak, suçluluklarını etkileyen nedenlerin başında, yetiştikleri toplumun ve çevrenin etkisi, yanlış eğitilmeleri, burada onlara karşı takınılan tavır, kanun görevlilerinin gereken ilgiyi göstermemeleri sayılabilir.»

İlgili Yasalar, Boşlukları ve Uygulamalar

Suçlu ya da suçsuz korunmaya muhtaç çocuklar için çeşitli yasalarda yer alan ilgili maddeler ve özel yasalar vardır. Başlıcaları şöyle sıralanabilir: Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, İlköğretim Kanunu, Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu ve Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu vb.

Ne var ki, öncelikle bu yasaların uygulanmasını sağlayacak örgütlenme yok denecek kadar azdır ve bu yasaların koruyucu hükümlerini çocukların yararına kullanma olanakları da çok sınırlıdır.

Biz burada yalnızca 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasası'nın işleyişi ve yetiştirme yurtlarının durumuyla ilgili bazı sorunlara değinmekle yetineceğiz.

Sözkonusu yasa, tanıma uygun çocukların bakılıp yetiştirilmeleri ve meslek sahibi edilmeleri amacıyla İl Özel İdarelerinin ve Belediyelerin ortaklaşa Koruma Birlikleri kurmalarını öngörür Koruma Birlikleri, çocuk bakımevleri ve yetiştirme yurtları ve her türlü tesis kurmakla yükümlüdürler.

Belediyeler ve İl Özel İdareleri, yasanın öngördüğü görevleri yerine getirmek üzere bütçelerinden belirli bir ödeneği, Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri'nin bankalardaki fon hesabına yatırmak zorundadırlar. Sağlık Bakanlığı da her yıl bütçesine, Koruma Birlikleri'nde istihdam edilecek personel masrafları dışında, Belediye ve İl Özel İdareleri tahsisatlarının toplamından az olmamak üzere ödenek koymakla yükümlüdür.

Durum böyleyken, sözkonusu kamu kuruluşlarının genellikle bu mali yükümlülüklerini yerine getiremedikleri bilinmektedir. İlgili Bakanlıklar, Belediyeler, Özel İdareler, daima Koruma Birlikleri'ne borçlu kalmaktadırlar. Birlikler, yardımsever vatandaşlardan ve diğer gönüllü kuruluşlardan, vakıflardan, her kanaldan yardım toplamaya ve gelir sağlamaya çalışırlar. Ancak tüm bu çabalarla sağlanan gelirler, yetiştirme yurtları ve bakımevlerinin giderlerini karşılamaya yetmemektedir. Çocukların bakım ve eğitimleri yeterli düzeyin çok altında kalmakta ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle yetiştirme yurtlarında gerekli mesleki eğitime yönelik araç, gereç, işlik gereksinimi karşılanamamakta, nitelikli personel, uzman sağlanamamaktadır.

Yetiştirme yurtlarında aynı zamanda anne ve babanın yerini tutacak olan, günde 12-13 saat görev başında bulunan, yaz tatili bile yapamayan öğretmenlere ilkokul öğretmeniyle aynı maaş ödenmektedir.

Maddi olanaksızlıklara bir de bu sorumlu kurumlar arasın-

da eşgüdüm sağlanamaması eklenince, yetiştirme yurtlarının içler acısı durumu ortaya çıkmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar için yasanın ihbarla yükümlü kıldığı kimselerin ya da vatandaşın bulduğu çocuğun, durumu incelenineeye kadar nerede barındırılacağı da önemli bir sorundur. Bu gereksinmeyi karşılaması gereken Birliklerin misafirhaneleri yoktur.

Ayrıca, Birliğin kurmuş olduğu yetiştirme yurtları bedence, zihince, psikolojik ve sosyal yönden normal çocukları barındırmaktadır. Normal dışı niteliklere sahip çocukları gözlem altına alma ve ayırma istasyonları olmazsa, ihbar yükümlülüğü olanlar, çocukların durumunu nasıl saptayabilirler?

Bu kurumlarda görev alan öğretmenlerin özel bir eğitim görmeleri, yeterli «pedagojik formasyon»a sahip olmaları gerekmektedir.

Anne ve babadan yoksun büyüyen bu çocuklar, anne baba modeli yerine koyacakları öğretmenleriyle kendilerini özdeşleştirerek, kişiliklerini geliştireceklerdir. Belki de öğretmenlik mesleği içinde en güç, en kutsal görev, bu kurumlarda yapılan eğiticiliktir. Bu göreve mesleki bakımdan uzmanlaşmış kimselerin öğretmen olarak atanmaları ve bu güç görevin karşılığının tatmin edici bir biçimde ödenmesinin ne derece önem taşıdığı tartışılamaz.

Sözkonusu kurumlardaki kız ve erkek ergenlerin sevgi ve güven duygusundan yoksun büyümeleri, çeşitli davranış ve uyum bozukluklarına neden olabilmektedir. Onları yeterince ve gerektiği gibi eğitemediğimiz takdirde, gelecekte birer «suçlu birey» olabilecekleri gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

Kurumdan Sonra Tufan mı?

Yetiştirme yurtlarının görevi, eğer öğrenci öğrenimine devam etmiyorsa, 18 yaşından sonra bitiyor. 18 yaşına kadar âdeta toplumdan soyutlanmış olarak yaşayan ve yaşam savaşımını sürdürecek biçimde donatılmamış olan gençleri 18 yaşını bitirdiklerinde kurumun kapısının önüne bırakmak, onları bilinmeyen bir geleceğe terketmek demektir. Yüksek öğrenime devam etme şansları da hemen hiç bulunmayan bu gençler, kurumda

gelecekleriyle ilgili büyük bir güvensizlik ve umutsuzluk içinde yaşarlar.

Bu durumda, onları yasanın da öngördüğü gibi daha kurumdayken meslek sahibi yapmak bir zorunluluk olmaktadır. Onları topluma ve kendilerine yararlı bireyler haline getirmenin, suça itilmekten korumanın başka yolu yoktur. Kurumdan sonra da genci tehlikelerden korumak, yönlendirmek, yaşama uyum sağlamasına yardımcı olmak için ayrıca «rehberlik ve izleme» çalışmalarını örgütlemek gerekmektedir.

İstanbul Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul Mevlânekapı Yetiştirme Yurdu'nda bir model çalışması geliştirilmiştir. Pedagojik rehberliğin yanısıra, mesleğe yöneltmeyi amaçlayan bu çalışmada gençler, dışarda akşam kurslarına gönderilmek yoluyla çeşitli zenaat dallarında sertifikalar almışlardır. Kurum içinde oluşturulan atölyede gençler, üretici hale getirilmişler, hediyelik eşya vb. malzemeleri yaparken, «hazır verileni kullanma» alışkanlığını da terketmeye başlamışlardır.

Bu ya da benzeri model girişimlerin devletçe tüm yetiştirme yurtlarında yaygınlaştırılması son derece yararlı olacaktır (8).

Çalışan Çocuklar da Korunmasız

Tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de milyonlarca çocuk, okul ve oyun çağında çeşitli işlerde çalışarak yaşam kavgası vermektedir. Gelişmiş Batı toplumlarında da çalışan çocuk sayısı büyük bir artış göstermiş, bu rakam 55 milyona ulaşmıştır. İşsizlik oranlarının gittikçe artmasına karşılık, çalışan çocuk sayısındaki artışın başlıca nedeni, çocuk işçilerin az ücretle çalıştırılmalarının yanısıra, işverene sigorta, vergi gibi yükler de getirmemeleridir.

Çocukların çalıştırılmalarını gerektiren nedenlerin başında, yoksulluk ve eğitimsizlik gelmektedir. Özellikle çok çocuklu yoksul ailelerin bakıp beslemekten bile aciz oldukları çocuklarını çoğu kez okutmaları sözkonusu bile olmamaktadır. Böylece çocuklar küçük yaşta harçlığını çıkarmaya zorlanırlar. İlköğretimden sonra genç nüfusun % 50-60'ı daha üst öğrenime geçebilmekte, geri kalanı çalışmaya yönelmektedir.

Onları erken yaşta hayata hazırlamanın en geçerli yolu, bir zenaat öğrenmesi için bir işyerine çırak olarak yerleştirmektir. Bu olmazsa, çocuğun eline bir simit tablası, bir çiklet kutusu, ya da bir sandık limon tutuşturup sokağa salmak zorunda kalınır. Bu çocukların bir bölümü, yetişkin şebekeleri eliyle sokaklarda karaborsa ya da kaçak sigara satıcılığına yöneltilmekte, böylelikle de çocuklar kendilerini bir suç şebekesinin içinde bulmakta, suçlu damgası yemektedirler.

Sokakta öteberi satan çocukları adım başı türlü tehlikeler beklemektedir. Bu çocuklar sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar dışarda kalırlar. Sarhoşlara, sapıklara rastlamaları, dayak yemeleri, kötü alışkanlıklar edinmeleri her an mümkündür.

Bir işyerinde ayak işlerine bakanlar, dükkânı, atölyeyi sabah herkesten önce gelip açmak, temizlemek, işe hazırlamak, akşam da iş saati bitiminden sonra son işleri yapmak üzere günde 10 saatten fazla çalışırlar. Geç vakit eve dönerlerken yine çeşitli tehlikeler bekler onları. Oysa, 1930 tarih ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 12-16 yaş arasındakilerin ancak günde 8 saat çalıştırılabileceklerini öngörmüş ve gece 20'den sonra çalıştırılmalarını yasaklamıştır.

Tornada, tezgâhta, makine başında çalışanlarsa, yaşları küçük, dikkatleri dağınık olduğundan, her an iş kazasına uğrayabilirler.

Daha da önemlisi, kendi yaşıtları oynayıp, eğlenip, güven içinde öğrenimlerini sürdürürlerken, bu çocuklar ekmek parası kazanma savaşımı içinde çocukluklarını yaşamadan olgunlaşırlar. Küçük bedenleri normal, sağlıklı gelişmesini yapamazken, ruhları da sakatlanır. Bunun acısını ileri yaşlarda derinden yaşayacaklardır.

Bu dengesiz yaşam ve geleceğe ilişkin güvensizlik, onları sadece uyum bozukluğuna itmekle kalmamakta, aynı zamanda çeşitli davranış bozukluklarına da neden olabilmektedir. Böylece, erken yaşlarda suça yönelme olasılığı artmakta, çalışan çocuklar kesimi büyük bir potansiyel suçlu grubunu oluşturmaktadır.

Burada en büyük sorun, gencin grup ve toplum içinde belirli bir sosyo-ekonomik statüye sahip olmamasından kaynak-

lanmaktadır. Belirli bir zenaat, meslek sahibi olmayan gençler, kolaylıkla işsiz kalabilen, geleceğin başarısız erişkin grubunu oluşturmaktadır. Bu durum, suç potansiyelini arttıran önemli bir etkendir.

6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasası'nın 23. maddesi, çalışan çocukları da yasa kapsamı içinde değerlendirir:

«1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 158., 159. ve 160. maddeleri ile, İş Kanunu'na tabi bütün müesseselerdeki çocukların eğitimi Maarif Vekâleti'nce de murakabeye tabidir. Eğitim bakımından görülecek hususlar, eğitim memurlarının yazılı ihtarı ile 1 ay zarfında düzeltilir. Bu düzeltmeyi yapmayanların yanlarında çocuk bulundurulmasına müsaade edilmez ve müesseseleri kapatılarak alâkalı Vekâletlere bildirilir.»

Bu yasa maddesinin de işlemeyenler arasında olduğunu söylemek bile gereksiz.

1977'de çıkarılan 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Yasası da çocukların beden ve ruh sağlığını, geleceğini koruyucu gerekli hükümleri yeterince getirmediği gibi, getirdikleriyle de işlerlik kazanamamıştır.

Cezaevlerindeki Suçsuz Çocuklar

Cezaevinde doğan, anneleri hüküm giydiğinden dışarda bakacak kimsesi olmadığı için anneleriyle birlikte cezaevine giren çocukların varlığı, toplum vicdanını daima rahatsız eden bir gerçektir. Bu çocukların iç dünyalarını anlamak, yaşadıkları ortamdan nasıl etkilendiklerini kavramak insan aklını zorlayan bir sorun. Bu çocukların kesinlikle cezaevi ortamından kurtarılmaları gerekmektedir.

Suçlu davranışın öğrenilmiş bir süreç olduğu hatırlanırsa, bu çocukların ileride sağlıklı bir toplumsallaşmaya ulaşabileceklerini, davranış bozukluklarından, hatta suça itilmekten uzak kalabileceklerini ummak olanaksızdır.

Koşulların tüm elverişsizliğine karşın, cezaevinde yaşamak zorunda olan çocukların, cezaevleri bünyesinde açılacak kreş -yuva gibi kurumlarda anneleriyle birlikte korunmaları akla gelen ilk öneridir. Bu olanak gerçekleşemediği takdirde, çocukların bakımevleri ya da yetiştirme yurtlarında devletçe eğitilmeleri gerekmektedir.

Koruyucu Aile

Korunmaya muhtaç çocuklar, özellikle 0-6 yaş grubu için, bakımevlerinden daha ideal bir çözüm olarak görülen, «koruyucu aile» yöntemi dünyada benimsenmiş ve yaygınlaştırılmıştır.

Daha önce de değindiğimiz gibi, bu yöntem, çocuğun anne babasının yerine koyabileceği bir koruyucu aileyi, çocuğun duygusal ve bedensel gelişimi için yararlı sayan bilimsel görüşün ürünüdür.

Okul öncesi dönemdeki çocukların eğitimi konusunda, 1961 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile UNICEF arasında yapılan bir anlaşmayla, «Koruyucu Aile» bakımı yönteminin ülkemizde de uygulanmaya başlandığına değinmiştik. Koruyucu ailelerin seçimi, çocukların yetiştirilmesi ve onların izlenmesi işi sosyal hizmet uzmanları tarafından gerçekleştirilmektedir. 1973 yılına kadar 307 çocuk, koruyucu aile bakımına verilmiştir.

Çocuk yuvalarının büyük binalar yerine tek katlı, küçük, sıcak evler biçiminde kurulması, çocukların buralarda küçük gruplar halinde yaşamlarını sürdürmeleri daha iyi sonuç vermektedir. Birçok gelişmiş ülkede «Çocuk Köyleri» ya da «Çocuk Kentleri» adıyla kurulan ve kimsesiz çocukları barındıran kuruluşlar da bu düşüncenin ürünüdür.

Devlete Destek Gerek

Devletin korunmaya muhtaç çocukların sorumluluğunu üstlenmesi belki temel ilkedir, ama devletin bu önemli toplumsal sorunun üstesinden tek başına gelmesini beklemek de gerçekçilik değildir. Bu, devlete destek olmak üzere topluca seferber olmayı gerektiren başlıca sorunlardan biridir.

Gönüllü kuruluşların sosyal yardım işleriyle öteden beri ilgilendikleri bilinir. Ancak bu yardımlar, kullanılmış giysi, kurban eti, başkaca gıda yardımları ve yetersiz parasal yardımlardan öteye geçememektedir. Kuşkusuz bunları küçümsemiyoruz. Ancak kimi zaman bu tür yardımların çocukları manen ezen, onurlarını kırıcı biçimlerde sunulduğu, yardımı yapanlara sosyal saygınlık ve doyum sağlamaya ağırlık verildiği de göz-

den kaçmamaktadır. Sorun bunlardan da ötede büyük boyutlara sahiptir. Sayıları saptanmış olduğu kadarıyla dört milyonu bulan çocukların ancak % 1'i hizmetten yararlanabiliyorsa, verilen hizmet bunca nitelikten yoksunsa, toplumca yapılacak çok şey var demektir.

Bu konudaki toplumsal örgütlenmeye yaygın bir nitelik kazandırılması zorunludur. Bu süreçte ulusal ve yerel düzeydeki örgütlenmeler yanında, mahalle ve semt düzeyinde de örgütlenmenin gerçekleştirilmesi gerekir.

Ceza ve Tevkif Evleri eski Genel Müdürü Dr. Mustafa Yücel, bu konudaki yetersizliği şöyle dile getiriyor:

«4 Haziran 1975 tarihi itibariyle bakıldığında, durum iç açıcı bir nitelik taşımamaktadır. Kamu yararına hizmet ettikleri saptanan 308 dernekten 116'sı Ankara'da, 101'i İstanbul'da olup, bunlardan yalnızca 19'unun maddi ve manevi rehberlik görevini amaç edinmiş olması ve çocuklara hizmet götüren dernek sayısının da 10 civarında olması, halkın bu konudaki katılımının ne derece kısır olduğunu vurgulamaktadır... Resmi örgütler arasında ve gönüllü örgütler arasındaki eşgüdüm ve işbirliği eksikliği de halk katılışını sağlamama konusunda büyük ölçüde etkili görülmektedir. Halkın katılmasını geliştirme, güçlendirme ve örgütlenmesinde makro ve mikro düzeyde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'ne büyük görevler düşmektedir.» (*).

Dr. Yücel, 1978 yılında Emniyet Çocuk Bürosu'na getirilen çocuklardan çeşitli kez gelen 1.244 çocuğun durumuna değinerek: «İşte hiçbir yere sığamayan, sokaklarda yatan çocuklar veya fuhuş yaparak, dilenerek, çalarak geçimini sağlamaya çalışan ve gelecekte hapishanelere, zührevi hastanelere düşecek, sevgiden, şefkatten, ana baba, devlet ocağından yoksun, hiçbir yardımda bulunamadığımız mutsuz, zavallı Türk çocukları bunlar,» diyor. En kısa zamanda bu çocuklar için güçlü bir vakıf kurulmasını öngören Dr. Yücel, çocuk şubesi olarak böyle bir atılıma girişildiğini haber vererek, vakfın kuruluşuna katılma çağrısında bulunuyor.

(*) Dr. Mustafa T. Yücel (Ceza ve Tevkif Evleri eski Genel Müdürü), «Korunmaya Muhtaç Suçlu ve Suçsuz Çocuklar» (Bildiri).

Doğrudan korunmaya muhtaç çocuklarla ilgilenecek derneklerin kurulması ya da Batı (Belçika, Fransa, İtalya) ülkelerindeki gibi gençliği koruyucu yetkili komiteler oluşturulması ivedilikle ele alınacak önlemler olarak düşünülebilir.

Mali kaynakların artırılması için de yalnız ilgili kamu kuruluşlarını değil, diğer kamu ve özel kuruluşların da —belirli büyüklükteki işyerlerinde belirli oranda sakat kişileri çalıştırma örneğinde olduğu gibi— belli fonlar ayırmaları yasayla düzenlenmelidir.

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

«Ölümle Şakalaşan Bir Kuşak Yetiştiriyoruz...»

Çocuk ve gençlerin boş zamanlarının bir bölümü eğlenceyle geçer. Eğlence herkesin, özellikle gençlerin yaşamında olumlu bir güçtür. Ancak denetime tabi tutulmamış ve özellikle ticari amaç güden bazı eğlence araçlarının çocuklar ve gençler üzerinde tahrip edici etkiler gösterdiği ve suçu artırdığı, buna karşılık sağlıklı ve programlı bir eğlence faaliyetininse suçluluğu önleyici etkilerde bulunduğu kabul edilmektedir.

1939 yılında Chicago'da gerçekleştirilen bir araştırmada, kentte eğlence yerlerinde boş zamanlarını geçirmiş bulunan çocukların, boş zamanlarını buralarda geçirmeyenlere göre daha az suç işledikleri saptanmıştır.

Genel olarak çocukların uygun ve yeterli eğlence araçları ve programlarına sahip bulunmayışları suçluluğun bir nedeni olarak kabul edildiği gibi, bazı ticari eğlence araç ve biçimlerinin de çocuk suçluluğunda rol oynadığı kabul edilmektedir.

Glueck'lar, suçluların boş kaldıkları zaman daima bir şeyler yapmak isteyerek, yeniden suç işlediklerini ileri sürmektedirler.

Hiç kuşkusuz eğlencenin ve değişik eğlence araçlarının çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri her birey için aynı değil-

dir. Suça yöneltebilecek diye nitelendirilen eğlencelere katılanların çoğu suçlu olmazlar.

Ayrıca, bu konuda ülkelerin farklı toplumsal ve kültürel yapıları da gözönünde bulundurulmalıdır. Batı ülkelerinde yapılan araştırmaları Türkiye'ye uygulamak hatalı olabilir. Gerçekten de, 1953'te İstanbul Üniversitesi Kriminoloji Enstitüsü'nce 974 suçlu çocuk üzerinde yapılan ankette, 775 çocuğun hayatlarında bir kez olsun sinemaya gitmemiş olduğu, yalnızca 197'sinin sinemaya ve 388'inin de diskotek, bar ve meyhaneye gitmiş oldukları anlaşılmıştır.

Görülüyor ki, hiç olmazsa bir araştırma, Türkiye'de çocuk suçluluğuyla boş zamanların eğlence yoluyla kullanılışı arasında bir ilginin varolduğunu öne sürmenin pek de mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde, kötü edebiyatın, eserlerin, suça yol açan bir etken olduğu, kanlı katilleri hikâye eden, müstehcen öykü ve resimleri içeren yayınların, polis hikâye ve romanlarının suçluların tavır ve hareketlerini öven yayınların suç işlemede önemli rol oynadığı ileri sürülmüş; bu konuda özellikle cinsel merakları uyarmak suretiyle gençleri kötü yola sürükleyen müstehcen yayınlar üzerinde durulmuştur.

Gazete ve dergilerin suçluluğu yaygınlaştırmak konusundaki etkileri şöyle özetlenebilir: Suç tekniğini öğretmek; suçu olağan, çekici, hatta heyecanlı, yararlı bir faaliyet olarak göstermek; suçluya saygın bir kişilik vermek; suçluyu canayakın, sempatik bir kişi olarak sunmak; adaletten kurtulmanın kolay olduğunu telkin etmek; adalet mekanizmasını ve polisi gülünç şekillerde göstermek; suçun âdeta reklamını yapmak ve ücret aracı haline getirmek, vb...

Amerika gibi basının toplam tirajının yüz milyonlara yaklaştığı bir ülkede müstehcen, cinsiyeti tahrik edici, suçluluğu ve haydutluğu renkli faaliyetler şeklinde göstermeye elverişli yayınların çocuklar ve gençler üzerinde ne korkunç etkiler yapabileceği açıktır. «Comic Books» adı verilen resimli serüvenleri hikâye eden kitaplar ve gazetelerdeki resimli romanlar, hikâyeler bugün yalnız Amerika'yı değil, ülkemizin büyük kentlerindeki çocuklu ailelerin evlerini de istilâ etmiştir. Araştırma-

lar göstermiştir ki, uyumsuz, ruhen ve aklen sorunları olan çocuklar büyük bir olasılıkla bu tür kitap ve gazetelerin tutkunu olmaktadırlar (*).

Radyo ve Televizyon

Kitle iletişim araçlarının hızla yayılması, bunlarla seyirci, dinleyici ve okuyucuya şiddet eylemleri ve suçlu davranış biçimlerinin sunulması, suçlu davranışla kitle iletişim araçları arasındaki ilişki sorununu ön plana çıkarmıştır. Dünya kamuoyu son 50 yılda ortaya çıkan köklü toplumsal değişmelerin etkisini bir yana bırakarak, suçluluğun artmasıyla kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması arasında bir ilişki kurmak eğilimi içindedir. Özellikle 1950'lerden sonra çocuk suçluluğunun gelişmiş ülkelerde artması, sorunun bilimsel araştırmalara konu olmasına neden olmuştur. Ancak bu konuda ileri sürülen varsayımlar ve araştırma sonuçları büyük ölçüde birbirinden farklıdır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalar, çocuk suçluluğuyla kitle iletişim araçlarında sunulan saldırgan davranışlar arasında dolaysız bir ilişkinin olduğunu ortaya koyamamıştır. Bu nedenle yazarlar daha çok kitle iletişim araçlarının çocuk suçluluğuna dolaylı etkisinden sözetmektedirler (**).

İngiltere ve Japonya'da, TV ve radyo yayınlarının çocuklar üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla yayın araçları eve alınmadan önceki davranışlarla alındıktan sonraki davranışları karşılaştırma yoluyla araştırmalar yapılmaktadır.

Bir bilginin, bir görüşün ya da bir davranışın yayınlanması sürecini gerçekleştiren kitle iletişim araçlarının hiç kuşkusuz kişi üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri vardır.

Günümüzde görsel ve işitsel etkinliği nedeniyle çok sayıda kişiye ulaşan en güçlü iletişim aracı olarak televizyonun en önde gelen işlevleri arasında eğlendirici ve öğretici nitelikleri sayılabilir. Bunun yanında televizyon, bireylerin kendilerini tanı-

(*) Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, «Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü» (Bildiri).

(**) Doç. Dr. Esin Onur, «Radyo-Televizyon ve Çocuk Suçluluğu» (Bildiri).

yabilmelerine, kişiliklerini geliştirebilmelerine ortam hazırlayan, zaman zaman onlara düşünme ve eleştirme fırsatı veren önemli bir aygıttır. Kulağa ve göze hitap etmesi, çocuk ve gençlerin eğitimi açısından televizyonun etkinliğini artırmaktadır. Araştırmalar, TV programlarında olumlu sosyal değeri olan davranışların çocukların olumlu sosyal tepki düzeylerinde artışa yol açtığını göstermiştir.

İlk çocukluk dönemlerinden itibaren çocuklar, kendilerine model olarak seçtikleri, televizyondaki dizi kahramanlarının özelliklerini günlük yaşamlarına ve oyunlarına yansıtmaya başlarlar. Televizyon dizi kahramanı, çeşitli davranış ve hareketleriyle, çocuktaki saldırganlık dürtülerini harekete geçirebilir ve onu saldırgan yapabilir. Çünkü, çocukta dürtülerini dizginleme yeteneği çok zayıftır.

Birçok ana, baba ve eğitimci, yayınların içeriğinin çocukları saldırgan davranışlara itip itmediğini merak etmektedir. Yapılan araştırmalarla kitle iletişim araçlarında sunulan programların ve yazıların çok büyük oranda saldırgan davranışlar içerdiği saptanmıştır. Örneğin, çocuklara yönelik resimli dergilerde büyük ölçüde saldırgan davranış örnekleri sunulmaktadır. Furs, bu nitelikteki 92 dergide 500 saldırı, 186 şiddet eylemi ve 14 adam öldürme eylemi saptamıştır. Lekman, her sayfada bir şiddet eylemi olduğunu varsaydığımız takdirde, her çocuğun 10 yıl içinde en az 18.000 kavga, cinsel saldırı, işkence vb. sahneler gördüğünü ileri sürmektedir.

Amerika'da «Christian Science Monitor» tarafından yaptırılan bir araştırmada, en çok izleyicinin televizyon seyrettiği semtlerde yayınlanan 85.5 saatlik bir programda 84 adam öldürme veya şiddet olayı gösterdiği saptanmıştır. Yine aynı araştırmaya göre, 2-7 yaşları arasında 26 milyon çocuğun izleyebileceği saatlerde yayınlanan programlarda, her 16.3 dakikada bir şiddet olayı yer almaktadır.

Televizyonda sunulan çizgi filmlerde ve diğer filmlerde de şiddet öğeleri çok fazladır. Bazen TV ekranlarında yer alan dövüş, öldürme gibi kanlı olayları ağzı açık seyreden çocuğun gösterdiği tepkilere tanık olan yetişkinlerin tüyleri ürpermektedir. Şiddetle şaka arasındaki ilişki düzeyinin de olağanüstü arttığını görmekteyiz. Örneğin, eskiden Karagöz'ün Hacivat'a

attığı bir şamar, çocuğu güldürmeye yeterken, şimdilerde gözde olan Ağaçkakan çizgi kahramanı, düşmanına dinamitler yağdırma ya da onu havantopuna koyup göğe fırlatma yoluyla küçük izleyicilerine gülme öğesi sağlamaktadır. Anlaşılan, ölümle şakalaşan bir kuşak yetiştirmekteyiz...

Bu yüksek düzeydeki şiddet izleme, bir başka deyişle, kötü uyarım bombardımanı, saldırgan davranış ve tutumları güçlendirebilir.

Çocuk cinsel davranış potansiyelini doğuştan getirdiği gibi, saldırgan davranış potansiyelini de birlikte getirir. Bu iki davranış kalıbının küçük yaşta aşırı uyarılması olumsuz bir koşullandırma yaratabilir. Hatta bir süre sonra saldırı ve şiddet, cinsel haz yerine geçmeye başlar, böylece cinsel sapıklıkların en tehlikelisi olan sadizm yerleşebilir.

Öte yandan bazı yazarlar, bireylerin şiddet öğeleri fazla olan filmleri seyrettiklerinde saldırganlıklarından arındıklarını (katarsis varsayımı) ileri sürmektedirler.

Örneğin, Feshbach, 1965 yılında yaptığı bir araştırmayla, saldırganlıklarını ifade edebilme olanağı bulan yetişkinlerin, engellendiklerinde daha az saldırganlık gösterdiklerini ortaya koymuştur. Yine saldırganlık duyguları uyandırılan yetişkinlerden bir bölümüne içinde şiddet öğeleri bulunan film seyrettirilmiş, diğerlerineyse normal bir film gösterilmiştir. Hemen sonra içinde şiddet öğeleri olan filmi seyreden yetişkinlerin daha az saldırgan davranışlar gösterdiği saptanmıştır. Yetişkinlerin içinde saldırganlık öğeleri bulunan filmleri seyrettikten sonra daha az saldırgan davranışlar gösterdiklerini, yani saldırgan davranışlardan arındıklarını gösteren bu araştırmalara karşın, çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar bunların içinde saldırganlık öğeleri bulunan filmleri seyrettikten sonra bu nitelikte bir film seyretmeyen çocuklardan daha fazla saldırgan davranışlarda bulunduklarını ortaya koymuştur.

Berkowitz, bu çelişkili durumu şu biçimde açıklamaktadır: Büyüklerin saldırganlıklarında görülen azalma, saldırganlıklarından arınmalarından değil, suçluluk ve anksiyete duygularının uyandırılmalarından ileri gelmektedir. Bu duyguların uyanmasıysa, toplumsallaşma süreciyle yakından ilgilidir. Büyük ölçüde toplumsallaşmış olan yetişkinler, saldırgan davranışları

seyrederken suçluluk ve anksiyete duyabilmekte, bunun sonucu olarak da saldırgan eğilimlerini denetleyebilmektedirler. Oysa küçükler, yeterince toplumsallaşmadıkları için, saldırganlık eğilimlerini denetleyemedikleri gibi, gördüklerini de taklit etmektedirler. Ancak çocukların, içinde saldırganlık öğeleri bulunan yayınları izledikten sonra saldırgan davranışlarda bulunmaları büyük ölçüde içinde bulundukları ortama bağlıdır. Eğer öğrendikleri saldırgan davranışları uygulayabilecek bir ortamdaysalar saldırganlık gösterebilirler, hatta suça yönelebilirler.

Radyo ve televizyonun çocuklar, hatta yetişkinler üzerinde olumsuz etki yapabilen yayınlarından biri de, reklamlardır. Reklamlar daima daha fazla ve yeni gereksinmeler yaratmaktadır. Çocukların gerçek gereksinmelerini, gerçek olmayan gereksinmelerinden ayırt edebilmeleri oldukça zordur. Gelir düzeyinin düşüklüğü başlıbaşına çocuğu suça yöneltici bir etken değildir. Fakir ailelerin birçoğunun çocuklarının suç işlememesi, gelir düzeyi iyi olan ailelerin çocuklarında da bu tür davranışlara rastlanması bunu açıkça göstermektedir. Çocuk suçluluğunda etkili olan, ailenin gelir düzeyinin düşüklüğü değil, bunu nasıl algıladığı ve çocuklara nasıl yansıttığıdır. İşte reklamlar yalnızca çocukların değil, yetişkinlerin de gerçek gereksinmelerini, gereksinme sandıkları şeylerden kolaylıkla ayırt edebilmelerine engel olmaktadır. Son zamanlarda özellikle gelişmiş ülkelerde gençlerin büyük bir bölümünün otomobil, motosiklet ve büyük mağazalardan tıraş losyonu, tuvalet sabunu, kazak vb. şeyler çaldıkları için mahkeme önüne çıkmalarında reklamların önemli bir rolü vardır.

Bütün bunlardan başka, çocukların yayın organları başında geçirdikleri saatler onların daha olumlu etkinliklerde bulunmalarını, örneğin ders çalışmalarını, yararlı yayınlar okumalarını, oyun oynamalarını, uyumalarını ya da aile içindeki görevlerini yerine getirmelerini engelleyebilir. Bu da onları topluma uyum sağlamak için gereksinim duydukları araçlardan yoksun kılabilir. Sonuç olarak radyo ve televizyonun yukarıda belirttiğimiz olumsuz etkilerinin çocuğu suça itebilmesi için bugüne kadarki bireysel ve toplumsal kazanımlarının olumsuz ve içinde bulunduğu ortamın da suça elverişli olması gerekir.

KAYNAKLAR

(1) Burt, C. L., **The Young Delinquent,** New York, Appleton, 1925.

(2) Bonger, **Criminality and Economic Conditions,** Boston, 1916.

(3) West, D. J., Who Becomes Delinquent?, **Cambridge Studies in Criminology, XXXIV,** Heineman, London, 1973.

(4) Akyıldız, Erhan, «İkinci Kuşak Alamancılar», **Milliyet Gazetesi,** yazı dizisi, 24-25 Nisan 1982.

(5) Yavuzer, Doç. Dr. Halûk, «İkinci Kuşak Alamancılar», **Milliyet Gazetesi,** yazı dizisi, 28-29 Nisan 1982.

(6) Yavuzer, Doç. Dr. Halûk, «Yurt Dışında Çalışan Türk İşçileri Anavatandan Neler İstiyor? Ona Neler Veriyor?», **Milliyet Gazetesi,** Düşünenlerin Forumu, 3 Ağustos 1981.

(7) Yavuzer, Doç. Dr. Halûk, «Ülkemizde Uyumlu ve Uyumsuz Çocukları Eğiten Okul Öncesi Kurumlar», Türk Çocuğunun Sağlık Sorunları Konulu 18. Türk Pediatri Kongresi'ne sunulan bildiri. İstanbul, 10-14 Haziran 1979.
— «4 Milyon Korunmaya Muhtaç Çocuk», **Milliyet Gazetesi,** Düşünenlerin Düşünceleri, 2 Şubat 1982.

(8) Yavuzer, Doç. Dr. Halûk, «Türkiye'de Islahevleri ve Yetiştirme Yurtları» konusunda TÜBİTAK'ta düzenlenen «Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi» toplantısına sunulan bildiri. 18-20 Kasım 1981.

YEDİNCİ BÖLÜM

Sorundan Çözüme

SUÇLULUK KURAMLARI

Kuralı bozmayı, kurala karşı sapan davranışı, ünlü İngiliz düşünürü Thomas Hobbes şöyle açıklar:

«Doğası gereği insanı yönlendiren bazı temel tutkular vardır. Bu tutkuların başında kazanç ve yarar arzusu, mevcut statünün korunması ve güvenliğin sürdürülmesi arzusu gelir. Birey bu tutkularını gerçekleştirmek üzere her türlü yola başvurabilir, gerektiğinde, bir başkasına zarar da verebilir.» Hobbes, yaşamını tutkularının esiri olarak sürdüren bireyin yalnız, mutsuz ve başarısız bir birey olduğunu savunur.

Hobbes'dan sonra bu tür katı sınırlamalarla ortaya atılan bazı kuramlar olmuştur. Bunların başında Psikanalitik ekol gelir. Bu görüş, her bireyde «id» adı verilen, saldırganlık ve zarar verici enerjileri içeren «orijinal bir malzeme» ile konuya yaklaşmaya çalışmıştır. İçgüdü doğasındaki arzulardan oluşan «id» öğrenilmemiştir, sadece vardır. İd uyarır, doyum sağlanması için baskı yapar. Düşünmek üzere zaman bırakmaz. O, bizim kötü diye düşündüğümüz çoğu davranışın temelinde bulunur.

Başarılı bir biçimde toplumsallaşan birey, büyüyüp geliştikçe giderek dürtülerini «id»den uzak tutarak kontrol edebilmeyi öğrenir. Bu kontrol, «ego», ya da gerçeği görebilme, acı çekebilme, iki kez düşünebilme yeteneği olan kişiliğin bütünleyici,

temsil edici kısmı ile dış realitenin, toplumun temsilcisi «süperego» ile gerçekleşir.

Biz «uyum»u açıklarken, bir anlamda ego ve süperego kontrollerinin güçlülüğünü ve gelişimini anlatmış oluruz.

Suçlu, hareketlerini doğuştan gelen azgın içgüdüsel dürtüleriyle yönlendirir. Onun hareketleri, fırsat verildiğinde çocuğun yapabileceği türden ilkel davranışları andırır.

Yukarıda savunulan her iki görüşün de, «uyum ve sapma» üzerine kurulu birer kuram niteliğinde olduğu görülür. Ancak, burada «sapma» bir problem olarak alınmamıştır.

Bu görüşte, doğuştan itibaren «sapma» eğiliminin varlığı kabul edilmekte, buna karşılık «uyum» için dışardan baskı yapacak bir gücün gereği anlatılmaktadır.

Bireyi Temel Alan Görüşler:

Normalden sapan ya da diğer davranışları açıklayan bazı girişimlerde, birey temel alınmış ve onun kişilik yapısı, bakış açıları, değerleri, amaçları, ilgi, gereksinme ve dürtüleri düşünülmüştür.

Değişkenlerin birbirini etkilemesi yoluyla, sonucu oluşturan olaylar, ister «birey»e, isterse «birey ve ortam» ilişkisine dayansın, «motivasyonel mekanizmalar» şeklinde isimlendirilirler.

Bireyi temel alarak sapan davranışı inceleyen birçok kuramın, birey açısından farklılıkları incelediği görülür. Her kişilik yapısının kendine özgü davranış türlerine sahip olması nedeniyle bu grubu oluşturan kuramların temel görevi, kişilik tiplerini belirlemek ve sınıflandırma yoluna gitmek olmuştur. Bu kişilik tipleri ya kalıtsal, kazanılmış, biyolojik karakteristiklerle açıklanmakta, ya da kişilik yapısı, mizaç özelliği veya etkin olan temel gereksinmeler gibi tamamen psikolojik karakteristiklerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Kısaca özetlenecek olursa, bu tür kuramlarda, pratik amaçla sapan davranışı çevreleyen ortamdaki farklılıklar önemli görülmemiş, «sapan davranışı» gerçekleştiren kimselerin özellikleri üzerinde durulmuştur.

Ortamı Temel Alan Görüşler:

«Kişilik» merkezci görüşlerin tam tersine, bu grubu oluşturan kuramlar sapan davranışa sahip olan bireyleri, birtakım özellikleri olan kimseler olmaktan çok, bazı uygun olmayan koşullarda bu hareketlere girişen kimseler olarak belirlerler. Bu koşullar kışkırtma, kötü yola teşvik, kötü örnek, aşırı gerginlik gibi kavramlarla açıklanabilir.

Bazı kuramlar ise, sapan davranışın oluşumunda bireyi olduğu kadar ortam değişkenlerinin de etkinliğini temel alan açıklamalarda bulunurlar.

İnsan organizmasında kontrol kavramı iki değişkenden oluşur. Bu değişkenlerden ilki, «impulse» yüzüdür. Düşmanca, tahrip edici, saldırgan ya da başka deyişle, anti-sosyal impulse; diğer yüzü ise «kontrol» yüzüdür. Alınacak sonuç bu iki yüzün relatif gücüne bağlıdır. Eğer impulse daha güçlüyse sonuç «sapma», kontrol daha güçlüyse sonuç «sapmanın durdurulması» şeklinde gerçekleşir.

Bu temel temayı işleyen kuramlar, konuya farklı açılardan yaklaşmışlar, bazıları «tek yönlü» kontrol kuramlarını, bazıları da «çift yönlü» kuramları ileri sürmüşlerdir.

Suç nedenlerini kurama bağlayarak onu sistematik olarak açıklayan kriminolojik ekoller son iki yüzyıl zarfında dikkate değer bir gelişim kaydetmişlerdir.

Kriminoloji alanındaki farklı görüşler, çeşitli araştırıcılar tarafından değişik biçimlerde sınıflandırılmıştır. Eski ve yeni görüşler, sübjektif ve objektif görüşler, tek nedene veya çok nedene dayanan görüşler şeklinde farklı sınıflandırmalara sokulmuşlardır.

Klasik Okul

Suçun nedenlerini kuramsal olarak açıklama girişimleri 18. yüzyıldan itibaren başlar. Bu kuramlardan ilki, «Hedonistik Psikoloji» üzerine kurulu olan klasik ekoldür.

Bu görüşün öncüleri Jeremy Bentham ile Beccaria olmuştur.

Hedonistik inanışa göre insan, davranışlarını zevk ve ıstırap prensibine göre ayarlar; belirli bir hareketin vereceği zevk,

aynı hareketin doğuracağı ıstırapla denge halindedir. Böylece, yasaya karşı gelmenin vereceği zevk, onun getireceği ıstıraptan fazla olduğu takdirde birey, bu davranışa yönelecektir.

Hedonist Jeremy Bentham, hukuk kavramına ideal bir güven aracı gözüyle bakar.

Bentham'a göre, ceza, suçlunun serbest bırakıldığı zaman daha büyük bir suç işlemesine engel olacak türden verilmelidir.

Suç ve cezaya hukuki açıdan bakan klasik okul, suçlularda görülen bireysel farkları dikkate almadan değerlendirmenin yapılması gerektiğini öngörür. Bu ekole göre, ilk defa suç işleyenle sabıkalı, küçükle büyük, normal bir insanla zayıf akıllı bir insan eşdeğerdedir. Bu hususu Beccaria şöyle özetler:

«Yasaya karşı gelen bütün bireyler, yaşları, sosyal düzeyleri ve sağlık durumları dikkate alınmaksızın eşit şekilde cezalandırılmalıdırlar.» Beccaria, suçun tek başına yasayla belirlendiğini, yasanın da sadece kanun koyucular tarafından hazırlanabileceğini söyler. Ona göre, suç ile ceza arasında bir uygunluk gereklidir. Yani, ceza suça uygun olmalıdır.

Kartografik (Coğrafi) Okul

Kriminolojinin bu ikinci okuluna giren kriminologlar, başlangıçta iklimin ve topografyanın insan davranışları üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmışlar, başka bir deyimle, suçun belli kesimlere dağılmasında sosyal ve coğrafi koşulların etkin bir rol oynadığına inanmışlardı.

İngiltere ve Almanya'da da çok sayıda taraftar toplayan bu görüşün Fransa'daki liderleri Quetelet ve A. M. Guerry idi.

Başta Avrupalı coğrafyacılar olmak üzere, coğrafi deterministler coğrafi koşullarla, özellikle iklim koşullarıyla suç arasında yakın bir ilişkinin varlığını savundular.

Ekolün üyelerine göre, toprağın verimli olması, yağmur miktarı, doğal kaynakların zenginliği, bir toplumun mutluluğuna neden olan faktörlerdir. Bundan mahrum olanlar, yağmacı ve yırtıcı olacaklardır.

Montesquieu, «*Kanunların Ruhu*» adlı eserinde ekvatora yaklaştıkça suçluluğun artacağını, kutuplara yaklaştıkça sarhoşluğun çoğalacağını iddia eder.

İstatistiğin babası sayılan Adolph Quetelet de, insan öldürme suçlarının güneyde ve sıcak mevsimlerde fazlalaştığını, mala ilişkin suçların ise, kuzeyde ve soğuk mevsimlerde arttığını ifade etmiş ve bunu «Suçluluk Hakkındaki Isı Yasası» şeklinde formüle etmiştir.

Bu konuda Ferri, görüşlerini şöyle özetler: «Yüksek derecedeki ısı, fizyolojik enerjinin az sarfına neden olur, dolayısıyla serbest kalan enerji şiddet ifade eden ağır suçların işlenmesini etkiler.»

Verkko, adam öldürme suçlarının yazın, mala ilişkin suçların ise kışın arttığını söyler.

Thrasher, «*The Gang*» adlı eserinde çetelerin yaşamlarının coğrafi duruma göre değiştiğini, köyde genellikle sosyal bir sorun olmadıkları halde, kentlerdeki çetelerin çoğunun birer suç okulu haline geldiklerini söyler.

Bio-Antropolojik Kuramlar

Suçluluğun nedenlerini araştıran bazı kuramlar, suçluluk davranışının etyolojik nedenlerine değinen analizlerinde kriminal tip (suçlu yapı) üzerinde durmuşlardır.

Bu kuramların temel görevi, suçluluk davranışına yönelen bireylerin «tip»lerini belirlemektir. Kuramı savunan uzmanlara göre, bu «tipler» ölçülebilir bazı karakteristik özelliklerle tanınabilir.

«Suçluluk eğilimi» aynı biyolojik olguların ifadesi olup, kalıtsal nitelikteki beden şekillerine bağlıdır. Bu kuramlar, suçluların, suçlu olmayanlardan belirli kişilik özellikleri açısından farklı oldukları ve bu özellikleri nedeniyle suç işlemeye eğilimli oldukları inancına dayanır.

Bu açıdan bakıldığında, normalden sapan davranışın, biyolojinin bir dalı olan 'Kriminal Antropoloji'nin sınırları içine girdiği görülür.

Lombroso ve Positivizm: Pozitif kriminoloji okulu, İtalyan doktor Cesare Lombroso tarafından kurulmuştur. Lombroso'nun pozitif kriminoloji okulu, klasik okula bir tepki olarak doğmuştur.

Suçlularla suçlu olmayanlar arasındaki biyolojik farklılaşmalara dikkati çeken Lombroso, fiziksel yapının bireyin dav-

ranış ve faaliyetini yöneten başlıca etken olduğunu ileri sürmüştür:

Kuram, bireylerin birbirlerine benzemelerinden çok, belirli sayıdaki yapıların varlığını kabul etmekte ve her bir yapıda olumlu ya da olumsuz nitelikte, kökleşmiş bazı karakteristik belirtilerin olduğunu savunmaktadır. İşte bu kuramın temel görevi, sözü edilen yapıları belirlemek ve onları oluşturan nedenleri araştırmak olmuştur.

Pozitivist okulun görüşü sistematik bir biçimde ilk kez 1870 sonlarında ortaya atıldı.

Bu görüş, sonraları yine Lombroso ve onu izleyen bazı uzmanlar tarafından ayrıntılı bir biçimde ele alındı ve geliştirildi. Bu uzmanların başında Enrico Ferri gelir. İtalyan hapishanelerindeki hükümlüler üzerinde yaptığı ölçümlere dayanarak Lombroso, «Born Criminal - Doğuştan Suçlu» kavramını getirmiştir. Lombroso, «atavism»e bağlı olarak, benzer beden yapısındaki suçlu bireylerin özelliklerinin de aynı olduğunu savunurken, onları «doğuştan suçlu» olarak betimlemiştir. «Atavism» ile Lombroso, ırkların biyolojik evrimi sürecinde en ilkel evredeki karakteristik özellikleri kastediyordu.

Suçluluğun kişinin fiziki eksikliğinden doğduğunu ortaya atan Lombroso, çalışmasının başlangıcında suçluluğu bireysel açıdan ele almış ve onu insan davranışının biyolojik yapısında aramıştır. Lombroso'ya göre, suçluluk davranışı, çeşitli türde bireysel etkiler altında kalır. Ona göre suç, bedensel koşulların bir ürünüdür. Bazı insanlar suçlu olarak doğarlar. Bu kimseler, vücutlarında bulunan «stigmata - damga» ve «anomaliler» ile ayırt edilirler. Bu anomaliler onları iradeleri dışında suç işlemeye yöneltirler.

Bu suçlu grupta bulunan anormallikler; fiziki, biyolojik ve psikolojiktir.

Lombroso, kuramında tipik bir suçlunun ölçülebilen birtakım fiziki özelliklere sahip olduğunu belirtir.

Yüzyılımızın başlarında Lombrosien Kriminoloji, çeşitli uzmanlar tarafından eleştirildi. Bunların başında Charles Goring gelir. Goring, çalışmalarında denek olarak aldığı çok sayıda İngiliz hükümlüden oluşan deney grubuyla, suçlu olmayan kontrol grubunu dikkatli bir biçimde incelemiş, yozlaşma ve ata-

vizmi bir «stigmata - damga» olarak düşünen Lombroso'nun görüşlerini çeşitli açılardan ele almıştır. Çalışmaları sonucunda Goring, fiziki bir kriminal tipin varolmadığı sonucuna ulaşmış ve Lombroso'nun görüşlerini doğrulamamıştır.

1939'da Amerikan antropologu Hooton, 17.000 suçlu ile suçlu olmayan birey üzerindeki çalışmalarında, çok sayıda antropometrik ölçümler kullanmış ve suçlularla suçlu olmayanların birbirinden farklı iki gruba ayrılabileceklerini belirlemiştir. Hooton çalışmasının sonunda, suçluların grup olarak sosyolojik ve biyolojik açıdan aşağı yaratıklardan oluştuklarını ortaya koymuştur.

Hooton'a göre, suçlular, suçsuzlardan değişik fiziki özelliklerle ayrılabilirler. Bunların en önemlisi, fiziki aşağılık (infériorité)dir. Bu nedenle, bunları kısırlaştırmak gerekmekte, ancak bu şekilde onlardan kurtulmak mümkün olabilmektedir. Hooton, farklı suçlu tiplerinin antropometrik açıdan da farklı özellik gösterme eğiliminde olduklarını söyler. Hooton'a göre, bu suçlu grup, gerek zihinsel açıdan, gerekse ahlaki ve kalıtsal açıdan suçlu olmayanlara oranla yozlaşmış, dejenere olmuştur.

Bedensel Tipoloji Kuramları

Bu grup kuramlar, özel anatomik özelliklerden çok, bireyleri beden yapılarının görünüş ve biçimlerine göre gruplandırmayı yeğ tutmuşlardır. Kalıtsal kaynaklı olan bu görüşlerin temelini, kişilik, mizaç ve fizyolojik karakteristiklerin ilişkileri oluşturur.

Normalden sapan davranış üzerindeki çalışmalardan en çok bilineni Amerikan psikolog ve hekimi William H. Sheldon'un çalışmasıdır. Sheldon, beden yapısıyla bireyin davranışı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve bunu daha da ilerleterek, «Davranış, yapının bir fonksiyonudur» savını ortaya atmıştır. Sheldon, bu savına dayanarak, bireyin gelecekteki davranışının önceden tahmin edilebileceğini söyler. «Yaşam, bir yapı-davranış bütünlüğüdür,» cümlesinden hareket eden Sheldon, insanların beden yapıları bakımından üç gruba ayrıldığını ve bu üç beden tipine özgü karakterlerin varlığını savunmuştur. Sheldon'a göre üç beden yapısı şunlardır:

1) Endomorphy: Bunlar, bedenlerinin farklı tarafları yu varlak olan, kısa, küçük kemikli, yumuşak tenli kimselerdir.

2) Mesomorphy: Kemikli, adaleli, geniş göğüslü kimselerdir.

3) Ectomorphy: Hassas, nazik, ince uzun, düşük omuzlu, küçük yüzlü kimselerdir.

200 denek üzerindeki çalışmasına dayanarak Sheldon, suçluların çoğunlukla mesomorphic yapılı gruptan geldiğini belirtmiştir.

Eleanor ve Sheldon Glueck, suçluluğun oluşumuyla ilgili olarak üç yapıcı faktör ortaya atmışlardır. Bu yapıcı etkenlerin açıklanması ve onlardan birinin kesinlik kazanması, gelecekteki suçlunun önceden keşfedilmesi anlamını taşır. Bu üç faktör, mizaç ve karakter özellikleriyle, aile yaşamındaki ilişki ve sosyo -kültürel faktörlere dayanmaktadır. Glueck'lara göre, mizaç, karakter yapısı ve bazı beden tipleri nedeniyle birtakım kimselerin diğerlerine oranla daha büyük bir suçluluk potansiyeline sahip oldukları belirlenmiştir. Bu farklı beden yapısına sahip bireylerin çevresel etkenlere olan tepkilerinin de dikkate değer derecede farklı olduğu görülmüştür. Glueck'lar, 'Beden yapısı' üzerindeki çalışmaları sonucu, suçlularla suçlu olmayanlar arasında bedensel farklılaşma olduğunu saptamışlardır. Glueck' lar, araştırmalarında, her iki gruba giren denekleri, yaş, zekâ ve orijinleri açısından tek tek ele alarak, karşılaştırmışlar ve suçlularda, suçsuzlara oranla mesomorphic yapıya iki kat daha çok rastlandığı sonucuna varmışlardır.

Zihni Yetersizlik Kuramları

Lombroso ekolünün başarısızlığının ardından suçluluğu fiziksel yapı yerine, zihni yetersizlikle açıklayan kuram ortaya atıldı. Kısa sürede yaygınlaşan ve yasaya karşı gelen her bireyde zihni yetersizlik olduğuna inanan bu görüş, H. H. Goddard tarafından ileri sürülmüştür. Goddard'a göre, bütün geri zekâlılar suçlu, bütün suçlular da geri zekâlıdır.

Kollektif zekâ testleri yaygın olarak 1. Dünya Savaşı esnasında, asker ve suçlular arasındaki düzey farklarını saptamak amacıyla kullanılmıştır.

Sutherland, 175.000 yasaya karşı gelen süje arasından seçtiği 350 vakayı, bu açıdan analiz etmiştir. 1910-1914 yıllarına rastlayan ilk çalışmalarda % 50 oranında zekâca gerilik teşhis edilmiş; 1924-1928 yıllarına rastlayan ikinci çalışmada ise, geri zekâlı oranının % 20'ye düştüğü saptanmıştır.

Zekâ testleri geliştirildikten, bu testler suçlu ve suçsuz büyük denek kitlelerine uygulandıktan ve çalışmaların sonuçları daha kritik gözle analiz edildikten sonra, suçluluk davranışında zihni yetersizliği öngören kuramların zamanla önemlerini kaybettikleri görülmüştür.

Psikanalitik ve Psikiyatrik Okul

Zihni ve duygusal bozuklukların çeşitli şekilleri ve buna bağlı olan kişilik bozuklukları suçluluğu oluşturan dinamik elemanlar olarak görünürler.

Birçok araştırıcı, zihni ve duygusal bozuklukları, kriminolojik kurama temel olarak kabul etmiş ve bu konuda geniş literatür ortaya koymuştur.

Freud, Adler, Jung ve Rank, kriminal davranışa ilişkin kuram ve varsayımlarında, hem çocuk suçluluğuna, hem de yetişkin suçluluğuna değinmişlerdir.

Suçluluğun Freudien izahları esas davranış kuramı yolunda yükselmiştir. Zihni çatışma, kişiliğin uyumsuz elemanları olarak gelişir ve bilinçaltına itilir. Fakat, engellenen bu eğilimler varlıklarını sürdürmeye devam ederler ve kendilerini yüzeye çıkaracak dolaylı bir ifade aramaya çalışırlar. İşte bunu yönetecek olan da normalden sapan davranıştır.

Kriminal davranışı açıklarken psikiyatr ve psikanalistler, zihni çatışmalar, içe itilmiş arzular ve diğer motive eden eğilimlerle birlikte davranışın sembolik formu olan suçluluğu ele alırlar.

Bronner ve Healy, doyum sağlanmayan durumlarda arzu ve eğilimlerin nasıl bir yön izleyeceği üzerinde durmuşlardır. Onlara göre suçlu, istekleri yerine getirilmeyen tipik bir çocuğu andırır: Bu duygusal gerginlik sonucu birey, suçluluğa başvurma veya suçlu çetelerine katılma gibi çeşitli yollarla yardım arar.

İnsan dıştan gelen uyarıcılara tepkide bulunan, onlara yanıt veren bir varlıktır. İşte insanın davranışları tüm bu yanıtların toplamıdır. Bu evrelerden herhangi birinde görülen aksaklık veya bozukluk bize normal tavır ve hareketten sapmayı belirtir.

Psikanalitik ekole göre suç, önlenmiş, bastırılmış bir kompleksin sembolü olarak düşünülmektedir.

İçe itilen eğilimler, bilinç alanına çıkıp aksiyon haline gelmezler, çoğunlukla kılık değiştirerek veya yollarından saparak yeniden ortaya çıkarlar.

Bireyde içe atılmış bilinçaltında mevcut kompleks, onu çevreden gelen uyarıcılara belirli bir şekilde tepki göstermeye yöneltir. Böylece suç, kompleksli kişinin kendisine yöneltilen probleme bir tür yanıtı olmaktadır. Suç kompleksli kişi için bir güvenlik süpabı işlevini görmektedir.

Hesnard'a göre suçlu, kendisine çalmak, saldırmak, öldürmek hakkını tanımaktadır. Suç, bireyi üzecek yerde, onu sakinleştirir.

Suçluluk, Aichhorn'a göre, dinamik bir ifadedir. Bu psişik kuvvetlerin karşılıklı gruplaşması, dissocial davranış adını verdiğimiz «sapma»nın nedeni olabilir. Aichhorn, psişik enerjilerin akış yolu bulamayınca bir süre sonra yeni belirtileri ortaya çıkarabileceğine değinmektedir. Aichhorn, bu belirtilerin yinelenmesinin dissocial davranışı daha da kökleştirebileceğini savunur.

Howard Jones, «*Değişen Toplumda Suç*» adlı yapıtında, bilinç dışı motivlerle suçluluğu ele almış ve şu psikanalitik açıklamayı getirmiştir: «Freudien ekole göre, şimdiki ruhsal durumumuzda ilk çocukluk yıllarının etkisi ve yine o dönemin ilkel yapısıyla, uygar toplum kuralları arasındaki çatışmanın önemi büyüktür. Bu ekole göre, önemli olan, bireyin biyolojik doğasında varolan psikolojik gerginliktir.»

Freud, kriminal davranışın şekillenmesinde bilinçdışı motivlerin rolünün önemini belirler. Hırsızlık yapan bir çocuk, yiyecek veya para çalarken sadece fizyolojik gereksinmelerini gidermek için çalmamakta, belki de sevgi eksikliğini gidermek üzere bu yola başvurmaktadır. Bu varsayım şu şekilde formüle

edilebilir: «Siz bana yeterince sevgi vermediniz. Bu nedenle onu ben kendi olanaklarımla almalıyım.»

Duygusal kırıklık (frustration), çocuklukta genellikle, kendi içinde oluşan bir öfke biçiminde görülür. Bu duygusal kırıklığı yaratan çoğunlukla anne-babadır. Çocuk, kendisine bakan ve birtakım fizyolojik gereksinmelerini gideren annesinde sevgi aramaktadır. Bu sevgiyi bulamayan çocuk için doğrudan saldırganlık yasaklanmıştır. Böylece kızma, öfke gibi duygular içe itilmektedir. Bunlar, bilinçdışına ait, ifade edilmeyen kavramlardır. Duygusal kırıklıklar, aşırı derecede çoğalırsa birey nörotik bir yapıya bürünür ve hedefini aile dışında arar. İşte bu iç çatışmanın çeşitli ifade yolları vardır ki, bunlardan biri de, «suç»tur.

Grup Etkenlerine ve Sosyo-Kültürel Faktörlere Bağlı Kuramlar

Sosyologların çoğu suçluluğu çok faktörle açıklamaya çalışmışlar ve kuramlarını bu yönde sürdürmüşlerdir.

1. Ayırıcı Birleşmeler Kuramı (Suçluluk Davranışının Öğrenilmiş Olması):

Sosyal bilim yapanlar ve eğitimciler, suçluluğun öğrenilmiş bir olgu olduğunu kabul etmekte ve suçluluk eğilimlerinin normalden sapmış davranış şekilleri olduğu kadar, grup yaşamına bağlı bir sorun olduğunu da kanıtlamaya çalışmaktadırlar.

Kriminoloji alanında en çok bilinen kuramlardan biri de, Sutherland'ın ilk defa 1939'da formüle ettiği ve sonraları geliştirdiği «Ayırıcı birleşmeler» kuramıdır. Bu kurama göre suç, temelde farklı grup ilişki ve etkileri sonucu meydana gelir ve tüm olarak öğrenme olgusunu içine alır.

Grup ilişkileriyle öğrenme olgusu üzerinde önemle duran bu kuram, gerek kişilik, gerekse çevresel faktörlerin her ikisine de yer verir. Sutherland, kuramını şu ilkeler üzerine yerleştirmiştir:

1) Suçluluk davranışı öğrenilmiştir.
2) Suçluluk davranışı, karşılıklı ilişki süreci içinde diğer insanlarla birlikte olma sonucu öğrenilir.

3) Suçluluk davranışının öğrenilmesi, özellikle yakın gruplar içinde gerçekleşir.
4) Suçluluk davranışının öğrenilişi; a) Bazen çok karmaşık, bazen de çok basit olan suç işleme tekniğini, b) Tavırların ve güdülerin belirli yönünü kapsar.
5) Güdülerin çevrileceği belirli yön yasal kuralların «mutlaka uygulanması gerekli kurallar» veya «uygulanması zorunlu olmayan kurallar» olarak yorumlanmasından öğrenilir.
6) Bir kişi, yasal kuralları «uygulanması zorunlu olmayan kurallar» olarak yorumlayanlarla fazla; yasal kuralları «mutlaka uygulanması gerekli kurallar» olarak yorumlayanlarla az ilişkide olduğu zaman suç işler.

Sutherland, suçluluk davranışının ilk çocukluk dönemlerinde geliştiğine ve yaşam boyu devam ettiğine işaret eder.

Ona göre, birey-toplum ilişkisinde, herhangi bir andaki bireyin eğilim veya inhibisyonları, önceki geniş yaşam tarihçesinin birer ürünü olduğuna göre, suçluluğun nedenlerini de kişinin derinliklerinde, onun ilk yaşam deneyimlerinde aramak gerekir.

Sutherland'a göre, kişilik yapısı, kişiyi farklı ilişki biçimlerine yönelten çeşitli faktörlerden biridir. Bu nedenle suçlulukla yakın ilişkisi vardır. Birey, ilişki kuracağı insanları seçer ve davranış normlarını ona uydurur.

Kuramın temel noktası olan, «Suçluluğun öğrenilmiş bir prosess» oluşu artık birçok kriminolog tarafından kabul edilmekte, ancak geri kalan bazı ayrıntılara amprik bir araştırma konusu gözüyle bakılmaktadır.

2. Anomi Kuramı:

Emile Durkheim, işbölümünün sonuçları ve patolojik biçimleri üzerinde durmuştur. Durkheim'a göre, artan işbölümü, kötü bir işbirliğiyle, toplumsal dayanışmanın azalmasına ve sosyal sınıflar arasında çatışmaya neden olmaktadır.

Bazı kuralların ortadan kalkması, işbölümünün bir ünitesinde çalışan bireylerin, diğer ünitesinde çalışan bireylerle uyum sağlayabilmelerini engeller. Bu da bir karmaşa, ya da sosyal parçalanmalara neden olabilir.

Kısaca, sosyal sistemin elemanları arasındaki ilişkileri düzenleyen temel bir mekanizmayı oluşturan basit kuralların yıkılmasına Durkheim, «Anomi» adını verir.

«Anomi», bir grubun, yahut bir toplumun içinde bulunduğu durum olup, bu durumda geleneksel kurallar, ya da ahlak normları, bireyler üzerindeki etkinliklerini yitirmişlerdir.

3. Psikodinamik Mekanizmaların Sosyolojik Açıklaması:

Cohen, çalışmasına başlarken, suçluluğun niçin özellikle düşük sosyo-ekonomik sınıf gençlerinde yaygın olduğu sorusunu, kendisine hareket noktası olarak seçmiş ve bu gençlerde olumlu nitelikler yerine, kötü huyluluk, olumsuzluk ve karşıtlık gibi özelliklere daha sık rastlandığı konusu üzerinde durmuştur.

Cohen, genç bireylerin benlik duygularının gelişiminin büyük çapta, başkaları tarafından nasıl yönetildiklerine bağlı olduğunu söyler.

Cohen, kendi ülkesi olan Amerika'da okul gibi birçok sosyal kurumun orta sınıf halk tarafından yönlendirildiğini, yine geçerli olan standart kuralların orta sınıf halk tarafından konulduğunu savunur.

Bu standartlar, sosyo-ekonomik düzeyi düşük halka da uygulanmış ve baştan sona saygı göstermeleri beklenmiştir.

Bu standartlar, akıcı konuşma, akademik başarı, yüksek arzu düzeyi, başarı dürtüleri vb. gibi bazı kriterleri içermektedir.

Irkları ve sosyal sınıfları ne olursa olsun gençlerin tümü aynı standartlarla değerlendirilmekte, aynı kural grubuna uymaları beklenmektedir. Oysa onlar, bu statü oyunu için eşit düzeyde donanmamışlardır. Özellikle sosyalize ediş biçimleri farklı toplumsal sınıflarla ilişkidedirler. Bunun yanında orta sınıf anne-babaları, çocuklarını düşük sosyo-ekonomik sınıftaki anne -babalara oranla daha etkin bir biçimde eğitmektedir.

Bu nedenlerden dolayı, düşük sosyal sınıf çocukları deneyimlerinde başarısız ve küçük görülen kimselerdir.

Başka bir deyişle, bu sınıf çocukları, başkalarının yenip, kendilerinin yenildiği ve sürdürmek zorunda oldukları bir oyuna başlamışlardır.

Soruna çözüm getiren yollardan biri, bireylerin kendi içlerine çekilmeleri ve mevcut kuralları tanımayıp, kendi kuralla-

rına uygun yeni bir oyun oluşturmalarıdır ki, bu yöntem kolay olmayabilir. Egemen olan değer sistemi, bir anlamda onların da değer sistemidir ve onlar bu kurallara uymaya zorunlu kılınmışlardır. İşte sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bu çevredeki bireyler, sadece egemen olan değer sistemini reddetmekle kalmayıp, aynı zamanda ondan intikam almayı da düşünmeye başlarlar.

Karşı tutum ve dirençlerini giderek arttıran bu bireyler, sadece başkalarına karşı değil, kendi toplum üyelerine de kötü niyetli ve aşağı bazı davranış örnekleri gösterirler.

Bu sosyal sınıftaki suçlu çocuk çetelerinin anti-sosyal davranışları, orta sınıf değer hükümlerinin egemen olduğu bir dünyada, aşağı sınıf üyelerinin statü oluşturma ve çeşitli gereksinmelerine doyum sağlamak üzere grupça aradıkları bir çözümdür.

SUÇLU ÇOCUK VE GENÇLERİN YENİDEN TOPLUMA KAZANDIRILMASI

Suçlu çocukların yeniden eğitimi, kriminoloji alanındaki son gelişmeler arasında sayılabilir. Bu iyileştirme çalışmasının tarihçesine bakıldığında, çok yakın bir geçmişe kadar birçok uygar ülkede, suçlu çocukların, yaş ve suç türleri dikkate alınmaksızın, yetişkin suçlularla eş olarak değerlendirildikleri ve ağır cezalarla cezalandırıldıkları görülür. Bu nedenle, «eğitim» sözcüğü kriminoloji literatüründe büyük bir aşama olarak kabul edilmiştir. «Yeniden Eğitim» kavramı, çocuk ya da gençlik suçluluğunun, salt hukuksal bir sorun olmayıp, daha çok psiko-pedagojik ve sosyal içerikli bir sorun olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm dünya çocuk suçluları ele alındığında, suçlu çocukların en çok suç işleme yaşlarının 14 dolaylarında olduğu düşünülürse, konunun ne kadar eğitim kapsamına girdiği açıkça görülür.

«Yeniden Eğitim» kavramı, suçlu gençlerin, normalden sapan bir davranışa sahip olduklarını, toplumsal uyumsuzluk gösterdiklerini, bu uyumsuzluğun giderilmesi yolunda, toplumsal örgütlenme ve çaba harcanması gereğini de ortaya koymaktadır.

Çocuk suçluluğu, gerek tür, gerekse neden açısından yetişkin suçluluğundan ayrılmakla kalmamakta, suçlu gençler iyileştirme çalışmalarına da yetişkinlere oranla daha başarılı ve hızlı yanıt vermektedirler.

Çocuk suçluluğunda tedavi süreci incelendiğinde, üç farklı yöntemden söz edilebilir:

Önleyicilik (Erken tanı),
Yeniden Eğitim,
İzleme Çalışmaları.

Önleyicilik (Erken Tanı)

Önleyicilik ya da erken tanı, suçluluğun iyileştirilmesinde en etkili yöntemlerden biridir. Bu yöntemle, daha kuruma gelmeden önce, 6-7 yaşlarında, çocuğa uygulanan testler sonucu anti -sosyal eğilimleri saptanabilmekte, eğitim ve öğretim bu doğrultuda gerçekleştirilmektedir.

Önceleri Amerika'da Glueck'lar tarafından geliştirilen erken tanı tabloları yoluyla, gelecekte suçlu olabilecek yapıları teşhis etme olanağı bulundu. Okula başlayan çocuklara uygulanmak üzere hazırlanan bu tablolar, toplumsal etkenlerle, karakter ve mizaç özelliklerini ilgilendiren itemlerden oluşmaktadır. Gerek Amerika, gerekse Avrupa'daki uygulamalar göstermiştir ki, vakaların 9/10'unda, suçluluk 5-6 yaş gibi çok erken dönemlerde teşhis edilebilmektedir (1).

Glueck'lar, araştırmalarında, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan olduğu kadar ahlaki standartları da düşük olan çevrelerden gelen 500 suçlu ve 500 suçlu olmayan erkek çocuk almışlardır.

İlk önce her çocuk dış ölçüleri ve bedeninde bozukluk ve aksaklıklar bulunup bulunmaması bakımından tam bir muayeneden geçirilmiş ve her çocuğun çeşitli fotoğrafları alınmıştır. Daha sonra zekâ testleri vermek suretiyle psikolojik muayene-

ye başlanmış, bunun için Wisc zekâ testi kullanılmıştır. Karakter ve kişilik yapısını görmek üzere bütün çocuklara Rorschach projektif tekniği uygulanmıştır.

Her çocuk, bir psikolog tarafından tek tek alınmış ve bu şekilde okul durumu, ilgileri, aile içi ve dışı ilişkileri, sosyal çevresel ilişki vb. konular aydınlığa çıkarılmıştır.

Uzmanlar, birbirlerini etkilememeleri için fizik, psikolojik ve psikiyatrik incelemelerini ayrı ayrı yapmışlar ve tek tek varılan sonuçlardan hiçbiri haberdar olmamıştır.

Böylece, elde edilen sonuçlardan geleceğin suçlularını ayırmayı sağlayacak tahmin cetvel ve formüllerini saptama olanağı ortaya çıkmıştır.

Cetveller, 500 suçluyla 500 suçlu olmayan çocuk arasındaki en belirli farklar temel alınarak oluşturulmuştur.

Birinci Cetvel: İddiacılık, şüphecilik, dengesizlik, yıkıcılık gibi öğelerden oluşur.

İkinci Cetvel: Kişilik bakımından önemli farklara dayanmakta ve macera düşkünlüğü, dışadönüklük, telkine yatkın olup olmama, inatçılık, isyankârlık ve duygusal dengesizliği kapsamaktadır.

Üçüncü Cetvel: Çocukla ailesi arasındaki ilişkiye dayanmakta ve babanın çocuğa uyguladığı disiplin, çocuğun annesi tarafından kontrolü, anne ve babanın çocuğa karşı tutumu, sevgi ve özenin olup olmaması, aile içi ilişkiler gibi noktaları kapsamaktadır.

Bu şekilde oluşturulan üç cetvelin ilerideki suçluyu tahmine olanak vermesi açısından değerleri aynıdır. Kullanılan bu üç cetvelden elde edilen bulgular şöyledir:

1) Babanın çocuğuna uyguladığı disiplin
   72 Çok sıkı ya da düzensiz
   28 Yumuşak, sıkı, fakat sevecen
2) Annenin çocuğu gözetim ve kontrolü
   83 Uygunsuz
   17 Orta ve uygun
3) Babanın çocuğa karşı sevgi ve sevecenlik derecesi
   76 Kayıtsız ve düşmanca
   24 Sıcak

4) Annenin çocuğa karşı sevgi ve sevecenlik derecesi
   86 Kayıtsız ve düşmanca
   14 Sıcak
5) Aile grubunun uyumu
   96 Uyumsuz ve aile bağı olmaması
   4 Uyumlu

Yukarıdaki cetvelde gösterilen rakamlar inceleme konusu olan 1000 çocuğun durumlarının incelenmesi sonucunda elde edilen yüzdelerdir. Örneğin, incelenen çocuklardan % 72'sinin babaları tarafından çok sıkı bir disipline tabi tutuldukları anlaşılmıştır.

Bu yöntemin uygulanması için her şeyden önce, deney sahibi ve uzmanlaşmış elemanlara gereksinme vardır. Ayrıca, Glueck'ların belirttikleri gibi, bu yöntem, tedavi ve önlemeyle meşgul olacak psikolog ve psikiyatrlar için yardımcı bir araç niteliğindedir. Ancak, her zaman kesin başarılı sonuç vermeyebilir. Glueck'lar bu yöntemin % 85 oranında araştırıcıyı doğru tahminlere götürebileceğini açıklamışlardır.

Yeniden Eğitim

Suçlu çocukların iyileştirilmesinde ikinci yöntem, genci suçun işlenmesinden sonra kurum içinde eğitmektir. «Yeniden eğitim» çok yönlü bir çalışmayı gerektirir.

Genç Bir Suçlu Karşısında Psikologun Uygulayacağı Yöntem Ne Olmalıdır?

Psikolog, genç suçluyu incelerken, onu polis ve hukukçudan çok farklı açıdan ele alır. Psikologun çalışmasının başlıca amacı, suçu değil, suçluyu ele alıp incelemektir. Suçluyu keşfetmek, suçlamaları kanıtlamak, ilk anda basit görünen, fakat tedavi için gerekli olan aşamalardır.

Yeterli olgunluğa ulaşmamış kız ve erkek çocuklarının kabahatleri karşısında yanıtlanması gereken soru, bu suçun kimin tarafından yaptırıldığı değil de, bir çocuğun böyle bir suçu nasıl işlediğidir. Bu konuda psikolojik açıdan izlenecek tek yol, öncelikle suçluyu her fırsatta bir birey olarak ele almak, incelemektir.

Herhangi bir suçun nedenlerini araştırmayı üzerine alan bir araştırıcının yöntemi, suçlunun tüm tarihçesini incelemek olmalıdır.

Psikologun soruşturması çoğunlukla, bireyin psikolojik yüzünü ilgilendirir. Uzman, psikolojik durumu kapsayan bir sorgu cetveli hazırlar ve bu yolla geçmiş, gelecek ve o andaki durumları mümkün olduğu kadar ayrıntılı, karşılaştırmalı bir biçimde araştırır.

İncelendiği Sırada Suçlunun Durumu:

1) Suçu: Suçun türü ve neden olarak görünen etkenler bu gruba girer.

2) Suçlunun Kişiliği: Psikolog suçun gerçek yüzü hakkında bilgi edindikten sonra, çocuğun kişiliği hakkında düzenli çalışmaya başlar. Bunun yanında, genç suçlunun gücü, sağlığı ve bedeninin genel durumu hakkında bilgi edinir.

Psikolog, çocuğun en son suç işlemesine neden olan zihinsel, fiziksel ve duygusal yönleri içeren birtakım kişisel kusurları ele alırken zekâ düzeyi, kişilik özellikleri, gündelik alışkanlıkları, ilgi ve heyecanları gibi suçlunun genel durumu hakkında bilgi edinmek üzere incelemeler yapar.

3) Suçlunun Çevresi: Çocuğun genel yapısıyla ilgili yeterli bilgiyi edindikten sonra psikolog, suçlunun çevresindeki etkenleri ele alır. Suç ve suçlu hakkında açık seçik bir fikre sahip olan psikolog artık nedeni oluşturan önemli noktaları bilmektedir.

Psikolog, değişik zamanlarda çocuğun sosyal yaşayışını, gerek ahlaki, gerekse maddi yönleriyle yakından izlemelidir. Bu amaçla o, çocuğun yaşadığı ev, oyun arkadaşları, çevresinde edindiği fırsatlar ve kötüye yöneltici etkenleri ele alır.

Suçlunun Geçmişi:

Buraya kadar sözü edilen konular, suçlu çocuğun yaşamının sadece belli bir dönemini kapsamaktadır ki, bu da yetersizdir.

Hiçbir insan davranışı yoktur ki, kısa bir süre içinde ansızın oluşsun; tıpkı tohumun atılması, onun kök tutup meyva vermesi olayında olduğu gibi giderek bir gelişim gösterir. İn-

celendiği sırada suçlunun kişilik yapısıyla işlediği suçlar uzun ve karmaşık bir gelişim sürecinin ürünleridir.

Bu nedenle psikologun ele aldığı bu bölüm, incelemenin ikinci ve diğerlerine oranla en uzun bölümünü oluşturur. Bu bölümün özelliği varolan vakaları konu edinerek süregelen çalışmaya, geçmişi içine alan tarihçenin katılmasıdır.

Öğretmen kayıtlarından, mahkeme ve çocuk koruma derneklerinin kayıtlarından, art arda verilen medikal kontrol raporlarından, dikkati çeken diğer bazı olaylardan basit bir çalışma taslağı oluşturulur. Görülen boşluklar, anne babanın yanıtlarıyla doldurulup problemin geçmişteki genel görünüşü kavrandıktan sonra psikolog, tekrar sözkonusu olan suça ve suçluya döner. Daha sonra çocuğun yaşam öyküsü bizzat kendisinden soruşturulur. Gizlenen noktaları su yüzüne çıkartmak amacıyla geriye dönülür. Psikolog, genç suçluya bu yapıyı kazandıran ve onu suçlu yapan, doğumundan bu yana etkilendiği tüm etkenleri araştırmalıdır.

Adı geçen bütün incelemeler ya da yeni yöntemlerle yapılan teknik çalışmalar, psikologa yardım edecek birçok bulguyu getirir. Bu çalışmalar zihni kapasiteyi ölçmek üzere yapılan zekâ testleriyle, kişilik gelişimini izlemek üzere kullanılan psikanaliz yöntemidir.

Bu tür çalışmalarla ve çocuktan, anne babadan, öğretmenden soruşturma yoluyla edinilen bilgi ve kayıtlar sayesinde suçlu kişinin yaşam öyküsü bütün ayrıntılarıyla izlenebilir.

Böylece geçmişte çocuğa etkili olan faktörler yavaş yavaş belirlendikçe, çocuğun varolan ortamdaki yeri kolaylıkla saptanabilir.

Suçlunun Gelecekte Göstereceği Gelişim:

Üçüncü olarak psikolog, geleceğe doğru bakmalıdır. Uyumsuz davranışları olan bir çocuğun ne şekilde iyi edilebileceğini kestirmelidir.

Birtakım öneriler ileri sürülebilir. Bunlar da anneyi disiplin konusunda uyarma, okula çocuğun sağlığı ve zekâsı hakkında bilgi, koruma kurumuna çocuğun evini düzenli olarak ziyaret etmesi için öneri ya da çocukla bizzat ciddi bir konuşma şeklinde olur.

Bu tür çalışmalara daha çok bireysel psikolojinin yeni ve bilimsel birer deneyi gözüyle bakılabilir.

Demek oluyor ki, bu amaçla yapılan her psikolojik araştırma en geniş hatlarıyla üç önemli aşamadan oluşmaktadır:

1. Conspective: Varolan ortamı içine alan sistematik çalışmalar.

2. Retrospective: Çocuğun geçmişteki tüm yaşam öyküsünü kapsayan bir çalışma.

3. Prospective: Deneysel bir şekilde planlanan geleceğe ilişkin öneriler.

Genç suçluların tedavisinde gerek problem, gerekse konunun işlenişi açısından yetişkin suçlulara oranla bir ayrılık görülür. Bu arada ilk dikkati çeken nokta da, genç ve yetişkin suçlulara yapılan davranış biçimindeki farktır.

Genç suçluyla çalışmak, onu iyi etmek erişkine oranla daha kolaydır. Çünkü, çocukların çoğu test ve incelemelere direnç göstermemektedir.

Kuruma yerleştirilen gencin psiko-sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarını içeren bilgilere ek olarak zekâ ve kişilik testlerinden saptanan ilgi, beceri ve yetenekleri doğrultusunda gencin faaliyetlerine yön verilir.

Yeniden eğitimin amacı, bireyi sadece anti-sosyal dürtülerden arındırmak değil, aynı zamanda onu anti-sosyal davranışa iten kötü çevresel koşulları ortadan kaldırmak yoluyla gencin topluma uyumunu sağlamaktır. Bu evrede grup terapisi ve rehabilitasyon yöntemlerinden yararlanılabilir.

«Çocuk Suçluluğunda Yeniden Eğitim» çalışmalarına, bu alanda Avrupa'da ilk olumlu adımları atan İngiltere'de rastlayabiliriz. İngiliz kriminoloji tarihi incelendiğinde, herhangi bir yaşta işlenen suçun, ölüm cezası dışında, dayak ya da hapse atma yoluyla cezalandırılmasının oldukça yeni gelişmeler arasında olduğu dikkati çeker. Yakın zamana kadar küçük bir çocuğun asılması İngiltere'de olağan bir olaydı. 1816'da Samuel Romily'in Newgate Hapishanesi'nde yatan, dükkân soyma suçundan ölüm cezasına çarptırılmış 10 yaşındaki çocuğun, cezasının kaldırılmasına ilişkin önerisi reddedilmişti.

Gerçekten, suçluluğun âdeta gençlere özgü bir faaliyet olarak görüldüğü o dönemde, hırsızlıkla suçlanan gençlerin çoğu

asıldı. 1785'te İngiltere Yüksek Mahkemesi Başkanı, asılan suçlulardan 9/10'unun 21 yaşından küçük olduğunu söyler. XIX. yüzyılın ilk dönemlerinde, diğer birçok ülkede olduğu gibi, İngiltere'de de suç işlemiş ve yargılanmaları beklenen çocuk ve gençler yetişkinlerle aynı hapishaneye gönderilirler, orada, yetişkinlerin etkisiyle bozulurlardı.

1817'de bölge polis raporuna göre, Clerkenwell'deki yeni hapishaneye alınan suçlulardan 399'unun 9-19 yaş arasında olduğu, genç, yaşlı ya da suç ayrımı gözetmeksizin hepsinin aynı yere alındığı bildiriliyordu.

Sir Edmund Du Cane, 1816'da aynı dönemi anlatırken, Londra'da yaşları 20'nin altında 3000 dolayında mahkûm bulunduğu, bunların hemen yarısınınsa 17 yaşın altındaki gençlerden oluştuğundan sözetmektedir. Genç suçlular için ayrı bir kurum düşüncesi ilk kez 1835'te önerildi. Önerilerden biri, gençler için açık cezaevi kurulması yolundaydı. O dönemde mahkûmlar eski gemilerde bekletilip daha sonra kurumlara nakledildiyordu. 14 yaşından önceyse, hiçbir mahkûm kuruma nakledilmeyip bekletiliyordu. Bu nedenle mahkûmiyetinin beş yılını, hatta daha fazla bir bölümünü gemide geçiren çocuklara rastlanıyordu.

1831'de cezaevleri genel müdürü Copper, en küçük suçlusunun 9 yaşında olduğunu, bu çocukları ıslah etmenin zorluğunu, çocukların çoğunluğunun, elbiselerini bile güçlükle giyebildiklerini, çocuklar için kamçılamak yerine, hücre hapsinin daha etkili bir ceza olacağını savunuyordu.

Parkhurst'un çıkardığı yasa gereğince, 1838'de bir askeri hastane, hapishaneye dönüşecek, yaşları 10-18 olan gençleri kabul edecekti. Sonunda 1854'te, genç suçlular için çıkan yasayla, onlar için bir seçenek olan «alıkoyma» (detention) yöntemi belirmiş oldu. Gençlerin yetişkinlerle aynı hapishanelerdeki beraberliği zamanla azaldı. 1908'de Çocuk Hükümlüleri Yasası'ndan itibaren 14 yaşın altındaki çocukların hapsedilmesi hükmü kaldırıldı ve bu yaştan itibaren uygulanan katı kurallar 16 yaşına aktarıldı. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bu reformcu okullar, gençleri yetişkin hapishanelerinden kurtarmakla kalmayıp, onlara iş öğrenip, yaşamlarını sürdürebilme olanağı da sağladı.

10-17 yaş arasındaki çocuklar, «Approved School»lara (Islahevleri) gönderilmeye başlandı. Bu kurumlarda üç yıl kadar tutulan çocuklar, 19 yaşını bitirdikten sonra belirli bir denetim altında bulunduruluyorlardı. Bu dönemlerdeki yanlış hareketleri nedeniyle, yeniden kuruma çağrılan gençler olabiliyordu.

İngiltere'deki Yeniden Eğitim Kurumları

Borstal Eğitim Sistemi: Suçlu çocuklarda Borstal Eğitimi, İngiltere'de ilk kez 1908'de, suçu önleyici ilkeleri kapsayan yasayla birlikte resmen yerleşti. Bu yeni yasa gereği, «eğitim»le «mahkûmiyet» birbirinden ayrılıyor, böylelikle genç suçluların ceza sistemine yeni bir seçenek getirilmiş oluyordu. Bugün artık 15-21 yaşındaki bir genç, mahkeme kararıyla gerektiğinde Borstal Eğitimi için kuruma gönderilirken, aynı suçu işlemiş bir yetişkin, mahkûmiyetini hapishanede geçirmektedir. Borstal'daki gençlerin alıkonuldukları dönem altı ayla iki yıl arasında değişmektedir. Bu süre sonunda çocuk, iki yıl için rehber uzmanın gözetimine terkedilir. Bu dönemdeki herhangi bir hatalı davranış gencin en az altı ay için yeniden kuruma alınmasına neden olur.

1961'deki yasa değişikliğiyle, mahkûmiyet süresi üç yılın üzerinde olmayan yirmi bir yaşın altındaki gençler, artık hapishaneye gönderilmemektedir. En etkin birer yeniden eğitim kurumu olan Borstal'ların bir bölümü açık, bir bölümü kapalıdır. Kapalı Borstal'lardaki kaçmaya karşı alınan güvenlik önlemleri, hapishanelerden farksızdır. Ancak hapishanelerin tersine, Borstal'lar suçlu gence kurum içinde özgürlük ve hareketlilik olanağı sağlarlar.

Eğitim ve öğretim göreviyle sorumlu personel, çocukların aralarında fonksiyonel ilişki kurmalarına yardımcı olur. Yine bir iş öğrenmek üzere dikkatlerini belirli bir noktaya yoğunlaştırmaları ve zamanı yapıcı bir şekilde kullanmaları, bu personel yoluyla gerçekleştirilir.

Kuramsal olarak Borstal eğitimi, moral, zihni, fiziki ve mesleki kapasitelerle, kişilik özelliklerini belirlemek üzere türlü araştırmalara girer. Farklı yöntemleri uygulamaları nedeniyle İngiliz Borstal'larını tanımlamak güçtür. Bir bölümü otoriter bir disiplin yöntemiyle yönetilirken, diğerleri daha rahat bir

ortamda, personel ve gençler arasındaki ilişkilere büyük bir önem vermektedirler. Bazıları klasik hapishane şeklinde inşa edilmiş, kapalı güvenlik kurumları izlenimi bırakırken, diğerleri geniş bir alana yayılmış, çocukların arazi çalışmalarına uygun, hatta çevredeki komşu işyerlerinin gençlere iş hazırlamak üzere koşullandırıldığı birer kurum olarak görünürler. Disiplin yöntemleri, çalışma organizasyonu, ödüllendirme, sınıflandırma ve değerlendirme konusunda Borstal müdürleri ve bölüm sorumlularına geniş ölçüde yetkiler verilmiştir.

Genellikle Borstal kurumlarındaki ortak amaç, suçlu gençlere dengeli bir çalışma alışkanlığıyla herhangi bir işe karşı ilgi kazanmalarını sağlamak, böylelikle onları pratik açıdan yetiştirerek yaşam ortamına hazırlamaktır. Bu kurumlarda her genç tam günlük bir çalışma düzenine girer. Görevleri, inşaat işçiliği, marangozluk, çiftçilik, torna-tesviye gibi yararlı ve yapıcıdır. Bu faaliyetlerin yanında iş kursları, ticari kurslar, diploma kursları ve spor çalışmalarına yer verilir. Ayrıca gençlerle, uzman personel ve ziyaretçiler yoluyla ilişkiler kurmaya, böylelikle toplumsallaşmaya önem verilir. Kurumda gerçekleştirilen rehberlik çalışmasında uzman, gençlerle aile sorunları, geleceğe ilişkin kaygıları ve suça karşı tavırları hakkında tartışır. Bu tür oturumlarda, gençlerin otoriteye karşı tutumlarını dile getirmelerine izin verilir. Bu faaliyet programlarıyla, Borstal kurumlarının beceri ve kişilik gelişimini ön planda tuttukları dikkatimizi çeker.

Açık Borstal Sistemine Bir Örnek (Huntington Açık Borstal'ı): Bu kurum, müdürünün çabalarıyla Borstal eğitimine yeni bir yöntem getirmiştir. Suçlu gençlere, bahçe işleri, çiftçilik, makine işleri, torna-tesviye, âlet yapımı ve çeşitli iş kurslarının verildiği Huntington Açık Borstal'ı aynı zamanda yaptığı bazı diploma ve sertifika kurslarıyla öğretim faaliyetine önem veren, beceri ve kişilik gelişimini ön planda tutan bir kurumdur. Yetkililere göre, ne istediğinden habersiz olarak kuruma gelen çocuğu yönlendirmek amacıyla, öncelikle ilgileri saptanır. Bu nedenle tüm kurum uzmanları her ay, her çocuğun gelişimiyle ilgili uzun görüşmeler yaparlar. Kurumda temel amaç, çocuğun kendi kendini kontrol ve disipline edebilmesidir. Çocukla ilk görüşme yapıldıktan sonra on beş gün boyunca ku-

rum uzmanlarıyla görüşmesi sağlanır. On beş gün çocuk, bir örnek giyilen elbisesine mavi kravat takarken; sadece kiliseye gidebilir ve akşamları saat 21'e kadar haftada iki kez televizyon seyredebilir, ancak kurum dışına çıkamaz.

İkinci evrede çocuk kırmızı kravat takar, bu dönem ortalama üç-beş ay sürer. Süre tümüyle çocuğun kurum içindeki davranış gelişimine bağlıdır. Bu dönemde çocuk, akşamları saat 22'ye kadar, haftada üç kez televizyon seyreder, yüzmek için kurum havuzuna, futbol için kurum sahasına gidebilir. Ancak yürüyüş için kurum dışına çıkamaz.

Üçüncü evre, ilk beş aydan sonra gelen ortalama iki-üç aylık dönemi kapsayan, yeşil kravat evresidir. Bu dönemde çocuk haftada bir kez yedi saat için evine gidebilir. Anne ve babası, onu kurumda ziyaret edebilir. Geceleri saat 22'ye kadar televizyon seyredebilir.

Dördüncü evre, kahverengi kravat dönemidir ve çocuk için on beş gündür. Bu dönemde çocuk, saat 23'e kadar televizyon seyrederken, bu dönemin beş gününü evinde geçirebilir ve yürüyüş için dışarıya çıkmasına izin verilir. Beş gün sonunda evden kuruma dönüşünde televizyon seyretme saati 24'e çıkar. Kurumda, bir kez kaçma, çocuğun kravat değişimini, dolayısıyla kurumdan çıkışını 1-1.5 ay kadar geciktirir. Bu, ikinci kez yinelenirse, çocuk, Kapalı Borstal'a gönderilir.

Alıkonma Merkezi (Detention Center): Bugün için Borstal ve Approved School'lardan (Islahevi) daha fazla suçlu genci kabul eden bu merkezlere, çoğunlukla hırsızlık, şahsa yönelik suçlar, trafik suçları, araba kaçakçılığı vb. suçlardan hüküm giymiş çocuklar gönderilir. Kurumun ortalama kabul yaşı 17-21' dir. Kuruma gelmeden önce gençlere testler uygulanır ve görüşme yapılır. Çoğunluğu enerjik gençlerden oluşan bu suçlu grup için, sabahları 6.15'te başlayan ve yakından izlenen ağır bir çalışma uygulanır. Kurumların kısa, fakat etkili ceza sistemi felsefesi, önceleri kabul edilmemesine karşın, savaş sırasında benimsenmiştir. Özgürlüğün kısıtlanması, katı disiplin ve ağır çalışma, bu sistemin temel özelliklerini verir (2).

Sovyetler Birliği'nde Suçlu Çocuklar Kolonisi

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nde, 7-9 milyon dolaylarında kimsesiz çocuk, tek tek ya da gruplar halinde sokaklarda başıboş dolaşmakta ve toplumda varolan genel güvensizliği arttırmaktaydı. İlgili Sovyet makamları, bu gençlerin yararlı birer vatandaş olarak eğitilebilmeleri için Eğitim Yurtları ve İş Kolonileri kurmak üzere çok sayıda pedagogu görevlendirmişti.

Poltava Halk Eğitim Dairesi Başkanı Anton Semenoviç Makarenko da, 1920 Ağustos'unda «Suçlu Çocuklar Kolonisi» idaresi işleriyle görevlendirildi.

Önceden böyle bir deneyimi olmayan Makarenko, Poltava yakınlarında daha önce küçük yaştaki suçlu çocuklar için kullanılmış, kapısı ve pencereleri sökülmüş harap bir binada işe koyuldu. Birkaç ay içinde burayı oturulabilecek bir şekle soktu. Bu binada hırsızlık, soygunculuk yapmış, kimsesizlik yüzünden serserilik ve suça yönelmiş gençleri yeniden topluma kazandırıp, üretici ve mutlu birer vatandaş yapmak gibi güç bir görevi üstlendi.

Bu sorunlu çocuklar için, 1926'da «Gorki-Kolonisi»ni, 1928'de de «Dzierzynsky-Kolonisi»ni kurdu.

Bu «İş Komünleri» ya da «İş Kolonileri», sosyal yönden sıkı bir hiyerarşik disiplin esasına göre kurulmuştu. Bu iş kolonileri, herkesin ilgi ve yeteneğine yanıt verecek «üretici iş» ilkesine göre düzenlenmişti. Kolonilerde günde dört saat üretici iş çalışması ve beş saat kuramsal öğrenim yapılmaktaydı. Buradaki sosyal yaşam gibi, üretici çalışma da sıkı bir disiplin ve sorumlulukla yüklü olarak geçmekteydi. Gençlerin çalışmaları ve başarı dereceleri günlük istatistik tablolar ve şemalarla herkese duyurulmakta ve aralarında sıkı bir yarışma yürütülmekteydi.

Bu kolonilerde her şey «kollektif» için ve «kollektif» yoluyla düzenlenmişti.

Üretici eğitim konusunda Makarenko şöyle diyordu:

«Üretim dışı herhangi bir iş eğitimini tasavvur edemiyorum. Bugün şuna inanıyorum ki, değerler yaratmayı kendine hedef edinmemiş bir çalışma, hiçbir zaman eğitimin olumlu

bir öğesi olamaz.» Üretici işi eğitimin temeline almış olan Makarenko'nun kurduğu kolonilerde gençler kısa sürede topluma kazandırılmış birer üretici unsur olarak yetiştirilmişlerdir.

Bu gençler kısa süre içerisinde, o zamana kadar dış ülkelerden ithal edilen pek çok araç ve gereci bizzat yapmayı ve üretmeyi başarmışlardır: Elektrikli matkap makineleri, fotoğraf makineleri vb.

Bu kolonilerdeki 12-20 yaşlarındaki «Komünad»lar, aynı zamanda da bir lise formasyonu alıp, 20 yaşından sonra «İşçi Fakülteleri»ne girmek hakkını elde etmekteydiler.

Bu ilginç deneyi başarıyla sürdüren Makarenko, kollektiflerde geliştirdiği bu «Üretici Kollektif Eğitim» sistemini, Sovyet okul sistemine de aktarmak istemiştir.

Makarenko, geleceğin okulunu bir «üretim okulu» olarak görmek istiyordu. Bu nitelikteki okulların aynı zamanda birer «Karakter Eğitim Merkezi» de olacağına inanıyordu. Bu görüşünü şöyle dile getiriyordu: «Üretim yönündeki her etkinlik, insanın karakter eğitimini destekler.» (*).

Ülkemizde Yeniden Eğitim Kurumları

Ülkemizde suça yönelmiş çocukların yeniden eğitimi amacıyla ilk girişim 1932 yılında gerçekleştirilmiştir.

İstanbul sokaklarında gündüzleri aç, çıplak dolaşan, geceleri köprü altında, Tünel başında ya da yıkıntılarda taş toprak üstünde yatan, çoğu bulaşıcı hastalıklara tutulmuş, ahlaki çöküntü içindeki çocukları kendilerine ve topluma yararlı kimseler haline getirmek öteden beri İstanbul Valiliği'nin gündemindeki bir sorundu. Ayrıca, suç işlemiş, ancak cezai sorumluluk yaşına henüz ulaşmamış çocuklar için de bir ıslahevine şiddetle gereksinme vardı.

1932 yılında Muhittin Üstündağ'ın Valiliği ve Belediye Başkanlığı döneminde Galata'daki «İskoç Mektebi», Valilik Özel

(*) Aytaç, Prof. Dr. Kemal, **«Çağdaş Eğitim Akımları»**, D.T.C. Fak. Yay., Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1976.
— **«Politeknik Eğitim Reformları»**, D.T.C. Fak. Yay., Ankara Üniv. Yay., Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1971.

İdaresi'nce satın alınarak, «Çocukları Kurtarma Yurdu» adı altında bir kurum oluşturuldu. Başlangıçta 60 kadar kimsesiz, suça yönelmiş çocuk toplattırılarak bu kurumda yedirilip, giydirilip, barındırılmaya başlandı. Bir yandan da bu çocuklara küçük ölçüde demircilik, kunduracılık gibi zenaatlar öğretiliyordu.

Yurdun ilk müdürü Kâzım Zafir, daha sonra binanın, çocukların resimlerini de içeren bir kitapçık (*) halinde yayınlanan yazısında, yurdun amacını şöyle özetliyor:

«Bu yurt, cemiyet arasında ihmal edilmiş, kendi hallerine bırakılmış ve bu yüzden yalnız faydasız değil, hatta tehlikeli bir unsur olan memleket yavrularını ellerinden tutup kurtarmak, onları cemiyetin arzu ettiği şekilde istihsalci bir vatandaş yapmak maksadıyla kurulmuş bir müessesedir.»

Yurt müdürü, «her çocuk yaradılıştan iyidir» görüşünden hareketle ve çocukta «insani duyguların rüşeym (embriyon) halinde» varolduğuna inanarak, kurumda gerçek anlamda çağdaş, bilimsel bir pedagoji anlayışının egemen olduğunu sergiliyor.

Eğitimde temel ilkenin «muhabbet ve şefkat» olduğu belirtiliyor: «Onları bu hava içerisinde beslersek, bu hislerle yoğurursak istediğimiz şekilde yetiştirebiliriz,» deniliyor.

Güzel sanatların, çocuğun karakter eğitimindeki önemi de vurgulanarak, kurumdaki eğitimin ilkeleri şöyle belirleniyor: «... Kayıtsız şartsız sevgi, musiki, güzel söz, güzel manzara bu hisleri besler ve neticede bedîî hassasiyet yükselir, bu yükselişin hedefi de ahlâkî kemale doğru ilerlemektir. Bunun içindir ki biz, çocuklarımızı yetiştirirken şu esasları daima gözönünde bulunduruyoruz: Bedîî hassasiyet (musiki, güzel söz, güzel manzara); temizlik ve sıhhat (yıkanma, jimnastik); neşe, çalışma.»

Kitapçığın sayfalarında, Samsun'dan çaldığı bir atla Orta Anadolu'yu baştan başa gezen «maceraperest» Hüseyin; 14 yaşında esrar alışkanlığının ruhsal ve bedensel yıkımının örneği «bedbaht» Remzi; sokak çocuklarının elebaşısı 12 yaşındaki «yedi yıllık esrarkeş ve serseri» Ali; 13 yaşındaki kavgacı, menfi

(*) Kâzım Zafir, **Çocukları Kurtarma Yurdu**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk A.Ş., İstanbul, 1933.

ruhlu, kurumun en çetin çocuğu Hakkı, elli yıl öncesinden bakan ilginç fotoğraflarıyla neredeyse tarih olmuşlar... Onların bu yüce amaçlarla alındıkları «Çocukları Kurtarma Yurdu»nda topluma kazandırılıp kazandırılamadıklarını, şimdi hayatta olup olmadıklarını bilemiyoruz. Ancak, yurdun 1939 yılında boşaltılarak, ilkokul yapıldığı belgelerden anlaşılıyor. Kayıtlara göre, içindeki gençlerin bir bölümü Çatalca'daki yatılı okula, bir bölümü de Darülaceze'ye gönderilmiş...

Bugün ülkemizdeki 11-15 ile 15-18 yaşlarındaki hükümlü ve tutuklu gençleri yeniden eğitmek üzere, altı kentimizde kurulmuş çocuk ıslah ve cezaevleri bulunmaktadır.

Elazığ, Ankara, İzmir, Konya, Eskişehir ve Sinop illerindeki bu kurumlardan üçü sadece 11-15 yaş çocuklarını kabul eden ıslahevleridir (*).

Suç işlemiş çocukların ve 18 yaşından küçük gençlerin kapalı çevre içindeki eğitimi ve cezalandırılması amacıyla kurulan ıslahevlerinin ilki 1938'de Edirne'de kurulmuştur. 1940'ta Ankara Kalaba'ya taşınan bu ıslahevi, 200 genci barındıracak kapasitededir. Ayrıca, İzmir ve Elazığ'da 250-300 çocuk ve genç için ceza ve ıslaheviyle, Eskişehir'de 130; Konya ve Sinop'ta 50-100 genç için cezaevleri vardır.

Bu ceza ve ıslahevlerimizde, 18 yaşından küçük çocuk ve gençlerin eğitimi, öğretimi, iş ve sanat sahibi olmaları, toplumsal nitelik kazanmaları için çaba harcanmaktadır.

Bu kurumlarda kalamayan çocuk ve gençler, cezalarını büyüklerle, ya ayrı koğuşlarda ya da birlikte geçirmekte, eğitimden yoksun, türlü kötülükler öğrenmiş olarak topluma dönmektedirler.

Sözü edilen bu kurumların tümünde temel amaç, çocuğun yetenekleri doğrultusunda becerilerini geliştirmek ve onu bir meslek sahibi yapmaktır. Bu amaçla başta Ankara, İzmir olmak üzere, Elazığ ve Sinop illerindeki kurumlarda, kamu kuruluşlarına üretim yapan torna-tesviye, demir ve marangozluk atölyeleri yer almaktadır.

(*) **«Kadın ve Çocuk Hükümlüler Anketi»**, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, No: 203, Ankara, 1972.

Ülkemizde, çocuk ıslah ve ceza kurumlarında «yeniden eğitim» çalışmalarının temelinde, iş ve sanat eğitimiyle okul (diploma) eğitim ve öğretimi yer almaktadır. Kurumlarımızın hemen tamamında, en az iki sınıflık ilkokul olmasına karşılık, ortaokul ve lisenin bulunmaması nedeniyle, çocuklarımız dışardaki eğitim kurumlarından yararlanmaktadırlar. Bugün Ankara Çocuk Ceza ve Islahevi'nden, kurum dışındaki ortaokul ve liselere devam eden öğrenci sayısı 34'tür.

Prof. Şensoy, Ankara Çocuk Ceza ve Islahevi'nin infaz sistemini anlatırken, iki bölüme ayrıldığını belirtmiştir. Bunlar, genel bölümle, iş temeli üzerine kurulmuş bölümden oluşmaktadır. 1941 tarihli iç yönetmeliğe göre, kuruma gönderilen küçük hükümlüler, önce sağlık muayenesine tabi tutulmaktadırlar. Muayeneden sonra, kuruma giren çocuk, atölyelerde 15 günden 3 aya kadar gözlenir. Bu dönemde, bedensel ve ruhsal durumunun yanında, izleyeceği öğretim programı da saptanır. Kısaca, Prof. Şensoy'a göre, Ankara Çocuk Islahevi'nde uygulanan «uslandırma yöntemi», çocuğa bir sanat öğretmek ve kendisine ilkokul diploması kazandıracak öğretim düzeyine kavuşturmaktan ibarettir (*).

Örnek Bir Kurum: Küçük bir kent görünümünde olan Ankara Çocuk Islahevi'nde ekmek fırınından, otomobil tamir atölyelerine, bahçe ve çiçek serlerine kadar çeşitli çalışma alanları vardır. Bu kurumda ayrıca, hükümlü çocukların sanat öğrenmelerini sağlamak amacıyla, demircilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık, hayvancılık gibi işkolları da açılmıştır.

180 dönümlük arazi üzerinde kurulmuş çam ağaçları arasında, düzenli meyva ve sebze bahçeleri, modern atölyeleri ve insancıl yönetimiyle Ankara Çocuk Islahevi örnek kurum oluşturmaktadır.

Kurum içinde Sakarya İlkokulu adlı resmi bir ilkokul vardır. İlkokul öğrenimi yapamamış, ya da tamamlayamamış çocuklar bu okulda öğrenim görürler. Halen 11 çocuk bu okula

(*) Şensoy, Prof. Dr. N., «Çocuk Suçluluğu -Küçüklük- Çocuk Mahkemeleri ve İnfaz Müesseseleri», **Hukuk Fakültesi Mecmuası**, cilt XV, sayı 1, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949.

devam ederken, 34 çocuk da yöredeki ortaokul, lise ve meslek liselerine gönderilmektedirler.

Futbol alanı, basketbol ve voleybol sahaları, modern bir yüzme havuzu, kitaplık ve sinema çocukların boş zamanlarını değerlendirdikleri tesislerdir. Ayrıca, üç adet demirbaş TV aygıtı da vardır. Çocuklar, TV yayınlarını yemek salonunda serbestçe izlerler. Gençlere yazlık ve kışlık olmak üzere yılda iki kez tek tip elbise ve ayakkabı verilir. Diğer giysileri de devletçe karşılanır.

Ankara Çocuk Islahevi, iş esasına göre kurulmuştur. 13 iş-kolu bulunmaktadır. Her atölyenin başında bir atölye şefi ve yeteri kadar kalifiye usta bulunur. 115 personelin tamamı öğretim ve üretimle görevlidir.

Hükümlü çocuklar, yetenekleri ve istekleri dikkate alınarak Terbiye Kurulu'nca ayrılıp atölyelere çırak olarak verilir. Zamanla çırak; kalfa, kalfa da usta olur. Çalışma süresi 8 saattir. Çalışan hükümlü çocuklara miktarı Bakanlıkça belirlenen prim ödenir. Tahliyeden sonra hayatını kendisinin kazanmasını sağlayacak ölçüde bir zenaat öğretilmesi amacı temel alınmıştır (*).

Ankara'nın yanısıra, İzmir, Elazığ ve Eskişehir illerindeki kurumlarda da, kamu kuruluşlarına hizmet veren, döner sermayeli iş ve zenaat atölyeleri bulunmaktadır. Bu atölyeler, 1981' in altı ayı içinde kamu kurumlarına 10.000 ranza üretmiş bulunmaktadır. Hiç küçümsenemeyecek olan bu rakamın, ülkemize olan katkısı açıktır. Suçlu gençler, bu kurumlarda üretici olmanın verdiği mutluluğun yanında, belirli bir zenaat ve iş dalında ilerleme olanağı bulmaktadırlar.

Sözü edilen atölyelerde, çoğunlukla ücretli olarak dışardan çalışan sivil ustalardan yararlanılmakta, zaman zaman yetişkin suçlu. ustalar da çocukların meslek öğrenmelerine katkıda bulunmaktadırlar. Bu atölyelerin yanında çocuklar, kurum içinde yemek yapma, bulaşık yıkama, kurum temizliğine yardım

(*) Şemseddin Akgül, (Ankara Çocuk Islahevi, Müdür-Mümessil), «Ankara Çocuk Islahevi Ortadoğu'nun ve Balkanlar'ın En İyi İnfaz Kurumudur», **Cumhuriyet**, 12.11.1981, sayfa 8.

ve resim gibi türlü faaliyetlerde aktif kılınmaktadır. Ayrıca, gençler, boncuk, karton ve tahta malzemeyi kullanmak suretiyle kendi ilgi alanlarında el becerisine dayanan çeşitli hediyelik eşya üretmektedirler.

1980 yılında 230 hükümlü ve tutukluyu barındıran Eskişehir Çocuk Cezaevi'nin çoğunluğunu 13-18 yaş grubu gençler oluşturmaktadır. Her birinde 24 çocuğun çalıştığı marangoz ve metal işleri atölyelerinde ücretli olarak çalışan birer atölye şefi bulunmaktadır. Bu atölyelerin yanısıra, ayakkabı tamir atölyesi, dikiş atölyesi, sebze ve çiçek yetiştirme, kurumun diğer çalışma alanları arasında sayılabilir. Bünyesinde okul bulunmayan Eskişehir Çocuk Cezaevi'nde, futbol, voleybol, basketbol ve hentbol gibi spor çalışmalarını gerçekleştirebilecek açık ve kapalı alanlar mevcuttur. Kurumda müdür dışında 23 personel, 20 gardiyan görevlidir.

Mart 1981 tarihi itibariyle, ülkemizin tüm çocuk ceza ve ıslah kurumlarındaki hükümlü çocuk sayısı 1469'dur. Bu çocukların 745'i Türk Ceza Kanunu'nun 54. maddesine göre, 715' iyse Türk Ceza Kanunu'nun 55. maddesine göre hüküm giymiş bulunmaktadırlar.

Toplam hükümlü kız adedi 9 olup, İzmir Çocuk Ceza ve Islahevi'nde bulunan bu suçlu kız çocukların 4'ü Türk Ceza Kanunu'nun 54. maddesine göre, 5'i Türk Ceza Kanunu'nun 55. maddesine göre hüküm giymiş bulunmaktadırlar.

Bu rakamlardan da görüldüğü gibi, 647 sayılı, Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanun'un kısa süreli özgürlüğü bağlayıcı cezalar yerine, uygulanabilecek ceza ve önlemlerle ilgili hükmü, kurumlardaki suçlu genç sayısının artmasını engelleyen önemli bir etken olmaktadır.

Ülkemizdeki çocuk ceza ve ıslah kurumlarındaki suçlu gençlerin sorunlarına psiko-sosyal açıdan yaklaşacak uzman sayısında belirli bir artış görülmüştür. 1972 yılında, ülkemizdeki tüm kurumlarda sadece 2 uzman çalışırken, 1981 yılında sosyal hizmet uzmanı, pedagog ve psikolog sayısı 17'ye çıkmış bulunmaktadır. Halen 33 açık kadronun olduğu saptanmıştır (2).

İzleme

Burada İzmir Çocuk Islah ve Cezaevi Cumhuriyet Savcısı'nın sözlerine yer vermenin anlamlı olacağı kanısındayım. Sayın Savcı, izlemenin önemini şöyle vurguluyordu: «Tahliyesi ay sonuna rastlayan genç, dış kapıdan çıktığında yol harçlığı verememenin üzüntüsü ve suçluluğu içinde boynumuzu büker kalırız. Görevimizin başladığı yerde, görevimizi bitirmiş olmanın ezikliğidir bu.»

Kurumda eğitildikten sonra uyumlu olarak topluma yeniden gönderilen genç, kısmen çözülmüş ya da hiç çözüm getirilmemiş sorunlarıyla aynı çevre koşullarında tek başına kalmaktadır. Geçmişte suça neden olan etkenlerin yeniden genci suça itmemesi, bir anlamda gencin bu sorun yığını karşısında bırakılmamasına bağlıdır. Kurum sonrası bu izleme evresinde gencin duygusal, toplumsal, ekonomik ve eğitimsel sorunlarının çözümünde yardımcı olacak uzman bir rehbere büyük bir gereksinimi vardır. Gencin topluma yeniden uyum göstermesinde olduğu kadar, okul ve meslek seçimi konularında da uzman rehberin rolü büyüktür.

İngiltere'de, süresi sonunda kurumdan ayrılan çocuk, 15 gün içinde rehber uzmanıyla ilişki kurar. Bu ilişki, iki yıl sürer. Bu sürenin ilk dört ayında, kurumla uzman arasında doğrudan ilişkiler vardır. Çocukla ilgili olarak karşılıklı fikir alışverişinde bulunulur. Dördüncü aydan sonra da, rehber uzmandan kuruma bilgi aktarımı işi kısa aralıklarla devam eder.

ÇOCUK MAHKEMELERİ

İlk çocuk mahkemesi, 1899 yılında Birleşik Amerika'nın Chicago kentinde kurulmuş, bunu İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Sovyetler Birliği ve İspanya'da kurulan çocuk mahkemeleri izlemiştir.

Ülkemizde 7 Kasım 1979 tarihinde çıkarılan Çocuk Mahkemeleri Yasası'nın personel yetersizliği nedeniyle Haziran 1982 tarihinde uygulanmaya başlanması öngörülmüştür.

Ancak aradan altı ay geçmiş olmasına karşın, yargıç ve savcı sayısının yeterli olmayışı, bağımsız çocuk mahkemelerinin açılarak uygulamaya başlamasını engellemiş bulunmaktadır.

Oysa yıllardan beri özlemle beklenen yasanın uygulamaya konulduğu şu günlerde, öncelikle büyük kentlerde oluşturulacak çocuk mahkemelerinin çalıştırılmaya başlanması akla gelen ilk çözümdür.

Bu konuda gereksinim duyulan «Gözetim ve Denetim Delegeleri» eksikliği, üniversiteler bünyelerinde giderilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü öğrencileri, kendi bölümlerinde aldıkları «Suçlu Çocuklar Psikolojisi», «Suçlu Çocukların Yeniden Eğitimi» derslerine ek olarak, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde gördükleri «Kriminoloji» ve «Ceza Hukuku» dersleriyle, yasanın özüne uygun eğitim çalışmalarında görev yapabilecek düzeyde yetiştirilmektedirler.

Uzman Personel Sağlanıncaya Kadar...

Çocuk mahkemelerinin işlerliğini kazanabilmesi için öngörülen uzman personel sağlanıncaya kadar, yasanın geçici 2. maddesindeki «Çocuk Mahkemesi kurulmamış olan yerlerde kuruluncaya kadar, küçükler tarafından işlenen suçlara ait soruşturma ve kovuşturma, bu kanunda yazılı usullere göre görevli mahkeme ve Cumhuriyet Savcılığınca yapılır. Şu kadar ki, küçükler hakkında bu kanunda gösterilen tedbir ve cezalar uygulanır,» hükmünün geçerliliği sağlanmalıdır.

Çocuk Mahkemeleri Yasası, psiko-sosyal ve pedagojik açıdan değerlendirildiğinde, çocuk suçluluğu konusuna olumlu bir bakış açısı getirdiği görülür.

Yasada, yasal cezai sınırın altındaki çocuklar ayrı olarak değerlendirilmiş ve özel bazı önlemler getirilmiştir.

Çocuk Mahkemeleri Yasası, ceza ve önlem uygulanmasından önce, Batı toplumlarında olduğu gibi, pedagog, psikolog, sosyal hizmet uzmanları kanalıyla suçlu çocuğun yakın çevre koşullarının incelenmesini öngörmektedir.

Yasanın 20. maddesi şöyle demektedir: «Bu Kanunda gösterilen ceza ve tedbirlerin uygulanmasından önce, küçüğün iş-

lediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedenî, aklî ve ruhî durumu mütehassıs kimselerce tespit ettirilir.

Ceza ve tedbirin uygulanmasından önce, gerekirse küçüğün aile, terbiye, okul durumu, gidişatı, içinde yetiştiği ve bulunduğu şartlar veya bunlar gibi gerekli görülen sair hususlar çocuk mahkemeleri nezdinde görevlendirilmiş olan sosyal hizmet uzmanları veya yardımcıları veya pedagog veya psikolog veya psikiyatr gibi uzmanlar marifetiyle araştırılır. Çocuk mahkemelerinde görevlendirilmiş olan bu personelin iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında bir engel bulunması ya da atama yapılmamış olması hallerinde çocuk mahkemeleri bu araştırmanın yapılması için resmî veya özel kurum ve kuruluşlarda çalışan bu tür uzmanları, bunların da bulunmaması halinde, bu araştırmayı yapabilecek nitelikte olan kimseleri görevlendirir.»

Gözetim ve Denetim Nasıl Yapılır?

Ayrıca, Çocuk Mahkemeleri Yasası, hükmedilmiş cezası ertelenmiş olan küçük çocukların üç yıla kadar gözetim altında bulundurulmasına karar verilebileceğini hükme bağlamış bulunmaktadır. Yasaya göre, bu gözetim işleminin gerçekleştirilebilmesi için resmi ve özel kurumlarda çalışan pedagog, sosyal hizmet uzmanı ve sosyal yardımcılar, Gözetim Delegesi olarak görevlendirilebilmektedirler. Gözetim konusu, yasanın 29. ve 30. maddelerinde şöyle açıklık kazanmaktadır:

«İşlediği suçtan dolayı hakkında 10'uncu maddede yazılı tedbir uygulanmış veya hükmedilmiş cezası ertelenmiş olan küçüğün üç yıla kadar gözetim altında bulundurulmasına karar verilebilir. Bu takdirde küçüğe, veliye, vasiye veya bakıp gözetmeyi üzerine alan kimseye gözetim tedbirinin gayesi ve gerektirdiği yükümlülükler haber verilir.

Gözetimin ne şekilde yapılacağı ve bu işlerde çalıştırılan kimselerin görevleri ile Çocuk Eğitim, Islah ve İnfaz İşleri Genel Müdürlüğü'nün çalışma şekli ve usulleri Adalet Bakanlığı'nca düzenlenecek bir yönetmelikle tesbit olunur.

Gözetim süresi kararda gösterilir.

Şartlı erteleme halinde gözetim en az deneme devresi sonuna kadar devam eder.» (Madde: 29).

«Bu Kanunun 20'nci maddesinin ikinci bendinde yazılı sosyal araştırma ve 29'uncu maddesinde yazılı gözetimi yapmak üzere Adalet Bakanlığı'nca her çocuk mahkemesine yeteri kadar öncelik sırasına göre sosyal hizmet uzmanı veya yardımcısı, pedagog, psikolog, psikiyatr atanır.

Çocuk mahkemelerine atanan sosyal hizmet uzmanları veya yardımcıları ile pedagog, psikolog ve psikiyatrlara almakta oldukları aylıkların brüt tutarının yüzde ellisi oranında ödenek verilir.

Bu görevlilerin bulunmaması veya iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında bir engel bulunması halinde bu gözetimi yapabilecek nitelikte olan kimseler görevlendirilir.

Sosyal hizmet konularında faaliyet gösteren resmî veya gönüllü kurumlar, gözeticilik yapabilecek kimselerin bir listesini her yılbaşı mahkemeye verirler. Hayırsever diğer kimseler de mahkemeye başvurabilir. Mahkeme, bunların ahlâkî ve içtimaî durumlarını inceledikten sonra, seçtiği kimselerin isimlerini listeye kaydeder.

Çocuk Mahkemesi, her zaman yukarıda yazılı kurum ve derneklerden aday göstermelerini isteyebilir.» (Madde: 30).

31 Mayıs 1982 tarihinde yayınlanan «Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun»un uygulanmasına ilişkin yönetmeliğin 4., 5. ve 8. maddeleri, Sosyal Hizmet Uzmanı, Pedagog, Psikolog ve Psikiyatr olarak görev yapacak «Gözetim ve Denetim Delegeleri»nin nitelikleriyle görevlerini şu şekilde açıklamaktadır:

Madde 4 — Gözetim ve denetim delegesi olarak atanabilmek için, fakülte, yüksek okul ve akademilerin:

A) Sosyal ve İdari Bilimler; Sosyal Bilimler ve Edebiyat,

B) Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler,

C) Eğitim Bilimleri; Özel Eğitim Bilim ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim,

D) Psikoloji,

E) Özel Eğitim veya Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim,

F) Psikoloji ve Pedagoji,

bölüm ve dallarından mezun olmak gerekir.

Korunmaya muhtaç küçükler veya suçlu küçükler ya da çocuk mahkemeleri konusunda hizmet öncesi, hizmet içi, lisans üstü öğrenim görmüş veya çocukların bakımı, gözetimi ve tedavileri ile ilgili kurumlarda en az iki yıl çalışmış olmak atamalarda tercih sebebi olarak kabul edilir.

Denkliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca kabul edilen yabancı fakülte, bölüm veya yüksek okullarda lisans veya lisans üstü eğitim görmüş olanlar da gözetim ve denetim delegesi olarak atanabilirler.

Gözetim ve denetim delegeleri, Kanunun 30'uncu maddesinin birinci fıkrası uyarınca Adalet Bakanlığı tarafından çocuk mahkemelerine atanabilirler.

Madde 5 — Gözetim ve Denetim delegelerinin görevleri şunlardır:

A) Çocuk mahkemeleri tarafından gerekli görüldüğünde, ceza ve tedbir uygulanmasından önce Kanunun 20'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre, küçüklerin psikolojik ve sosyal gelişimleri; içinde yetiştikleri ve bulundukları şartlar ile buna benzer hususlarda sosyal araştırma yapmak,

B) Çocuk mahkemeleri tarafından Kanunun 29. ve 39'uncu maddeleri uyarınca:

a — Haklarında tedbir uygulanmasına karar verilen,

b — Haklarında hükmedilen cezaları şartlı veya şartsız olarak ertelenen,

c — Şartlı salıverilen,

küçüklerin, gözetimlerini yapmak.

C) Çocuk mahkemeleri tarafından Kanunun 14'üncü maddesi uyarınca haklarında tedbir uygulanmasına karar verilen korunmaya muhtaç küçüklerin denetimlerini yapmak,

D) Gözetim veya denetimi engelleyen durumların ortaya çıkması halinde durumu derhal görevli bulundukları çocuk mahkemesine bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek,

E) Görevli bulundukları çocuk mahkemesine en az iki ayda bir gözetim ve denetim raporlarını vermek,

F) Kanunun 20'nci maddesinin birinci fıkrasına göre, küçüklerin işledikleri suçların anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yönünden bedenî, aklî ve ruhî durumlarının tesbit edilebilmesi için ilgili adlî mercilerce tayin edilen mütehassıslara, gerektiğinde, ihtisaslarına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle yardımcı olmak.

Suçluluğu Önlemek İçin...

Madde 8 — Gözetim ve denetimde aşağıdaki esaslar gözönünde bulundurulur:

A) Gözetim altında bulunan küçükler ile, denetime tabi korunmaya muhtaç küçüklerin;

a — Kendilerini kuvvetli ve zayıf yönleriyle tanımalarını, davranışlarını değerlendirmelerini, gerçekçi bir benlik kazanmalarını sağlamak,

b — Bünyelerinde meydana gelen fiziksel, psikolojik değişiklikler ile çevrelerinde meydana gelen sosyal değişiklikleri kavrayabilmelerine ve bu değişikliklere uyum sağlayabilmelerine yardımcı olmak,

c — Sosyal ve psikolojik gelişimlerini ve çevreye uyumlarını kolaylaştıracak ortamları hazırlamak,

d — Anlaşılma, kabul edilme, beğenilme, sevilme, bir grupla özdeşleşme, grup içinde iletişim kurabilme, grup içinde statü ve işlev kazanabilme gibi ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak,

e — Her türlü sorunlarını objektif olarak görebilmelerine ve bunlara uygun çözümler bulmalarına yardımcı olmak,

f — Davranışlarını denetlemede bir iç kontrol gücü kazanmalarına yardımcı olmak,

g — Başkalarını daha iyi tanımalarına, sevgi, saygı, anlayış ve hoşgörü göstermeye yönelik ilişkilerini düzenlemelerine ve güçlenmelerine katkıda bulunmak,

h — Toplumun kural ve değerlerini tanımalarına ve bunlara uymalarına yardımcı olarak, toplumun değer ve beklentilerine uygun bir kimlik kazanmalarını sağlamak,

1 — Her türlü ihtiyaçlarını temin bakımından mesleki yetişmelerini gerekli eğitim ve öğretimlerinin yapılmasını sağlamak suretiyle yeteneklerini geliştirmek.

B) Gözetim altında bulunan küçüklerin, suç işleme nedenlerinin gerçek kökenlerine inerek, bunları ortadan kaldırmak için gereken tedbirleri almak.

Kısaca, Çocuk Mahkemeleri Yasası'nın ergeni, psiko-pedagojik bir yaklaşım içinde değerlendirmesi ve onun sosyo-ekonomik ve kültürel yakın çevre koşullarını ele alarak suçluluğu oluşturan nedenleri ortadan kaldırmak üzere birtakım önlemler getirmiş olması büyük bir önem taşımaktadır.

Uygulama Başlarken Nelere Dikkat Edilmeli?

Çocuk mahkemelerinin uygulamaya başlamasının beklendiği şu günlerde dikkat edilmesi gereken noktaların başında şunlar gelmektedir:

- Suç işlemiş çocuk, mahkemeye sevkedilmeden önce oluşturulabilecek «alıkonma merkezleri»nde, pedagog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının denetiminde, yaşına ve gelişim evresine uygun bir tutum içinde bekletilmelidir.

- Çocuk mahkemelerinde görev alacak tüm uzman personel, çocuk suçluluğu psikolojisi ve eğitimi, ergenlik psikolojisi ve kriminoloji konularında yoğunlaştırılmış kurslarla kısa sürede yetiştirilmelidir.

- Çocuk mahkemelerinde görev alacak pedagog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanları, suçlu bireyin yakın çevre koşullarını yeterince izlemeli ve aile içindeki duygusal ve toplumsal etkileşim ortamını saptamalı, uygulayacakları testler aracılığıyla, suçlu gencin zekâ ve kişilik özelliklerini belirleyebilmelidirler.

- Suçlu genç, uzmanların elde ettikleri bulguların ışığında, ya okula yöneltilmeli ya da ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, kurum içinde, belirli bir mesleğe yöneltmek amacıyla üretici kılınmalıdır.

● Kurum içinde görev alacak uzman pedagoglar, grup ve davranış terapisi yöntemlerinden yararlanarak, çocuğun toplu-ma yeniden kazandırılmasını sağlamalıdırlar.

● Tahliye edilen çocuğun kurumdan çıktıktan sonra, ailesi olmadığı takdirde yaşamını sürdürebileceği «merkezler» oluşturulmalı ve bu merkezlerde görev yapacak uzmanlar, çocuğun okula ve mesleğe yöneltilmesinde etkin kılınmalıdırlar. Bu uzmanlar ayrıca, yakın çevre koşullarını düzenleyerek, onun ruh sağlığına kavuşmasında da yardımcı olabilmelidirler.

● Her yıl ortalama 100.000 çocuğumuzun suç işlediği düşünülürse, yeniden suça yönelebilecek yüz binleri, bu damgayı yemekten kurtarmak üzere toplumca gerekli önlemlerin alınması zorunludur.

Dileğimiz, çocuğa psiko-pedagojik açıdan yaklaşacak yeterli uzman personelin, çocuk mahkemeleriyle, ıslah ve eğitim kurumlarımıza ivedilikle atanması ve tüm kurumlarda uygulanacak «yeniden eğitim» yönteminin devletçe organize edilmesidir.

SONUÇ

Görülüyor ki, gerek bizim elde ettiğimiz araştırma bulguları, gerekse Batı ülkelerinde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, çocuk suçluluğunda kalıtsal etkenlerden çok, çevresel etkenlerin önemini vurgulamakta; kişilik kusurlarının yanısıra, bu kusurlarını giderecek düzeyde zekâdan da yoksun olan çocukların elverişsiz yakın çevre koşulları içinde suç işleme olasılıklarının güçlendiğini ortaya koymaktadır. Bu çevresel etkenler, ekonomik koşulların kötülüğü, baskıcı disiplin yöntemleri, bedensel cezalar, ana baba ayrılığı ya da yoksunluğu, düşük kültür ve eğitim düzeyi, kötü elverişsiz konutlar, kalabalık ve yoksul aile, iç ve dış göç olaylarının yarattığı kültür çatışması, ailedeki suçlu birey örnekleri gibi koşullardır. Bu etkenler, olası anti-sosyal davranış örüntülerinin (pattern) oluşumunda etkili olabilmektedir.

Çocuklarımız kimi zaman bazı toplumsal değer kalıpları, örf ve âdetler nedeniyle de suç işleyebilmektedirler. Kan davası, başlık parası gibi.

Çocuklarımız, yine toplumca koyduğumuz tabulardan dolayı suça yönelebilmekteler. Bunların başında, kız-erkek arkadaşlığıyla ilgili yasaklar, cinsel bilgilerin doğru olarak verilememesinin yarattığı açmazlar sayılabilir.

Çevresel koşulların elverişsizliği ergenlik çağının fırtınalarıyla birleşince, çocuk yaşta gençlerimizin davranış bozuklukları göstermeleri, suça itilmeleri olgusu ortaya çıkmaktadır.

Biz yetişkinler, henüz yeterince toplumsallaşmamış çocuklarımızdan, koyduğumuz kurallara uymalarını bekliyoruz. Ama çoğu kez bu kural ve kalıpların özünü onlara doğru kavratmakta da yetersiz kalıyoruz.

Sonuç, her yıl ortalama 100.000 çocuğumuzun suç işlemesidir. Sonuç, her yıl binlerce çocuğun suçlu damgasını yemesidir. Her yıl yeniden suç işleyebilecek 100.000'leri bu damgayı

yemekten kurtarmak üzere toplumca belirli önlemleri almak zorundayız.

Bu önleme çalışmalarının başında, çocuklara yönelik hizmetlerin, gereksinim duyulan kesimlere yoğunlaştırılarak götürülmesi gelir. Örnek olarak, korunmaya muhtaç çocuklar, çalışan çocuklar, gecekondu yöreleri, yabancı ülkelerdeki işçi çocukları, her biri öncelikle ele alınmayı gerektiren potansiyel suç ortamı içinde yaşamaktadırlar.

Islah ve cezaevlerindeki çocuklar ve yurtlarda korunmaya alınmış çocuklar için kurumsal hizmetlerin yanısıra, kurum dışı hizmetlerin örgütlenmesi, bu çocukların meslek sahibi yapılması gibi önlemler büyük önem taşımaktadır.

Davranış bozukluğu ve suça yönelme tehlikesi içinde görülen çocuklarla ilgili hizmet ve olanakların oluşturulması ve etkinliğe kavuşturulması da suçun işlenmeden önlenmesi çerçevesinde ele alınmalıdır. Korunmaya muhtaç çocuklara kurum içinde yapılacak rehberlik, okullarda rehberlik ve aileye rehberlik bu önlemin temelini oluşturmaktadır.

Çocukların önleme tedbirlerinden, yetişkinlere oranla daha fazla etkilenmekte olmaları, bu çabalara öncelik verilmesi toplumsal ve insancıl bir sorumluluktur.

Tüm bu önleme çalışmalarını yalnızca devletten beklemek akılcı ve gerçekçi değildir. Bu konuda toplumun her kesiminden, insanlığın geleceğini düşünen, haksızlıklara karşı duyarlı çok sayıda insanın örgütlü biçimde seferber olması, devletle ve kendi aralarında uyumlu, yaygın bir gönüllü çalışma yapması gerekmektedir.

Bir yandan önleme çalışmaları, bir yandan infaz kurumlarının niteliğinin yükseltilmesi ve infaz sonrası gence yapılması gereken rehberlik ve izleme hizmetleri bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Çocuk suçluluğuna toplumun yaklaşımı da sorunun bir başka önemli yanını oluşturmaktadır. Genç bir insanın, ona vurulan suçluluk damgasının altından kalkabilecek güce her zaman sahip olabileceği düşünülemez. Aslında toplum da bu konuda oldukça acımasızdır. Suçlu, çocuk olsun, büyük olsun, toplum onu dışlamaya yatkındır. Toplumun bu konuda duyarlığının olumlu yönde değiştirilmesi uzun vadeli bir eğitim sorunudur.

Suçluluk damgası, çocuğun tüm kişiliğini etkilemekte ve onun bu damgayı benimseyerek ya da silme umudunu yitirerek yeniden suça yönelmesine uygun psikolojik ortamı hazırlamaktadır.

Hüküm giyerek ıslahevinde yıllarını geçiren çocuklarımıza hoşgörülü davranmamız; suçluluklarını anımsatarak onları yaralamadan, iş ve meslek sahibi, kendilerine ve topluma yararlı bireyler haline getirmek için gerekli desteği sağlamamız, ulusça en büyük görevlerimizden biri olmalıdır.

KAYNAKLAR

(1) Benson, G., «Prediction Methods and Young Prisoners», **British Jrl. Delinquency**, 9, 192-199.

The Borstal Rules, Borstal Institutions, England and Wales, 1964.

Home Office: «The Controlled Trial In Institutional Research -Paradigm Or Pitfall For Penal Evaluators», A Home Office Research Unit Report, London, 1974.

—: «Detention Centres Report Of The Advisory Council On The Penal System: Young Adult Offenders», London, 1974.

—: «The Child, The Family And Young Offender», Cmnd 2742. H.M.S.O., 1965.

—: «Criminal Statistics», England and Wales, 1973, London, 1974.

—: «Criminal Statistics», England and Wales, Cmnd 3037 pp. xxiii, xxvi. H.M.S.O., 1965.

Mannheim, H., «Courts For Adolescents. Institute For The Study And Treatment Of Delinquency», London, 1958.

—., Wilkins, L., T., «Prediction Methods In Relation To Borstal Training», H.M.S.O., 1955.

—: «Young Adult Offenders», Report of Advisory Council on Penal System, London, 1974.

(2) Yavuzer, Doç. Dr. Halûk, «Türk Islah Evleri», **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi** — Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan — İ. Ü. Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü Yayınları, 1982.

—: «Türkiye'de Islahevleri ve Yetiştirme Yurtları», TÜBİTAK, Eğitim ve Bilim Adamları Yetiştirme, 8. Bilim Kongresi ne sunulan bildiri, Ankara, 9 Ekim 1981.

GENEL KAYNAKÇA

Ainsworth, M. D., «Further Research Into The Adverse Effects Of Maternal Deprivation», **Child Care and the Growth of Love,** (J. Bowly'den nakleden), 1965, Penguin Books.

Akers, R. L., «Socio-Economic Status And Delinquent Behaviour», **Jrl. Research in Crime and Delinquency,** I, 38-46.

Aksel, İ. Ş., **«Psikiyatri»,** İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1959.

Arkun, Prof. Dr. N., **«İntiharın Psikodinamikleri»,** İ. Ü. Ed. Fak. Matbaası, İstanbul, 1978, s. 73. (2. baskı).

Asuni, T., «Maladjustment And Delinquency: A Comparison of Two Samples», **Jrl. Child Psychol., and Psychiatry,** 1963, 4, 219-228.

Başaran, Prof. Dr. F., **«Psiko-Sosyal Gelişim» (7-11 Yaş Çocukları Üzerinde Yapılan Bir Araştırma),** Kalite Matbaası, Ankara, 1974, s. 17, 73, 169, 170, 171.

Bender, L., «Offender And Offended Children», **Sexual Behaviour and the Law.** (R. Slovenko (Ed.)dan naklen), Springfield, 111., Co. Thomas.

Berenberg, S. R., (Edited by), «Puberty —Biologic and Psycho-Social Components—», H. E. Stenfort Kroese B. V., Leiden, 1975.

Biehler, R. F., **«Child Development»** (An Introduction), Houghton Mifflin Company, Boston, 1981. (2nd ed.).

Blair, G. M., Jones, R. S., Simpson, R. H., **«Educational Psychology»,** The MacMillan Company, Collier-MacMilland Ltd., New York, 1968.

Bowlby, J., **«Forty-four Juvenile Theives»,** Bailliére, Tindall and Cox, 1946.

Breckenridge, M. E., Vincent, E. L., **«Child Development —Physical and Psychological Growth Through Adolescence—»,** W. B. Saunders Company, Philadelphia, 1966.

Bruner, J. S., Jolly, A., Sylva, K., (Edited by), **«Play-Its Role In Development Evolution»,** Hazell Watson and Viney Ltd. England, 1976. (Penguin Books).

Burt, C. L., **«The Backward Child»,** Univ. of London Press, London, 1937.

Bühler, C., (Çev.: Baymur, Prof. Dr. F.,), **«Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi»**, İnkilap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1961.

Cansever, Dr. G., **«İçimdeki Ben»** (Freud Görüşünün Açıklanması), Boğaziçi Üniv. Yayınları, Çağlayan Basımevi, İstanbul, 1976.

Cole, L., Morgan, J. B., (Çev.: Vassah, B. H.,), **«Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi»**, M. E. Basımevi, İstanbul, 1968.

Crow, L., Crow, A., **«Child Psychology»**, Barnes and Noble Inc., New York, 1969.

Çağlar, Doç. Dr. D., **Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi**, Ankara Üniv. Eğitim Fak. Yayınları, Ankara, 1979.

Doll, E. A., «Measurement of Social Competence» (A Manual For The Vineland Social Maturity Scale), **American Guidance Service Inc.**, U.S.A., Minnesota, 1953.

Dönmezer, Prof. Dr. S., «Çocuk ve Gençlik Suçluluğunda Boş Zamanların Rolü», (Bildiri), İstanbul Halk Sağlığı Eğitim Komitesi, Sağlık Haftası, Boş Zamanları Değerlendirme Semineri, 7-14 Nisan 1964.

—: **«Kriminoloji»**, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1971.

Dreyfus, E. A., **«Adolescence»**, (Theory and Experience), Charles E. Merril Publishing Company, A. Bell and Howell Company, Ohio, 1976.

English, **«Student's Dictionary Of Psychological Terms»**, London, 1932.

Erciyes, L. B., **«Türk Ceza Kanunu»**, 3. baskı, Doruk Yayınları, Ankara, 1976.

Eron, L. D., ve Diğerleri: «Social Class, Parental Punishment For Aggression And Child Aggression», **Child Development**, 34, 849-67.

Eysenck, H. J., **«Crime And Personality»**, Routledge, 1964.

Farrington, D. P., West, D. J., «A Comparison Between Early Delinquents And Young Aggressives», **British Jrl. Criminol.**, 1971, 11, 341-358.

Ferguson, T., **«The Young Delinquent In His Social Setting»**, Oxford University Press, 1952.

—: «Who Becomes Delinquent?», (D. J. West'ten naklen), **Cambridge Studies in Criminology XXXIV**, Heineman, London, 1973, s. 31-34.

Franck, P. G., «Köylerin Ekonomik Durumu» (Bildiri), İstanbul Halk Sağlığı Eğitim Komitesi, Halk Sağlığı Haftası, Boş Zamanları Değerlendirme Semineri, 7-14 Nisan 1964.

Gault, Robert, H., **«Criminology»**, D. C. Heath and Company, Boston, 1932.

Geçtan, Prof. Dr. E., **«Çağdaş İnsanda Normaldışı Davranışlar»**, A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s. 165, 174.

Gesell, A., Ilg., Frances, L., **«The Child From Five To Ten»**, Harper and Brothers Publishers, New York, 1946.

Giles, F. T., **«The Child And The Law»**, Penguin Books, 1959.

Glueck, S., Glueck, E. T., **«One Thousand Juvenile Delinquents»**, Harvard Univ., Press, 1934.

—: **«Unravelling Juvenile Delinquency»**, New York, The Commonwealth Fund, 1950.

—: **«Juvenile Delinquents Grown Up»**, New York, The Commonwealth Fund, 1940.

—: **«Physique and Delinquency»**, New York, Harper, 1956.

—: **«Ventures In Criminology»**, Tavistock Publications, 1964.

—: **«Delinquents And Non-Delinquents In Perspective»**, Harvard Univ. Press, Cambridge, Massachusetts, 1968.

Good, T. L., Brophy, J. E., **«Educational Psychology»** (A Realistic Approach), Holt Rinehart and Winston, U.S.A., 1977, (2nd ed.).

Gottfredson, D. M., Kelly, B. B., «Interpersonal Maturity Measurement By The California Psychological Inventory», **Institute for the Crime and Delinquency**, Report I, California, 1963.

Hodges, E. F. ve Tait, C. D., «A Follow-up Study Of Potential Delinquents», **American Jrl., Psychiatry**, 1965, 120, 449-53.

Hoghughi., Forest, Bartholomew, Finc., Little., Blackler., «Who Becomes Delinquent?», (D. J. West'ten naklen), **Cambridge Studies In Criminology XXXIV**, Heineman, London, 1973, s. 111.

Hulsman, «Çocuk Suçluluğunun Son Beliriş Biçimleri ve Nedenleri» (Bildiri), Çocuk Suçluluğuna İlişkin Yeni Yaklaşımlar Semineri, Birleşmiş Milletler Sosyal İşler Bölümü, 3-11 Mayıs 1977, Lillehammer, Norveç.

Hurlock, E., **«Child Development»**, McGraw Hill Book Company Inc., Kogakusha Company Ltd., Tokyo, 1955.

Hurtig, M. C., Zazzo, R., **«La Mesure de Development Psycho-Social D.P.S.»**, 1966 Paris; 1967 Delachaux et Niestlé.

Index of Crime: «Some Further Studies», European Committee on crime problems. Council of Europe, Strasbourg, 1970.

Jeninsky, J., «Çocuk Suçluluğuna Karşı Önleyici Önlemler» (Bildiri), Çocuk Suçluluğuna İlişkin Yeni Yaklaşımlar Semineri. Birleşmiş Milletler Sosyal İşler Bölümü, 3-11 Mayıs 1977, Lillehammer, Norveç.

Jersild, A., **«Child Psychology»**, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1960 (5th ed.).

Johnson, R. C., Medinnus, G. R., **«Child and Adolescent Psychology»** (Behaviour and Development), John Wiley and Sons İnc., New York, 1969.

Jones, H., «Approaches To An Ecological Study», **British Jrl., Delinquency**, 8, 277-93.

—: «The Approved School: A Theoretical Model», (P. Halmos' dan naklen), **Sociological Review Monographes**, No. 9, Keele, 1965.

Jordan, T. E., **«Development In The Preschool Years»** (Birth To Age Five), Academic Press Inc., Ltd., New York, 1980.

Kansu, N. A., **«Pedagoji Tarihi»**, M. E. Basımevi, İstanbul, 1952, s. 47.

Kayalı, Prof. Dr. H., **«İnsan Embriolojisi»**, Güven Kitabevi, Ankara, 1977.

Kerse (Büyüközer), Prof. Dr. İ., **«İnsan Embriyolojisine Giriş»**, Hacettepe Üniv. Yayınları, Ankara, 1974.

Kongar, E., **«Türkiye'nin Toplumsal Yapısı»**, Remzi Kitabevi, 2 cilt, 1985.

Little, A., «Parental Deprivation Separation And Crime», **British Jrl., Criminology**, 1965, 5, 419-430.

—: «Professor Eysenck's Theory Of Crime: An Empiricial Test On Adolescent Offenders», **British Jrl., Criminology**, 1963, 4, 152-63.

—: «The Increase In Crime 1952-1962: An Empiricial Analysis On Adolescent Offenders», **British Jrl., Criminology**, 1965, 5, 77-82.

Little, W. R., Ntsekhe, V. R., «Social Class Background Of Young Offenders From London», **British Jrl., Delinquency**, 1959, 10, 130 -135.

Loban, W., «A Study of Social Sensitivity Among Adolescents», **Educations, Psychol.**, 1953, 44, 102-12.

Lyle, W. H., Rainey, M. L., «The Cornell Index As A Screening Device With Institutionalized Offenders», **The British Jrl., Criminol.**, Vol. 8, 1968. Stevens and Sons Ltd., s. 295-300.

Marcus, B., «Intelligence, Criminality And The Expectation of Recidivism», **British Jrl., Delinquency,** 1956, 6, 147-51.

Mays, J. B., «The Liverpool Police Juvenile Liasion Officer Scheme» (P. Holmes'dan naklen), **Sociological Review Monographs,** 1965, No. 9, Keele.

McCandless, B. R., **«Children And Adolescent»,** Holt Rinehart and Winston Inc., New York, 1961.

Milar, S., **«The Psychology of Play»,** Cox and Wyman Ltd., London, 1968, (Penguin Books).

Monahan, T. P., «Family Status And The Delinquent Child: A Re-appraisal And Some New Findings», **Social Forces,** 1957, 35, 250-9.

Morris, H. H., ve Diğerleri: «Aggressive Behavior Disorders of Childhood», **Amer., Jrl., Psychiatry,** 1956, 112, 991-7.

Mussen, P. H., Conger, J. J., Kagan, J., **«Development and Personality»,** Harper and Row Publishers Inc., New York, 1963, (2nd ed.).

Naar, R., «A Note On The Intelligence Of Delinquents», **British Jrl., Criminology,** 1965, 5, 82-5.

Naess, S., «Mother-child Separation And Delinquency», **British Jrl. Delinquency,** 1959, 10, 22-35.

Nelly, A., Clermont, P., **«Social Interaction and Cognitive Development In Children»,** Academic Press Inc., W. and J. Mackay Ltd., London, 1980.

Nyhus, I., «Genç Suçlular İçin Büyük Seçimler» (Bildiri), Çocuk Suçluluğuna İlişkin Yeni Yaklaşımlar Semineri. Birleşmiş Milletler Sosyal İşler Bölümü, 3-11 Mayıs 1977, Lillehammer, Norveç.

Owen, Snyder., McCure., Moore., Stott., Jones ve Negg., «Low Intelligence And Delinquency», (M. Woodward'dan naklen), Published by, **Institute for the Study and Treatment of Delinquency,** London, 1955, s. 7 ve 5.

Öymen, H. R., **«Doğulu ve Batılı Yönü İle Eğitim Tarihi»,** Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1969, s. 7, 8.

Özbaydar, Prof. Dr. B., **«4-11 Yaşındaki Çocukların Zihin Seviyelerinin Tayini»,** İrfan Matbaası, İstanbul, 1959, s. 41.

Peck, P. F., Havinghurst, R. G., **«The Psychology of Character Development»,** New York, John Wiley, 1960.

Peterson, D. R., Quay, H. C., «Personality Factors Related To Juvenile Delinquency», **Child Development,** 1961, 32, 355-72.

Prentice, N. M., Kelly, F. C., «Intelligence and Delinquency: A Reconsideration», **Jrl. Soc., Psychol.**, 1963, 60, 327-337.

Pressey, S. L., Robinson, F. P., (Çev.: Tan, Prof. Dr. H.), **«Psikoloji ve Yeni Eğitim»**, M. E. Basımevi, İstanbul, 1969.

Proceedings of the IInd International Congress on Criminology, Presses Universitaires de France, Paris, 1952.

Radzinowicz, L., **«A History Of The English Criminal Law»**, 1948, Vol. 1, s. 14, 523. Stevens and Sons.

—: **«Ideology And Crime»**, 1966, Heinemann.

—: **«Sexual Offences»**, MacMillan, 1957.

Rousseau, J. J., (Çev.: Ülken, Prof. Dr. H. Z., Ülgener, A. R., Güzey, S.), Türkiye Basımevi, İstanbul, 1961, s. 53.

Trasler, G. B., **«The Explanation Of Criminality»**, Routlege, 1962.

Tobias, J. J., **«Crime And Industrial Society In The Nineteenth Century»**, Penguin Books Ltd., Harmondsworth Middlesex, 1967.

Savitz, L., «Delinquency And Migration», (M. E. Wolfgang'den), **The Sociology of Crime and Delinquency**, New York, John Wiley, 1962.

Schofield, M., **«The Sexual Behavoir Of Young People»**, Longmans, 1965, s. 88-89.

—: **«Sociological Aspects Of Homosexuality»**, Longmans, 1965, s. 154.

Scott, P. D., «Gangs And Delinquent Groups In London», **British Jrl. Delinquency**, 1956, 7, 4-26.

Sellin, T., ve Wolfgang, M. E., **«The Measurement Of Delinquency»**, New York, John Wiley, 1964.

Shaw, R. C., ve McKay, H. D., **«Juvenile Delinquency And Urban Areas»**, Chicago, University Press, 1942.

Silver, A. W., «TAT And MMPI Psychopath Deviant Scale Differences Between Delinquent And Non-delinquent Adolescents», **Jrl. Consult., Psychol.**, 1963, 27-370.

Songar, Prof. Dr. A., **«Temel Psikiyatri»**, (Psikofizyolojik Temel Bilgiler), Minnetoğlu Yayınları, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul, 1981, s. 171, 174, 175, 178.

—: **«Psikiyatri»**, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1977.

Spenle, A. R., (Çev.: Onur, Dr. B.), **«Ergenlik Psikolojisi»**, Maya Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti. Yayınları, Ankara, 1980, s. 85, 91.

Sprinthall, R. C., Sprinthall, N. A., **«Educational Psychology»**, (A Developmental Approach), Addison-Wesley Publishing Company Inc. Canada, Ontorio, 1977.

Stott., Gibbens., Argyle., Loban., Quay., Schuessler ve Cressey, Eron., **«The Young Offender»** (D. J. West'ten naklen), Penguin Books Ltd., Harmondsworth, Middlesex., 1967, s. 167-173.

Stott, D. S., **«The Social Adjustment Of Children»**, London Univ., Press, 1963.

Suçlu (974) Çocuk Hakkında Kriminolojik Anket, İstanbul Üniv. Türk Kriminoloji Enstitüsü Yayını, Hüsnütabiat Basımevi, İst., 1953.

Sybil, B. G., Eysenck, H. C., «Crime And Personality: And Empirical Study Of The Three Factor Theory», **British Jrl. Criminal.**, 10, 225-239, London, 1970.

Şahinkaya, R., **«Orta Anadolu Köylerinde Aile Statüsü»**, Ankara Üniv., Ziraat Fakültesi Yayınları, No. 255, 1966.

Şemin (Uğurel), Prof. Dr. R., **«Ruh Sağlığı»**, İ. Ü. Ed. Fak. Matbaası, İstanbul, 1972, s. 66.

Varış, Prof. Dr. F., **«Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler»**, A. Ü. Eğitim Fakültesi Basımevi, Ankara, 1968, s. 16.

Vernon, P. E., «Environmental Handicaps And Intellectual Development», **British., Jrl. Educ., Psychol.**, 1965, 35, 1-22.

Walker, N. **«Crime And Punishment In Britain»**, Edinburgh Univ. Press, 1965.

Walton, D., «The Validity And Interchangeability Of Terman Merill Matrices Test Data», **British. Jrl., Educ., Psychol.**, 1955, 25, 190-194.

West, D. J., **«The Habitual Prisoner»**, MacMillan, 1963.

—: «Who Becomes Delinquent?», **Cambridge Studies in Criminology XXXIV**, Heinemann, London, 1973, s. 265.

Wilkins, L. T., **«Social Deviance»**, Tavistock Publications, 1964.

Yasa, İ., **«Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları»**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No. 36, Ankara 1973.

Yawkey, T. D., Silvern, S. T., (Çev.: Özyürek, M.), «Çocuğun Okul ve Aile Çevresinde Yaşam Boyu Süreci Olarak Oyun», A. Ü. Eğitim Fak., **Eğitim Fakültesi Dergisi 1980**, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1981, cilt 13, sayı: 1-2, s. 426.

YAVUZER, DOÇ, DR. HALÛK

I. Kitaplar:

1. **«Çocuklarda Psiko-Sosyal Gelişmenin Ölçülmesi»** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1972.
2. **«Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu»** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1981.
3. **«Çocuk Psikolojisi I» — Duygusal ve Toplumsal Gelişim —** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1982.

II. Bilimsel Dergilerde Yayınlanan Makaleler:

1. «Çocuk Mahkemeleri Yasa Tasarısının Getireceği Yenilikler ve Ülkemizdeki Çocuk Suçluluğu Sorunu», **İ. Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası,** (Ord. Prof. Dr. Charles Crozat'ya Armağan), Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1979, cilt 43, sayı: 1-4, sayfa: 131-137.
2. «Suçlu Çocukların Zekâ, Kişilik ve Yakın Çevre Özellikleri», **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi,** Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979, cilt I, sayı: 2, sayfa: 95-104.
3. «Altı-On İki Yaş Çocuklarının Psiko-Sosyal Gelişmesi», **Pedagoji Dergisi,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, sayı: 1, sayfa: 37-49.
4. «Çocuğun İlgileri Arasında Kitabın Yeri ve Önemi», **Pedagoji Dergisi,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, sayı: 1, sayfa: 51-57.
5. «Çocuk Suçluluğuna Yaklaşım Biçimleri ve Yeniden Eğitim», **Pedagoji Dergisi,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, sayı: 1, sayfa: 93-98.
6. «Ülkemizde Uyumlu ve Uyumsuz Çocukları Eğiten Okul Öncesi Kurumlar», **Pedagoji Dergisi,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, sayı: 1, sayfa: 93-98.
7. «Alexander Pratik Yetenek Testinin Tanıtılması ve Bu Testin Anti-Sosyal Davranış Gösteren Gruba Uygulanması», **Pedagoji Dergisi,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1980, sayı: 1, sayfa 99-118.
8. «Ülkemizde Suçlu Çocuklar Sorunu ve Çocuk Mahkemeleri Yasası'nın Psiko-Sosyal Açıdan Önemi», **Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan,** İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1981, sayfa: 419-436.

9. «Çocuğun Eğitimi ve Psiko-Sosyal Gelişimi Açısından Ailenin Önemi», **Aile ve Çocuk Dergisi**, Ak Yayınları, Grafik Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1981, sayı: 1, sayfa: 45-51.
10. «Oyuncağın Çocuğun Dünyasındaki Yeri ve Önemi», **Aile ve Çocuk Dergisi**, Ak Yayınları, Grafik Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1981, sayı: 1, sayfa: 52-56.
11. «Uyumlu ve Uyumsuz Çocukları Eğiten Okul Öncesi Kurumlar», **Türk Çocuğunun Sağlık Sorunları**, Özden Kardeşler Matbaası, İstanbul, 1981, sayfa: 103-108.
12. «Ergen ve Aile», **Aile ve Çocuk Dergisi**, Ak Yayınları, Grafik Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1982, sayı: 2, sayfa: 95-99.
13. «Anne-Babalara Eğitimsel Bazı Öneriler», **Aile ve Çocuk Dergisi**, Ak Yayınları, Grafik Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1982, sayı: 2, sayfa: 100-105.
14. «Ülkemizde Televizyon Yayınları ve Çocuk», **Eğitim ve Bilim Dergisi**, Tekışık Matbaası, Ankara, 1982, cilt 7, sayı: 37, sayfa: 27-32.
15. «Türk Islahevleri», **İ. Ü. Hukuk Fakültesi Mecmuası** — Atatürk'e Armağan —, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, cilt 45-47, sayfa: 307-314.
16. «The Causes of Juvenile Delinquency», Council of Europe — European Committee on Crime Problems —, **International Exchange of Information on Current Criminological Research Projects In Member States**, Strasbourg, 1973, Volume: 14, sayfa: 41-42.

III. Konferanslar:

1. Aile ve Çocuk Konferansı Dizisi: «Çocuğun Duygusal ve Toplumsal Gelişimi», 1 Nisan 1982.
2. Aile ve Çocuk Konferansı Dizisi: «Ergenlik Dönemi Özellikleri ve Sorunları», 6 Mayıs 1982.
3. Almanya des Landes Hassen Üniversitesi Pedagoji Deneme Bölümü Öğretim Üyelerine verilen konferans: «Okul ve Öğretmenin İşlevi ve Dış Ülkelerdeki İşçi Çocuklarının Sorunları», 14 Nisan 1982.
4. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Prof. Dr. Nadir Hatemi'nin anısına düzenlenen «Çocuklarda Uyku ve Epilepsi» konulu oturumda: «Çocuğun Yaşamında Uykunun Yeri ve Önemi», 16 Aralık 1982.

IV. Bildiriler:

1. Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesince, «İstanbul Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı» nedeniyle düzenlenen «Çocuk ve Kitap» konulu Uluslararası Sempozyumda: «Çocukların İlgilerinde Kitabın Yeri ve Önemi», 19 Nisan 1979.
2. XVIII. Türk Pediatri Kongresi'nde: «Ülkemizde Uyumlu ve Uyumsuz Çocukları Eğiten Okul Öncesi Kurumlar», 12 Haziran 1979.
3. TÜBİTAK Bilim Adamı Yetiştirme Seksiyonu tarafından Ankara' da düzenlenen VII. Bilim Kongresi'nde: «Suçlu Çocuklarda Zekâ, Kişilik ve Yakın Çevre Özellikleri», 6-10 Ekim 1980.
4. TÜBİTAK tarafından Ankara'da düzenlenen «Atatürk İlkeleri Işığında Türk Eğitim Sistemi» Bilimsel Toplantısı'nda: «Türkiye'de Islahevleri ve Yetiştirme Yurtları», 18-20 Kasım 1981.
5. Türk Eğitim Vakfı'nca Alman eğitimcilerine düzenlenen sempozyumda: «Okul ve Öğretmenin Eğitimsel Önemi», 13 Mart 1982.
6. Türk Hukukçu Kadınlar Derneği'nce Pera Palas'ta düzenlenen panelde: «Ülkemizde Korunmaya Muhtaç Çocuklarla İlgili Müesseseler ve Sorunları, Dış Ülkelerde Bu Konunun Çözümü», 21 Ekim 1982.

1944 yılında İstanbul'da doğan Haluk Yavuzer ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da görmüş, Vefa Lisesi'ni bitirdikten sonra yüksek öğrenimini 1965'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Pedagoji Bölümünde tamamlamıştır. 1966 yılında aynı bölüme asistan olarak giren Yavuzer, 1971 yılında Dr., 1978 yılında da Doçent olmuştur. 1975 ve 1983 yıllarında Londra Üniversitesi Çocuk Psikolojisi ve Eğitim Bölümünde çeşitli inceleme ve araştırmalar yapan Yavuzer'in Türkçe ve İngilizce basılmış bilimsel makaleleri dışında, başta "Çocuk Psikolojisi" ve "Çocuk ve Suç" olmak üzere, çocuk ve genci konu alan altı kitabı vardır. ISTD (*Institute for the Study of Treatment of Delinquency*) ile *International Society for the Study of Individual Differences* derneklerinin üyesi olan Doç. Dr. Yavuzer İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Başkanı olup evli ve iki çocuk babasıdır.

87-34-Y-0030-0006